[illegible] 22. d. 17.
[illegible]
[illegible] al to[illegible]
[illegible] 22. d. 16.

8
6-b
12

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
32 A
15

8-10.d.7.
22

8-6-2-12

THRASYMENVS
ſiue
ANTHOLOGIAE
Illuſtrium Exemplorum
Decades Duæ

Senior
M. ANTONIVS BONCIARIVS
dictauerat

Iunior collegit atque vulgauit.

Cum Priuilegio Summi Pontificis.

IN AVGVSTA PERVSIA,
Apud Angelum Bartolum.
Superiorum Permiſſu. M.DC.XLI.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

S. D. N.
VRBANO
VIII.
PONT. OPT. MAX.

INter non pauca in-
genij monumenta,
quæ moriens in-
edita M. Antonius
Bonciarius noſter
natura Patruus, inſtitutione Pa-
rens optimus, omni nobis chario-
ra cenſu reliquit, CENTVRIA
eſt ILLVSTRIVM EXEMPLO-
RVM, non magis, argumento,
ad formandos mores, quàm ſty-
lo ad linguam erudiendam, ido-
neorum. Eſt huic lucubrationi
(cuius, nunc quintam Partem,
reliquas mox daturi, in lucem
proferimus) nomen THRASY-

* 2 ME-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

MENVS ſiue ANTHOLOGIA.
Iure vtrumque, nam EXEMPLA
ipſa, tum ex Colloquio Sapien-
tium Virorum Auctor accepit,
qui Dipnoſophiſtarum more re-
petito, ad Thraſymenum ea nar-
raſſe perhibentur: tum ex vario-
rum Scriptorum voluminibus,
tamquam ex areolis, veluti flo-
ſculos quoſdam ipſe collegit: &
in hoc libello, quaſi in calathiſco,
non inconcinnè compoſuit Tibi,
haud dubiè, P. B. ni Mors obſti-
tiſſet, oblaturus. Et ſane cuinam
iuſtius deberetur THRASYME-
NVS, quàm illi, qui eiuſdem flu-
ctus latè olim ſtagnantes, & cir-
cumiectis, non modo agris, ſed
Pagis etiam atque Oppidis ſtra-
gem meditantes (foſſa qua ſeſe
egerere ſolebat, repurgata) com-
peſcuit, ingenti Accolarum bono,
qui, quoad Thraſymenus fluere
non deſinet, tamdiu ſingulare hoc
in

in ſe promeritum prædicabunt? Cui potius FLORES ſuos famulari pateretur Bonciarius, quàm APIBVS, quæ non niſi ſelectiſſimos libare ſolent? Neque vero, quod noſtris nunc manibus porrigantur, verendum eſt, ne Tibi P. B. minus bene oleant. amaſti Patruum noſtrum, dum vixit: tanti eum facere videbaris, quantum ipſe non audebat optare: ille contra colebat Te tamquam omnis politioris litteraturæ, & humanæ diuinæque Sapientiæ Oraculum: nunc autem vt Dei in Terris Vicarium, religiosè veneraretur; nimis timidi eſſemus; ſi Hominem veteri Tibi clientela addictiſſimum, ad Tuos in præſentia beatiſſimos Pedes, prouolutum, non ſperaremus excipiendum perhumaniter. Nobis certe, qui ſponte ſua venturum, adducimus, glorioſiſſimum futu-

rum eſt, atque omni patrimonio pretioſius; ſi M. Antonij obſequentiſſimæ erga Te voluntatis Hæredes non indignos iudicaueris, qui ad nonnullam eius Prouidentiæ partem pertineant, qua Mundum vniuerſum arctè complecteris, & non minus exornas meritis, quàm regis Imperio.

SANCTITATIS TVÆ

Humillimi ac deuotiſſimi ſubditi
M. Antonius & Bernardinus } Bonciarij fratres.

Ad

Ad

VRBANVM VIII.
PONT. OPT. MAX.

In Poſthumam Thraſymeni editionem M. Antonij Bonciarij.

IMperijs deuicta tuis quæ ceſſerat olim,
Suppliciter dominos alluit vnda pedes.
Vsquè coarctato fluxit Tibi gurgite, ſperat
Ex imis per Te ſurgere poſſe vadis.
Ac ſimul emiſſis liceat decurrere limphis,
Et pelagus fiet, qui fuit ante Lacus.
Hactenus anguſta ſonuit præconia ripa,
Latior in laudes iam Thraſymenus erit.

Felix Verducciolus.

Ad
THRASYMENVM.

FEruebas tumidè clauſo trúculentior æſtu,
Edomito placidas æquore ſternis aquas.
Prouocat auſpicÿs idem, qui preſſerat olim,
PRINCEPS. ille tui fræna tenoris habet.
Sic fidos repetis Thraſymene coercite fines,
Sic fluis immenſo vaſtior Oceano.
At te ſiuè tenent ſeù laxant littora, fluctus
Fit plauſus, DOMINO concinit vnda ſuo.

Idem.

Hæc vera est; calamo sed quam sibi cõdidit ipse
Illa est Bonciari, verior effigies.

OCVLORVM HIC LVCE CASSVS
MVSARVM OCVLVS VIXIT
HINC
PERVSIA IACTAT HOMERVM SVVM
OCVLOS IN COELVM
TRANSTVLIT FAMA
GEMINAM AD PORTVM GLORIÆ
NAVIGANTIBVS CYNOSVRAM
TV VERO GAVDE

ANTONI

NVNQVAM DE TE NON RECTE
LOQVETVR
ERVDITA MORTALITAS,
QVÆ A TE ARTEM HABET RECTE
LOQVENDI.

Collegium Romanum Societatis IESV
hoc Elogio Bonciarium honeſtauit
Anno Domini CIↃIↃCXL.

Præfatio IN EXEMPLA

Ad Lectorem.

PVtaui me operæpretium eſſe facturum, ſi quæ nam occaſio ad hæc ſcribenda me impuliſſet, initio aperirem paulò altiùs narratione repetita. Olim igitur valdè adoleſcens, vel potiùs puer cum decreſſem ſub Autumnum exire ruſticatum, & mentem ſtudijs grauioribus fatigatam ita recreare apricando, diſcurſando, liberiùs agendo; vt tamen longiùs ab amœnioribus Muſis non diſcederem: cœpi ſedulò cogitare ac reputare cum animo, quos nam mecum exportarem libellos, vnde ingenuam, liberalem, & illis aptam temporibus voluptatem haurire poſſem; ſuper cetera variam, iucundam, non oneroſam, non infructuoſam. Proinde veterum latinorum, velut militum, vel potiùs Ducum numero inito, & ſingulorum copijs antè oculos expoſitis; intento animo luſtraui vniuerſos. Et dico nè an non dico, mihi quid acciderit? in altero audax, in altero mendax cuiquam potero videri. At dicendum tamen:

quoniam incœpi, quoniam ad rem. Ex tanto veterum numero Scriptorum, qui rem Latinam perennibus ingenij monumentis exornarunt, nè vnus quidem repertus mihi eſt, qui meo deſiderio, meiſque votis ad plenum reſponderet. Id quò commodiùs ordirer, certiùſque conſtituerem, propoſui apud animum ſeriem ordinemque Scriptorum, qui hoc in genere mihi prodeſſe, atque ad rem meam poſſe facere videbantur Oratores, Hiſtorici, Poetæ, Philoſophi, Theologi, Polyhiſtores, & Philologi omnes: ad hæc Collectores dictorum, apophthegmatum, exemplorum &c. Primùm Ciceronem in omni genere perfectum, eiuſque ſingularia opera expendere cœpi. Orationes pleræque grauiſſimæ, vt quæ in Verrem, quæ in Catilinam, quæ pro Muræna, pro Plancio, pro Roſcio, pro Lege Agraria, de Haruſpicum reſponſis; aliæque generis eiuſdem. Nonnullæ dicaces, maledicæ, atque (vt mihi ſemper viſæ ſunt) parùm liberales. illa etiam procax, & Auctoris vel dignitate, vel ætate indigna, quam plerique in Cœlum ferunt, Secunda in Marcum Antonium. Quædam honeſtiore ac magis (vt ſic dixerim) ciuili argumento, vt pro Archia, pro Marcello, pro Ligario, pro Rege Deiotaro, pro Pompeio; vniuerſæ autem (quis tam impudens, vt negare audeat?) excultæ, laboratæ, ingenioſæ, vberes, efficaces, vehementes; Philippicæ antè alias, quibus vnà exclu-

dere

dere conatus videtur & Antonium & Demoſthenem. at ſingulæ tamen propter quas cauſas iure commendantur, & in ſummo pretio habentur; propter eaſdem, minùs aptæ ſunt ruſticanti, & remittere ingenium, non intendere volenti. De libris Oratorijs, in quibus benè dicendi, & de Philoſophicis, in quibus benè viuendi præcepta traduntur, idem planè iudicium feras. nec diſſimile de illis, in quibus contra Epicurũ fines Bonorum, Malorumque conſtituit, vel de illis, in quibus originem, naturam, vim Deorum ſcrutatur; vtilia omnia & cognitu digniſſima quippequæ linguam acuunt, mores formant, pectus inſtruunt, exornantque. At nos iſthæc erudita & grauia per reliquum annum dies noctelque in ſcholis molimur. illæ ſunt feriæ Autumnales ingenio partim reficiendo ab æſtiuis laboribus, partim muniendo ad hiemales vigilias deſtinatæ. Inter Epiſtolas ad Trebatium, & ad Petum legas quaſdam huic tempori, & huic negotio accommodatas. lepidis ſalibus, & ingenioſis argutijs reſperſæ ſunt. pauculæ illæ tamen, ac iam nimis vulgatæ. Dialogi ſuperſunt Lælius & Cato, vt ciuilibus maximèque vtilibus abũdantes præceptis ad amicitiam excolendam, & ſenectutem iucundè traducendam: ita minimè illorum aut locorum, aut temporum.

Dixi de Cicerone verboſiùs. Non iniuria opinor, quanto hic eſt ſupra ceteros,

tantò examen requirebat & accuratius, & magis exquiſitum. Sequuntur Hiſtorici quorum aliqui nimium breues, nimium conciſi, Valerius, Iuſtinus, L. Florus; alij plus nimio longiores, & rerum quarumcumque minuti ſcrutatores, Salluſtius, Liuius, Suetonius, Cornelius Tacitus. vtrique autem ſeueriora & magis auſtera, quàm illi dies perpeti queant voluptati, ac genio dicati. Poetas cenſeat aliquis futuros fuiſſe ad rem vehementer accommodatos. nam ſiue rerum belli domique geſtarum lectione caperemur; ſiue nos deliciæ luſuſque amatorij blandiùs allicerent, ſuauiùs tenerent; ſiue demum elatos terris ad ſe ſidera inuitarent, & Cœleſtes raperent orbes: eſſe in Græcis Homerum, Heſiodum, Aratum, Theognidem ſocioſque, præter illam Baccho & Muſis dicatam Epigrammatum cohortem; eſſe in Latinis Virgilium, Lucretium, Manilium, Pontanum, præter illum Veneris triumuiratum, alioſque argutijs non laſciuia minores, vſque ad ipſum nequitiæ infelicem Magiſtrum; eſſe denique in noſtratibus Etruſcis Orlandos, Gotfredos, Paſtorfidos, & cum Lesbia Lauras, cum Corinna, cum Cinthya, cum Lycoride certantes Phyllin, Clorin, Amaryllin, aliaſque ſub Flora, ſub Arnide, ſub Thetide latentes amicas. Veriſſima iſta ſunt, & communi expertem ſenſu putauerim, qui poetarum in primis Etruſcorum, & ad Lyram canentium ſua-

uitate

uitate non afficitur. hac præſertim tempeſtate, in qua ego quidem ſic habeo perſuaſum, & video pleroſque acrioris iudicij Viros idem mecum ſentire, Italicam Poeſim eouſque prouectam, quouſque olim ſub Auguſto Latinam: vt iam quò progredi vlteriùs, vel quò extolli ſublimiùs poſſit, non ferè relictum eſſe videatur. Solem ipſum cenſeas eſſe ſuperuectam cum Martis prœlia, & Iouis imperia, & Saturni tempora cantatum accedit. Iam pudeat Apollinem, vel ſi faciat, Coriariam facere putetur, ſi nouos Marſyas certare ſecum paratos multare ſingulos velit, omneſque auferre corporum vaginas.

Verùm enimuerò plurima ſunt, & paucula tamen, eaque potiora hic quidem tangenda, per quæ Poetas planè vniuerſos ad ingenuam animi recreationem minùs aptos, & antea cenſuimus, & poſtea ſumus experti. Primùm multi etiam eruditi, Naturæ quodam impulſu ab iſto genere ingenij recreandi penitus abhorrent. Deinde latinas epulas eaſque ſuauiter, at non ad luxum conditas in præſens requirimus. Græca vulgò non ſatis coquunt: duriora ſunt, quàm vel conficere dentes, vel ſubigere ſtomachi queant. Vulgaria Etruſca, ſi ſunt molliùs concinnata facilè reſpuunt quibus cor, & ingenium ſapit. nec minùs Catulliana, Tibulliana, horum ſimilia odio ſunt, quàm noſtratia huius generis, iam (prò Superi) fœdiora magis timenda.

Latini ſuperſunt, ex quibus Heroici graues, Satyrici dicaces, Elegiaci molles, Dithyrambi, Pæanes, Lyrici omnes partim breues, atque conciſi, partim (Seneca teſte) inanes, mendaces, aſſentatorij. Poſtremò poetica omnia ſuboſcura, & difficilia (de Latinis potiſſimùm loquor) ideoque potiùs in bibliotecis intento animo diſcutienda, & euoluēda, quàm per otium in agro, ſub pergula, ſuper prato, ad fluminis ripam, ſiue ad fontem aquæ ſalientis canenda. Huc accedit, quòd nos quidem huiuſmodi quærimus relaxandi animi rationem, quæ cum aliqua vtilitate, ac fructu coniuncta ſit, non ex qua tantùm voluptas hauriatur. Poetæ autem plerique omnem ingenij vim conferunt ad animos ſenſuum titillatione mulcendos, pauculi ad rectè formandos, aut in melius mutandos, vtinam non multi ad deprauandos, corrumpendoſque, in quos alius inuehendi dabitur locus. Præſens caput de Poetis claudat verſus Horatianus, vt eum lepidè Vir doctus mutabat,

Delectare volunt, vel delectare Poetæ
Non ſimul & iucunda, & idonea dicere vitæ.

Iam quemadmodum ex poetis nuda voluptas, ita à Philoſophis nuda veritas petitur. Vnde à diuerſis, & planè contrarijs cauſis ad liberalem animi remiſſionem idonei non ſunt. Vnus eſt Boetij liber de Conſolatione Philoſophiæ, cui hoc in genere, plurimum reor eſſe tribuendum; adeò

adeò lepidis ac ſuauibus Numeris temperat auſteritatem triſtitiamque præceptorum. In ſtylo aliquid deſiderem, in argumento propemodum nihil. Tantùm ad conſolandos animos ægritudine aliqua laborantes, quàm ad refouenda ingenia ſtudiorum laboribus fatigata, & exhauſta videtur eſſe accommodatior. Sequuntur Exemplorum Collectores, varijs titulis res penitus eaſdem, & idem prorſus venditantes argumentum, Cæſarius, Cantipratanns, Fulgoſius, Bruſonius, Eborenſis, Pomaria, Hortuli, Prata, Flores, Fructus Sanctorum, & quod nuper prodijt Grande Speculum Exemplorum, quod caſtigauit, ampliauit, & in communes locos digeſſit (ita titulus præfert) innominatus Ieſuita. In quibus ſingulis pauciſſima offendas, quæ non ab alijs ante occupata, vel poſt repetita inueniantur. Pontificem excipio Magnum Gregorium, qui vt pleraque temporum ſuorum, teſtata & probata omnia memorat, ita nullius ſuperiorum arculas reuellit, aut ſcrinia compilauit: ſpoliatus ipſe à poſterioribus, imò à quibuſdam & deprauatus in fœdum modum. Ex his autem vniuerſis, atque horum ſimillimis relatoribus, certè non exigua ad Lectorem vtilitas manat. nec vtilitatem planè omnis deſtituit voluptas: porrò hæc euenta hiſtorica ſunt, & *Hiſtoria* (inquit Plinius) *quoquo modo ſcripta delectat*. Veruntamen ad eam quam quærimus recreatio-

nem ac remiſſionem ingenij liberalem, haud nimium conferre nobis videntur. Primùm breuia ſunt, ideoque cum citò effluant, citò deſinant, minimùm afficiunt legentem. Secundò pleraque omnia inquinatè ac barbarè ſcripta ſunt. certè omnia inornatè, communiter, triuialiter. vt nullam ingenuo Viro delectationem, imò aliqua riſum, aliqua ſtomachum commoueant. Tertiò nullæ inter narrandum ſententiæ, nulli aculei animos feriunt, ſuſcitant, informant. frigidam, ieiunam, enectam, planè mortuam dicas eſſe orationem. Quartò reperias identidem multa extra propoſitum, aduerſus decorem, contra veritatem. hoc nos extremum non ſemel deprehēdimus, nec refellere fuit tanti. Agnoſcēt facilè Hiſtoriarum ſeu veterum, ſeu recentium haud penitus rudes. Quintò caſus per ſe ipſi maximam partem triti atque communes. minimum continent nouitatis, varietatis, admirationis. Denique omnibus dicendi artificijs carent: vt etiam ſi rara, inuſitata, & ſua ſponte miranda referrentur; tamen ſermonis imperitia, rerum perturbatio, & ordinis peruerſitas omnem adimeret legēdi voluptatem. Quod magis miratus ſum, alij ab alijs mutuantes, & in ſua ſcripta referentes, & pro ſuis venditantes; tamen eiſdem dicendi, & ſcribendi vitijs non carent. apud quoſcumque illa legas eodem modo inepta ſunt, eundem ſermonis habitum & for-

niam gerentium.

Quid tu autem? dicet aliquis. Omniane videris tibi aſſecutus, quæ in iſtis deſideras ornamenta & commoda narrandi? Nequaquam: ſed certè vt aſſequerer omni ſtudio contendi. cum quidam nè voluiſſe quidem videantur non ineptiſſimè dicere. Fors nobilibus ingenijs hæc noſtra iter aperuerint, & viam commoſtrauerint meliora, quàm ego fecerim, aut facere potuerim moliendi: Quorum cauſa non pigebit referre, quid mihi vſu venerit huiuſmodi ſcriptionem meditanti, & quorum tandem exemplum ſequi ſtuduerim in *Exemplis* conſcribendis. Eram in ea cogitatione, quam ſupra expoſui, librorum veterum, nouorumque luſtrandorum, ſi qui ad rem meam facere viderentur, cupienti Autumnales ferias cum ingenua,nec penitus infructuoſa voluptate conſumere: cùm ad manum venere quos nunquam antea pellegeram ex Græcis Lucianus, Heliodorus, Eraſtus, alij tales; ex Latinis Petronius, Apuleius, Marcianus Capella; ex vulgaribus præſertim Hiſpani nonnulli, quornm nec nomina ponere libet: inſulſi ac ſtolidi ſunt: denique vnus ex Etruſcis Ioannes Boccacius, qui petulantis laſciuiæ reus cùm multos annos in vinculis eſſet habitus, ad extremum viuicomburio damnatus, Cruſcantium deprecatione veniam impetrauit: cùm eo tamen, vt longo poſt exilio in patriam reuocaretur,

bulga prius ac receptaculo libidinum perfoſſo, & multis toto corpore quà grandioribus, quà minoribus inuſtis notis. Græcos merè nugaces, ac tantùm fabulones cum ſtomacho reieci. Ex Latinis Aſinus Appuleianus rudere non dicere viſus; & Marciana Capella balare, non cantare aut loqui. pauculas verò, quas recenſent fabellas, illarum ſimiles cenſeas licet, quas anicula blatterat propter ignem, penſa puellis diſtribuens. vnam non Aſininam Aſinus refert, iam puto in hominem reuerſus, quam certatim diripuere Fabulatores. Arbitrum impuræ puritatis, & caſtæ impudicitiæ non iniuria Iuſtus accuſat. licet antea illum vel fortuna, vel tempus acerrimè multauerint, exdorſuatum vix adhuc ſpirantem. ille ſe, ſi reuiuiſceret, credo nòn agnoſceret, alium quempiam putaret. Boccaccius ſupererat, cum quo iterum reſtituto, tanta me familiaritate coniunxi, vt per totum illius anni Autumnum, ceteris intermiſſis auctoribus, illi propemodum vni operam dederim. Nec ſanè ad eam rem, quam quærebam, videbar mihi alium poſſe inuenire magis opportunum: ſi tantummodo quædam adeſſent, & quædam abeſſent, quæ mox oſtendam. Abeſſe adhuc voluiſſem, quæ non penitus erat ſublata, nec (vt ego arbitror) auferri potuerat, hiſtoria ſalua, omnem verborum, ac rerum turpitudinem, quæ morum caſtitatem, puritatemque inficere poſſit;

Adeſſe

Adeſſe autem, quo illa omnia exponerentur, idioma latinum. Latinum cum dico, Boccaccianum penitus excludo agreſte, vulgare, ſemibarbarum. quale videlicet adhibitum videmus in Geneologia, & alijs opuſculis, quæ Lectorē emptoremue non inuenirent, niſi latinam etruſca veſte mutaſſent. Proinde venerat in mentem mihi ex centum fabulis legere circiter triginta honeſtiores melioreſque (nec enim fore plures videbam, forte nec tam multas) eaſque in latinum transferre ſermonem. Feciſſemque haud dubiè, niſi temporis progreſſu ſperaſſem mihi ter totidem *Exempla* hiſtorica ex frequenti tum lectione, tum auditione ſuppeditatum iri: & ea forſitan Boccaccianis non vno veritatis, ſed altero & altero iucunditatis, varietatis, admirationis, & vtilitatis nomine præferenda. Id quod fuerim conſecutus necnè, aliorum volo eſſe iudicium. Ego certè confiteor, me quantum temporis, atque operæ non dicam impetrare, ſed partim ſurripere, partim extorquere potuerim ab infirma valetudine, ab aſſidua docendi occupatione, ab alijs etiam ſtudijs obeundis, quorum & neceſſitas, & ſpecimen apparet, id propemodum omnè ad hanc cogitationem curamque contuliſſe. Non dico autem, mi Lector, non dico: quod ſi dicerem diſertè mentirer: plurimum mihi temporis fuiſſe conſumptum in his quoquo modo digerendis,

atque in litteras mittendis: non dico: norunt qui mihi à ſtudijs, quique à calamo ſunt, quorum fidem appello; SI non vna hieme, nihil interim ſolemnibus remiſſis totas dictaui *Narrationes* quinquaginta: ſed in his ipſis alijſque plus totidem, quas habeo in *Aduerſaria* relatas inueſtigandis, atque adeò venandis per incorrupta rerum geſtarum monumenta, quaſi per ſaltus, & nemora hiſtoricorum, moleſtia ingens & pertinax labor fuit exantlandus. *Reliqua deſiderantur.*

Introductio AD NARRATIONEM EXEMPLORVM.

Væſtio fuit inter Sapientes, quæ ab antiquiſſimis ducta temporibus ad hoc vſque ſeculum, ætatemque peruenit: Vtrum ſit in commune difficilius, ſecundam nè an aduerſam ferre fortunam. *Et pro* aduerſa *contra* ſecundam, *ſtare videntur rationes non ſolùm fortes, & graues; verùm etiam ita perſpicuæ, ac ſenſui patentes, vt nonnulli admirati ſint, rem huiuſmodi per ſe apertam, & cuique facilem introſpectu, vocari à magnis viris in controuerſiam. Propterea quòd cum difficilia ſint ad tolerandum ea omnia, quæ ſenſum doloris creant, illa minùs, quæ minorem, illa magis, quæ maiorem: iſta trium generum eſſe nobis videntur; Prima, quæ animum angunt; Secunda, quæ corpus affligunt; Tertia, quæ in externis poſita ſunt, & nos aliqua vel voluptate, vel cōmoditate defraudant. Primi generis exempla ſunt* Timor, Triſtitia, Mœror, Indignatio, Iracundia, *& ceteræ affectiones, quibus mens torquetur, & inquietatur. Secundi generis ſunt* Sectio, Vſtio, Excarnificatio: *ad hæc* Podagra, Chiragra, Dolor laterum, Dolor dentium, Dolor oculorum, *cum longa febrium, & morborum cohorte. Quamquam*

enim

enim non propriè corpus iſthac dicitur pati, ſed anima in corpore, atque per corpus: tamen iſta ſubtilia philoſophis relinquentes, aduerſa corporis appellamus, quæcumque in ipſum corpus graſſantur, & ſunt per carnis coniunctionem animo moleſta. Tertij generis hæc videntur poſſe aſſignari, Orbitas liberùm, parentum, cognatorum, amicorum: *ad hæc* Inopia, Solitudo, Inimicitiæ, Infamia, Obtrectatio, Inſectatio, *cetera generis eiuſdem. Per quæ licet affligentur nunc animus, nunc corpus, nunc vtrumque: tamen quia extra nos fiunt, vocantur externa. Huiuſmodi autem omnia (ſicut ego exiſtimo) ad duo capita referuntur;* Bonum quod ammittimus, Malum quod incurrimus. *Bona ſunt, ideſt talia vulgò putantur (& nos iſthæc decidimus cum vulgo)* Sanitas corporis, Ingenium, Memoria, Pulchritudo, Diuitiæ, Clientelæ, Imperium, Honor, Voluptas, *quorum ammiſſio (quæcumque id ex cauſa fiat)* Aduerſitas *vocatur. Mala ſunt (eodem modo accepta)* Valetudinis infirmitas, Ingenij tarditas, Obliuioſitas, Cæcitas, Inopia, Infamia, Seruitus, Ægritudo, *quorum occurſio, atque perpeſſio pariter* Aduerſitas *vocatur. Deinde quid alia perſequor? nomen ipſum, quo hæc vulgò appellantur, ſatis oſtendit quænam iſthæc, & qualia ſint, de quibus inducta diſputatio eſt, ac per ſe ipſum ſinè alijs argumentis dirimit, deciditque controuerſiam. Sic enim inſtituo argumentationem. Si* Aduerſa *vocantur quæcumque aduerſus animi noſtri cupidinem obueniunt; vtique per nos ipſi cognoſcimus, quæ iſthæc ſint, & cognoſcimus, certumque*

certumque habemus ea tantùm eſſe fugienda; quoniam dura, & perpeſſu aſpera ſunt. E contraria, Si ſecunda, & proſpera *vocantur, quæcumque nobis ex voto ſuccedunt; hoc pariter planum, atque perſpicuum eſt vnicuique inditum eſſe natura, vt hæc tantùm ſibi expetat, & conſequi laboret, quoniam iucunda, & optabilia ſunt.*

Verùm enimuerò dicat aliquis: Alind eſt fugere aduerſam fortunam, *quam nemo non fugit; & cupere* ſecundã, *quam nemo non cupit: aliud vtramque moderato animo ferre, quod propoſitæ Quæſtionis caput eſt. Audio inquam. ſed nè id quidem poſſe ambigi videtur, aut cadere in controuerſiam vllo pacto. Propterea quod quæ* aduerſa *ſunt, ea propriè dicimur pati, quoniam ſecum dolores, & incommoda portant, vt* Egeſtatem, *vt* Inualetudinem, *vt cetera huiuſmodi. quæ autem* ſecunda, & proſpera *ſunt, vt* Firma valetudo, Ampla vectigalia, Dignitas honeſtior, *& alia huiuſmodi, quæ voluptatem afferunt, non ea propriè dicimur pati, ſed ijs frui, & delectari. Sublata igitur omnis quæſtio videtur: ſiquidem tantũmodo* aduerſam fortunam *patimur*, ſecundam *adeò non patimur, vt eam diſcarpere, & haurire videamur cum voluptate. Propterea quia in* aduerſis *ferendis magno pondere grauamur, ideſt angimur, affligimur, peſſum deijcimur. in* ſecundis *autem quid ſimile? ſubleuamur, extollimur, delectamur. Contrà ſi quem aliqua calamitas oppreſſerit, hunc ſubleuare, atque ſuſtollere conamur conſolando. Quis enim ad familiarem amicum ita ſcripſerit?*

Vehe-

Vehementer doleo quòd optimè valeas, quòd ſtrenuè iter confeceris; quòd ſoſpes in patriam fueris reuerſus; denique quòd ſtudijs, amicis, propinquis in ſumma felicitate perfruaris. *Quis non potiùs ob iſta ſingula, & alia huiuſcemodi amico gratuletur? Condolere, ac nos tamquam ſocios ægritudinis præbere illis ſolemus, qui graui morbo, qui egeſtate, qui ſolitudine, alioue infortunio laborant. Patet igitur in* Aduerſis *eſſe opus patientia, in* Secundis *non eſſe. Confirmat hanc rationem vſus, & conſuetudo precandi ſuperos, quam ſapientiſſimi, & optimi viri nos docent, & Eccleſia cantat, recantatque. Dauid, & Salomon in primis; apud quos centies inuenias rogari Numen cœleſte, vt miſerias reſpiciat, ærumnaſque mortalium. quibus ſuſtinendis ſinè diuina ope non ſufficit humana imbecillitas. Contrà nuſquam iubemur (quòd ego meminerim, & ſciam) petere à Deo, vt eluuiones, exuſtioneſue terrarum, vt peſtes, vt naufragia, vt annonæ difficultates, aliaque triſtia nobis largiatur, in beneficij loco ſuſcepturis. po... -rruncari ſingula iſta, & longiſſimè gentium amandari vouemus.*

Igitur quæcumque dolorem, mœrorem, & animi ægritudinem creant; ideſt cuiuſquemodi aduerſa perpeſſu difficilia, & ad ferendum grauia putantur. Secunda verò, & proſpera vnde ad corpus voluptas, ad animum tranquillitas, ad vtrumque commoditas, & quies manat, quis vmquam difficilia, imò quis non facillima, & ſuauiſſima cenſeat haud dico equidem ad ſufferendum (quod hic vocabulum minùs quadrat,

ſed adguſtandum ac perfruendum ? Tamen hoc neutiquam dubitare fas eſt quod initiò propoſitum nobis fuit, rem facere magis difficilem, atque arduam, qui Proſperam fortunam, *quàm qui* Aduerſam *didicit ferre moderatè. At enim Video inquies, ferri* aduerſam fortunam, proſpera *verò quemadmodum feratur non video, & id prius velim mihi explicari quàm ingredimur, aut vltrà proſequimur diſputationem. Rectè: non enim ſcire poſſumus eſſe aliquid vel facilius, vel difficilius, niſi hoc aliquid quale ſit antea ſciamus. Ferre igitur* Fortunam, *vel* Proſperam, *vel* Aduerſam, *hoc ſignificat, Retinere in vtraque conſtantiam, & ſe inuictum præbere tam aduerſus beneficia indulgentis, quàm aduerſus iniurias perſequentis Fortunæ. Porrò in illis periculum eſt ne inſoleſcas, & æſtimes te ſupra te: in his contrà ne animum deſpondeas, & præceps ruas in deſperationem. Optimè autem fert vtramque Fortunam, qui nec* Secundis rebus *extollitur, aut inflatur, nec* Aduerſis *deprimitur, aut frangitur, ſed tam in iſtis, quàm in illis eumdem animi ſtatum, vitæque (vt ſic dixerim) tenorem conſeruat. Nunc rogo ex duobus vtrum eſt difficilius? Aliter vulgus, aliter Sapiens reſpondebit. Ex vulgo neminem inuenias, quin ſe fortiſſimum putet ad quæuis pondera ſuſtinenda quæ fors ridens imponat honeſta, quæſtuoſa. Dicamus ingenuè: Quis noſtrum eſt non dico Sapientium, aut Principum, ſed ſaltem Ciuilium, ac mediocrum Virorum, cui non facilè videatur ferre Prioratũ, Epiſcopatum, Cardinalatum, Pontificatum? cui non è contrario rem perpeſſu difficillimam ſeſe oſtendit, ſi fortè*

incurratur

incurratur exilium, orbitas, egeſtas? & fallimur tamen: cùm per illa difficilius, & impeditius, ideòque rariùs; per hæc autem planiùs, faciliùs, expeditiùs, & ideo frequentiùs ad virtutem tendatur, cum virtute viuatur. Id ego in præſens quadruplici ratione, non dicam probabo, ſed probare contendam, Iudicibus acriore iudicio præditis iudicium relinquens. Prima ducitur ratio ex auctoritate Sapientium, Secunda ex ingenita humanis animis propenſione naturæ, Tertia ex Virorum maximè illuſtrium exemplis, Quarta denique ab experimentis, quæ in quotidiana conſuetudine cernuntur.

Iam vt à primo partitionis capite ordiamur, Secundæ res (*inquit Salluſtius*) Sapientum animos fatigant. *Tantùm abeſt, vt mediocres quidam, atque vulgares homines temperare ſibi queant, quibus-cum fortuna egerit, agatque liberaliùs. Vt propterea Xenophon verè ille quidem, ac ſapienter, ſed penè incaſſum mortales obteſtari conſueſſet.* Cum tranquillè, ac placidè res fluerent, tum maximè Deos colendos, eiſque gratias agendas; vt poſtea faciles, ac beneuolos haberemus, vbi tempeſtas ingrueret calamitatum. *Hæc Xenophon. Cuius conſilium vulgò homines peruertunt, quibus in ſumma felicitate, ac fortunæ indulgentia, incredibilis Superum obliuio eſt. contrà vbi quicquam aduerſi, vel minùs ex voto contingat; ibi Cælum, ac Cælites recordantur à quibus veniam, à quibus perfugium implorant. Sordidiſſima quadrupedum imitati, quæ pyris ex alta arbore cadentibus ventrem ſaginant, ad paſtorem*

ſtorem ingerentem nè reſpiciunt quidem. Vbi autem capiti malleus impingitur, ibi primùm attollere rictum, & grunnitu lenire mactantem conantur. Nec ab hiſtorico, aut Philoſopho longùm recedit Vir ſingulari Sapientia præditus, & Eccleſiæ columen Sanctus Doctor Auguſtinus. Verba eius hæc ſunt. Magnæ, *inquit,* Virtutis eſt cum felicitate luctari, nè ſic alliciat, vt corrumpat, neue ipſa ſubuertat felicitas. Magnæ inquam virtutis cum felicitate luctari, magnæ felicitatis eſt à felicitate non vinci. Adde, *inquit Boetius*, quod feliciſſimi cuiuſque, delicatiſſimus ſenſus eſt, & niſi ad nutum cuncta ſuppetant omnis aduerſitatis inſolens, minimis quibuſque proſternitur. Adeò perexigua ſunt, quæ fortunatiſſimis ſummam beatitudinis detrahunt. Quamobrem Plus, *inquit,* reor hominibus Aduerſam, quam Proſperam prodeſſe Fortunam. Hæc enim ſpecie felicitatis cum videtur blanda mentitur: illa ſemper vera eſt, cum ſe inſtabilem mutatione demonſtrat. Vt ab altera falli, ab altera inſtrui, & erudiri videamur. Iam, *inquit Seneca*, Cum omnia, quæ modum exceſſerint noceant; periculoſiſſima Felicitatis intemperantia eſt, quæ in vanas mentem imagines euocat. *Super his illud mihi Tullianum ad rem facere, ac magnum momentum afferre ſecum videtur ad animos permouendos, docendoſque frugalem, ac ſobriam mediocritatem.* Fortuna, *inquit*, vt medicus ignarus multos excœcauit. non autem

ipſa

ipſa fortuna cœca eſt, ſed eos cœcos plerumque efficit, quos complexa eſt. *Iuxta veterem parœmiam :* FORTVNA quos extollit, infatuat. *Cum contrà Sacrarum etiam litterarum teſtimonia*, Aduerſitas *animum luxuriantem, & per incerta vagantem recolligat, & compotem ſui redditum à rebus caducis ad contemplationem reducat æternam.*

Ratio autem cur iſta ſic euenirent mihi meditanti, & cum animo reputanti, hæc ferè ſuccurrebat, vt iam Secundum partitionis caput ordiamur. Natura comparatum eſt, quæ triſtia ſunt, & perpeſſu acerba, cum aut corpori, aut animo incidunt; ea foras trudere, ac propellere conemur. Ergo ad hanc quaſi pugnam mens armatur, & ſtipata vndique fortibus animæ facultatibus, hoſtem inuadit. Ex hoc autem certamine anima rationis compos, alterutrum conſequitur, vt vel aduerſis profligatis, & longè ſummotis ad proſpera redeat; vel certè, vt ſi vincere illa non queat ipſum ſe vincat, moderatè ac leniter ferendo. Id voluntati facilè perſuadent reliquæ Sorores in vnum coactæ: tum ad vim repellendam ſi poſſint; tum ad conſilium dandum ſi non poſſint. Ac mens quidem humana ruentibus in ſe aduerſis, quaſi fluctibus tempeſtatum, primo impetu tota concutitur, nec in turbido aut videt, aut cogitat Cœlum: mox vbi ſpatio dato tempeſtas remittit, & nubes rareſcunt, & Sol reduxit ſerenum: tunc in liquida luce Verum, atque honeſtum perſpiciens, fida conſiliatrix non cunctatur dominam adire voluntatem, cupidinibus ancillis morem gerere, iuſſis oſtendere Fortitudinis, Patientia,

tia,

tia, Conſtantia bonum. Ita ſemper proſunt aduerſa. nam ſiue in proſpera mutentur, ea ſuo diſceſſu iucundiora relinquunt; ſiue maneant continenter, magnarum ſunt exercitamenta virtutum; in quibus homini præſertim Chriſtiano par in tempore ſolatium, imò & voluptas eſt. Præclarè vt omnia Sanctus Bernardus. Primùm, *inquit*, importabile tibi videtur aliquid: proceſſu temporis ſi aſſueſcas, iudicabis non adeò graue: paulò poſt, & leue ſenties, paulo poſt nec ſenties, paulò poſt etiam delectabit. *Enimuerò proſpera, & ſenſui iucunda cur idem non efficiunt? Cur animus humanus* Secundis rebus *inſoleſcit, ſe ſupra ſe, ſupra omnes mortales ad vſque ipſos Cœlites extollens? Eſt facilè in contrarijs, ac inuicem pugnantibus, vno perſpecto, iudicium de altero ferre. Si* Aduerſa *faciliùs feruntur, quia mentem inſtruunt, congregatis in vnum animi viribus ad dolorem quaſi hoſtem ſummouendum, vel cum eodem aliqua ratione paciſcendum: neceſſariò conſequitur vt* Proſpera *ideo ſint perpeſſu magis difficilia, quoniam ſegregant, diſſipantque omnes animæ facultates, quaſi regias ancillas; ipſam verò mentem Reginam ſuo deſtituta ſatellitio, nudam, hebetem, ebriam relinquunt. Quam quidem mentis perturbationem, ac ſolitudinem neceſſe eſt inſania, fatuitas, iactantia, & obliuio ſui, non tantùm Dei conſequatur. Quid enim? putas tu illum ſeriò vmquam redire ad cor, putas ſobriam mentem adhibere in conſilium, putas denique ipſum ſui, ac ſuæ ſortis, imò ſuæ ſordis recordari, qui dies noctesque congerendis opibus*

occupatur

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

occupatur, neſciens infelix cui ſudet, cui algeat, cui laboret? imò cui tot corporis incommoda, & animi ægritudines perpetuas vendat? Qui ſi Fortunæ *illam crapulam, & ebrietatem obdormiſcere poſſet, & excoquere, haud dubium eſt, quin agnoſceret paulò poſt, quantum ſibi coaceruanti, quantum ſuis diſſipantibus, & abutentibus, impendeat ſalutis diſcrimen. Cerneret inquam ſiccus, & ſobrius, id quod nos cernimus, quibus grandes calices non propinauit* Felicitas, *Nullam eſſe mortalium inſaniam maiorem, quàm ſemper angi, ſemper ſatigari: quamobrem autem? vt tu forſitan aliquando quieſcas? Concederem: tametſi caro emitur tantis laboribus tantillum quietis. At ne in ſomno quidem ſepelit curas Auarus, vigilantiores illo ſunt. identidem conſurgunt, & vel ſuſcitant dormientem, vel terrent ſomniantem. Quibus igitur iſta patiuntur? Nempe dicent liberis, cognatis hæredibus ſuis, Eſt hoc etiam inſanientis, vltrò illis obſequi, ac de te ſupplicium dare, qui gratiam habituri non ſunt, qui te aut ignorant, aut ignorabunt. Nam duplo ſtultior es, ſi exiſtimas cum opibus memoriam tui tranſire ad pinguiores heredes. Quæ videmus, quæ ab alijs audimus, quæ identidem ſtomachamur, alia ſuper alijs exempla, id nos quidem ambigere non ſinunt. Et tu quicumque es dupliciter infelix, qui aliena commoda viuens quæſiſti, moriens confirmaſti, cuius olim laboribus, nunc cruciatibus hæredes triumphant; non ſemel ipſe audieris, ac præſens videris neceſſe eſt, qualem vulgò gratiam reportent, qui propriæ ſalutis, imò & neceſſitatis obliti totos ſeſe*

ad

ad filios, nepoteſque locupletandos dediderunt. Nec tu tamen eorum exitus perhorreſcis, quorum facta es imitatus? Agè inquies: non me ipſe reſpexi, nec vllam officij gratiam cogitaui. tantùm illis volui eſſe conſultum, quos diligebam. Ingens charitas pro quocumque, at multò ingentior pro illis animam ponere, quos certum habeas immemores futuros, & parare ingratis ex incommodo tuo, commodum. Cedo autem, & commendo, ſi Commodum; Sed non eſt ita: potiùs hominibus priuatis, ingenuis, & tam frugaliter, quàm continenter viuere aſſuetis non commoditas, ſed infelicitas paratur per liberale teſtamentum, aut nimis effuſam donationem. Veniunt iſta ſæpe tentatum, atque vtinam non ſæpius euerſum fortibus opum machinis Parſimoniam, caſtitatem, pietatem, virtutes omnes, & maximè omnium (quis crederet in diuite?) Chriſtianam liberalitatem. Quæ quidem animi bona non ſolùm ad communem ſocietatem, ſed ad propriam ſalutem neceſſaria, vel ſapiens Vir in priuatis facultatibus, & mediocri fortuna faciliùs ſibi comparat, promptiùs exercet, meliùs tuetur. nè tu forſitan exiſtimes irruentibus diuitijs reſiſtere poſſe mortales, nullis Sapientiæ præceptis quaſi telo armatos, & clypeo munitos.

Verùm nos in ratione perueſtiganda cur faciliùs Aduerſa, *cur difficiliùs* Proſpera *ferantur occupati iamdudum latiùs vagamur, quàm fors eruditior aliquis cenſeat eſſe neceſſarium. Sed duo cogitet: alterum qui ſcribamus, alterum quibus. Primùm quod homo tantùm Philologus, aut Philoſophaſter compluribus exequitur verbis;*

id

id opinor longè anguſtiùs, breuiuſque alius concluderet verò, ac ſeriò Philoſophus. Ad hæc ætatis ingraueſcentis, & garrulæ profeſſionis, & loquaculæ cæcitatis vitium agnoſci, & ignoſci Iudex paulò æquior facilè cenſebit. Poſtremò non hic Viros doctrina inſignes, aut non illos tantùm, ſed mediocres multos, & tantùm non ignaros latinitatis appellamus. Quorum ingenio magis expedire, ac magis optabilem remur fore liberalem vbertatem, quàm malignam, odioſamque ſubtilitatem. Agè nunc poſt rationem reliqua perſequamur.

Tertium ſequitur partitionis caput De Exemplis illuſtrium Virorum, quos vel natura, vel inſtitutio fortes, liberales, magnanimos, finxerat: & prorſus huiuſmodi ſemper fuere, donec Fortuna proſperior *mutauit, omnem mentis habitum confundens, & ratione deturbata, imperium libidini permittens. Vnde autem in tanta copia initium narrandi faciam, aut quem calamo finem, modumque præſcribam? Non placet priuatorum licet inſignium; non placet barbarorum licet potentium interponere exempla: cum me Reges, ac magni Principes omni doctrina excultiſſimi ad ſe quodammodò rapere videantur: futuri tres quattuor pro ſua excellentia inſtar plurimorum. Agè vnum Hebræi dent, alterum Græci, tertium Romani, quos non neceſſe habeo hic quidem nominare. Suus quemque ſplendor, & magnitudo legentium animis repræſentat. Quo breuiùs, atque compreſſiùs de ſingulis dicam. Quis enim non nouit Salomonem, qui omnes ante ſe Reges, nec dico Hebræorum dumtaxat, ſed planè*

omnium

omnium nationum opibus, maieſtate, amplitudine, magnificentiá, item pulchritudine, ac robore corporis, item (quod caput eſt) eruditione, prudentia, Sapientia longo interuallo ſuperauit? Nec his tam multis, & tam inſignibus naturæ, induſtriæ, fortunæ, commodis ad breue tempus, vt ferè Principes ſolent; ſed annos quattuor, & nonaginta perfunctus eſt, cum regnaſſet (ſi Ioſepho credimus) octoginta. Non eſt conſilium hoc loco vitam hominis retexere, quam omnes norunt in ſacra hiſtoria ſaltem mediocriter verſati. Tantùm refero breuiſſimè quod vel vnum (ſi ego falſus non ſum) ante-poſitam decidit quæſtionem. Hic igitur quamdiu in hoſtibus profligandis, in imperij finibus tuendis, in Vrbibus Templiſque condendis, alijſque Regalibus obeundis muneribus fuit occupatus, multa identidem ſuſtinens latu grauia, perpeſſu aſpera, vitam duxit, tamen inter ardua religioſam, in humanis cœleſtem, in aduerſis beatam. Poſtea verò quàm ſingula ex voto, quædam & ſupra votum cadebant: Ex illo inquam tempore cum ſeriò indulgens, & omnibus copijs circũfluens fortuna, *totam ſe homini ſuperinfudit; & ſi pectora multum Sapientiæ, multum experientiæ robur munierat; & ſi ætas iam ingraueſcens minimè accommoda fruendis delicijs, ac firmiſſima eſſe debuit aduerſus voluptatem: tamen Vir pondus huiuſmodi ferre non potuit, & ſua illum felicitas obruit. Vſque adeò donec (hic ſemper hæreo mirabundus quoties retracto, aut recogito) Vir tot tantiſque à Deo beneficijs cumulatus, & priuilegijs honeſtatus ad tantam ſiue perfidiam, ſiue ignorantiam redijt,*

non modò vt patrias leges violarit, externis ſe coniugijs contaminans, verùm etiam in pellicu gratiam, quas circiter quadringentas domi al bat, à vera Religione deſciuerit; & cultum De debitum ad Idòla tranſtulerit. Qua quidem im pietate dubito ſi dicam nihil fœdius, aut nefariu fieri potuiſſe, cum illam ſuperare anniſus poſte fuerit Alexander. Qui primùm Ariſtotelis, de inde Calliſthenis egregia diſciplina inſtitutus, & tam in abdita naturæ ſecreta, quàm in intimo Philoſophiæ receſſus per hos duces intrò admiſſus incredibile memoratu eſt, quo ardore omnem vir tutem, ſed in primis frugalitatem, clementiam continentiam, & pietatem coluit adoleſcens. Argumento ſunt repudiati, quos Olympias mat mittebat, Epularum conditores, & coquinari artis inſigniter periti; quibus ſibi nequaquam eſ ſe opus reſpondit. habere ſe appetitum cientes, & famem ſuſcitantes coquos meliores: Matutinan ambulationem, à qua prandia; prandiorum te nuitatem, à qua cenæ condirentur. Qualis au tem illa, & quanta victoriæ moderatio aduerſu hoſtes capitales? Primùm nobiles captiuos null pretio redemptos, imò quoſdam liberaliter dona tos remiſit. Matrem Darij Siſigambim in priſti no Regalis fortunæ faſtigio habuit, eamque non minùs quàm Olympiada, & ipſe ſemper venera tus eſt, & non minùs quàm ſe ipſum à purpura tis, & Satrapis, totoque exercitu coli mandauit vt præter libertatem, cui pax reditum ſpondeba in hoſtilibus caſtris faciem regni agnoſcere vide retur, nec ſibi Darium filium cenſeret vel plura, vel ampliora fuiſſe daturum, quàm hoſtis dedera

Alexander. Quo minùs eſt mirum id, quod veteres auctores tradiderunt, Hoſtis quàm filij mortem ægriùs tuliſſe, ac vberiùs planxiſſe Siſigambim: Nam circa continentiam, & affectuum moderationem miraculo proxima ſunt, quæ de illo conſentiens, & Græcorum, & Latinorum hiſtoria recenſet. Annum circiter quinctum, & vigeſimum agebat, cum primùm exercitu Darij profligato; & ipſo in fugam coniecto, Virgines Reginas excellentis formæ puellas habuit in poteſtate, quarum pudorem tam ſanctè reueritus eſt, quàm ſi eiſdem ſecum parentibus genitæ forent. Coniugem verò eiuſdem, quam nulla ætatis ſuæ pulchritudine corporis æquabat, adeò ipſe non violauit (Curtij verba ſunt) vt ſummam adhibuerit curam, ne quis captiuo corpori illuderet. *Iam cum ad Siſigambim annis grauem ſæpius accederet conſolatum, quam obſequio Reginam, affectu matrem ſibi eſſe declarabat: iuniorem nurum, & iuuenculas neptes nec viſitauit vmquam, nec vidit plus quàm ſemel eodem die potitus caſtris, & prœlio finito. Qui ſi eiuſmodi continentiam ad vltimum vitæ tenuiſſet, haud temerè crediderim raros in antiquis, rariores in noſtris Reges fuiſſe futuros, qui cum illo comparari poſſent. Verùm enimuerò Vitographus præclarè,* Nondum, *inquit*, fortuna ſe animo eius ſuperfuderat: itaque orientem, eam moderatè, & prudenter tulit, ad vltimum magnitudinem eius non cepit. *Mortuo enim Dario, & finitimis quibuſque aut bello expugnatis, aut metu famaque in deditionem receptis, tot tantorumque Dominus, & Monarcha regnorum,*

illa inquam generoſitas, & fortitudo, quæ pa robore aduerſus vitia, & contra hoſtes in aci ſteterat ſemper inuicta; Paulò poſt omnibus pe functa victorijs & omnium plauſu, atque accla matione celebrata, relanguit, & extincta eſt r pentinò; ideſt ſecuritate parta, tranquillo nau gans mari, ventis ferentibus, in ipſo portu nau fragium fecit. Pudet adſcribere ſingula gener impuritatum, libidinum, turpitudinum, quib ſe non dicam inter ſcorta, ſed inter honeſtas ma tronas, & regalis proſapiæ Virgines, ipſis etiam parentibus vnà conuiuari, & hæc coram ſpecta coactis, contaminauit; vt non aliam ob cauſan antea temperans, & modeſtus haberi voluiſſe vi deatur, quàm vt licentiam flagitijs quæreret, a ſe demum patefaceret comparatione deterrima. Sed vaſtum animum ſimul fortuna, ſimul Ba cho ebrium nequaquam ſola Vinum, & intem perantia ſatiabant. quibus Sardanapalum, & omnes barbaros æquauit: addita verò impuden tia, & ſceleris profeſſione ipſum quoque ſuperaui degenerem Abrahamidem; & ſi hunc credide rim peccaſſe flagitioſius, quia ingratiùs, & mi nùs excuſatè iam ſenem, ſapientem, rerum vſi peritum, Cœlo præcipuè dilectum, & regnantem in populo Dei. Alexandro quædam imputes ne ſcienti propter Religionis diuerſitatem, quædam minùs expendenti, aut conſideranti propter æta tem. certè vtrumque fauens, *ac* blandiens for tuna *peſſum dedit, quos* aduerſa, *&* contumax *in veſtigio ſtantes flectere à recto, aut loco mouer non potuerat. Enimuerò (quod dicere cœperam) non huiuſmodi dumtaxat voluptatis illecebra*

& impura

& impura libidine victus eſt, victor orbis Alexander; alia ſuperſunt facinora fœdiora, Crudelitas, & Impietas. Notiſſima ſunt, ideoque curſim tangenda, quæ vel inter Epulas fœda, & immania perpetrauit: Marte ſcilicet, non tantùm Baccho, & Venere vnà diſcumbentibus. Ille intimos amicorum pro ſua gloria, pro ſuo capite dimicantes Philotam, Amyntam, Attalum, alioſque ſtrenuos Viros, & ſecum orbis domitores indicta cauſa trucidauit. Philotam verò æmulorum fraude circumuentum, ne ſimplici quidem mortis genere paſſus eſt interire. Dies, nocteſque torquentibus, qui accuſarant, miſeris modis excarnificatum, & ſæpe antea mortuum, quàm in præcordijs latens anima deſereret, proiecit inſepultum. Inſolens illi ante hunc diem, ante hunc hominem crudelitas in cadauera: & qui paulò poſt mortuo Bucephalo inſignem tumulum grandi pecunia erat extructurus; Viro forti à teneris amico; & de ſe merito exiguum puluerem potuit inuidere. Nam illud excuſo, ſi non cremabant id antea domeſtici tortores effecerant & ferro, & igni corpore conſumpto. Quid illum dicam huiuſmet Parentem, non magis in ſe annis, quàm in Regis meritis grauem! cuius cædem pariter infandam, nec honeſta canities, nec liberorum orbitas, nec vim debitum repoſcens natura prohibuit. hoc vno minùs infelicem, quòd filij crudelem exitum Pater ignorauit; & ſua opinione florentem relinquebat, quem reuera ſequebatur antegreſſum. Ecce autem Clytus altricis filius (fratrem alij vocant) ecce Calliſthenes itinerum comes, idem ſcriptor hiſtoriarum, & morum ma-

 giſter

giſter incorruptus. Quorum alteri nihil profuit, quòd lac eodem vbere manantem hauſiſſent, neque quòd Regem ad Grancium amnem aperto capite dimicantem clypeo ſuo texiſſet, barbaro gladio iam cadenti expoſitum, & haud dubiè periturum. Remunerauit egregiè collactaneum, & liberatorem ſuum Alexander; lac maternum filij ſanguine, defenſam vitam, illata morte rependens. Fœdum dixerim parricidium: ſed parricidij cauſa fœdior: quia nempe Patrem eius Philippum, eiuſque res geſtas eximiè inter epulas laudabat. Supra verum dicat aliquis. Fortaſsè; attamen hoc filio videri non debuit, aut non certè ſupplicio dignum. potius quanto erat laus amplior, tantò illi gratia maior debebatur. Id quoniam ſecus effectum eſt, illorum adiuuat ſuſpicionem, qui ſcribunt eius opera Patrem Philippum fuiſſe interfectum. Sed fuit etiam ex alia cauſa veri parricidij reus Alexander, qui Calliſthenem vitæ magiſtrum, hoc eſt alterum parentem, crudeliter excruciatum, necauit. Cauſam! Æquè infandam, & fœdam, vt ceteras. Nempe hominem dolo malo circumuentum, & calumnijs appetitum de medio ſuſtulit, ne quem in Regia relinqueret Virum bonum ſpectatorem ſcelerum ſuorum: habiturus deinceps peccandi licentiam maiorem, & minùs verecundam, ſi neminem circa ſe haberet, cuius non ſolùm monita liberiora, ſed etiam loquax ſilentium, & teſtes oculos vereri cogeretur. Ergo ira, ſuperbia, aliarumque libidinum laxatis habenis, fortuna obſequente in omnem ſæuitiam, ac turpitudinem ruere: fracto iam, & expulſo, non tantùm remiſſo moderatio-

nis

nis, ac temperantiæ freno. Dixiſſes non dumtaxat humanitatem, ſed planè hominem exuere, ac in beſtiarum tranſire naturam: niſi hoc verius eſt, In Cacodæmonem, nec ille inficiari transformationem, ſed iubere in Deos. Nouus profectò, & numquam antea, numquam poſt fando auditus per ſcelera, & cædes, tranſitus ad Cœlum. Nempe hoc illi apud Curtium Agis, & Cleon dabant. Polypereon auſus irridere vinculis, & carcere damnatus; At Calliſthenes ſeriò ille quidem, ſed modeſtè, ac ſapienter diſſuadens vltimo ſupplicio multatur, & conatus Regi adimere ſtultam immortalitatem, ipſe ſibi mortem conflauit ſeriam, acerbam.

Nec illud ſanè aut obſcurum, aut incompertum eſt ad talem impietatem, vt viuens pro Deo coleretur, veniſſe Alexandrum per obſequia Fortunæ *poſt victoriam, & Perſicos triumphos. Antea namque militaribus curis implicatus, & de hoſtium exercitu delendo, regnique finibus propagandis anxiè cogitans, inter ceteras virtutes, præcipuè Religionem, ac Pietatem colebat, qualem Rex Idolatra vel habere, vel agnoſcere potuit. crebra illi ſacrificia, & expiationes, & preces ad Patrios Deos: cum quid præſertim aggredi, & incipere arduum parabat. Dijs etiam peregrinis, quorum vel delubra intrabat, vel regiones occupabat, litare conſueuerat precatus, ſe libenter exciperent in clientelam, in hoſpitium, in regnum. Denique nihil moliebatur inauſpicatò, ac non antea Dijs immortalibus conſultis. Eſt in hoc genere mirandum, quod refert Ioſephus inter Iudaicas antiquitates. Quo tempore Ale-*

xander Damaſco, & Sidone, in poteſtatem recepti s, Tyrum fortiùs reſiſtere auſam, obſidebat, legatos miſit Hieroſolymam petentes, vt ſecum mallent, quàm cum Dario fœdus, & ſocietatem inire; futurum ſe omni tempore Ciuitati, ac nomini Iudaico amicum, fidelem, vtilem, honeſtum, mitterent interea omnis generis commeatum, quo exercitus præſenti pecunia redempto apud Tyrum aleretur. Princeps Sacerdotum Iaddus nomine, legatis reſpondet, iam dudum fœdus ictum Hieroſolymæ cum Perſis: nefas eſſe abrumpi firmatum Sacramento. in ceteris futurum ſe dicto Regis audientem, & venale alimentum militibus abundè miſſurum. Rex cetera pro nihilo æſtimans, incanduit ad repudiatam ſocietatem, & mutui auxilij fidem, homo inſolens repulſarum, qui hoc ſperaſſet Iudæos in beneficij loco habituros. Itaque ferox minatus eſt, vbi Tyrum expugnaſſet, Hieroſolymam cum exercitu acceſſurum, & vnà Vrbem, Templum, domus excidio daturum. Nec ſegniùs poſtmodum fecit, quàm prædixerat. Iaddus interim ſacrificijs, precationibus, ac ieiunijs Numine placato, admonetur in ſomnis quid facto opus ſit, & quemadmodum Regijs conatibus obuiam eatur. Iam Rex infeſto exercitu eò proceſſerat, vt Hieroſolymam, ac Templum in conſpectu haberet; cum ecce ingentem multitudinem candidatorum, porta egredientium, lentè incedentium, & ad ſe adeuntium intuetur. Sacerdotes biſſino induti ampliter, & pretioſè ſtolati præibant. Ante hos Princeps ipſe Sacerdotum, honeſtiſſimis myſtarum latera cingentibus hyacinthina ſtola quoquo verſum

ſum auro diſtincta, & micantibus gemmis radiata conſpicuus fulgebat. huic regale capitis inſigne, quod Cidarim Perſæ vocant, faſcia cærulea candidis maculis internitens, tempora, & crines cingebat; ſuper hanc adverſa occurrentibus, & obuiam euntibus aurea lamina ſacroſanctum illud Tetragrammaton, Dei nomen ineffabile grandioribus cuſum litteris præferebat, ſimul venerationem, ſimul horrorem contra ſpectantibus incutiens. Ad quam ſpeciem (dictu admirabile) conſternatus animo Alexander, procubuit, Hierarcham adorauit, ſacerdotes honorificenter excepit, & pium agmen vniuerſum humaniter, ac liberaliter complexus eſt. Ab his, quaſi triumphans cum egregia pompa in templum deductus antè aram maximam Deo Deorum ſupplicauit, hebraico ritu ſacrificium fecit, magnum auri, magnum argenti pondus & vaſa ſcienter celata, & purpuream veſtem, & Indicos tapetas, aliaque Regalis magnificentiæ munera reliquit. Nec publicas tantùm opes honeſtauit, ſed etiam priuatas ſubleuauit, ciuium commodo ſeruiens in Virginibus collocandis, in vectigalibus minuendis, in tributis ſeptimo quoque anno remittendis. Ad extremum Sacerdotes, ipſumque Antiſtitem precatus, vt Deum optimum maximum, quem illi colerent ſibi propitium reddere ſtuderent, ad eumque pro ſuis victorijs vota nuncuparent; hilaritudinis, ac ſpei plenus ad Darium bello perſequendum reuertit.

Hanc potentiſſimi, eiuſdemque infenſiſſimi aduerſus Hebræos regis charitatem ſic effuſam, ſic inopinam, mirantibus qui cum illo erant Satrapes

Phœnices, Caldæi, & gentium aliarum; amicis verò etiam rogantibus cauſam, in his maximè Parmenioni reſpondit Alexander. Non ego illum hominem, *inquit*, ne erretis: minimè gentium; ſed in illo Deum adoraui, qualem ſeſe in ſomnis mihi oſtenderat, bellum Perſicum molienti. Speciem, habitum, comitatum animo retenta nunc primùm oculis vſurpaui, & vigilans agnoui; Voces etiam ſum viſus audire, quibus tunc ad rem aggrediendam, nunc ad perſequendam, & ſtrenuè obeundam ſum exhortatus. *Te felicem ſupra omnes Reges, & Monarchas Alexander, ſi quam ab Hieroſolymis tecum extuleras religionem, pietatemque; hanc poſtea in Perſide, in India, in Ægypto retinuiſſes, & ſarctam tectam conſeruaſſes: non haberet orbis terrarum magnitudini, & amplitudini tuæ parem. Romanos nominet mihi aliquis, & Romulum, Marcellum, Scipiones, Cæſares anteponat. Eſt verò cur auſcultem comparanti; Adoleſcentia tua gentes, nationeſque perdomuit immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; & plura terrarum, plura marium ſpatia vincendo peragrauit, quam non dico illorum, quos dudum nominaui, maturior ætas potuerit, ſed quàm quiſquam vlla tempeſtate otioſus peregrinando confecerit. Nec tu quidem conſilio bonus, manu autem inſtrennus, & parum animo audax fuiſti. Argumento ſunt pugnæ identidem abs te non minùs fortiter, quàm feliciter pugnatæ. illa potiſſimùm inter ferociſſimos Indorum cum Oxydracas*

Vrbem

Vrbem gentis natura, & opere munitam obſideres, in qua ſcalis repente diffractis, vnde in mœnium coronam euaſeras; temerario fortaſſe, at intrepido tamen, & fugam quàm mortem magis timente, præcipiti ſaltu in hoſtium cuneos, nullo comite, gladio tantùm, & clypeo ferox te conieciſti; & fortè arborem nactus cui te applicares, pugnæ ſociam futuram, tela vndique coruſcantia partim clypeo excipiens, partim ramorum obiectu repellens Græcus Horatius Indicum exercitum nulla ſpe, tantùm robore, & audacia terrebas. Pudere barbaros incluſum mœnibus hoſtem, impunè præliari, & propellere vnum tam multos, cominus tamen congredi non audere, quibuſdam audacioribus alio ſuper alium collapſis, & vallum hoſti altè ſtruentibus cadaueribus. Enimuerò, cum ſubinde hoſtes inuicem hortantes affluerent, iam ingentem vim telorum exceperat clypeo, iam galeam ſaxa perfregerant, iam continuo labore fatigatum corpus oblanguerat. Itaque cum in genua procumberet, nè ſic quidem victus eſt: manu prouocans hoſtem ſi quis congredi auderet.

Alia huiuſcemodi de Alexandro in tantis vitæ anguſtijs, Latina quoque hiſtoria confirmat, ſi cui ſit fides Græca ſuſpectior. Ex quibus facilè colligas non fuiſſe ad hoc aui Regem quempiam, & Ducem hoc Magno maiorem. Quò eſt in illo, quàm in ceteris admirabilior, & ad exemplum efficacior, indulgentis Fortunæ *ſubita mutatio. Nec enim fuerat tam magnus, nec tam celer ad virtutem acceſſus, quin fuerit altero tanto maior, & celerior ad vitia regreſſus. De crudelitate,*

litate, atque luxuria ſatis d ctum. De impietate vereor vt quiſquam poſſit ſatis. Quid verear autem? tribus verbis detegitur facinus Deus, Voluite Audire. *O degenerem Ariſtotelis alumnum, & Caliſthene morum magiſtro indignum. Propterea, dicat aliquis, alterum reiecit, alterum occidit. Venire quemquam mortalium doctrina excultum iudicio præſtantem, natum eductumque liberaliter eò vecordia propter obſequium* blandientis, *atque* adulantis Fortunæ, *vt ſe hominem eſſe non meminerit, aliquid ſe ſupra hominem haberi contendat, nec ſit Angelo cõtentus, transcribi affectet in Deum? Videt ſe identidem ſudare, algere, metuere, ſperare, dolere, iraſci, ægrotare, multorum ope, auxilio, præſidio indigere: ad hæc vidit in omnes, experitur in ſe imperium naturæ, arbitrium, libidinem, tyrannidem fortunæ. Quid multa? ſentit ſe ipſum, & vires ſuas paulatim deficere, ſenſim detrahi vigorem, nec aliud eſſe alternis exoriri, & occidere diem, noctem, menſes, annos, quàm iter, acceſſumque ad mortem, in quo nemini conſiſtere, aut vſpiam requieſcere licitum eſt: nobis etiam dormientibus, vel aliud agentibus, vt quos placida, ſed eadem velocia nauigia vehunt, mare decreſcit, portus appropinquat: hæc inquam omnia vident, ſentiunt, manu tangunt mortales, & ſe quiſpiam credere poteſt factum immortalem? O non dixerim ampliùs humanam ſuperbiam, & impudentiam, ſed impiam, atque ſacrilegam fatuitatem! creatura non ſolùm ſuaptè natura humilis, & imbecilla, ſed etiam ſua culpa ſcelerum labe contaminata, atque corrupta:*

Satis

Satis erat dicere Homo:*Creatoris munera vſurpat, cœleſtium opes diſpenſat,facinoroſis iraſcitur, ſacrificio placatur, votis damnat ſupplicantes. Adeò verum eſt Sapientis dictum.* FORTVNA quem extollit infatuat.

Nimis multa de Alexandro; Quid nunc Iulius Cæſar? Quid Tiberius Nero? Quid Caligula, Vitellius, Heliogabalus, Heraclius, Tamerlanes, Baiazettus, Ænobarbus? Quid verò etiam aliqui Pontificum, Regum, Principum, Procerumque noſtrorum? de his equidem ſi dicere ingrediar, eaque compendio referam, imò nominem dumtaxat,in quibus propter Fortunæ *indulgentiam, & nimis proſperos rerum euentus peccatum eſt, hodieque inſigniter: ſed ſi: ingens iter obeundum ſit, via ſalebroſa, vadis lubricantibus, exitu difficili, aut nullo. Quamobrem certis cancellis calamo præfinitis, hanc iubeo terere communem aream, & calcare ſemitam priuatam, nominibus parcens, vitia deteſtans ad corrigendum, non ad exprobrandum. Quàm multos vnuſquiſque ſecum tacitus cogitans, atque recogitans, inueniet, quorum parentes, aui, proaui, maiores frugi fuiſſe perhibentur, ſuis deditiſtudijs liberalibus, militaribus, mercatorijs, vt non nimis affluentes, ita nec indigentes copijs ad vitam neceſſarijs; ipſi autem, & ipſorum filij, nepoteſque aliquo caſu pecuniam nacti, & amplius aucti vectigalibus,* Fortunæ *humeris in altum leuati, pro modeſtia inſolentiam, & impudentiam, pro frugalitate luxuriam, pro moderatione ſuperbiam, & crudelitatem præſeferunt, oſtentantque? Non indubitanter ipſi etiam modeſti, ac frugales*

futuri,

futuri, maiorum ſuorum recalcantes honeſta veſtigia, niſi à recto itinere ridens Fortuna *retraxiſſet, aliamque oſtendiſſet viam ingreſſu planiorem, amœnioremque, at exitu aſperam, præcipitem, funeſtam. Agè Lector, Vides tu illum magnificè incedentem, ſerico indutum, auro conſpicuum, ferro ſtipatum, magna circum comitante caterua? Dic adeò rurſus, Audiſtin? quæ ingluuies, ebrietas, ignauia, ſomnolentia, mulieroſitas, impuritas, procacitas? Pater illi abſtinentiſſimus fuit, adeoque ad rem faciendam intentus, vt nil eſſet tam arduum, quod non moliretur, nihil tam ſordidum, quod non pateretur, nihil tam nefarium, quod non ſibi licitum putaret, vnde in ſpem lucrandi aliquid venire poſſet. Nunc diutiùs viuentem, ac numquam ceſſantem tamen, nihilque illum ſibi vindicantem, omnia filio vnico quærentem, quia tantummodò tenacior erat, ſecumque ceteros domeſticos malignè ali, & arctè haberi volebat; omnibus inuiſum, nemini dilectum, & cultum, rumor increbuit familiarium dolo ſublatum, filio ipſo aut curante, aut ſaltem conniuente. Hoc certè conſtat, in ſcalas ex alto impulſum, atque aſtu præcipitem datum, ex quo caſu miſer clamitans, & fidem ſuorum accuſans interijt. Ecce alij ſubinde animis, oculiſque incurrentes, quorum voluptati, atque libidini parentum labor, ſollicitudo, indignitas ſeruiere. Nam quia ſe dominos extemplò relictos, & omnibus rerum copijs paterna non ſua cura circumfluentes aſpexerunt; virtutis & continentiæ laborioſo, atque ſubaſpero itinere damnato; ad contrarium viſu iucundius, inceſſu mollius,*

voluptate

voluptate inuitante, diuitijs ſuadentibus deflexerunt. Qui ſi pauperiores, vel non adeò diuites relicti fuiſſent, vel ſaltem non adeò diuites, vt ſe otio dedere poſſent; coacti aliquam factitare artem, ſi honeſtè ac liberaliter viuere vellent, haud dubiè laudabiliùs vitam inſtituiſſent, & maiorem pro ſuis occaſionem precandi haberent, quàm nunc habent, & poſt habebunt imprecandi. Ergo parentes ad rem attentiores, qui ampliſſima filijs patrimonia relinquunt, quaſi lenones videntur liberorum ſuorum. Non rectè accipiunt, qui tantummodo videri ſuſpicantur: illi rectiùs, qui eſſe pro certo exiſtimant. Niſi hoc melius habent vulgares pudicitiæ venditores, quòd ſe ſaltem rogari patiuntur, nec gratuitis frui noctibus amanti permittunt. Parentes autem liberorum cupiditati ſponte lenocinantur, auro inſuper affatim relicto, per quod recta in ganeum: ſi fors ferro, & precibus vires deſint.

Verùm enimuerò huiuſmodi exemplorum, quibus docemur Proſperam Fortunam *vehementiùs quatere mentem, acrioremque ſub pectore tumultum excitare affectuum rebellantium, quàm* Aduerſa *facere ſoleat; plena omnis antiquitas eſt, noſtra etiam, & patrum, & auorum ætas redundat. Quorum aliqua ſi ſaltem recordari, atque apud animum proponere velit Iudex non iniquiſſimus; haud dubito quin cauſa cadant aduerſarij, & lis ſecundum nos pronuncietur, E re mortalium magis eſſe ſi* Aduerſa, *quàm ſi* Proſpera *pati cogantur. illis animum intendi ad Virtutem his remitti, & cum impetu ferri ad Voluptatem. per illa flagitioſos pleroſque ad ſanitatem reuerti;*

per

per hæc fortes etiam ac ſapientes ruere ad inſaniam. illa depreſſis ex calice ſollicitudinum religionem, pietatem, fortitudinem: hæc tumentibus ex patera deliciarum vanitatem, arrogantiam, & ſcelerum licentiam propinant. illis multi mentis tranquillitatem, & animæ ſalutem; his longè plurimi deſperationem, æternoſque cruciatus debent: ita palàm profeſſi, & conteſtati ante mortem, in morte, poſt mortem. Hanc adeò quæſtionem mihi præmittere, atque communiter diſſerere viſum eſt, quaſi aditum, acceſſumque futurum ad Illuſtria Exempla, *quibus poſtmodum recenſendis initium datur. Nec id quidem (ſicut ego exiſtimo) minùs accommodatè, quàm plerique alij fecere, per morbos tunc maximè graſſantes, vel per Vrbium fœdas direptiones ad amabilem congreſſum, iucundamque variorum euentuum narrationem tranſgreſſi. Occaſionem ſat opportunam conſilio meo, dedit nouiſſimum & ſperamus vltimum Auguſtæ Patriæ bellum, ſiue potiùs popularium tumultus contra Paulum III. Pontificem temerè ſuſcitatus. Ante quod tempus Peruſina vtcumque vſurpata libertas nunc turpi otio diffluens, nunc turpiore odio diſſidens, inde ad voluptates, hinc ad mutuas cædes, vtrinque ad irreligionem, & irreuerentiam Numinum præceps ruebat. Poſtquàm autem ſuperba ingenia ſub iugum miſſa, & magnis cladibus domita fuere, ammiſſis omnibus magiſtratibus, multorum ædibus ſolo æquatis, clariſſimo quoque aut interempto, aut in exilium expulſo, ad hæc qui remanſerant ſpoliati armis, & pagorum, Caſtellorum, totiuſque territorij dominio priuati; tanta inſuper*

pecunia

pecunia multantur, quantam poſt Fortebracchios centum ſpatio annorum, non pependerant. Omiſto agrorum vaſtationes, Villarum incendia, Oppidorum direptiones, bonorum planè omnium extorſiones, quæ ſingula miſeri ciues aut ex propinquo intueri, aut præſentes perpeti cogebantur; nec his tandem finitis vllum præterea reſpirandi ſpatium datum. Miſeranda facies, & ingenuis animis morte crudelior: aliquot hoſtium millia in Vrbem recipere, ac de publico alere coacti. hanc videlicet gratiam raptoribus, atque interfectoribus ſuis reddiderunt. Nec humanis tantummodo corpora, ſed cœleſtibus etiam ſupplicijs animas habuere obnoxias, à Chriſti Vicario ſacris interdicti, & palàm deuoti Diris omnibus inferorum. Quæ quidem pœna, vt reliquis atrocior, ita in ſingulos communior, maiore cùm luctu à multitudine, præſertim ſenum, fœminarum, piorumque imbellium excepta eſt: deteſtantium contumaciam, atque perfidiam paucorum, qui temerè populum in huiuſmodi diſcrimen, totamque Ciuitatem in excidij periculum conieciſſent.

Ac nè ſingula conſecter, quæ à nobis opportuniore loco expoſita ſunt, quæ ad præſens negotium pertinent, expediam breui. Poſt Salarium bellum duris condicionibus finitum, & Farneſiam arcem penes nos exædificatam, vel quaſi iugum ceruicibus impoſitum, vel quaſi frænum ori applicitum indomitæ genti; Ciuitas noſtra tot tantiſque cladibus fatigata, & oppreſſa; tandem aliquando ſuſtulit oculos, & paulatim reſpirare cœpit in ſpem erecta (ſuperis adiuuantibus) fortunæ melioris. Exinde namque Nobiliſſimi quique cum

populo vniuerſo coniunctis animis ad cor redire, mentem expiare, templa frequentare, operari ſacris, & diu intermiſſa gregatim repetere munera, & officia omnia charitatis. Quamobrem nobis etiam experimento compertum eſt, id quod initio propoſuimus, & auctoritate Sapientum, argumento illuſtri, exemplo principum, & fortium virorum oſtendere conati ſumus, Longè meliùs atque faciliùs ferre cõmuniter mortales Aduerſam, *quàm* Secundam Fortunam. *Id ipſum ſuo etiam exemplo, ſi quis aliàs vmquam, Auguſta patria confirmat, cui quã res* Secundæ *abſtulerant, hanc* Aduerſæ *reddiderunt* Piam Mentem. *Illa igitur tempeſtate cum paulatim litteræ quoque armis oppreſſæ reſurgerent, & vnà cum litteris Conuentus, ſiue Academiæ Ciuiles, Morales, Conuiuales; Vna fuit inter iſtas, vel potius caput iſtarum, cui à mentis tranquillitate inditum fuerat nomen; & Academici communiter* Tranquilli *vocabantur. priuatim verò (vti mos eſt) ſinguli ſtemmata, & cognomina ſibi confixerant, quibus inter ſe agentes, & conuerſantes crebriùs vti conſueuerant, quàm gentilicijs, & ſuis. Hoc tantùm diſcriminis inuenio inter hanc noſtram, aliaſque ſiue litteratas, ſiue Ciuiles Academias; quod hi quidem cognomentis vtuntur ferè ab aliquo corporis, vel animi vitio deductis, & ſe alij* Stultos, *alij* Bizzarros, *alij* Furioſos *transnominant. noſtri autem contra Virorum aliqua laude præſtantium nomina vſurpare maluerunt, vt* Catonum, Scipiadum, Marcellorum. *Placet idem mihi mos in ſingulis (vt res feret) appellandis, quem ipſiſmet placuiſſe animaduerto.*
In

In hunc igitur ordinem diſpoſita , & memoriæ tradita, ad manus noſtras peruenerunt.

Fortebracchius *Simpoſiarcha, Rex & Princeps conuiuij declaratus .*

Ergaſtus , & Archelaus *ambo æui grandioris, & rerum publicarum egregiè conſulti.*

Neſtor , & Vbaldus *hiſtoriarum, ac rei antiquariæ ſtudio incenſi.*

Pamphilus , & Philander *artium magis liberalium , & Philoſophiæ candidati .*

Fernandus , & Malateſta *Mineruam vultu, & animo , ſed armatam ſpirantes .*

Acceſſerunt Franciſcus Coppetta, & Cæſar Caporalis *vterque inſignis Poeta. Qui quidem vltimi omnium in Academiam cooptati, nondum aliud ſibi aſciuerant cognomentum : etſi autem poſt* Regē,*& duos* Regi *propiores tāquam adſiſtentes . ceteri admodum iuuenes, vel potiùs adoleſcentes fuerunt, intrà quartū & vigeſimum ætatis annum : tamen omnes proxima clade admoniti, æqualem animi pietatem, verbis honeſtatem, vultu modeſtiam, ac verecundiam præſeferebant . Itaque mirum cuiquam videri non debet, vt ne nobis quidem eſt viſum, ſi tantummodò ſalutis,& animæ ſtudioſi, nō ſemper narrabunt profeſſioni, aut moribus, aut ætati conſentanea: vnum illud ſinguli ſpectantes, vt ſe per* Exempla *inuicem excitent ad virtutis imitationem,& vitij fugam. Præterquamquod homines adoleſcentes à lectione non multum à rerum vſu propemodum nihil periti, ea tantùm referre poterant, quæ cum labore inuenerant cuiuſquemodi forent denique litteraria, ciuilia, moralia, iocoſa.*

Igitur

Igitur habuere Tranquilli *ante bellum, cum res proſperè fluerent, hanc cònſuetudinem, vt quotannis per dies Geniales, quempiam magis inſignem ex ſuo corpore* Regē, *ſiue* Præfectum *conuiuij crearent. apud quem interdiu aliquando verſari, colludere, fabulari; veſpere autem ſemper conuenire, ac de Symbolis cenare conſueuerant. Menſis autem rèmotis, cum prope ignem conſediſſent, plerumque inter ipſos tantùm, quandoque fœminis quoque non ad conuiuium, ſed ad vigilium adhibitis, canebant, ſaltabant, fabulas narrabant; & fabulas quidem non tantùm ſcurriles, mimicas, & parùm liberales; verùm etiam dicaces, obſcœnas, & nuda turpitudine, non ſalibus, & facetijs riſum captantes. Hanc igitur, ſeu ſimilem huiuſce relaxandi, ac recreandi animi rationem, annò poſt bellum ſecundo, èum repetere vellent; die quodam inter ſe collocuti, variantibus ſententijs, ita demum conuenère, vt Vir Clariſſimus Ciuitatis, cognomento* Fortebracchius, *Princeps creatus, leges diceret congrediendi, compotandi, confabulandi, quibus neminem contra-ire, aut quicquam repugnare fas eſſet.* Fortebracchius *cum illo anno Lacum Thraſymenum ſex aureorum millibus conduxiſſet, ideoque neceſſe haberet quamprimùm, atque quamplurimùm eò ſe conferre, ibi commorari:* *Commodùm exiſtimo*, inquit, *& quoniam Rex ſum impero quoque, vt ſinguli Caſtalionem perendie mecum veniatis: futuri apud*

me non hos tantùm, qui ſuperſunt ante Ciner alia pauculi dies; verùm etiam quàm multos vnicuique libitum erit. locum noſtis, & perſonam, & rem. dies etiam videtis, quales iam moriens frigus, & naſcens Ver pollicetur. In congreſſu autẽ, & Narrationibus noſtris hæc arbitror mutãda, ſi vobis videatur.

Pro inanibus ſabulis Exempla fortium Virorum, aut Illuſtrium ſeminarum hiſtorica, moralia; ſed eadem varia, & iucunda memorantor.

Sales, luſus, ioca, facetiæ liberales intermiſcentor.

Obtrectatio, maledicentia, ſcurrilitas, obſcœnitas, procacitas longè abſunto.

Feminæ penitus omnes ingreſſu, & acceſſu prohibentor.

Cetera, vt olim ſeruari mos fuit ita conſeruantor.

Quid

Quid tã multis opus eſt verbis? Conſilio Regis *probato, legibus dilaudatis, ad iter ſe accingunt, & ad quam diem* Rex *dixerat, illi antegreſſo ad Thraſymenum ad Caſtalionem praſto fuere.*

CASTALIONIS DESCRIPTIO.

PEninſula eſt quaſi Promõtorium rectà in Lacum excurrens, & paſſuum circiter ſeſquimillium ſpatia complectens. Hac in editum collem ſic exurgit, vt tam à fronte, quàm à lateribus in confinia vſque alluentium vndarum deſcenſus relinquat prope aqualiter, nec admodum molliter decliues: at multo autem molliores, lenioreſque aditus pateant ab ea parte, qua collis iungitur continenti. Oppidum in ſummo collis vertice conſpicitur natura, & opere munitum. cuius & ſi ſunt ſcopulis innixa fundamenta, eminentque vetuſtis conſtructa ſaxis in circuitu propugnacula mœnium, ac turrium: tamen ipſum complanato ſolo firmiſſimè ſitum frequentibus adificijs, & capacibus foris, & amœnis hortulis diſtinguitur. Inter hac loco admodum opportuno, tamquam in oppidi vmbilico, ades tunc erant Principum Balionorum ſatis magnifica, vt illa ferebant tempora. Ioannes Paulus incohauerat, filius Malateſta confecerat. Has poſtea Marchiones Cornei elegantiorem in modum, ac prope in regalem formam reſtructas exadificarunt. Amplior circa veſtibulum ſiue area, ſiue platea eſt, non minus adium dignitati, & Principum ſtationi, quàm publicis, & commoditatibus, & vtilitatibus parata. Super cetera oppidi munimenta loco imprimis idoneo, atque conſpicuo Arx conſurgit, peritiorum

ritiorum

ritiorum Ducum, qui viderunt iudicio inexpugnabilis. Hæc in longitudinem ab Oriente in occaſum bis tanto amplius extenditur, quàm in latitudinem à Septemtrione in meridiem. A Palatio longulè diſtat. cum eo autem duplici traiectu, ſeu dixerim curriculo iungitur, altero ſurtiuum, atque occultum ad interiora Domus, alterò apertum præbente commeatum ad ſtabularia; quorum opportuna, & commoda capacitas terga ædium claudit. Ædes autem ipſas in Inſulam nullis circa ædificijs cohærentem, vel potiùs in Caſtelli ſpeciem fabrefactas, altitudine ſuperbas, pulchritudine mirandas tria cingunt amœna, ſpatioſa, & cunctis delicijs referta pomaria. Non illic cedrorum, & arancium (quas vocant) lauro, & myrtho diſtincta, velut periſtromata deſideres; non aut florum, aut fructuum, aut herbarum flagrantium, varietatem, raritatem: non auiaria latè patentia, intra ferreas plagulas, velut liberum carcerem incluſa, & ideo carmine partim feſtiuo & alacri, partim flebili, nec tamen minùs iucundo aerem mulcentia. In propinquo ſiluula eſt ad ipſum Lacus marginem conſita, vnde auibus certo anni tempore gregatim tranſeuntibus, inſidiæ tenduntur, opacitate inuitatis, ſibilo allectis, viſco implicitis captiſque, tamquam aduenis infideli hoſpitio deceptis. Hinc ſub æſtatem longa exaudias, & iucunda certamina luſciniarum, earum dico, quas nemoris, & earum quas hortuli alit libertas: illa optatior, iſta ſecurior; Vtramque aut planctum, aut cantum ingeminans Echo, ſollers, ac fida relatrix prætereuntium, vel circa conſiſtentium aures multiplici ſuauitate permulcet.

Vt

Vt quamcumque in partem conuertare videns, audiens, olfaciens, mirifica mentem voluptas perfundat; & ſenſum erroribus feſſum variata reficiat, inſtauretque. Vias imprudens præterij, tam quæ hortulos, quàm quæ oppidum diſtinguunt, & foras aliò ducunt, latè directas, apricas, amœnas: vt hieme ad inambulandum, & commeandum iucundas, Cœlo quieſcente; ſic incommodas per æſtatem Cancro, & Leone ſæuientibus propter æſtum, & ſe Lacu effundentem caliginem. Aquis præterea, & algidis, & ſalubribus abundant Oppidani, præter quas ad varium vitæ vſum ſuppeditat Thraſymenus: Porrò quamquam nullus ex arido ſcopulo ſons erumpit, montibus longo interuallo ſummotis, tamen collis inferiora ſcatebris emicantia largifluo vndarum rore patentes rigant campos. Vt non temerè Caſtalionem (ſic ego malim latinè quàm Caſtilionem) Veteres dixerant conditores, quaſi ſedem Caſtalidum, hoc eſt Muſarum, & Apolline dignam.

Hæc de Oppido, & Colle toto dicta ſufficiant. Sequuntur, quæ circa Collem, & longulè ab Oppido ſita ſunt. Caſtalio inter aquam, & terram medius ita conſtitit; vt non facilè conſtituas ad vtram magis pertinere videatur, & vtra illum iuſtiùs ſibi vindicet, certantes inuicem cumulare beneficijs, & augere muneribus, aqua ſuis, terra ſuis. Peruſia Caſtalionem accedentes ab dextera Lacus, ab ſiniſtra Cluſium comitatur. Vtriuſque ambitus, ſiue circuitus par: triginta paſſuum millia complecti putantur. Lacum Hiſtorici Thraſymenum, Poetæ ſæpiùs Thraſumenum vocãt, Hannibalis victoria, & Flaminij Conſulis

dira

dira clade nobilitatum. Ex medio velut gremio Lacus tres eminent Inſulæ, quarum duæ non admodum inuicem diſtantes in Septentrionem ſpectant: à circuitu altera Maior, altera Minor appellata. Ante annos fermè trecentos, non admodum ſupra ætatem Bracchij Fortebracchij, deſertæ, incultæque iacuerunt; vt Maiorem S. Franciſcus ſibi delegerit, in qua virgultis, atque arborum ramis tuguriolo extructo, ieiunium quadragenarium tranſigerit ſolitarius. Ibi poſteri templum exædificarunt illius nomini dicatum. Sodales in præſens colunt, quos à cetera familia Soccus ligneus, & Obſeruantiæ nomen diſtinguit. Ad hæc laribus circiter ducentis habitatur. Nunc inſigni Franciſcano alumno ſuo, nobis amico, & Triuenti Epiſcopo ſuperba. Minorem quoque auorum memoria cultam fuiſſe ſatis oſtendunt, & templum in cacumine ſitum, & aliquot circa ædium ruinæ. Nunc infeſta ſerpentibus ferè non aditur: niſi (aiunt) quandoque Saliſcamnis, & Circulatoribus Venenarijs. Tertia circuitu amplior, & incolarum multitudine frequentior nomine Pulueſia, ſex millium interuallo ab his diſſita eſt, qua parte in meridiem Lacus extenditur. Singulæ autem non amplius mille paſſuum receſſerunt à continenti. Habet præterea noſter Thraſymenus, quod haud ſcio, an alibi terrarum alius Lacus, certè in Italia nullus, quod tantam & longitudinem, & latitudinem complexus; tamen ire volenti littus peruium, aridum, amœnum, & expeditum; tantummodo Pagis, atque Oppidis frequenter interruptum, hoc eſt ad ceteras commoditates iucundum quoque, ac varium tranſi-

tum exhibeat: Vndecumque piſcoſus, & portubus abundans, vndequaque adeundus, deferenduſque ſine diſcrimine. Piſcium varietatem, ſaporem, pondera omitto, de copia non taceo. præter quàm Peruſiæ totum annum venalis proſtat, verno autem ieiunio ſingulis diebus certa cuiuſque generis millia pondo palàm minimi venduntur: latè per Etruriam, per Picenum, per Vmbriam diſtrahitur, Romæ quoque in pretio eſt, nec admodum inſano pretio emitur. Nimirum tanta eſt Lacus fœcunditas, & piſcium voluptas, vt in Vrbibus etiam maritimis ac longè diſſitis cupidos inueniat emptores. Quid quod auium quoque vt Anatum, Anſerum, Germanorum ſic abundans eſt Thraſymenus; vt edulia cuicumque tempori apta non accolis tantùm, ſed etiam finitimis largiter ſuppeditet. Ita pariter aucupes, & piſcatores præda onuſtos dimittit. Vnum ommiſi prius ponendum: aut vel in vltimo, ſed vt prius. Toto anno certis cuique tempori aptis nauigijs ſinè periculo traijcitur. Quod non modò ad ſegetes, aliaque onera tranſportanda commoditatem, ſed etiam inſtaurando animo voluptatem, & fructum affert incredibilem.

Hæc nimirum Rex, aut Princeps Caſtalio ab vndis imperio ſuo ſubiectis identidem munera, quaſi tributa exigere ſolet. Quid nunc eidem Cluſinum ſolum pariter ſubiectum? Nec pauciora, nec minoris æſtimanda, ſiue commoditatem, ſiue voluptatem inſpicere malis. Terra eſt in æqualem prope longitudinem, ac latitudinem proiecta circuitu certè par intra Lacum, & Clanim antea fluuium, nunc paludem ſita. Hæc ſiue in

latam planiciem explicatur, ſiue in colles modicè aſſurgentes contrahitur; eiuſmodi ſpeciem oculis, animoque repræſentat, vt non ſic ex fœcundo naturæ ſinu prodijſſe, ſed manuum artificio ſic poſita, ſic digeſta eſſe videatur. Solum vbique ferax, & pingue ad ſegetes omnis generis pariundas, frumentum in primis laudatiſſimum: cuius plurima modiorum millia quotannis Romam, aliòque per Eccleſiaſticam Ditionem circumuehi ſolita ſunt. gleba eſt præterea, quæ maturis excocta ſolibus, & copioſis ſubinde imbribus madens, omnium rerum culturam admittit. Vt ſi Gargara conferas, aliaque Poetarum fabulis loca decantata, illas verè fabulas poſſis æſtimare, præ quibus verò, ac ſeriò Cluſinus ager abundat. Nec dico tantùm ad alimenta ſiue hominum, ſiue beſtiarum, in fruges, & paſcua campo diſtributo; ſed etiam ad animi oblectationem ingenuam, & liberalem. Præter omnium generum domeſticas animantes, quibus nulla eſt regio feracior: Roma dicat; ad quam muli talibus onuſti ſingulis hebdomadis commeant: damarum, leporum, caprearumque ſilueſtrium tanta eſt copia, vt ſæpe inopinantibus, & alia cogitantibus intercurrant Viatoribus. Vt quæ alibi laborioſa eſt, ac ſæpius infelix; hic ſemper facilem, ſemper felicem obiturus ſis Venationem. Poſtremò Cluſium totum, quà frequentibus Villis valdè opulentis, quà priuatorum ædificijs iuxta commodis, & elegantibus, modico interuallo diſtinguitur, & reſpondet genio loci humanitas, liberalitas, feſtiuitas incolarum. Vt quamcumque in partem, vel negotij, vel animi cauſa iter intenderis, paſſim occurrant feſſis

venatoribus gratuita diuerſoria, delicatis aulicis voluptaria conſeſſiones, fabulationeſque; omnes denique cum multo verborum honore, ac vultus hilaritate ſuſcipiantur, & læti cum ruralibus munuſculis domum dimittantur.

Fratres *igitur (quos dicere inceperam) ſiue* Sodales Academici *ſub noctem ingreſſi Caſtalionem, ab ſuo Principe comiter excepti, ac primùm lepidis ſermonibus apud ignem exhilarati, dein dulcibus epulis, & forti Baccho præmuniti, cum occiſo iam die diurnum laborem, curaſque omnes alta nocte demerſos in vſque reductam lucem ſepultas tenuere. Iam cum garrulæ aues renaſcentem Auroram ſolemni gratulatione ſalutarent; ſtrenuè lectulis deſertis, curatiſque corporibus; Sacrificio matutino, quod* Pamphilus *litabat, vnus ex eorum numero Sacerdos, interfuerunt. Reliquum diem ſolito magis nitentem, hoc eſt Veri, quàm hiemi ſimiliorem, apricis ambulationibus, & tentata potiùs, quàm obita venatione conſumunt. Donec ſub veſperam in conclaue à ſtrepitu domeſtico remotum, & ad hanc rem mirè accommodatum, ex* Regis *Imperio (vt olim Perſiſæ ſolebant) ſinguli conuenere. Ibi cum ad lucentem flammam conſediſſent, ceteri ſellis æqualibus,* Rex *paulùm altiore, tamquam in ſolio, commodùm facto ſilentio, & legibus narrandi recitatis, hunc planè in modum exorſus fertur* Ergaſtus.

THRA-

THRASYMENVS
ſiue
ANTOLOGIAE
Illuſtrium Exemplorum.

DECAS PRIMA.

Exempli Primi
Argumentum.

Nicephorus,& Sapricius fraternè amant inter ſe.Oritur ex leui cauſa grauior ſimultas. Nicephorus ſe ſubmittens omni ope ſtudet placare iratum Sapricium. ſed fruſtrà. Ducitur Sapricius ad gladiũ pro confeſſione Fidei Chriſtianæ. Nicephorus illi ad genua ſupplex procumbit, pacem implorat.Reicit Sapricius amicum ſupplicantem, & mox ille ſupplicat Idòlis, pro Martyre factus Apoſtata. Nicephorus in locũ amici ſuccedens Martyrio coronatur.

Quandoquidem mea heri veſperi ſors prima comparuit, quæ me hodie iubet in hoc nobiliſſimo

congreſſu principium facere narrandi, nec vllum tamen præſcribit, aut definit narrationis argumentum; cogitaui ad multam noctem cuiuſmodi ſtatuerem aut exordium, aut ingreſſum huic noſtro inſtituto magis conuenire. Ad extremum tempora ipſa, per quæ Ciuitas noſtra multis iamdudum agitata diſcordiarum procellis, in hoc tandem tranquillitatis, & Pacis portu conquieſcit, me in hanc ſententiam impulerunt, vt de condonãdis iniurijs verba facerem, nec aliò quàm Pax aditum noſtris colloquijs aperiret. Sumus enim Peruſini (ſumus Malateſta, *ſumus* Fernande*) ferociore ingenio, quàm nobis expediat; & ad vlciſcendum quàm ad ignoſcendum proniores, vt hæc potiſſimum nobis domanda, & tanquam fræno clementiæ coercenda eſſe videatur cruoris hauriendi furioſa libido. Si quis autem hoc audito, quod nos in præſens narrare aggredimur* Exemplum, *non commouetur, nec illicò erumpit ad pacem cum inimico faciendam; eum ego cum ferocibus beſtijs, non cum ingenuis ac liberis hominibus crediderim poſſe conferri. Accedit ad priuatam rationem noſtram (id quod primùm ponere oportuit) publicum, ac generale præceptum, ſeu mauultis conſilium atque conſuetudo Saluatoris, cui quidem vel aduenienti, vel recedenti, vel occurrenti, vel cum quouis agenti ſemper primum, & ſemper vltimum in verbis locum* Pax Pax *occupabat. pro eo quod veteres Latini* Salue *in acceſſu,* Vale *in receſſu benè precantes, vel benè augurantes dicere ſolebant.*

Anni

ANni erant ab redempto genere humano circiter ducenti & ſeptuaginta imperãtibus Romæ Valeriano,& eius filio Gallieno. Cum Antiochiæ duo nobiles Viri,occultè Chriſtiani, alter laicus nomine Nicephorus, alter Sacerdos nomine Sapricius. Viuebant inter ſe adeò familiariter, quaſi ex eodem eſſent geniti Parente. Præcipuus autem vtriuſque ſcopus,& labor erat abolere impios cultus Idolorum, & omnibus viribus propagare, atque augere Chriſtianam Religionem. Nec interim deſiſtere vterque à miſericordia, continentia, liberalitate, aliiſque Chriſtianis virtutibus cum omni affectu, & charitate excolendis. Horum igitur tam honeſtum,& pium conatum,progreſſumque inuidens perpetuus Eccleſiæ hoſtis, & perſecutor Sathan; omnia captabat momenta, diurnis pariter, atque nocturnis dolis, vt ſereret inter eos aliquid diſcordiarum. Norat vtrumque moribus optimis, vita integra, conſtantes, & pro fide ſanguinem effundere paratos. tamen ſagaciter animaduerterat Sapricium natura eſſe ingenio facili ad ſuſcipiendam offenſionem, duro & difficili ad deponendam. id ex eo potiſſimum accidere, quia pluſculnm ſibi & iudicio ſuo tribuebat: nec facilè aut ſuadentes, aut hortantes patiebatur; obſtantes verò, &

repugnantes multò difficilius. Contrà Nicephorum ingenio eſſe ſimpliciorem, ſed ore ad periculum vſque interdum libero & dicaci.

Quanam ex cauſa tandem, Diabolo ſerente, primùm diſſenſio quædam,& altercatio inter eos fuerit orta, quæ paulatim in ſimultatem, & in odij ſpeciem eruperit; incertum eſt. Dicunt aliqui ex diſſerendo (vt fit) ſuper cenam de re haud magni momenti, quam tamen auctores tacent, quibuſdam alijs vnà diſcumbentibus, inter hos duos ortum certamen verò nè an falsò diceretur illud problema, quod temerè fuerat inductum. & altero aiente, altero negante, vtroque pertinaciùs, rem eò fuiſſe deductam, vt Nicephorus inter cetera iterùm iterumque Sapricium in ſermone perſtrinxerit,eam illi adimens ingenij, & prudentiæ laudem, qua ille plurimum ſibi placebat. acceſſiſſe, quòd ſodales planè omnes Nicephoro aſſentiri videbantur, & eſſe à Saprìcij ſententia longè diſcrepantes. Ex quo ille non nihil inſultare, hic acerbiùs iraſci,& excandeſcere cœpit. Quicquid fuerit,hoc certè conſtat inter antiquarios, poſt primum illum diſſidij diem,dies plurimos conſequentes, contrà Domini præceptum in iracundia perſtitiſſe obfirmatiùs,& vtrumque vtriuſque non modò congreſſum, conſuetudinem, ſermonem; ſed etiam adſpectum, atque occurſum fugere ſolitos. Nihilominus

nus ambo rei Chriſtianæ operã nauabant, hoſpitalitatis officia colebant, diurnis nocturniſque precationibus inſiſtebant, omnia denique pietatis, ac religionis opera edebant, ſicut antea facere conſueuerant. hoc tantùm erat diſcriminis: vterque diuerſi, alius alibi curabant: non vt antea, coniunctis laboribus animiſque. Mirum eſt, primùm iracundia, & inſania, deinde obſtinatione quadam, ac pertinacia ſic occæcari animos humanos, vt in clariſſima luce verſantes, atque adeò in ipſum lucis fontem oculis intentis, ſe ipſi non videant tamen, neque agnoſcant peccatum ſuum.

Interiecto tempore, poſt menſium aliquot obſcuram, & turbidam tempeſtatem, Nicephoro primùm diluxit, facem Domino præferente in illis Euangelij verbis, ad quæ ingens piaculum eſt cæcutire Chriſtianas mentes. Non pigebit ea referre, tametſi vulgatiſſima ſint, & frequenter in templis cantata. *SI dimiſeritis hominibus*, inquit Dominus, *peccata eorum: dimittet & vobis Pater veſter cæleſtis delicta veſtra. ſi autem non dimiſeritis hominibus: nec Pater veſter dimittet vobis peccata veſtra*. Item *CVM ſtabitis*, inquit, *ad orandum dimittite, ſi quid habetis aduerſus aliquem, vt & Pater veſter, qui in Cælis eſt, dimittat vobis peccata veſtra*. Illud verò intentiore cura expendere cœpit, quòd quotidie ad Dominũ oramus Chriſtiani, petentes, repetentes vt ad eundem

modum nobis Pater peccata condonet, quo nos modo inimicis noſtris iniurias condonamus. Per quæ verba non cæleſtem benedictionem nobis precamur, ſed potiùs maledictioně imprecari videmur, & diuinam iram in noſtrum caput deriuare: ſiquidem nobis ita volumus ignoſcere Deum, vt nos alijs ignoſcere ſolemus. At enim nos non ignoſcimus, ergo ne nobis ignoſcatur hoc à Domino precamur. Talia dicentem ac differentem *Ergaſtum*; *Rex* Conuiuij *Fortebracchius* interpellans, Videte, inquit, quemadmodum homo ſicarius, & in odio pertinax hunc ſcopulum vitabat. Cui cum ego perſuadere non poſſem, vt cum ſupplice inimico in gratiam rediret, eundem verò audirem manè murmurantem Pater noſtros: Mi homo, inquam, intelligis quæ dicis. Annuenti, & aienti ſubiungo: An non vides quemadmodum ipſe tibi malum precaris? porrò Dominum rogas vt remittat tuas culpas, quemadmodum tu alienas, ideſt neutiquam remittat, quia tu non remittis. Ego vero, reſpondit obſtinatus, paulò immuto precationem hoc pacto, *DIMITTE nobis debita noſtra propter magnam miſericordiam tuam.* Riſerunt, & irriſerunt amentem hominis pertinaciam Viri elegantes; tum ſic iterum *Ergaſtus*. In huiuſmodi verborum contemplatione iterùm atque iterùm defixus Nicephorus, cæleſte metuens interdictum, conſtituit ſibi eſſe laborãdum, vt

vt cum Sapricio in antiquam gratiam rediret, idque quamprimum. tametſi redibat ſubinde ad animum ea cogitatio, ſi prior ipſe ad Sapricium mitteret quempiam de communibus amicis, vt tanquam ſua ſponte, non cuiuſquam rogatu pacem inter ipſos reconciliare ſtuderet; haud dubiè futurum, vt vulgò ipſe timiditatis & parui animi crimine accuſaretur. Accedere, quòd cauſam ſuam facere deteriorem videtur, & ſe vltrò confiteri criminis reum, ſi quis cuiquam oſtendat ſe cupidum redeundi cum inimico in gratiam. Facit autem ingenitus cuique proprius amor ſui, vt culpas haſce contentionum rixarumque ſemper ad alios deriuemus, ipſi nobis & ſuperbiæ noſtræ nunquam cenſeamus eſſe tribuendas. Quòd ſi aliquando tandem agnoſcimus noſtram culpam, & taciti apud animum confitemur, noſque ipſi ſponte accuſamus: tamen hoc palàm profiteri, & vltrò ea gratia ſupplicare inimico perfectæ cuiuſdam virtutis ac ſapientiæ videtur. Erat adhuc Nicephoro impeditior & difficilior deliberatio, quia illius diſſidij maioré Sapricio, quàm ſibi culpam aſſignabat, iudex minimè audiendus in propria cauſa. tamen ipſe ita ſibi perſuaſerat, & id Sapricium cenſebat facere oportere, quod ipſe moliebatur, vt prior ſupplicatum veniret.

Ad quas iterùm iterumque cogitationes reuolutus, & quàm cum maximè du-

bius conſilij Nicephorus,ad Conſiliarium longè optimum, & fideliſſimum confugit, deuotam, atque intentam Orationem ad Deum. In qua totum ſeſe permittens Diuinæ volũtati, & enixè Dominum rogans, vt propter ipſius ſacroſanctam Natiuitatem, cuius fortè ſolemnitas appetebat, non grauaretur eis ſe laqueis expedire, quibus adhuc tenaciter animus hærebat. Vtrum, inquit, prior offero iuſtiſſime Iudex pacem inimico meo, an illum expecto,qui prior læſit iniuria? Nõ ita diu poſt viſa hæc auribus vox intonare, vt ſcrutaretur ſcripturas.in his enim pręcipere Dominum, & palàm oſtendere, quid vnumquemque conari & efficere æquum ſit. Sumpto igitur in manus Euangelio, liber ſua ſponte patefactus,hæc oculis haurienda, & menti excutienda ſubiecit Dominica verba, quæ apud Matthæum leguntur Capite quinto. *SI offers*, inquit, *munus tuum ad Altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſum te: relinque ibi munus tuum ante Altare, & vade priùs reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum*. Quibus pellectis, & penſitatis, non dubitauit Nicephorus (quanquam erat vir melior, quàm eruditior) hoc ſibi præcipere Dominum ac Redemptorem ſuum, vt vltrò appellaret de gratia reconcilianda iratum ſibi Sacerdotem, cum eo etiam ſi prior læſiſſet Sacerdos: nec ante auderet celebrare inſtantes ferias Natales,

quàm

quàm mitigaſſet, atque amicum ſibi reddidiſſet antiquum ſodalem. Factus igitur per ea conſtantior, atque alacrior vadit ſponte ad communem amicum (Honorio erat nomen.) atque hic non ſemel vtrumque nunc caſtigando, nunc exhortando, nunc liberiùs monendo tentauerat veterem inter eos gratiam reconciliare. Fruſtra cum vtroque: tantùm lenior aliquando erat viſus Nicephorus; aſperior ſemper, atque obſtinatior Sapricius. Hunc verò in præſentia nullo negotio placatum iri exiſtimabat: imò adeò cenſebat inſuper gratias acturum, quòd Nicephorus vltrò illi mitteret ſupplicatum, nec tam pacem, quàm veniam ab eo cuperet impetrare. Sic enim planè Honorio Nicephorus, Poſce, inquit, Sapricium veniam meis verbis; & roga inſtanter ſi quid ego aut fecerim vnquam, aut dixerim, quod ei ægrè fuerit, vt mihi libens ignoſcat propter Chriſtum Redēptorem, atque Magiſtrùm noſtrum, qui remiſſionem iniuriarum verbo ſuaſit, præcepto ſanxit, & oſtendit exemplo. Nec Nicephorus ipſe, nec Honorius deprecator, nec omnino quiſquam ſodalium Chriſtianorum, quibus pariter ſimultas cognita erat, & cauſa ſimultatis exiſtimaſſet illis machinis fore opus ad animum Sapricij expugnandum. quippe quem omnes putabant verecundia quadam (ſuperba fortaſſe: humana tamen) eſſe retentum, quominùs prior ſe ſummitteret

teret rudiori eruditus, laico Sacerdos. ceterum fratris humilitate perſpecta, vltrò veniam precante, non dubie futurum, vt preces erubeſceret, atque id tantùm ſerò doleret, Non occupaſſe.

Verùm enimuero longè aliter acta res eſt. Expoſitam ab Honorio Nicephori ſummiſſionem, atque humilem precationem ſuperbus Presbyter indignans reiecit, & ſe nunquam cum eo in gratiam rediturum eſſe affirmauit. ignorare Nicephorum eſſe odia vinis ſimillima, ex dulciſſimis aſperrima. tantùm polliceri ſe acceptas iniurias non vindicaturum, nec verbo vnquam læſurum, ac nè nominaturum quidem. congredi, conuerſari, vnà eſſe cum eo penitus nolle. alios inueniret minùs honeſtos, quibus inſultaret, quos palàm contemptui, ac ludibrio haberet. Non ceſſauit ab officioſa deprecatione pariter pius, & intelligens Honorius. datoque ſpatio incandeſcenti Presbytero ad iram in querelas effundendam, & diſſipandam: ſagaciter in ſermonem regreſſus; At ego, inquit, non differam tecum Sacerdote, alios ſolito inſtituere, ac docere Chriſtianam philoſophiam: Sit, inquam, neceſſarium necnè ad ſalutem, & Dei gratiam conſequendam, pacificari cum inimico, ideſt pacem cum illo facere, litterarum etiam, ac teſtium interuentu. hoc dicam, quod planiſſimè conſtat etiam illitteratis, & in dubium reuocari non po-

teſt

teſt, homini Chriſtiano neceſſum eſſe condonare iniurias, nec ſolùm non vlciſci, ſed etiam benefacere inimicis. *DILIGITE inimicos veſtros, & benefacite ijs, qui oderunt vos*, ait Dominus præcipiens. dico præcipiens, non tantummodo ſuadens, & in noſtra relinquens poteſtate. Id ego præter interpretationem Sanctorum Patrum, præter morem in Eccleſia retentum, præter tot Martyrum, imò ipſius Saluatoris exemplum; colligo etiam ex illo quaſi exordio, & verborum conteſtatione, quam Dominus præmittit, *AMEN AMEN dico vobis*.

Hæc aliaque conſimilia non tacuit Honorius. maximè autem exaggerauit de ſcandalo, ad quod piæ mentes impingerent, pro exemplo religionis & pietatis, quod ab eo capere Neophyti deberent, viro ſpectabili, iam natu grandi, & Sacerdote. Ad quæ ſingula nihil vnquam reſpondit aliud inſipiens ille Sapricius, quàm ſcire ſeſe quid homini Chriſtiano & Presbytero conueniret: ſatis ſibi eſſe curæ de ſua ſalute: nihil eiuſmodi nunc quidem indigere monitoribus: cum Nicephoro in ſumma & Nicephori ſimilibus nihil velle commune amplius: congreſſum, colloquium, occurſum ſibi odio eſſe, ac ſemper fore. irent, ſentirent, facerent quicquid eis libitum eſſet: ſufficere ſibi, quam Deus cerneret conſcientiam ſuam. Quæ cum Honorius ad Nicephorum alioſque

conſcios

conſcios ſodales retuliſſet, par omnibus non ſolùm ægritudo, & mœror; ſed etiam admiratio inceſſit, quòd præter omnem opinionem & ſpem obueniſſe videbatur. At non propterea deſpondit animum Nicephorus. alterum atque alterum mittere conſtituit, Sapricio magis familiares, & ſui pariter amantes: at non magis quàm Honorium felices Oratores. miſſi enim alter poſt alterum, & cum omni affectu opera nauata; nihil à Sapricio amplius retulerunt, quàm quod retulerat Honorius. Erat admirabile: quantò illinc obſtinatio, & pertinacia negandi; tantò hinc humanitas, charitas, humilitas creſcebat implorandi. nec iam pro ſua tantùm, imò nihil amplius pro ſua, ſed dumtaxat pro fratris ſalute ſollicitus erat Nicephorus. Itaque prius Dominum ex-animo precatus, vt ſibi ſubſidio eſſe vellet rem ipſius agenti, fratremque per deuia errabundum conanti reuocare ad ipſum, qui Via & Veritas eſſet: nihil cunctatus ad Sapricium ipſe contendit. inuentumque ſolum domi, vt cupiebat, ſub horam exeundi ad ſacrum in proximo faciendum, in genua procumbens, vbertim lacrymans, & ex alto ſuſpirans, diu impotens loquendi, ſic ad extremum affatus eſt. Peccaui frater animo meo cariſſime in Cælum & coram te. Debui modeſtiùs loqui, & reuerentiùs agere rudis cum erudito, iuuenis cum ſeniore, laicus cum Sacerdote. Sed adeò nulla eſt

apud

apud Chriſtianum, eumque populi Parentem excuſatio iuuentutis, ebrietatis, incogitantiæ? Nihil nè in vetere quidem, & pluſquã fraterna neceſſitudine opis mihi relinquitur, iam non dico ad gratiam recuperandam: fuerim hoc iure priuatus, quam ſtultè amiſi, & repetendi habear indignus: dico ſaltem ad veniam impetrandam, quam hoſti hoſtis ferro armatus, ira feruidus non negat imploranti? Memento amice idem antea mihi & Magiſter & Pater, quàm non ſemel ipſe docueris, & in commune ſodales noſtros, & me priuatim, qui habebar inter eximios, Chriſtianam profeſſionem in eo potiſſimùm poſſe gloriari, & extollere ſe ſuper ceteras, quod non ſolùm parcit inimicis, nõ ſolùm ſponte condonat iniurias; ſed etiam iubemur Chriſtiani benè velle maleuolentibus, benefacere malefacientibus, & orare pro illis etiam, qui nos perſequuntur & infamant. Hæc ſatis apertè Cæleſtis ille Magiſter ac Dominus imperauit: tamen ego propter meam tarditatem haud ita eram intellecturus, niſi quiſpiam repetens explicaret. tu mihi opportunus contigiſti, & verborum explanator, & factorum imitator. venio nunc non immemor diſcipulus ad amabilem Magiſtrum dictata redditurus. & videbor indignus, qui excipiar, qui auſculter? fac memoriæ, fac induſtriæ, fac animi periculum. ſi quid pecco, ſi quid hæreo inter recitandum, inter audendum;

denique

denique ſi facio ſegniùs quàm me docuiſti, non deprecor ſupplicia, virgas expedi, plagas impinge. potes etiam ſecurim. & erit mors optabilior, ſi te ſanguis reſtituat placatum.

Multa huiuſcemodi lacrymans, & obteſtans, & genua complectens Nicephorus orabat. non eſt tamen ad ea quicquam commotus, aut mitior factus Sacerdos, ac nè vnum quidem verbum contra effatus, ſeſe proripuit, & in interius cubiculum abdidit, non facturus eo die rem diuinam vt conſtituerat, nec ante prandium domo exiturus ad ſolemnia pietatis munera obeunda. Sic reuertitur ad penates ſuos, æger animi Nicephorus & conſilij penitus expers. tantùm ſpei aliquid ſupereſſe, vt hominem ſuæ ſuperbiæ admonerent, ac cæleſtem formidinem incuterent propinqui Natiuitatis Dominicæ ſolemnis dies. cetera non videri vrgendum, neque tangendum amplius in præſens. iracundiæ, quam obſtinatio aggeſſerat per cótinentes congreſſus, dandum eſſe ſpatium, vt ſe paulatim diſſiparet per ſilentium. Ergo dum expectatur beneficium temporis, orta eſt Antiochiæ ingens & crudelis perſecutio aduerſus omne nomen Chriſtianum. Miſère Imperatores Valerianus & Gallienus ab Roma nouum Proconſulem, ſiue Præfectum ad Antiochenos in vetere Idolorum cultu, & religione continendos, ſi qui autem ad Chriſtianos deſciſſent, hos primùm

mũm blanditijs, deinde tormentis reuocare ſtuderent. perſeuerantes vt in exilium agerent, aut ſecuri percuterent. Ecce presbyter Sapricius inter primos accuſatur, quem domi nobilem, annis grauem, Sacerdotio inſignem, adſpectu venerandum Proconſul humaniter excipit, benignè appellat, rogat profeſſionem: ac ſi fortè Chriſtianus ſit, Principis oſtendit edictum. Sapricius nihil commotus, ſereno & hilari vultu, Ego, inquit, Chriſtianus ſum, paratus pro nomine IESV contumelias, tormenta, & mortem perpeti, quantò acerbiorem, tantò magis iucundam mihi futuram. Nec dixit conſtantiùs, quàm fecit. fuſtes primùm, deinde pilas ferreas, poſtremò eculeum fortiter tolerans, damnatur ad gladium, die poſtero ducendus ad ſupplicij locum extra ciuitatem.

Famam rei tota vrbs cum formidine audierat, cum laude celebrabat. Nicephorus tunc vt cum maximè cupiebat in gratiam cum illo redire, cui ſors tam optanda contigiſſet inter Martyres poſſe cenſeri. Nec iam dubitabat quin Sapricius ad tantum honoris gradum mox extollendus, omnem leuitatem, & animi offenſionem abieciſſet, ſponte forſitan acceſſurus niſi compedes tenerent, ad gratiam ſecum reconciliandam. Manè igitur ex carcere prodeunti, & inter milites lictoreſque lentis paſſibus ad ſupplicium eunti, pius Nicephorus præſto fuit, & in genua pro uolutus

lutus, O, inquit, IESV Chriſti Martyr beatiſſime, quantùm gratulor tibi purpuream coronam, ad quam es vocatus capiēdamq; tantùm te rogo, vt recorderis mei, quem relinquis militantem. peccaui olim aduerſum te pœnitet pigetque, condona liberaliter iniuriā, & libens ignoſce ſupplicanti. Non eſt credibile narratu, & eſt æquè difficile ad conijciendum, quid illi miſero venerit in mentem. Adeò commotus non eſt, adeò nihil homini reſpondit, vt etiam truci vultu aſpexerit, atque ab ſe reiecerit cum faſtu; facilè vt apparuerit, non eſſe in illo proximi dilectionem, & Domini charitatem. Nihilominus ad mortē pro Chriſti nomine ſubeundam homo properabat. Quid eſt hoc Domine, quid eſt hoc? Vult aliquis mori pro te, non vult parcere fratri propter te. Nunc intelligo miſer quàm durum nobis dederis præceptum, vt eos amaremus, qui nos odiſſent. poſſumus in tuam gratiam amare martyrium, non poſſumus non odiſſe inimicum.

At hunc Sapricium nulla res excuſare videtur poſſe. Primùm amico fuerat iratus, & diu fuerat ob noxam minimè capitalem, quæ certè intra verba ſteterat, ad factum non eruperat. nec pro ea remittenda quicquam illi aut laboris, aut pudoris fuit ſubeundum. habet antè pedes proſtratum, vltrò veniam petentem & ſibi ſupplicantem. Credo poterat homo ſuſpicari, nè ſua ipſius cauſa veniam Nicephorus

implo-

imploraret, quia Sapricium metueret mox moriturum. an Sapricius vltionem coquebat, morti deſtinatus? Non venire illic in mentem, nec veniſſe antea ſæpè Chriſtiano Sacerdoti, & viro erudito, quid Dominus præcipiat, quid Apoſtolus repetat de iniurijs inuicem donandis, de concordia fraterna, de neceſſitate charitatis? *SI tradidero corpus meum ita; vt ardeat, charitatem autem non habuero; nihil ſum*, ait Apoſtolus. Mirari circa ſtantes, & obiurgare miniſtrî rerum capitalium, alterius importunitatem, alterius contumaciam: eo quòd vterque incaſſum laborare videbatur, ille quia veniam peteret à morituro, hic quia quicquam negaret moriturus. Quamobrem pariter à iudicibus, & ab ipſo reo exploſus Nicephorus, è conſpectu protinus abire, ac viam euntibus cedere coactus eſt re infecta. Sed ille Dei plenus & fraterna æſtuans charitate, gnarus viarum in proximo circumducitur, & iterum atque iterum occurrit venientibus, ſeſeque proijciens in genua totus lacrymis madens, per IESVM Chriſtum, per Deiparam Matrem, per omnes Cælites obteſtatur, vt ſibi parcat, & omne debitum remittat, illius ſecutus exemplum, pro quo moreretur. nec vnquam tamē à Martyre obſtinato, ſuperbo aut vocem expreſſit, aut lenē impetrauit coniectum oculorum. Negares ire ad mortem pro eo, qui ſic clamat, *DISCITE à me, qui mitis ſum & humilis corde*. Mouebant Chri-

ſtianis

ſtianis multam commiſerationem, ethnicis odioſam moleſtiã, vtriſque parem admirationem imò ſtuporem potiùs, qui ſic inſtabat, qui ſic affirmabat.

Ecce ventum eſt ad ſupplicij locum: reus in medio ſtatuitur: iudices in conſpicuo ſedent: turba circumfunditur. Ecce iterùm perturbans obuios, & moliens in populo viam, ab latere ſe oſtendit Nicephorus. Ibi rurſus quàm humillima fieri potuit ſupplicatione, obteſtatione, charitate, humanitate deſignatum Chriſti Martyrem obſecrabat, iam nihil aliud, quàm vt palàm ignoſcere ſe fateretur: pertinere ad exemplum, vt verbis confirmaret, ac ratam faceret, quam ſine dubio animus dabat veniam & pacem. Chriſtus ad memoriam rediret moriens morituro. is tortoribus & inſultantibus vltrò ignoſcit, & veniam precatur: tu amico & fratri, & ſupplici negabis? agè non potes, aut non audes imitari paruus diſcipulus, maximum Magiſtrum. Diſce à condiſcipulo, Vir ab adoleſcente, Presbyter à Diacono, Sacerdos à Leuita. Stephanus pace non orantibus conceſſa, ſed imprecantibus oblata, torquentibus vltrò ingeſta, imò recuſantibus implorata, & vel inuitis exorata, Cælum patens ingreditur: adornans opima ſpolia mox Duce hoſtium adducendo in triumphum. Ego genuflexus, & ſupplicans, & lacrymans oro frater fratrem, imò filius parentem, & homo peccator

virum perfectum, mox ad Martyres iturum, vt tantùm ignoſcat, tantùm benedicat. Si lingua cor placatum indicare dedignatur; at frons, oculi, vultus mihi loquantur, & ſpem faciant reconciliatæ voluntatis. Hoc ſi ſaltem ſolatio mœrentem animum lenieris, nō putabo penitus contēptui, ac ludibrio fuiſſe precationes meas. Non dubiè ſpes aliqua ſalutis affulgebit alacrior meæ, ſecurior tuæ. Infelicem ac miſerum me! quid iſti toruum oculi reſpiciunt, & frons tempeſtatem, os fulmina minatur? Hic quaſi telo ictus procubuit ſemianimis, & ſimilis expiranti bonus Nicephorus. Pij ſodales humi leuatum ſuſtentantes, ac fouentes paulatim vitæ reddiderunt.

Rebus interim comparatis, quæ ad ſupplicium pertinebant, oculis omnium, animiſque ſuſpenſis; Agè, inquit carnifex, procumbe in genua Chriſtiane Vir: & qui olim Deo tuo feciſti Sacerdos, nunc cade victima antè noſtros. Cui Sapricius tunc demum in perniciem ſuam loquax, Cur me, inquit, occidere paratis ò boni Viri? Nempe, Carnifex reſpondet, quia tu contempto Cæſarum edicto negas cultum deis immortalibus: & nunc ideo ſacrificaris ante ipſos, quia ipſis non ſacrificas. Ego verò, ſubiunxit illicò Sapricius, iam ſacrifico: ictum reprime, gladium reconde, vinculis exue; veſter ſum. Nec dictum res morata. conceſſu iudicum ſoluitur,

abſol-

abſoluitur, ducitur ad ſacrificandum. Ibi verò ad ſe dudum reuerſus Nicephorus, contineri non potuit, quin per medios rurſus erumperet ad transfugam, eique pium faceret conuicium, conatus à tam grandi flagitio deterrere. O, inquit, Frater amabiliſſime, ò Pater venerande, ò Sacerdos, & Martyr Dei, quò nunc obſecro conuerteris, & quorſum intendis fugam? Bonum certamen certaſti, curſum conſummaſti, fidem ſeruaſti, quid nunc renuis accipere coronam iuſtitiæ, quam laboribus & ſudoribus tuis ſummus Imperator deſtinauit? Ecce hoſtes profligati ſunt, ceſſere tormenta, laſſati eculei, Prætor deſperatus. quid nũc ſupereſt amplius, quàm vt ſtrenuè capeſſas victoriam, & ducas triumphum? Potuiſti tot cruciatus, & tam acerbos, quaſi longam mortem ſufferre tamdiu: & hanc perhorreſcis leuem, celerem, momentaneam? ſed ita momentaneam, vt ab ea pendeat æternitas. Iſta eſt mors duriſſima, quam tu eligis, non quam relinquis infelix. Verùm enimuerò Frater, quia te non falſa opinio virum eruditum, nec certa electio pium Sacerdotem, ſed contentio quædam, certè pertinacior, ſed tamen humana hominem fefellit: & te iuſtus ille Paterfamilias iccirco deſeruit, quia tu fratrem deſeruiſti, abdicaturus ſi perſeueres, ignoturus ſi fortè reſipiſcas, & cum fratre in gratiam redeas: generoſe Vir, Chriſtiane Sacerdos, condona libens

iniuriam, & pignus fidei præbè dexteram, antea ligatam, nunc peius ſolutam. Mox ego (nè vereare) fraternis manibus mihi placatis grata hoſtia parentabo. Sequar actutum ſi præceſſeris: anteibo ſi reſiſtis.

Hæc Nicephorus palàm vociferans, & vbertim lacrymans, ab obſtinato presbytero nec verbum, nec gemitum, nec vllum mitigati animi ſignum exprimere potuit. Quamobrem lictoribus ſubmouentibus, & vltra acceſſum negantibus, clamare cœpit, *EGO Chriſtianus ſum: deos veſtros contemno: nec vllum do aut cultum, aut honorem idolis: illam dico profiteor veram & ſolam religionem, quam deſertor iſte ac proditor eierauit. Ergo illius purpurea corona, illius pretioſa ſupplicia mihi debentur.* Mirari omnes periculoſam illo tempore confeſſionem. Mirari generoſum animum, & pro ſua Fide ſanguinem fundere paratum. Ne multa: Rem Præſes docetur, & quod fieri debeat exquiritur. Ille ſic reſpondet. SI vterque perſeuerent, Sapricius Deos adorare, Nicephorus negare: pretium eſto alteri ſubita mors, alteri libertas. Ita per iudices quæſitum, repertum, iudicatum, effectum eſt. Sapricius tot fortiter obitis tormentis in militia Chriſtiana; tum cum dies aduenerat victoriæ potiundæ ad caſtra hoſtium transfugit pro Diabolo pugnaturus, qui cum obſtinatione pugnabat. Nicephorus quantò mitior, tantò fidelior &

carior Imperatori ſuo miles, hoc vno incepto fortiter patrato (felix!) vno die hoſtem ſuperat, cum Domino triumphat.

DECADIS PRIMÆ
Exemplũ Secundum

Argumentum.

Martius Cinellus ab inimicis dolo trucidatur. Proſperus eius frater continuò rogatus pacem facit. Secuta ob id ingens indignatio & obiurgatio propinquorum. Proſperus præcepto Dominico ſe tuetur. Interfectorum & his fauentium ingens cædes editur in vindictam.

Mirati admodùm ſunt, at non admodùm miſerati nobiles & ingenui Sodales *inſanam obſtinationem Sacerdotis. Tum* Rex *conuiuij* Fortebracchius, *Non eſt dubium, inquit, fortiſſimi iuuenes, quin iſtum hominem ſuperbia peſſum dederit. Vt eſt omnium virtutum bona cuſtos Humilitas, quam Ethnici vel non ſatis agnoſcebant, vel agnitam in vitio ponebant. Ibi ad* Pamphilum: *Ille, inquit, Nicephorus fortaſsè fuit importunior, quàm debebat. Sineret ire ad Martyrium, nec illi negotium faceſſeret inter eundum. potuit Martyr eſſe Sapricius, hic ſi ceſſaſſet, ſi latuiſſet, cur ſe toties obiecit odioſum?*

Id

Id verò exiſtimandum non eſt, inquit Pamphilus, *poſſe quemquam Deo placere, in quo charitas Dei non ſit. eſſe autem in eo pectore charitas Dei non poteſt, vnde amor proximi fuerit extruſus. Fecit igitur piè Nicephorus, extinctam moliens accendere charitatem, ſinè qua nihil homini mors proderat, etiam fortiter obita pro Chriſto. Sapricius contrà primùm inurbanus, qui ob rem leuem tam grauiter intimo amico ſuccenſuerit; deinde obſtinatus, deinde impius, at ſemper ſuperbus. Adiunge quòd res ad exemplum pertinebat, vt cuius palàm odium fuerat, huius palàm reconciliatio appareret. Poſt hæc* Neſtor *cui ſecundum narrandi locum ſors iniunxerat, Mihi verò, inquit, ad confirmandam de iniurijs condonandis, & facienda pace dictam ſententiam non eſt opus abire longiùs per hiſtorias Vitaſque Sanctorum; Patria mihi ſuppeditat huic rei aptiſſimum* Exemplum, *quod inter nouantiquos Annales relatum, mea breuiùs memorabit Hiſtoria De Vita, & rebus geſtis illuſtrium Perùſinorum.*

QVo tempore igitur, popularium factione profligata, Biordus Michelottus Auguſtam Peruſiam longis infeſtam ſeditionibus, æquiſſimo pariter ac leniſſimo imperio fouebat: duo gemini fratres, tam tempore naſcendi, quàm voluntatibus & ſtudijs coniuncti, rus colebant ſuburbanum à parẽtibus hæreditate relictum haud valdè ſpatioſum, ſed pingue, frugiferum, amœnum extra portam Eburnam,

quæ in Meridiem ſpectat: nec aliud quicquam in Peruſino poſſidebant. puſillum agri auus maternus legauerat in Cortonenſi. hoc foris locabant, & certo poſt interuallo alteruter inuiſere, ac fructus exigere ſolebant. priori nomen Martio, alteri Proſpero erat. de familia mihi non conſtat. pater in membranis nunc Cinallus, nunc Cinellus, non nomine arbitror, ſed cognomine appellatur: certè nobiles ac generoſi fuere. vt incepta declarant. opibus non ita multùm valebant, pro fortuna & loco. itaque neuter vxorem ducebant, & ſi annum vigeſimum quintum exceſſerant, nec aliunde ſpes erat poſteritatis propagandæ. Vitam igitur ſatis magnificam & ſplendidam agitabant pro captu temporum illorum: & vterque manu ſtrenuus, conſilio bonus rem militarem nunc pedites, nunc equites colebant. Martius tamen feracioris animi erat, & minùs patiens iniuriarum. Longulè ab horum rure ſuburbano villam habebat vndequaque in longum porrectam, omni fructuum, ac frugum genere abundantem, haud quaquam tamen amœnitate comparandam cum ſuburbio fratrum Cinellorum, vir à Sabinis oriundus non ſolùm ex primaria nobilitate, verùm etiam dignitate, factione, opibus valdè conſpiciendus, & Biordo perfamiliaris. nomen Vguccio fuit: ſed ille proprio ſibi cognomento Tellas audiebat, quod ab Attila rege ductum aliqui

putabant

putabant, congrua moribus appellatione vt mox patebit. Quia igitur Vguccio quoties ad ſuam villam itabat, commodùm oppido egreſſus, in conſpectu habebat topiaria, porticus, piſcinas, & omnem viriditatem, amœnitatéque Cinellorum; partim inuidia commotus, partim auiditate compulſus, nihil non tentandum ſibi eſſe decreuit, vt eam poſſeſſionem gemellis fratribus eriperet, ac ſuis prædijs infra iacentibus coniungeret; villam ſibi facilè confecturus qualem quantamque non eſſet cernere aliam toto agro Peruſino. Primùm igitur per communes & amicos, & vicinos ſollicitare Cinellos inſtituit, vt eam poſſeſſionem, aut ſibi venderent, aut ſecum permutarent; habere ſe in numerato pecunias: habere, ſi hoc mallent, in agro Aſiſinate prædium illo ſpatioſius & fructuoſius, quod rependeret. Vtra ſecum ratione conuenirent ſe in magni beneficij loco æſtimaturum. Fratres perhũmaniter reſponderũt eum ſibi locum vehementer eſſe accommodatum, & propter ædium capacitatem, & propter cæli ſalubritatem, & propter Vrbis propinquitatem. hæc ſe pluris æſtimare quàm prædij lectum ampliorem, & frugum copiam vberiorem. quare hanc paternam poſſeſſionem nullis condicionibus nunc quidem eſſe alienaturos. ſi quando accideret, vt haberent venalem, cum eo libentius, quàm cum quoquam alio contracturos. Exarſit ad

hoc reſponſum Vguccio præ iracundia, cuius erat impotentior natura, & minabundus, Faciam, inquit, vt qui hodie vendere nolunt, haud ita poſt cupiant donatam, & fruſtrà cupiant. Capit igitur conſilium Martij per dolum obtruncandi, quòd hunc potiſſimùm credebat ſuæ obſtare cupiditati: ſecurior de Proſpero, qui ſecum frequentiùs verſabatur & erat animo leniore.

Habebat duos hic Vguccio nobiles ſicarios, qui propter alia recens patrata homicidia, domo exules, in Florentino habitabant, eiuſque non ſolùm auctoritate, ſed etiam pecunia ſubleuati, commodè vitam agitabant, in omnem occaſionem ad Vguccionis nutum intenti. Per hos iſte Martium è medio tollere deſtinauit. Sed quia par ſibi atque illis periculum impendebat, ſi quid forſitan de illorum ad Vrbem reditu, aut acceſſu reſciretur, Biordo ciuitatem cum ſumma & iuſtitia, & prudentia gubernante: commodiſſimum fore viſum eſt vt ad Vrbem repetendam, & ad cædem faciendam dies bacchanales expectarentur, in quibus ſinè omni metu ac ſuſpicioné liceret vagari perſonatos. cetera nihil difficultatis, aut diſcriminis habitura eſſe videbantur. Quippe Martius quantò audacior, tantò incautior, nec ille oderat quemquam, nec ſe cuiquam odio eſſe credebat. itaque ſæpiùs à ſuburbano in forum, à foro in ſuburbanū commeabat

& ſolus

& ſolus,& inermis. die igitur ad regreſſum in Vrbem conſtituto idibus Februarijs, & ad cædem faciendam proximè ſequenti, res ex voto ſucceſſura eſſe videbatur: cum ecce tibi propter inimicitias ſubitò coortas inter duos duarum familiarum maximè illuſtrium, & vtrinque complures trahentium; inter cetera remedia ſapientiſſimus Biordus edicto cauit, nè quis Vrbem pererraret tranſueſtitus, aut perſonatus: multam fore contumacibus, & contra euntibus capitale ſupplicium. Ex quo incredibile memoratu eſt quantam animi ægritudinem Vguccio, quantam duo exules ceperint, & quàm hos pariter atque illum pœniteret, quòd non antea facinus occupaſſent, quàm ille oriretur tumultus, vnde per edictum impedita, vel ſaltem retardata cædes erat.

Super hæc dies noctesque cogitantibus, & varias animo rationes voluentibus, vna venit in mentem, non atrox tantùm, ſed impia, & ſacrilega. Quod, inquiunt, extremo Bacchanali factum non eſt, cum ſub alieno habitu latendi venia eſt, id ad ſacroſanctam Hebdomadam transferatur, cum pariter liceat ſpecie pietatis ponere, ſumere perſonas. Mos eſt Peruſiæ ſacris illis diebus, ad paſſionem Domini recolendam, induere ſaccos, eoſque tum cucullatos, ad faciem abſcondendam, tum feneſtratos ad plagas nudis humeris infligendas. hæ propterea verberatorum veſtes

dicuntur, tametſi eo præſertim tempore ab alijs etiam geſtari ſolent non ad ſe flagellandos, ſed ad ſtipem viritim colligendam, quæ pijs vſibus impenditur. Ab his exules muniti duo expectabant magna commoda. primùm ipſi ſecuriùs latebant: deinde minore cum ſuo periculo facinus aggreſſuri videbantur, non præuiſi, non formidati. Rebus ita compoſitis dum deſtinata occiſioni dies expectatur, Vguccio moræ longioris impatiens, alia interim via Cinellos fratres adoriri conſtituit. ſubornat vicinos alterum & alterum, eiſque ſeruos etiam attribuit ſuos, vt in fratrum villam de nocte impetum faciant, & nunc piſcinis, nunc auiarijs, nunc ceteræ hortorum elegantiæ damnum inferant & cladem: ſic nimirum opinatus, Cinellos deſperatione adductos, ad eius ſoli venditionem, aut permutationem poſſe compelli. Curarunt ſeduló vicini, fratrum abſentiam ſagaciter captantes: donec ad extremum coortus ex inſidijs Martius, (aberat Proſperus, Cortonam profectus) cum altero & altero fideliſſimis ſodalibus, ingreſſos hortum populatores fortiter repulit, vtroque vicinorum grauiter ſauciato. alter integrum menſem decubuit ſatis cum periculo, nec dum planè conualuerat, cum nefarij latrones ad conſtitutam diem præſto fuerunt. Quibus ſaccum indutis; & iam accinctis ad facinus hoc tantummodo Petronius (id erat nomẽ ægrotanti)

tanti) meam, inquit, vicem vlciſciminor, ite felices.

Præterierant ſanctioris Hebdomadæ quattuor dies, in quibus exules perueſpere ſaccati, cucullo tecti ac ferro ſtipati occaſionem fruſtrà captauerunt innocentis viri adoriendi, & mactandi. Credo bonus Martij genius periculum arcebat: nec facinus permiſit antè feriam quintam, qui dies *IN cœna Domini* vocatur, cum mos eſt pleriſque Chriſtianorum expiata per humilem confeſſionem conſcientia, ſacroſanctum Euchariſtiæ myſterium obire. id quod Martius & quotannis facere conſueuerat, & illo anno fertur feciſſe accuratiùs, reuerentiùs. Ergo ſolemnibus eius diei cæremonijs peractis, tardiùs aliquantò, quàm in more habebat, ex templo Sodalium Seruitarum ad ſuos extra Vrbem penates feſtinabat: cum vix portam egreſſus, quæ nunc Eburna vocatur, hos obuiam habuit duos ſicarios, quaſi lupos in veſtibus ouium latentes. quorum dum alter gazophilacium prætendit ad ſtipem recipiendam, & vir pius repreſſo itinere pecuniam expedit. alter commodùm à tergo adortus pugione transfodit, & felici vulnere vinctam animam vnico ictu reſoluit. Martius nihil aliud aut molitus, aut locutus, quàm intento vultu ad Cælum, IESV præſto adſis mihi peccatori, procumbens extinguitur. Interfectores (vt tum mos erat) etiam ſpoliandi corporis

conſilium ceperant: nam propterea ſolitudinem, & initia noctis delegerant ſceleri. Sed pedum ſtrepitu exaudito non procul inde commeantium, veriti militum lictorumque cuſtodias matura fuga ſibi conſulere ſtatuerunt. tantummodò ille, qui petierat ſtipem, fortè fortuna elapſam manibus morientis crumenam, non multo grauem argento, ſed opere contextam elegantiſſimo rapuit, fugitque cum ſocio feſtinanter. Voluere illi quidem (ſicut antea conuenerant) longiore tractu per aliud oſtium in Vrbem reuerti, & illis confiſi, quæ geſtabant pia veſtimenta per quædam ſibi cognita viarum compendia referre ſe ad Vguccionem. Sed huic conſilio duplex calaminas interuenit, quo minùs expediri, & ad effectum perduci potuerit. Primùm cæde nobilis viri ſtatim diuulgata ianuæ Ciuitatis partim occluſæ, partim excubijs munitæ tenebantur: & dubitauere furioſi (quæ poſt cædem amentia eſt crudelium virorum) ſi veſtibus religioſis vſqne adeò confidere debebant, vt nihil mali ſuſpicantes, Vrbem per medias excubias ingredi auderent.

Id verò credebantur haud dubiè fuiſſe facturi, niſi ſecunda obueniſſet calamitas. porrò cum ab ianua non longè abeſſent, viſi ſunt à tergo audire Prætoriam Cohortem illac properantem: nec illis erat dubium quin occiſione perſpecta occiſores indagarent, arbitrati non procul inde

ſubductos

ſubductos latitare. itaque pedibus magis quàm nocti & vmbris confidentes, ad curſum expediti, quàm lōgiſſimè poſſunt, à ſuburbijs & via Regia declinant, ſeſeque ad ſuas in Florentino ſedes recipere contendunt; & fuit illis in ſcelere occultando, qualis fuerat in perpetrando felix fortuna. Proſperus Martij frater propero cognatorum accitu Cortona Peruſiam reuerſus, poſt exequias cum acerbiſſimo mœrore ac luctu celebratas, rogatur à Biordo num quas frater inimicitias & cum quibus exercuiſſet. Proſperus negare quicquam ea de re ſibi eſſe compertum: hoc tantùm audiſſe, cum antè menſem Cortonæ ageret, quin etiam ipſum ſibi poſtea Martium ſcripſiſſe, Petronium Ser Baldi filium nocte quadam ab eo fuſtibus malè acceptum: Quia, inquit, hortos noſtros ſuis propinquos vaſtantem ac populantem non ſemel offendiſſet, fruſtra monitum, fruſtra rogatum. ego tamen ſubiungebat, haud poſſum mihi perſuadere, hoc tantum facinus feciſſe Petronium. primò inter nos Chriſtiano more pax interceſſit, quam Martius ſuppliciter petitam, facilè impetrauit. Deinde languet adhuc, & lectulo decumbit (quantùm audio) Petronius non ſolùm ad arma tractanda, cædemque faciendam, ſed nè ad ſtandum quidem ſatis valens. Adiungo, quamquam vires illi ſuppeterent, nec obſtaret religio, mihi tamen haud probabile

videri hoc ſuiſſe auſum aduerſus nos tenuis hominem fortunæ, filium Ser-Baldi. alium ego huius facinoris paulò magis robuſtum, & magis potentem ſuſpicor fuiſſe vel auctorem, vel impulſorem. nec is tamen aut quis fuerit, aut cur fecerit poſſum diuinare. Tu optimè, quid ſit nobis faciendum, & qua via crimen indagandum, pro tua ſapientia iudicabis.

Cum his dictis humaniter dimiſſus à Biordo Proſperus, omni ſtudio atque ſolertia de fratris interfectoribus quæritabat. Petronius decumbens examinatur, & nihil quicquam fatenti excubię domi à Magiſtratibus attributæ, quoad per valetudinem ſecreta carcerum poſſe perpeti videretur. Antea commodùm Martio interempto apud Petronium nocte inter Vguccionem, alioſque facinoris conſcios poſt longam deliberationem, res demùm ita conuenerat, vt infra exponam. Vocant ad ſe illum alterũ Martiani ruris vicinum, nomine Lucangelum (is quoque à Martio, ſed non tam acriter fuerat pulſatus) eique partim rationibus, partim muneribus & promiſſis perſuadent, vt ſe Martianæ cædis reum faciat, & ſponte abeat in exilium, commodè victurus in agro Politiano cum duobus exulibus, Vguccione ſumptum affatim præbente. Volo, inquit Vguccio, nobis credas Lucangele. non vnus aut alter menſis præterierit, cum ego per clariſſimum Biordum mihi (vt ſcitis) valdè

valdè familiarem tibi à Proſpero pacem impetrabo. noui hominis æquè generoſum, ac forte ingenium. excuſabit in parte iuſtam vltionem tuam, nec tecum vllo pacto videri volet ſimultatem aut inimicitias exercere. Poſſum ego præterea longè multùm auctoritate, gratia, opibus, clientelis. meam plerique omnes amicitiam ambiunt, & odium iramque formidant meam. Tuæ interim familiolæ, quacumque re opus fuerit, benignè à nobis proſpicietur. Faxo in ſumma bimeſtre ſpatium longè fructuoſiùs extra patriam tibi decurrere otianti, quàm integer annus tibi cucurriſſet inter quotidianos labores in merciaria taberna. hoc enim opificij Lucangelus factitabat. Quid multis opus eſt? multo argento, & maiore ſpe onuſtus Lucangelus, prius quàm in ius vocaretur (nam ſe omnino vocatum iri putabat: & erat cauſa) id ſua ſponte crimen profeſſus, cuius ille nè conſcius quidem fuerat, voluntarium ſibi exilium delegit, & cum exulibus vacuo multùm & ſoluto animo viuebat, homo inſolens colluſionum ac turpitudinum otioſarum.

Iam Petronius conualuerat, & carceris patiens erat. ſed languoris ſimulatione rem trahebat in longum. nec admodum inſtare Magiſtratus, interfectore publicato. Proſperus obſtupeſcere, tantum facinus tantulum hominem eſſe conatum: nec interim minui, potiùs augeri ſuſpicio poten-

potentioris inimici. quem tamen non diuinabat, ignarus omnium, quæ ipſo abſente, inter Vguccionem & Martium acta fuerant. Aliquando in mentem illi veniebat, potuiſſe accidere, vt opifex ignobilis, pollens viribus, ætate feruenti, iuſto dolore ſuſcitatus, ad ſpem vindictæ erexerit animos, & quod facinus ira ſuadebat, deſperatio ſuſceperit, fortuna confecerit. Itaque iam iterùm iterumque pacem imploranti Lucangelo concedendam eſſe decreuit. Contrà—niti & obſtare cognati, propinqui, amici omnes: vulgò illum nobilitas timiditatis & ignauiæ accuſare. Quod eſt magis mirandum, Abbas notæ religionis eximięque ſapientiæ Proſperum à pace facienda magnoperè dehortabatur, hoc nimirum prætendens, vt impius homicida, qui per dies ſacroſanctos cum Rex pacis occideret, & gladium ſtringi vetaret, ab humana cæde non temperauit, longiorem exilij pœnam ſubiret; nec tam facilè in patriam ad ſuos penates rediret, quaſi leue peccatum admiſiſſet per imprudentiam, aut laſciuiam Lupercalem. Sed Proſperus propoſiti ſui tenax ad diuerſa hominum genera diuersè reſpondens, ita ſuam cauſam tuebatur. Vos, inquit, nobiles propinqui & amici parùm honorificè mihi ſuadetis, cum me vultis aut ſæuire in pauperem tabernarium, aut cũ eodem gerere ignobiles inimicitias. Vos autem homines religioſi adhuc nocentiùs, certè

turpiùs

turpiùs conſulere videmini iubentes obli-uiſci prçceptum Domini de condonandis iniurijs, & dç diligendo inimico. Nam quod ſubiungitis æquum eſſe, vt ſceleſti ſupplicia luant, nec tam facilè veniam impetrent: hoc magiſtratibus ac iudicibus dicere oportet, quos ille ſummus Imperator ſceleribus vindicandis, & iuſtitiæ adminiſtrandæ voluit eſſe præpoſitos. me, opinor, grauiùs offenſum, & peculiari affectum iniuria non iſthæc veſtra, ſed alia quædam oratio & perſuaſio decet, quam ſic idem tonat Imperator, *SOL non occidat ſuper iracundiam veſtram. Mihi vindictam, & ego retribuam.* Ad hæc, Non videbor, inquit, Doctores velle docere, ſi quædam adiecero nobis etiam intellecta rudioribus, imò repetam non immemor diſcipulus, quæ didici, & diſco à vobis. Inſtat ſolemnitas ſacroſancta, cum ille à Cælo ſuper Apoſtolos pluit igneus imber Spiritus ſanctus. vocabitis me cum ceteris ad purgationem intimæ cóſcientiæ per Confeſſionem: deinde ad conuiuium animæ Chriſtus admittet, quod nobis parauit apud ſe, imò etiam de ſe. quid obſecro idem præcipit accedere cupientibus, imò iam ingreſſis triclinium, & diſcumbere parantibus? Vos mihi ſuggerite, qui hæc frequenter cantatis, niſi admodum meminero ſingula. *SI OFFERS*, inquit, *munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſum te: relinque*

ibi

ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.

Hæc Proſperus, valdè contra conſuetudinem illius temporis nobilium militum offenſorum. ſed erat natura placabilior, & ſe ad expiationem animæ comparabat, inſtante (vt ſupra diximus) Pentecoſte. Itaque ſacerdotibus & ſenioribus non nihil erubeſcentibus hæc inſuper adiecit iunior de ſeculo. Memini, inquit, egregium & valdè pium concionatorem ſuper illis Euangelij verbis multa differere circa feſtinationem pacificandi cum inimico, quibus veſtra vel diſſuaſio, vel cunctatio funditùs tollitur. *Relinque ibi munus tuum ante altare*, inquit Dominus: hoc eſt vel imperfectum relinque ſacrificium, quod alioqui piaculum erat, vt cum fratre in gratiam redeas. Aut igitur me ſinite cum inimico, & eo quidem nunc ſupplice gratiam reconciliare, aut hoc etiam vetate, nè ad ſacras epulas accedam, ideſt nè redeam ipſe cum Domino in gratiam. Quid hic multis moramur? longa fuit, & acriùs agitata contentio, quæ nunc etiam gliſcit inter doctos, Vtrum iubeamur Chriſtiani palàm facere pacem cum inimico, id eſt ſcripto etiam ac teſtibus firmare: an ſatis ſit ex animo ignoſcere, ac verbis dumtaxat condonare iniuriam. Illud in commune pijs hominibus, imò (quantum ego perſpexi) doctioribus quoque magis probatur;

probatur: hoc aliqui noſtratium nimis ſubtiliter nè dicam inutiliter, conuincere ſtudent. Proſpero placuit quod etiam nobis placet, viam ſequi tutiorem & magis expeditam. Pace igitur ritè celebrata, ſceleſtis interfectoribus, & coadiutoribus res omnis videbatur fore in tranquillo. Lucangelus confeſſione ſua ceteros tuebatur,& ille properum in patriam reditum ſperabat, Vguccione adnitēte, nullis contra obſtantibus inimicis. Lætabatur ergo id ſibi accidere videri, quod Vguccio ſpoponderat, vt queſtuoſius per id temporis fuerit exilium, quàm domi fuiſſet opificium. monere interim, ac rogare Vguccionem per litteras, per amicos, per internuncios, vt negotium maturaret, ſibique optatum reditum conficeret antè propinquas nundinas,quæ tunc Peruſiæ celebrari ſolebant inito menſe Auguſto, & erant ad ſuas merculas in primis opportunæ.

Non deſtitit Vguccio rem curare omni ſtudio ac diligentia. Sed (quod in rebus huiuſmodi frequenter accidit) multa nec-opinata occurrentia ſpem valdè in longum trahebant, & effectum rei per varias cauſas interrumpebant. Vguccione ſic inſtante, ſic interdum exardeſcente, ac tantùm non minante, vt Biordo illa tanta contentio cœperit eſſe ſuſpecta. itaque data opera cauſas interponere, ac producere negotium in longius: interea ſubodorari, & indagare ſagaciter, quid ea

res

res tantopere ad Vguccionem : & veniebat aliquid in mentem, quod Prætori & Iudici non cenſebat eſſe negligendum. Etiam cum Proſpero egit rogans, ecquid vnquam Vguccioni cum Martio fuiſſet. hinc cognouit de ſuburbano, quod hic pretio captabat, ille abnuerat vendere. ſecuta propè continenter villæ populatio, raptorum ſupplicia, Martij cædes. vero ſimile videri, conſcium huius fuiſſe Vguccionem: niſi etiam impulſor atque auctor fuit. Ad haſce coniecturas pauculis diebus res acceſſit, quæ mirificè auxit ſuſpicionem, & videbatur latens flagitium poſſe aperire. Ludebant ad fallendum, ſeu mulcendum diei æſtum teſſeris & fritillis apud Prætorem Vguccio, Proſperus, alij nobiles. Fortè victus Vguccio quattuor nummos aureos crumena eductos in medium reponit, crumenam ipſam ſuper abacum occluſam manu ſiniſtra leuiter premens. Adiecit crumenæ oculum Proſperus, & quò meliùs intuetur, hoc magis ſuſpicatur, eſſe Martij ſui crumenam, auro intertextam, & lapillis ornatam : quæ cum mortuo reperta non fuerat, rapta forſitan ab interfectore; tamen non eſt auſus manu contrectare, vel diſpicere ſubtiliter: multò minùs rogare colluſorem vnde habuiſſet, quanti emiſſet. tantùm poſtea retulit Biordo ſuſpicionem ſuam. qui haud ita poſt de-induſtria prouocato ad luſum Vguccione viſam fortè crumenā laudauit,

contre-

contrectauit, & muneri oblatam muneri accepit cum multo gratiarum honore. Proſperus inſpectam diligentiùs, ſine omni dubitatione affirmabat, ſe certiſſimis indicijs agnoſcere Martij crumenam. Viſa igitur hæc quoque percommodam præbere facultatem de facto quærendi, atque ad ipſum ſceleris caput perueniendi.

Dum iſta lentiùs, hoc eſt maturiùs deliberantur, haud ſcierim vnde ſuboluit Vguccioni à nonnullis imputari ſibi Martianam cædem. Itaque pro Lucangelo in patriam reducẽdo, cogitare cœpit quemadmodum illum per inſidias è medio tolleret, fortunæ agens gratias, quòd ſuæ pro illo preces, ſuaque ſtudia nihil hactenus valuiſſent. fore ſibi faciliùs per eoſdem ſicarios hunc extra Vrbem opprimere incautum ac nihil metuentem. Antea tamen quàm facinus confici poſſet, Lucangelo iterùm iterumque ſupplicanti (ſic arbitror Diuina prouidentia diſponente) Biordus exilium remittit, & redeundi copiam facit. Reuerſum Biordus ſecretò abducit, & ſuper homicidio, quod patrauerat multa requirit cauſam, locum, tempus, conſcios, ſocios, impulſores. Ad quæ ſingula quamquam antea fuerat inſtructus, tamen frigidè, perplexè, dubitanter, atque inconſtanter reſpondens; ad extremum Biordo humaniter blãdienti, atque impunitatem pollicenti, rem omnem confeſſus eſt: plura etiam quam rogabatur.

Dixit

Dixit inter cetera ſe cum illis duobus Vguccionis clientibus, qui Martium interfecerant, & vnà exulabant in agro Politiano, ſolitum ludere pila, teſſera, folijs chartarum: quanquam ipſe antea ne noſſet quidẽ figuras illas notaſque foliorum, illi ſcilicet inſidiatores docuerunt: ſed ſuo periculo. Lucangelus vtrũque poſtquam doctus eſt ludum, pecunia ſpoliauit. Hoc vulgò aiunt accidere conſueſſe, vt colluſores tyrones ſub initia diſcendi fortunam maximè propitiam ſortiantur, cacodæmone adſpirante, vt ſic eos alliciat ad ludum frequentandum, perque hanc occaſionem illos doceat non ſolùm fruſtra conterere tempus, ſed etiam fallere, iurare, peierare in Sanctos viros in Deum ipſum, eiuſque Matrem Virginem conuicia iactare. Sub hæc; Noſtin' Lucangele tu, inquit Biordus, hanc crumenam? Quid ni nouerim, inquit Lucangelus, cum ego iſtam ludendo fuerim lucratus ab altero eorum, quos nunc dixi, ſicariorum? perdidi autem non multo poſt pariter ludens cum Lincaſtro Vguccionis ſeruo primario, qui frequenter ad nos ventitabat mandata, litteras, pecuniam afferens. Vndè illam ſicarius habuerit, vel cui poſtea dederit Lincaſter, æquè neſcio, vt ad te peruenire potuerit non ludentem.

Per hunc adeò ſimplicem, liberumque ſermonem homo ſagaciſſimus Biordus omnia Vguccionis facta, dicta, conſilia

ſcrutatus,

ſcrutatus inueſtigauit. vnum maximè ad rem faciens, quod Lincaſter propediem eſſet profecturus ad pecuniam exulibus portandam. Igitur Lucangelo in admodùm liberali cuſtodia retento, collocatiſque in inſidijs prope Vrbem lictoribus, quà erat Lincaſter tranſiturus, nullo negotio exceptum, & ad ſe adductum, pecunia litteriſque prius extortis interiori carcere occludendum curauit. litteræ reſignatæ tam epigrapha, quàm hypographa mentitis hoc continebant, vt ſicarij ſtata nocte ad ſolemnem locum præſto eſſent, vndè mox veſtibus, atque oris habitu commutato, Lucangelum domi, ſi aliter fieri non poſſet, interficerent. Nihil interim ſcire de Lincaſtro,& litteris interceptis. credere fidum ſibi famulum rectè iter feciſſe, poſt triduum (ita conuenerat cum exulibus) præſto futurum, nec de Lucangelo erat compertum, quòd eum Dominus cuſtodiri mandaſſet. Quare cum omnia ſibi proſpera & felicia promitteret: ecce internuncio primùm, deinde fama cognoſcit, ſuos ſicarios, ſuum famulum: & præter hos Lucangelum quoque in carcerem fuiſſe coniectos. Dubitantem quid ageret, & quid conſilij caperet vtrum ſuis fidens opibus maneret, an continuo Florentiam arriperet fugam, Biordus per hominem nobilem arceſſit, ædes illi honeſtas in Prætorio attribuit, & cum cura cuſtodiri mandauit: ceterùm ad ſe

accedere

accedere volentem, & omni ambitu rogantem, haud vnquam permiſit. Cauſa maturè diſceptata, ſontibus crimen confeſſis, & condemnatis alij alio ſupplicij genere mactantur. Sicarios capite pulſato, ſecuribus in membra diſcerpunt ſemiuiuos, adhuc ſpirantes. Lincaſtro laqueus inijcitur. De Petronio alterum triduum extracta res eſt. demum vbi conſtitit ex ipſius confeſſione quid olim dixerit, & fuerit hortatus ſicarios ad cędem feſtinantes; capite damnatus occubuit. Lucangelo venia fuit, & remiſſi exilij gratia confirmata. Vguccio variat fama quo mortis ac ſupplicij genere interierit. Criſpoltus de Criſpoltis compertum ſibi eſſe affirmat, quemdam Vguccionem multa facinora confeſſum, & ritè condemnatum propter viri magnam potentiam, haud palam in foro, ſed in carcere necatum: poſtea exhibitum populo ſpectandum cadauer, collo eliſo in capite truncato. De confeſſione ante mortem obeunda piè admonitus, & inſtanter rogatus, diu recuſauit pertinaciter. ad extremum victus (vt credere par eſt) imagine mortis appropinquantis, ipſe ſua ſponte Confeſſarium popoſcit Fratrem Albertum Dominicanum. habere ſe, quod etiam extra confeſſionem cum illo ageret, negotium ingens, non differendum. Ergo ſtatim Frater euocatur, ſedet ante Altare, genuflexũ auſcultat pœnitentem. O mortalibus imperſcrutabile Dei iudicium! vix

paucula verba protulerat, cum intercluſo ſpiritu, exitus voci negatur, nec vnum poſtea verbum exprimere potuit. Viſum eſt alterum & alterum diem differre ſupplicium. ſed cum ille non ſolùm penitus elinguis, verùm etiam extra ſe poſitus videretur, à duobus hinc inde fortibus barbaris ſtrangulatur. Neſcio in qua gratia tranſierit ad plures: certè apud nos in ſumma infamia remanſit, cæleſtis vindictæ grande documentum.

DECADIS PRIMÆ

Exemplum Tertium

Argumentum.

Inſigne facinus Iſottæ Principis Hiſpanæ ſuper iniurijs inimico condonandis.

Generoſum Proſperi animum in ignoſcendo propter Deum, non modò ingens gloria ſecuta eſt, verùm etiam ingens vindicta de inimicis. Qui ſi proprijs opibus fraternam cædem vlciſci maluiſſet, multa poterant occurrere quamobrem huiuſmodi conatus impediretur: & ille forſitan (quod non raro accidere videmus) pro altero vindicando, ſemet in capitis certum diſcrimen adduxiſſet. Rectè igitur & ſapienter ſuam cauſam Domino commiſit, à quo ſine ſua culpa talem tantamque

ſuorum

ſuorum inimicorum ſtragem fieri animaduertit, vt ipſemet vicem illorum doleret, miſeratione commotus. Non eſt itaque tam difficile, neque tam arduum, quàm vulgò homines opinantur, ferientem non referire: vel eſt quidem, atque olim fuit, ſed Paganis, & Deum non agnoſcentibus, non colentibus. certè nobis facillimum eſſe oportet, qui quidem ſiue hoſti donamus iniuriam, habemus remuneratorem. ſiue vlciſci malumus, habemus vltorem. Hæc conuiuij Rex Fortebracchius *differebat, cum* Fernandus, *cui tertius narrandi locus obuenerat, ita exorſus eſt. Magna Heroum duorum (ſic mihi libet appellare, qui obliuiſci, quàm vlciſci malunt iniurias) at paulò maior Iſottæ generoſitas fuit, de qua nunc dicere ingredior. Primùm hæc femina eſt: deinde non fratrem, non amicum amiſerat, ſed filium. poſtremò ſeruauit inimicum, quod Nicephorus non potuit, Cinellus non curauit.*

REfert Concionator Ieſuita, Vir non ſolùm eruditione animique candore, verùm etiam integritate atque auctoritate ſpectabilis, memoria ſua fuiſſe in Hiſpania (Gentem ille non nominat: Ciuitatem Hiſpalim vocant, Siuiliam vulgo) feminam longè primariam, non modò ſplendidis ortam natalibus, verùm etiam Pagis Caſtelliſque locupletem, & his latè imperitantem cum ſumma populi voluntate. Iſottam licet appellemus, & ſi proprium huius nomen Auctor non tradit. Hæc valdè adhuc adoleſcens coniugem

amiſerat

amiſerat Virum longè fortiſſimum, trien-
nio poſtquàm cum eo fuerat nupta. Sed
enim tanta inter eos, & tam mutua chari-
tas fuit, vt illam Vir decedens omnium
Dominam teſtamento reliquerit, ſeu viue-
ret, ſeu non viueret infantulus, quem ex
ea vnicum ſuſceperat. illa quoque tametſi
à parentibus, atque cognatis ad nouas
nuptias ſollicitabatur; & opes, ætas, mo-
deſtia, pulchritudo longè principem ſpon-
debant maritum: tamen vidua eſſe cum
inſigni honeſtate atque conſtantia perſe-
uerauit, & Didacum filium Patris nomen,
Patris animos gerentem omnibus artibus
erudiendum curauit, quibus ætas puerilis
impertiri debet. Super cetera ſtuduit,
quantum humano conſilio effici poterat,
vt cum ingenuis, & claro Equite dignis
diſciplinis vnà imbiberet Numinis me-
tum, & Chriſtianam pietatem. Res admo-
dùm feliciter & ex voto ſucceſſerunt ad
annum iuuenis vndeuigeſimum in quem
velut cumulum miſeriarum ex longa ſecu-
ritate collectum fortuna reſeruarat. Die
quodam ecce ad Iſottam, nihil huiuſmodi
metuentem, ac ne ſuſpicantem quidem
triſtiſſimus nuncius, Didacum filium à
Pyrrho de Alſueda, qui cum pridie gra-
uiter excanduerat, dolo aggreſſum, armis
confoſſum, & interemptum. Ad quod ex-
tremum verbum mulier animo conſter-
nata ſe miſerrimam, ſe infeliciſſimam
omnium clamitans, impetu rapta prorūpit

in viam. & (ó ſpectaculum) pij clientes humo ſublatum, & lectulo impoſitum Matri offerunt adhuc ſanguine fœdum, & puluere ſordidum Adoleſcentis cadauer. Vos dicite Seniores, quibus experimento cognita eſt charitas liberorum, qualem quantumque ſenſum doloris primùm ille nuncius, deinde illa facies excitare debuerit in Parente, præſertim vidua, ſolitaria, locuplete. Mihi ad referendum longè minùs eſt facultatis, quàm ſcio eſſe cuique noſtrum ad cogitandum. Cetera igitur ſilentio præteriens, quæ vnuſquiſque ſibi ſubijciat velim; hoc tantummodo dicam, ex ipſo domus veſtibulo, vbi more gentis cadauer curatum, & feretro impoſitum veſpillones, aliamque mortualem turbam expectabat, planctum huiuſmodi fuiſſe in viam exauditum, & ab arbitris collectum, qualis Matrem decebat indulgentem, bis viduam, omni ſpe deſtitutam ſuper filio adulto, in quem omnia corporis & animi ornamenta certatim natura & fortuna congeſſerant. adiunge, quod querelarum ampliorem materiam ſuppeditabat, nuptijs deſtinato, quales Mater optauerat illuſtres, opulentas, propinquas. Vt quemadmodum ad iacturam, ſic ad iacturæ querelam mihi propemodum nihil accedere poſſe videretur.

Iam ad extremum gliſcente furore, non pectori tundendo, non crinibus conſcindendis, non ori laniando, non denique

iaciendis

faciendis imprecationibus temperatum, eſt. Pyrrhum inclementem, Pyrrhum inhumanum, illo etiam Neoptolemo ſæuiorem: ſiquidem ille non ſuſtinuit diu viuere ſuperſtitem filio Parentem, obtulitque miſerrimo ſeni ſperatam mortem, ſolatium orbitatis. Tu filium interimis, & Matri remittis cadauer, heù me miſeram qualibus & quàm multis confoſſum vulneribus! ab humero in pectus, à tergo in aluum, auerſa omnia. Tu vero ignauiſſime ſi coram aperto marte pugnares, nec ex inſidijs adorirere, non nunc incederes victoria ſuperbus, te facilè ſtrauiſſet fortior te, bellicoſior te. At tu fraude circumuentum opprimere maluiſti, vt ſemel illum necares præſentem, & me millies abſentem trucidares lethaliter victuram. Et poſſum miſera non perſequi: poſſum & ignoſcere, ſi per pectus adacto mucrone iter animæ patefacias erumpere conanti, & filium conſequi præeuntem.

Quæ aliaque dum conqueritur miſerabiliter, nullius adhuc patiens conſolationis aut alleuationis afflictiſſima mater, ecce à foro vir primarius de numero amicorum, qui marito illius erant vſi familiariter, hic vero Didacum iuniorem præcipua charitate fuerat complexus, & viduam in ſororis loco habens, ipſorum grauia negotia curabat. Ergo ad Iſottam remotis omnibus arbitris, Affero, inquit, conſolationem quantam maximam ingens dolor

capere poteſt. Meus vero, inquit mulier, nullam capit, cuius cum vnico filio ſpes opeſque omnes occiſæ ſunt. Ille rurſus: Præter vitam filij, quam ſolus reddere poteſt Deus, & hoc ſeculo non ſolet; mea eſt omnium optima & efficaciſſima conſolatio, cui capiundę nunquam non vacat offenſus. Interfectorem ſcias eſſe in noſtra poteſtate, ſi velimus. Commodum namque facinore perpetrato, cum ſe per portam Vrbis propinquiorem eijcere non auderet, multis arbitrantibus; retro pedem tulit, & per ſemitam minùs frequentem in viciniam noſtræ proximam euaſit, ſeſeque in ſtabulum Boelmontis fortè apertum, & vacuum coniecit. Ibi non eſt dubium quin ad veſperam vſque manſurus ſit, nocte inita profecturus aliquò exulatum, niſi nos antea vel per lictores capiundum trudendumque in carcerem, vel per ſeruos atque clientes noſtros trucidãdum curemus Horum tu prudentiſſima Domina, vtrum magis expediat conſule, delibera, impera. Nos illicò effectum dabimus. Ad hæc verba non nihil remittere viſus mulieris dolor, ad eam horam ſemper intentior, tenaciorque. Mox ad hominem conuerſa, Gratiam habeo, inquit, beneuolentiæ, atque ſollicitudini erga nos tuæ. Rem mecum tacita conſtituam: deinde ſubitò aliquem ad te. Digreſſo amico recordata eſt pia fœmina conſuetudinem ſuam, cuius memoriam dolor continuatus

ademerat,

ademerat, denique interpellatus reſtituit. Ergo antè imaginem Chriſti Saluatoris in genua procumbens, quaſi cum Domino rem communicaret, eiuſque conſilium ſupplex imploraret, aliquamdiu nunc tacens, nunc ſubmurmurans orauit. Dein famulo euocato, cui plurimùm confidebat; Cape, inquit, ex iſto ſacculo ſcutatos quinqnaginta,& ſtatim defer ad Pyrrhum de Alſueda in ſtabulo Boelmontis latentem. Præterea meis verbis hortare,ac roga, vt pace Numinum implorata furtim ex Vrbe diſcedens conferat ſe ad meam Villam duobus hinc paſſuum millibus diſtantem, antea illi benè notam. Venit eò ſæpe cum Didaco meo venatum, ruſticatum. Ibi colonum meo nomine poſcat iumentum, quod volet ex tribus. Eo ſe celeriter in tutum recipere ſtudeat. Hunc inſuper anulum da, pignus fidei colono futurum. Cum his dictis famulus dimittitur: Mulier ad preces reuertit.

Negotium quàm piè incœptum, tam ſtrenuè confectum ſucceſſit ex voto. Pyrrhus facti pœnitens, veniam poſcens, gratias agēs Viduæ beneficio vitauit infortunium, vltrà patrios fines incolumis egreſſus. Mulier verò per cognatos, per clientes, per famulos ſuos, diſpoſitis & expeditis quæcumque ad funus obeundum, & ad filium Chriſtiano more condendum pertinebant:inſtitit à Deo petere per Beatam Virginem, per Angelum Cuſtodem,

aliosque Cælites patronos, vt vindictam ſuo Numini remiſſam, & ſuæ legi, ſuiſque verbis condonatam non grauaretur cordi habere, ac reſpicere filium ſuum, ſi forte Purgatorio igne torqueretur. O memorem promiſſi diuinam beneficentiam! ò ſemper promptum cæleſte patrocinium! In illa ipſa nocte, quæ mortualem ſecuta eſt diem, apparuit Matri ſub Auroram Didacus filius, inter duos Angelos medius, ore ſupra humanum morem ſplendente, ac radios vibrante. Qui ſtatim prior ad Matrem, Tua, inquit, Chriſtiana generoſitas me alioqui longè diutiùs, & longè aſperiùs cruciãdum, in hoc temporis puncto liberum dimittit, fruendæ beatitudini deſtinatum. Qua quidem mulier viſione recreata, nec vnquam poſt illum diem conqueſta eſt orbitatem ſuam, & rebus omnibus ex voto ſuccedentibus, annua vectigalia in pias eleemoſynas, piaque opera conuertens, cenſum autem inter propinquos diuidundum relinquens, ſancta vixit, ſancta deceſſit.

DECADIS PRIMÆ

Exemplum Quartum

Argumentum.

Pannonius auri cupiens Hermotimum infantem à prædonibus emptum emaſculat, & Xerſi Perſarum Regi multis vendit talentis. Hermotimus in intimam Regis familiaritatem perductus, caſtratori ſuo lepidam gratiam refert.

Ingentem commiſerationem pari admiratione coniunctam in omnium animis excitauit calamitas, fortitudo, merces Iſotta. Vt Pamphilus *exclamauerit*, ECCE mulierem fortem, quantò rariorem inuentu, tantò magis & admirandam, & prædicandam. *Mox* Rege *innuente*, Fernandus *hunc in modum diſſerere cœpit. Egregia de condonandis iniurijs* Exempla *memorata ſunt. Mihi vnum referre in animo eſt de non condonatis, imò atrociter vindicatis. Quod tametſi ſequendum atque imitandum non videtur; erit tamen auditu iucundum, nec minùs fructuoſum in auaritiæ deteſtationem.*

REfert Herodotus in Vrania *Exemplum* inſigne, nobile, ſingulare. quod

tametſi paulò aliter à recentioribus poſtea Hiſtoricis renarratum eſt; in re tamen, euentuque omnes conſentiunt. Quo tempore Xerſes Perſarum Rex opulentiſſimus lōgè latèque in Aſia dominabatur, & cum Græcis nulla dum aut ſimultas, aut offenſio grauior intercedebat: erat in Chio inſula mercator inclytus (Pannionium Herodotus, alij Peonium, alij Pannonium vocant) qui cum pueros nobiles à prædonibus antecaptos auro redimeret, & in Perſidem cum magno fœnore aſportandos, ac diuendendos curaret: fortè illi oblatus eſt inter ceteros puer ingenuus Paſidenſis, cui Hermotimo nomen fuit, tam egregia indole, tam venuſta & decora facie, vt non habendum in turba quaſi capite cenſum, aut gregarium ſibi putauerit: ſed mancipium nobile & quæſtuoſum ad Regem ipſum deducere cogitaret. primùm igitur tenellum puerum homo ſanguinis & lucri cupidus, ſine vlla miſeratione caſtrauit; deinde Xerſi per miniſtros ipſos regios mercandum obtulit mercede tanta, quantam & ipſius auiditas, & regalis infantis habitus non reclamabat. qui quidem iam adulta ætate propter modeſtiā ſolertiamque minimè iuuenilem, ad tantam euectus eſt dignitatem atque amplitudinem, tantaſque opes & clientelas ſibi parauit, vt ſecundus à Rege numeraretur & haberetur. id adeò, vt omittam cetera inſigniora, etiam ex eo licet colligere, quod Rex

miſſurus

miſſurus in Græciam Legatos de rebus omnium grauiſſimis, & ad ſummam regni ſpectantibus, principem eius Legationis nominauit Hermotimum, qui cum negotiator atque interpres regius per cauſam Legationis menſem integrum eoque amplius in Græcia verſaretur, & multus Lacedemone, multus Athenis foret: quodam die per forum vadens cum magna, vt ſolebat comitum turba, inter ceteros ſe aſpectantes, & venerantes vidit agnouitque Pannonium: & vltro arceſſitum blandè appellat, manu prendit, ad cenam ducit. Multa ibi de fortunæ varietate, de Perſarum imperio recens aucto, de defectione adiacentium ciuitatum, de Græcia libertate nunquam ſecura, ſemper infeſta inter conuiuas iactata ſunt: nec ſanè verecundatus eſt Hermotimus, quò maiorem ſuo Regi benignitatis & clementiæ famam compararet, de ſua humilitate & ignominia confiteri; præſentis autem fortunæ proſperum inſperatumque euentum ſe vni Pannonio, à quo in aulam bono fato trãſductus fuerat, acceptum referre; neque quicquam ardentiùs precatum eſſe à Dijs immortalibus, quàm vt eam ſibi aliquando facultatem darent, quam nunc dediſſent, gratiæ referendæ. Qua tanta facilitate atque humanitate inductus atque impulſus Pannonius, paulò poſt roganti Hermotimo, vt ſecum in Perſidem traijceret, victurus lautiùs & copioſiùs, quàm

in patria; dicto audiens fuit, & prædijs ædibuſque diuenditis, coacta ingenti pecunia, cum quattuor filijs eximiæ ſpei pueris ſolum vertit & Perſepolim commigrauit. Ibi Hermotimus ampliſſimam illi domum inſtruendam atque ornandam curauerat, fundum præterea quæſtuoſiſſimum & ſuburbanum belliſſimè ædificatum, & annua vectigalia de pinguiſſimis & honeſtiſſimis attribueret. Quamobrem exultare gaudio Pannonius & fortunæ ſuæ gratulari, quòd tam felicem, tam lætum, tam optabilem exitum nacta eſſet improbitas; deos ſibi propitios affuiſſe, cum emeret puerum, & virilia eximeret non dum viro. Interiecto haud longo ſpatio cum prioris iniuriæ non ſuſpicio ſolùm, ſed etiam memoria videretur extincta: Hermotimus Pannonium eiuſque totam familiam euocauit ad ſplendidum lautumque conuiuium. Aderant vnà ex Perſica nobilitate inſignes viri, quos Hermotimus ad iucundas epulas, & iucundius epulis ſpectaculum inuitauerat. Ergo remotis menſis, Adeſte, inquit Hermotimus, & quam paro lepidam fabulam lætis animis atque intentis oculis circumſpectate. Mouit hoc dictũ expectationem omnium, quid innueret, quid ageret, quid moliretur, neſcientium; cum ille ad Pannonium conuerſus, Tanta eſt, inquit, tui erga me beneficij magnitudo Pannoni; vt quamquam te cum liberis ab ignobili patria,

& plùs

& plùs quàm modicis facultatibus ad hāc vitæ amplitudinem, & has prope regales gazas euexi; tamen vix partem minimam humanitatis & beneficentiæ tuæ videar aſſecutus. Nam quid me, obſecro, futurum fuit, quem de ſinu parentum ad fœdiſſimam ſeruitutem immanes barbari abducebant, niſi benigno meo fato in te protinus incidiſſent, & me tuis non ſolùm nummis, ſed etiam precibus cōdonaſſent? At tu emptum pecunia tua mancipium cum aut curandis equis, aut triremibus impellendis, aut denique operi ruſtico faciundo deſtinare poſſes; non ſuſtinuiſti eam vel generi meo, vel genio tuo ignominiæ notam inurere, & me in Regiam totius orbis clariſſimam & potentiſſimam adſciſcendum curaſti, nec ignobilem, nec indecorum Regi futurum, apud quem cum prudenter conieciſſes me longè maximo in honore ac pretio fore propter indolem efflorescentem, ſi priùs eſſem emaſculatus, tradito ſcilicet Regum more, qui maiorem huic generi ſine teſtibus, quàm alij cum teſtibus fidem habent; ipſe me tuis manibus quàm amanter, tam diligenter execuiſti: amputaſti videlicet ea virilia, quæ me virum eſſe prohibuiſſent; & eam indidiſti ſterilitatem, quæ omni fœcunditate eſſet futura felicior. Nam quod mihi quiſpiam obijcere poſſet hoc abs te non eo conſilio eſſe factum, vt fortunam iuuares meam, ſed vt arcā impleres tuam:

videbas enim obſtare cupiditati tuæ libidinem meam; pueros minoris vænire integros, quàm dimidios; mancipium eo carius futurum, quò minùs haberet hominis. hoc me quidem nihil mouet: quippe qui longè aliam, longèque diuerſam ſcio eſſe naturam hominum & Deorum: ſcrutari quo quis animo fecerit, noſtrum non eſt: tenebræ ſunt in animo nimis altæ, nimis profundæ: introſpicere humanus oculus tam non poteſt, quàm non deberet, etiam ſi poſſet: hoc vnius priuilegium eſt Dei, cuius per omnia vadentem aciem, & penitiſſimos quoſque luſtrantem angulos fruſtra fugit noſtra mortalitas: omnia illi perſpicua, plana, peruia; nihil abſtruſum aut tectum ſatis. Iam quæ non ſolùm iniquitas, ſed etiam planè dementia eſt, ad animum velle reſpicere, quem videre non potes; beneficium ipſum, quod vides, & manu tangis, & præſens frueris non æſtimare? Ego vero & ſemper æſtimaui, à quo die potens animi ac iudicij fui; & quamdiu ſana mihi mens fuerit, æſtimare, ornare, prædicare non deſinam. imò verò, quod liberalis & grati animi eſt, beneficium maiore, quàm eſt datum, menſura remetiar; & agros fertiles imitabor, qui ſemper plus reddunt, quàm acceperunt. Agè ergo quoniam vna caſtratio tantam mihi fortunam peperit, quattuor à me accipe caſtrationes, quater tantum eoque amplius dignitatis & opulentiæ parituras.

Tui

Tui ſunt liberi, quorum felicitati Pater inuides nimium diu: quos ego darem libenter execandos, niſi te ſcirem ipſum in tua diſciplina peritiorem, cautiorem, feliciorem, quàm noſtrates Chirurgos fore; neque hanc mallem Parenti liberos, quàm extrario gratiam debere.

Hic ego alijs, qui filiorum charitatem experti ſunt cogitandum relinquo quid tum animi eſſet miſerrimo Patri, quem volentem, nolentem ad atrox facinus in ſuos edendum liberos iam non hortatio mollior, ſed minax, & ſuperba vox impellebat; miſerum ſi tantummodo ſuorum vulnera cogeretur aſpicere; nunc eo miſeriorem, quòd faciebat ipſe dolorē ſuum, & miniſter erat crudelitatis, qui eſſe debuit vltionis. horrendum ſanè ac miſerandum ſpectaculum, in quo paterni ſceleris liberorum innocentia pœnas dabat; & quod Pater ſupplicium de ſe debuit, hoc à filijs exigebat: non ideo minùs infelix, quòd alieno potiùs, quàm ſuo ſanguine expiabatur. Lugebant, qui ſecabantur; lugebat, qui ſecabat: ò infauſtam curationem; in qua pariter ægrotus doleret, ac medicus. Ad extremum exectis omnibus, & vulnere obligato: Iam bono animo eſte, inquit Hermotimus, pueri euirati conſortes mei, quos pater ea via, qua me præmiſerat, ad felicitatem introduxit. nec nos tamen obliuiſcamur huic fortunæ fabro reddere aliquam gratiam: Faciamus & nos

ipſum

ipſum beatum, ſi poſſumus; nec ſuam illi felicitatem inuideamus. Nec mora hi ſpadones quattuor ſecandi rudes cultrario artifici tam docto, quàm veterano bulgas libidinum, & marſupia Veneris exenterarunt. Et adoleſcentuli quidem ſeruitio deſtinati per regios aulicos diuiduntur. pater cum exprobratione feritatis exploditur, & Chium relatus vitam in longum traxit fœdam pariter & ærumnoſam. Id fortaſsè nonnullis crudelius ab Hermotimo factum videtur. & eſt planè ſi res ad normam Chriſtianæ religionis exigatur, quæ omnem prohibet vltionem: non ſi conſuetudo & licentia ſpectetur temporum illorum. Nam quod ſeruiens cauſæ dicebat Hermotimus, in ratione beneficij non animum, ſed rem ipſam ſpectari oportere; id totum contra eſt. Animus eſt, qui vel benè, vel malè de quopiam meretur: idemque tam beneficio, quàm iniuriæ pretium ponit. At enim introſpici & sciri animus non poteſt: id ſolius priuilegium eſt Dei. Certè non poteſt, ille ſi non vult. Sed cum ſe aperit, cum ſponte prodit, quod in Pannonio fuit; poteſt. Nam cui obſecro perſpicuum non eſt. Nec iure quiſquam ingrati animi reum faciat Hermotimum. Ille namque tantam ſuam felicitatem cui quæſo acceptam referre debuit? Stultiſſimum eſſe oportet ſi quis eam gratiam Pannonij, ac nō potiùs indulgentis aut miſerantis fortunæ eſſe contendat.

Pannonius enim non hoc curauit, non hoc ſtuduit, vt ea puero euenirent bona; ſed illud tantummodò ſpectauit, vt ex eo plurimum lucrifaceret; dupliciter impius, & quia vulnerauit infantem, & quia vendidit innocentem.

DECADIS PRIMÆ

Exemplum Quintum

Argumentum.

Gabrina nobilis lena pudicam feminam ad facinus impellere conata, tentati ſceleris meritas luit pœnas ſibi acerbas, alijs iucundas.

Non fuit quiſquam ex tot numero Sodalium, *aliorumque circa-ſtantium, quin meritò dicerent eueniſſe Pannonio, quod illius cupiditati, & crudelitati debebatur. Inde* Rex *ad* Cæſarem Caporalem, *A te, inquit, ſimillimum tui* Exemplum *feſtiuum ac lepidum expectamus, quod finem hodierno imponat ſermoni, & nos hilares cubitum dimittas. Cui* Caporalis, *Æquum, inquit, poſtulas ò Rex: egoque iamdudum mecum huiuſmodi aliquid ruminabar. Et ſi autem liberum nobis argumentum narrandi permittitur, vt quæ cuique de re veniat in mentem, in ea penſum ſuum exercere poſſit; me tamen iuuat*

non recedere à materia, quam à principio inchoauit Ergaſtus, *& ceteri hucuſque perſecuti ſunt de condonatione aut vindicatione acceptarum iniuriarum. Circa quod Hermotimi cruda vltio quorundam animos reliquit incertos atque ambiguos, vtrum magis probarent improbarentue. quam ego autem ſum relaturus Caſta Mulieris aduerſus veneficam anum, ſpero vobis ſingulis ex æquo laudabilem atque honeſtam viſum iri.*

IN quadam Ciſalpinæ Prouinciæ Ciuitate, quæ ſe hoc loco nominari non vult; ſed factum narrat teſtis locuples, collector Exemplorum, Diſtinctione quinta, Capite octogeſimo. In ea igitur opifex fuit materiarius, homo pauperculus; ſed idem pius, induſtrius, laborioſus. huic bella, elegans, & venuſta; ſed eadem admodum pudica vxor obuenerat. quam cum miſere arderet, ac deperiret vir Clariſſimus ciuitatis, nec potiundi ſpes præberetur; ad anum quandam confugit (Gabrinæ erat nomen) quæ caſtitatis expugnandæ mirum artificium tenere credebatur. ea magnis donis, & maioribus promiſſis onerata, quanquam nec lignarium illum maritum, nec caſtam eius vxorem cognitam haberet; pollicetur tamen ſe paucorum dierum interuallo rem feliciter confecturam. poſtridie igitur die operario cum maritus domo abſens in lignaria taberna opus faceret, Gabrina confert ſe ad Eluidiam (ita lignarij vxor vocabatur) & cum illa

illa fabulans apud ignem, percontari cœpit quamdudum matrem amiſiſſet, quod ſuum, quod illius, quod auiæ nomen fuiſſet. Ad quæ cum Eluidia ſingillatim reſpondiſſet, & vera ſuarum nomina edidiſſet; anus lætitia exultare, ac præ gaudio (vt videri volebat) vbertim flere, quòd diceret Eluidiæ matrem, magna ſecum propinquitate, ſed maiore beneuolentia fuiſſe coniunctam: mox callide vera quædam intermiſcebat de matris marito, de moribus, de ingenio, quæ nec Eluidiæ quidem incognita erant. itaque ſimplex mulier facilè credere: vetulam in propinquos recipere: modò amitã, modò auiam, interdum mammam (vt regionis mos eſt) vocitare.

Hic Gabrina, SED tu, inquit, ò mea filia, qualem nacta es maritum? Ego, inquit Eluidia, non diu eſt cum nupſi pauperculo, ſed valdè frugi ac bono viro, qui lignariam exercet. Indignata eſt anus hoc audito, & Heù heù clamare cœpit, noſtrum genus, noſtra progenies quò nunc tandem redacta eſt miſeriarum! ah quantùm me tui miſeret, pudetque Eluidia! cuius maiores honeſtiſſimum in Ciuibus locum tenuerunt: at te fruitur ignobilis ſalignarius. quod cum dixiſſet, ſuſpirabunda ſtatim receſſit atque abijt. Quarto poſt die ad Eluidiam reuerſa: Vehementer, inquit, ſollicita ſum mea filia vicem tuam. nec ſanè quicquam magis laboro, quàm

quàm vt reſurgas ab hac miſeria, in quam inuidens fortuna tuam nobilitatem,& florentes annos proiecit. Hoc ergo interim ſcito, Eluidiola mea. Vir eſt Clariſſimus & ditiſſimus Ciuitatis, qui ſupra omnem modum diligit pudorem, modeſtiam, pulchritudinem tuam. Quæ ſi coniugata non fores, haud dubitaret te ſecum iungere legitimo matrimonio. condicio mihi non videtur repudianda, nec contemnenda. neſcimus quantò vltrà producturus ſit animam lignarius tuus, qui te amplius decem & ſex annos antecedit. ſi fortè fortuna propediem vidua fieres, ò te omnibus matronis feliciorem! nuberes in familiam te dignam, in ampliſſimas opes, in perpetuam tranquillitatem. Volo interim non aſpernemur gratuitum hunc amorem, & ſpem hominis fouẽdo alamus in euentum fortunæ. Tu interim, mea filia, induc animum ad redamãdum & complectendum, qui ſe totum tibi commendat dicatque. Tunc Eluidia, Plurimùm, inquit, debeo tibi mater de hoc ſtudio ſubleuandi paupertatem, & ſordes meas. non enim faceres, ſi me non amares. ceterùm hoc ſcias velim, mihi non diſplicere præſentem fortunam, & deteriora, ſi fortè imminent, æquo animo eſſe laturam. Mihi vnum hoc decretum eſt, Caſtè & piè viuere. quod ſi effecero, ſpes eſt Diuinam clementiam mihi ſemper præſto futuram. Non placuit vetulæ generoſum & pium reſponſum.

ſum. tamen quaſi placuiſſet; Nunc verò, inquit, amo te vehementius, & longè pluris facio, quàm dudum faciebam. O fortis & excelſi animi mulier, quæ ſola didiciſti vel ingentibus diuitijs præferre honeſtam paupertatem. Et complexam atque oſculatam reliquit.

Altero poſt triduo aut quatriduo reuertitur &; Eamus, inquit, mea filia, viſitemus ſacram Ædem Sodalium Heremitarum extra Vrbem. magnas opes lucrabimur, & domum referemus Cæleſtium Indulgentiarum. Eluidia nihil metuens, & nihil ſuſpicans mali, cum vetula religioſum iter ingreditur. inter eũdum ad compendia viarum, vt magnis in vrbibus fieri ſolet, tranſiere porticus, & veſtibula peruia, ſiue Principum, ſiue Ciuium clariorum. in his fuit domus hominis opulenti & nobilis, ad quem vetula ex-compoſito deducebat Eluidiam. Eò igitur cum ingreſſæ forent, anus ſimulat ſe feſſam de via, progredi vlteriùs non poſſe, niſi paulùm aſſideat quieſcatque. Non repugnat Eluidia: ſic ambæ in anteriore cubiculo conſederunt. ſed anu callidè moram trahente, ac ſubinde non nihil de amoribus ogganniente, tunc primùm Eluidiæ ſuſpicio incidit inſidiarum. Et pertæſa credulitatem atque ſtultitiam ſuam, qua ſe ratione inde ſubduceret, cogitabat. Fruſtra: iam diues adeſt palatij dominus: fores à tergo clauſæ: ſi ſponte obſequi nolit,

vis

vis paratur: ferrum in manu eſt: morietur, ſi emiſerit vocem. Illa igitur humanis deſtituta remedijs, ad diuina confugit, & Deiparæ Virginis implorauit auxilium, quod innocentibus & eniſè precantibus nunquam defuit. Mox vultu exhilarato, & exporrecta fronte anum in angulum ſeducit, & hæc ad aurem inſuſurrat. Ego mea Mater, quod ſuades, faciam non grauatè: dum mihi quoque ſtet fides, quam dediſti. ceterùm ſcire habes, me hac nocte paſſam eſſe, quod mulieres ſolent: & ſcis venenũ, ſcis periculum. præſtat vnum biduum aut triduum intermittere, nec haurire cum exitio voluptatẽ: mihi commodum erit ſemper redire, cum voles. Probauit anus conſilium, & amator non reprobauit, fide accepta, poſt biduum redituras.

Cum ergo ad Eluidiam remigraſſent, illa vetulam liberaliùs excepit, quàm ſolita erat, & cum munuſculis domum remiſit. Interea tres robuſtas & valentes vicinas ſibi amiciſſimas vocat, iubet præſto eſſe poſtridie ſub horam nonam, & in cubiculo ſuo tantiſper latere, dum anus veniat, qua-cum de illo temporis puncto conuenerat. Iam inſidiæ locatæ fuerant: ecce hora, ecce anus. Eluidia cum ingenti exceptam lætitia & plauſu, ſecum in cubiculum deducit, vt ſibi præſto adſit comam componenti, faciem pingenti, & veſtes ornatiores induere volenti, vt amorem

ac

ac deſiderium ſui maius excitet apud diuite m amatorē. Probat vetula conſilium, & ſinè omni cura cubiculum ingreditur. Fores illico claudit Eluidia,& mirabūdam anum ſic alloquitur; Memento,mea vetula, quòd tu quoque nudius quintus ita me in alienas ædes intruſeris, vt ego te hodie in meas. Vtinam, reſpondit anus, qua tu cauſa retinebaris,hac me retineas non me prohiberet, quæ te prohibuit, quominùs animo indulgerem, & mihi iucundè facerem. Diuinaſti,ait Eluidia,diuinaſti: amator te pręſtolatur:& in lectulo tibi decumbit. Exue igitur hanc tunicam: nec trahe vlteriùs deſiderium tuum, vel amantis. Crediderit,non crediderit,incertū habeo. hærebat ſtupens, & non muſſabat: cum Eluidia,Præſto eſte ò Camerariæ,deueſtiamus verecundam puellam, & quam merita eſt bonam gratiam, referamus. extemplò à feminis nudata, binis vtrinque ſcopis inſigniter vapulat. clamare interim miſera tam dolēter,atque tam validè, vt omnes in lignariæ domum vicinas excierit, pleraſque cōſcias; à quibus cubiculi oſtio fortè recluſo,non cunctata eſt vetula, & ſe nudam eiulans,obteſtās,& fidem omnium implorans per apertas fores eiecit; deinde in viciniam erumpit tanto à ſpectantibus, & rem ſcientibus ludibrio habita, quàm Eluidiæ factum prouidum, ac lepidum, omnibus probabatur, & magnis vndique laudibus ferebatur in Cœlum.

Qua

Quæ commodùm expedita hiſtoria, & cum riſu plauſuque omnium excepta; cum ſeſe Archelaus *ad dicendum compararet præueniens* Rex; *Operæpretium, inquit, nos exiſtimo facturos, ingenui* Sodales, *ſi noſtras* Narrationes *in duo tempora partiamur, alterum antè cenam, alterum antè cubitum. & horum vtrumque ſuam occupet* Exemplorum Semideca. *Venit hoc adeò in mentem mihi ex aliquot cauſis quas accipite breuiter.* Exempla *hæc veſtra longiuſcula ſunt, nec ferè videntur mihi (quod fateor) explicari poſſe conciſiùs. Itaque ſi continenter integram* Decada *conemur haurire incenati; verendum eſt, nè in nimiam noctem menſa producatur, & auribus ampliter ſaturatis, venter inedia langueſcat. Non ſumus nos ex illo Procerum numero* Sodales, *qui meridie ſurgunt, prope noctem pranſitant, & cenant ſub Auroram. Quibus minime diſpliciturum reor fuiſſe, quod Caligula imperauit, vt noctu opificia & negotia fierent omnia, dies dormirentur: minimè nos quidem iſtiuſmodi, ſed manè ante Solem, aut ſaltem cum Sole ſurgentes, totum fermè diem venationibus, piſcationibus, aucupijs operosè tranſigimus; Ad hæc, quod inſtituto à maioribus tradito rure quidem tenuiter admodũ atque frugaliter prãdemus, plerumque ſtantes, rarò accumbentes. Vt cenam proferre vltra ſecundam noctis horam, nec expediat valetudini, nec ego arbitrer cuiquam noſtrum optabile futurum. Porrò autem his anni temporibus longiſſimæ noctes contingunt; nobiſque ante primam vigiliam cenatis nec talus, nec fritillus, nec alea vlla nimiùm placet. Noui ego ex longa conſuetudine ingenia veſtra: & vos ſinguli*

ſinguli meum. nulla obuenire nobis poteſt optabilior, nulla inquam hauſtu liquidior atque iucundior voluptas, quàm ſi ad noctem circiter mediam nunc iocò, nunc ſeriò fabulari ad hunc modum liceat circum-ſedentibus, atque hunc coronantibus luculentum caminum. ſpero præter hæc vtramque rem nobis pluſculum & commoditatis, & vtilitatis, & ſuauitatis allaturam, dico primùm interpellatam, & in duo diuiſam tempora Narrationem: *dico ſecundùm intermediam cenam, vtrinque hilaratam & quaſi conditam lepidò ſale mirabilium actionum. Quòd ſi forſitan in longum congreſſus traheretur, imo adeò quanquam nec in longum* Rex *conuiuij facio iam nunc, & factam volo tam dicentibus, quàm audientibus bibendi poteſtatem. Nos verò, inquit* Archelaus; *(vt pro his etiam iunioribus reſpondeã natu grandis). non probamus tantummodò nouum conſilium, ſed etiam atque etiam commendamus: metientes ex antedictis interuallum ſanè longius excurrẽdum, & tolerãdum, prius quàm reficiant epulæ nocturnæ diurnum laborem. Vnum vereor* Franciſcum Coppettam, *nè fors nobiſcum non ſentiat, frui ſolitus delicijs Muſarum, & eo patiens inediæ longioris. Verùm enimuerò dabimus vtile conſilium, & illi facile ad exequendum, vt ſumpta lyra nobis cenantibus fatum ſui Corydonis moduletur. cantus paulò longior, paulò intentior nobis afferet voluptatem, illi opinor maturabit famem. Iocari videtur* Archelaus, *ò* Rex, *inquit* Coppetta; *ſed non iocatur. Muſas meas concoquere vnus omnium nõ poteſt. harum quicumque inſectandi datur occaſio, nunquam prætermittit.* Otioſum

ac

ac ſegnem me vocat, quiſquilias (vt ille appellat) interdum canentem : illos non vocat, qui totum diem ſedendo, deambulãdo, nihil agendo corrumpunt. At Nihil agere, ſubiunxit Archelaus, eſt certè laudabilius, quã agere aliquid minùs agendum. Ac mitto cetera, quæ huius temporis, huius loci non ſunt. dicis ipſe aduerſum te graue teſtimonium. Laudes Nihili recordare, tuum Canticum. cui quidem & pauculis te dignis libens condonarim Adonas & Alexidas. quos ſi non defendit, ſaltem excuſat tenerior ætas. nunc ab adulto quæ poſtulentur, & ipſe omnium optimè intelligis. & ego tamen ſuggerere aliquando veritus non ſum, ſtudio impulſus erga te meo. Muſas videlicet non concoxi : verum eſt : aliquando nec deuoraui, & ſtatim reſpui libatas : nempe duriores ac ſordidiores, quàm meus vel palatus excipere, vel ſtomachus admittere ſuſtinerent. Verùm hæc aliquis non temere cu'pauer t, vt importuna, & ab inſtituto noſtro al:ena : ſi quidquam importunum & alienum cenſeri fas eſt, vnde non ſolùm vrbana, ſed etiam pia vitæ ratio pendere videatur. Conantem ad hæc aliquid Coppettam, cui Philander, & Caporalis fauebant : Ad hæc Regem ſilere omnes iubentem puer à triclinio interpellat, ad cenam vocans. Nec mora dantur manibus lymphæ : ſacrat epulas Pamphilus : Rex honeſtiſſimo loco, ceteri vt quemque ſors diuiſerat, la tantes, ac lepidè iocantes diſcumbunt.

DECADIS PRIMÆ

Pars Secunda.

Exemplum Sextum

Argumentum.

Vgo Blancam decem ipſos annos perditè amat, nec amatur. ad extremum inſperato euentu mulier victa, ſponte vocat amatorem, & ſe illius permittit arbitrio. Amator noui amoris cauſa intellecta, quò pertinaciùs erat ſecutus fugientem, hoc generoſius repudiat, & eludit ſe offerentem.

Menſis remotis, & Deo actis gratijs, vbi ad ignem omnes conſedere, paucula de rumoribus, qui dudum ex Vrbe aduenerant collocuti: Rex *ad* Archelaum, *Tua, inquit, ſi commemini ſors eſt* Archelae. *Repetas licet, cum tibi libet, ſequentium ordinem* Exemplorum. *Noſtra omnium ſunt (pro his etiam vt reſpondeam, te ſecutus magiſtrum) parata aures ad auſcultandum. Mox* Archelaus, *Quanquam, inquit, liberè vagari nobis permiſſum eſt per omnes materias, per omnes populos, vnde miranda rerum euenta capere liceat, ad nos noſtramque aut rem-*

publicam, aut rem priuatam prudenter admini-ſtrandam: me tamen iuuat non diſcedere à Patria, cum id commodè facere poſſum, & recordari aliqua ſtrenuè, fortiter, conſtanter, piè geſta ciuium maiorumque noſtrorum. quale vnum in præſens mihi ſuccurrit ad narrandum breue, ſed cognitu dignum, auditu iucundum, imitatu honeſtum, ſed rarum.

ANni ſunt circiter quadringenti, tum cum Auguſtam Peruſiam, diu exactis popularibus, nobilitas moderatè, liberaliter ac prudenter adminiſtrabat: inter cetera temperati, & abſtinentis animi documenta, hoc in longum fulſiſſe teſtis admodũ locuples narrabat Alfanus. quod temporum iniuria, & ſcriptorum inuidia latitans, ac prope fugiens, reuocandum nobis eſt prodendumque ad gloriam, ad exemplum. Illuſtre per tempus illud Peruſiæ fuit genus & familia Barſiorum, ex qua ortum colimus, & Vrbi Præſidem cum ceteris adoptauimus S. Conſtantium. In ea vir fuit ætate, gratia, opibus inſignis: Huguccionem ciues appellabant: ille Hugo dici malebat. Hic nobilem matronam egregia forma, & omnibus animi dotibus præſtantem, nomine Blancam, ſic infeliciter amabat, vt perpetuo ipſo decem annorum obſequio, & ingenti diſpendio pecuniarum, quas profundere amatores ſolent, in ſe ornandis, & domeſtica ſuarum amicarum familia demerenda; tamen

vnum

vnum redimere non potuit, aut riſum ſpei aliquid ſpondentem, aut ſuauem aſſenſum oculorum, aut denique oris habitum lætiorem. decimo tandem anno ſub æſtatis initium, cum femina virum ſuum ſecuta illuſtrem equitem de Roggerijs, in rus amœniſſimum ſuburbanum ſe contuliſſet; Barſius non procul ab ea villa profectus aucupatum, falcone ad capturam dimiſſo, circum agros & ſubiectam planiciem molliter equitabat. forte accipiter, quem auicula captabundum feſellerat, in Roggerianos ſe hortulos recepit, & in arbuſcula ſub ipſis Blancæ oculis, quæ cum marito de ſpecula celſiore ſpectabat aucupium, conſedit gemebundus. vt ego arbitror, redire ad Dominum non audebat inglorius; & fortaſſe iram hominis metuens, eò potiſſimum refugerat, oratum auxilium. Hugo per puerum à Roggerio impetrat, vt ſe in hortum ingredi patiatur, & accipitre in poteſtatem redacto, actis comiter gratijs, perrexit ad villam, quam vltra eum locum tria paſſuum millia diſtantem incolebat. eo digreſſo, Roggerius cum vxore in hunc ſermonem ingreſſus, homo minimè ſuſpicioſus & femineæ leuitatis ignarus, cœpit Barſium laudare tam effusè, tam vehementer, vt vxoris conſtantia diu ſecum luctata, ceſſerit tandem, & vltro eum hominem amare cœperit, cuius preces lacrymaſque contempſerat. ergo poſt triduum marito peregre profecto,

nec redituro ad dies pauculos, impatiens noui amoris & flammæ mulier per ancillam expertæ fidei nunciat amatori, vt ad certam noctis horã præſto ſit in pomario, quà tutiſſimus in ædes aditus patebat.

Mirari Barſius hanc tantam, tam inopinatam, & tamdiu fruſtra ſperatam fortunæ indulgentiam: gratulari ſuæ conſtantiæ in amando, nec parui æſtimare victoriam, quam ſibi decennalis obſidendi labor peperiſſet: etiam accipitri ſuo benè velle, qui tanquam deprecator acceſſiſſet ad dominam, & de arbuſcula lætum ſuo hero fleſſet augurium. venit igitur ad deſtinatum mutuis voluptatibus locum, nocte vna tot annorum incommoda penſaturus. cumque à femina ſtatim inuitaretur ad vltimas, & nimium maturas Veneris fruges capiendas, decumbere hominem lectulo iubet, in quo prius ipſa decubuerat. nec cunctatur obſequi Barſius: & depoſito pallio, ſedens ceteras ſibi veſtes detrahere feſtinabat. ſed inter exuendum id homini accidebat, quod præproperè properantibus contingere ſolet. quanto celeriùs expedire ſe conatur, tanto magis implicatur identidem: vnum nodum relaxat, & tres quattuor adſtringit imprudens. itaque moram trahit longiorem, quàm cupiebat, & cupiebatur. Interea duæ ingentes perturbationes animum hominis occupauerant, & æquis inter ſe viribus contendebant, vtri prius explendi

ſui

ſui facultas daretur, Voluptas, & Admiratio. nec dubium, quin longè præferenda voluptas fuerit ſi continuò res peragi potuiſſet. ceterùm mora perficiendi poſtpoſuit voluptatem, & fecit admirationis cauſam meliorem. hoc magis, quod de illa nihil detrahi videbatur, admiratione prælata: potius ſecuriorem ac ſuauiorem fruendi copiam putabat futuram, ſi prius aduerſaria pelleretur ex animo, nec id quidem iniuria. quoniam cor vrit admiratio rerum inſperatarum, & quieſcere dubiam mentem non permittit. Quamobrem mox cubiturus: Rogo te, inquit, mea Domina, vt hunc mihi ſcrupulum eximas, qui non nihil afficit animum, nec ſinit ad plenum frui benignitate, & indulgentia tua. Quænam hodie ratio te impulit ad me vltro arceſſendum, quem contempſiſti, & eluſiſti tamdiu? fac ſciam, cui rei hanc noctem tam exoptatam, tam inſperatam referre debeam acceptam; & prius quàm beas me, dic agè cauſam beandi. Tum illa: Occupaſti petere, inquit, quod ego dicere geſtiebam: & cubanti prius dixiſſem, quàm hæſiſſem. Meus vir, inquit, tertio ab hinc die, cum te aucupantem de feneſtra conſpeximus, tam multa & tam mira de tuis laudibus prædicabat, vt negaret eſſe alterum in Peruſina nobilitate, qui tecum in omni virtutum & morum genere conferri poſſet. Quæ tam ampla mariti laudatio, quaſi fax Cupidinea, nouam

flammam in hoc pectore accendit, à qua gelu partim conſumpto, partim in lacrymas reſoluto, tota illico exarſi in amorem tui. & videbatur veniam amandi dare, qui dabat cauſam. Commotum eſt generoſi animi pectus ad hanc narrationem, & magis illum mariti ſincera laus, quàm vxoris nouus amor delectabat. Itaque moram nullam interponens, è lecto proſilit, quem iam intrarat: & Heu heu, inquit, quantum flagitium admiſſurus fui infelix! virum optimum, & mei ſic amantem, immortaliter lædere præſumpſi, pariter impius, pariter ingratus. Ego ne tantum facinus, non dicam aggredi, ſed concipere animo potui, vt thalamum eius violare auderem, pro quo debui, ſi opus foret, vitam profundere? Ah magni Cœlites non ſinant; vt ſpem fallam de me ſuſceptam, & pro inſigni laudatione, inſignem referam contumeliam. nec dictum res morata. veſtes reſumit æquè properanter, ſed faciliùs atque feliciùs quàm depoſuerat, & doloris pœnitentiæque ſtimulis concitatus, quà intrarat, erupit, ſeſeque ab omni fœditate purum integrumque ſeruauit.

Crediderim ad tale ſpectaculum gratulatos riſiſſe Angelos circa ſtantes, & micantia cœlo ſidera, ſolito amplius effulſiſſe, vt via pateret illuſtrior triumphanti. Contra ſpiritus ille nequiſſimus, qui fœdos vtrinque ignes accenderat, & ratus continenter arſuros, facem aliò conuerterat

otioſus

otioſus: tum credo accuſabat negligētiam & feſtinationem ſuam, qui abire properaſſet, nec luctam expectaſſet amantum. ſed idem Plutoni facilè ſe purgabit, ſi hoc tantùm dixerit: Iam pridem Hippolytos, & Ioſephos habere mundus deſierat. quis putaſſet, non ſatis ſuperque ad victoriam fore, quod parauerant? Summum in hoc genere votum eſt, ſi ſimul ſunt, & tutò ſunt, qui amantur: maiorem à nobis operam nec tu requiris, nec præſtare ipſi poſſumus, ſi requiras. Tametſi mendaciſſimus eſt, nunc vera dicere Aſmodeus videtur. nam ſi putum panem eſurienti, & puram vndam ſitienti porrigere ſatis eſt, quis hunc cenſeat recuſaturum lautiſſimas epulas, & vinum Lesbium aut falernum?

DECADIS PRIMÆ

Exemplū Septimum

Argumentum.

Auceps Miſotheus Calatinus impiè dicax in Deum, & Sanctos Dei, horribile ſupplicium luit, viuens eſca ſerpentum, & turpium beſtiarum.

Attonitum facti nouitate honeſtum Auditorium *aliquouſque ſilentium tenuit, & alter*

alterum intuentes, vix ad vltimum ſtupore reſoluto, Barſianam generoſitatem verè admirandam, verè Auguſtam certatim tollere laudibus, hunc Alexandris, hunc Scipionibus longè præferentes. Porrò illos ad temperandum commouerat, non dicam quod aliqui dicunt, Virtutis quædam imago: per me quidem fuerit Virtus, & Heroica virtus: hoc certè dubium non eſt, gloriæ calcar, gloriæ ſpeciem valuiſſe multùm ad ſtimulandam, blandèque alliciendam Virtutem: res enim in maximo populo, à clariſſimis ducibus, tanquam in Orbis theatro gerebatur. vt quicquid agerent, dicerentue honeſtum aut turpe, fama eſſet exceptura ſeculorum. At in Barſio nihil huiuſmodi reperias: nulla homini fuit vel gloria, quam peteret; vel infamia, quam metueret. Nocte concubia, ſemotis arbitris, ſolus cum ſola, rogatus vltrò expetitam diu fugit amplexari, & nequam facere non ſuſtinuit ob eam tãtummodo cauſam, ne aduerſus laudatorem ſuum eſſet ingratus. Verùm enimuero, ſubiunxit Vbaldus, *Vgo iſte magnum atque mirificum tulit continentiæ ſuæ fructum. Audiui ego non ſemel gentilem meum, cùm diceret Vgonem paulò poſt Sacris initiatum piè admodum vixiſſe, ac ſenem deceſſiſſe eum magna opinione ſanctitatis. Quin etiam ad Blancam, reſumpſit* Archelaus, *præclari facinoris meritum redundauit, quæ tunc pudore iraque ſuccenſa, quòd ſe deſpectam & ludibrio habitam putaret; ad ſe quacumque via, & ratione vlciſcendam animum appulit. Poſteà verò quàm videt hominem diuino cultui penitus addictum, omnibus renunciare negotijs curiſque mortalium: per-*

tæſa

taſa duplicem libidinem prius adulterij, poſterius vindictæ, fleuit ex-animo peccatum ſuum: & quem perdere voluerat caſtum amatorem, ei poſt Sacerdoti honorem cultumque exhibebat, in admirationem odio conuerſo. Iam ſilentium erat, poſt longius interuallum facti admiratione leuatas cum Rex *inſpecto narrantium albo, Te, inquit, ſors poſcit* Vbaldum: *ſi quid forſitan ſimile habeas, quod parem nobis afferat cum admiratione voluptatem. Ego vero, inquit* Vbaldus, *de admiratione non dubito. meus erit æquè admirabilis, at non æquè optabilis euentus. Itaque negarem de voluptate, niſi me Cicero docuiſſet, quod illum Natura docuerat* SIC ſe res habere mortalium, vt ex audiendis, aut ſpectandis aliorum calamitatibus ingens veniat voluptas ad ſecuros, & periculi expertes. Propter quæ licet interdũ lacrymari contingat, illa tamen miſericordia eſt iucunda, & gemitus tanto ſuauior, quanto eſt caſus atrocior.

FVit homo menſes aliquot apud Gryphonem & Carolum Balionios fratres in magna gratia, propter mirificam aucupij peritiam & ſagacitatem; cum eſſet alioqui tantorum virorum contubernio, & conſuetudine indigniſſimus, propter nefariam atque ſacrilegam dicacitatem. Horreſco ſcribere, quæ de blaſphemijs & maledictis impuriſſimi hominis referuntur; nemo erat illi tam præſens atque amicum Numen, in quod procaciter inuehi non

ſoleret. Beatos Viros memorabat memoriter, & ſingulis propria conuincia gaudebat inurere: vt videretur in hunc vſum catalogos edidiciſſe Sanctorum, quo maiorem haberet copiam execrandi,& identidem noua formula imprecationis occurreret. Hinc illi cognomen Miſotheo fuit, quod paulatim in nomen tranſijt, vt vitium tranſierat in naturam. hanc propter cauſam extruſerant illum domo Principes Balionij, paucis ante diebus, quàm hoc illi obtingeret, quod iam exequar.

Exierat homo cum aniculis,& vno tantùm vel altero puero aucupatum, circa Idus Octobres, in vallem minimè præruptam aut ſilueſtrem: cumque accipitrem prædandi auidum emiſiſſet in turdulos: illi commodùm ſeſe ſubducunt, & celeri flexu hoſtem fallunt. ſpe fruſtratus accipiter, quaſi ad dominum reuertere inanis non auderet, ſtudio delendæ ignominiæ, proceſſit longiùs, & alias ſubinde aues ſollicitabat captabundus. illum Miſotheus elatis in ſublime oculis, pedes ſequebatur: & auem quidem omni blanditiarum genere compellabat, in cælum verò atrocia & nefanda iactabat conuicia; cum repente decurrens labitur in puteum, arentem illum quidem, ideòque non margine vllo, nec ora munitum, quæ ruenti poſſet opponi: ceterùm buſonibus, ceraſtis, alijſque ſerpentibus refertum. Inclamat miſer pueros, amicos, colonos, ſi qui in proximo:

Cœlites

Cœlites etiam,& Beatam Virginem aduocat, ſerò pœnitens iniuriarum & execrationum, quas meritò ait in ſuum caput recidiſſe. puer vnus non longulè aberat: caſum tamen non viderat,ſed vocem & queſtum hauſerat. Vocat igitur comites & agreſtes ad ferendam opem domino laboranti, quem ille tamen vbi eſſet, aut quid quereretur,ignorabat. os quippe putei rubis ac vepribus obſtructum, rem occultabat, & collis circa horridus incultuſque, denſis virgultis atque iuniperis, omnem prope ademerat perueſtigãdi facultatem. iam comites agreſteſque conuenerant, ſed herum fruſtra oculis requirebant. mox repetiti queſtus & eiulatus aures verberant, locum indicant, & caſum docent. Extemplò funes, perticæ, aliaque ad extrahendum machinamenta properari: partim vepres & virgulta ſuccidere, locumque expedire: partim quærere & conuocare adiutores ad rem moliendam: nonnulli ex alto conſolari vociferantem impatientiùs; iubere ad Dominum vota facere, totum ſe diuino præſidio miſericordiæque permittere, mox ſaluum atque incolumem extractum iri. Iam & multa colonorum turba confluxerat, & pro ſua quiſque copia rem adiuuabat. Fortè fortuna ilex annoſa & valida, circiter quinos aut ſenos pedes à puteo aberat, robuſtis ramis, quaſi bracchijs intranſuerſum ita protentis, vt non natura, ſed de induſtria

comparati eſſe viderentur ad partem ponderis ſubeundam. his igitur crediti funes demittuntur in puteum, ad quos impigrè applicat ſe Miſotheus, hortaturque commilitones infimis precibus, & pollicitationibus, & obteſtationibus, ad ſe celeriter ac ſtrenuè ſuſtollendum. illi cum fidelibus ramis onere communicato, per eorum terga ſtridentia funem reducunt, ſibique inuicem gratulantur, quòd feliciter procedere opus videbatur. & certè procedebat: eccum ipſum ſub'ime, ad marginem prope putei renatum Miſotheum. ſed (heu miſerum horrendumque ſpectaculum!) tot vndique ſerpentibus implicatum, cruentum, lacerum, vt perterriti agreſtes, qui ſubſidio venerant, alius aliò fugam arriperent, & vix pauci de comitibus reſiſtere auderent, qui coniunctis viribus funem trahebant. Fatum Laocoontis in mentem venit, cum recogito. nam hunc quoque (vt referunt) iam iam exiturum immanes duo angues,

——— ſuffecti ſanguine & igni
Sibila lambentes linguis vibrantibus ora,
Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus: & iam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati, ſuperant capite & ceruicibus altis
Ille ſimul manibus tendit diuellere nodos,
Perfuſus ſanie vittas atroque veneno,
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit.

Nihilominus fidi comites promptè atque alacriter operi incumbebant, cum de-

impro-

improuiſo repentes per funem angues, trahentium nudas manus petebant. tum verò nihil propemodum abfuit, quin ab incepto deſiſterent, ſunemque desererent. ſed vicit formidinem miſericordia; tantùm rogant villicum, eius incolam regionis, qui falcem domo extulerat, ad ſepem rubóſque dudum runcandos, vt propinquum manibus ſerpentē feriat abigatque. Ille non auſus prope accedere, falcatum ſparum altè ſublatum, totis viribus in ſerpentem funibus implicitnm librat. ſed angue ictum declinante (ò rem miſeram, ò acerbum fatum!) funis ipſe reciditur, & infelix Miſotheus præceps relabitur in profundum. Biduo poſt, Decurionum iuſſu loco expurgato & exuſtis fugatiſque ſerpentibus, exeſo corpore, nuda oſſa reperta ſunt. Incredibile eſt quantum ea res terrorem omnibus circa oppidis pagiſque incuſſerit: maximè autem exterrefecit Sabinates, Paſſinianenſes, alioſque Thraſymeni accolas; concionatoribus vltro admonentibus, illorum in primis cauſa, tantum extitiſſe prodigium. Miſer ſupra omnes miſeros Calatinus, qui viuens colubros & deterrima beſtiarum ſuis carnibus ſaturauit: ſed eò mihi miſerior eſt viſus, quod in ſpem prope certam ſalutis emerſerat, minus miſere periturus, ſi protinus deſperaſſet: nunc crudelem cum illo ludum luſit fortuna, quem ideo paulùm erexit, vt lapſu grauiore concuteret. Sic

auxilia

auxilia conuerſa ſunt in tormenta, & ſpes viuendi in rabiem moriendi. minus fortaſſe truculenta mors erat futura, ſi ad vitam regredi neglexiſſet: certè infamiam, hoc eſt mortem ſecundam vitare potuit per ſilentium. Sed nimirum ita oportuit, ita æquum fuit; vt ſcelere tam infando damnatus, haud ſimplici mortis genere multaretur; & qui conatus erat diuinam iuſtitiam verbo ſubuertere, confirmaret exemplo.

DECADIS PRIMÆ

Exemplum Octauum

Argumentum.

Caſtus Iureconſultus pio commēto primùm eludit, deinde ad ſanitatem reducit nobilem Matronam illius amore flagrantem, & ſe ad ſtuprum pellicere ſtudentem.

Vix narrandi finem fecerat Vbaldus, *cum* Rex *ad illum: Tua, inquit, hiſtoria commouit animum nouitate atque acerbitate ſupplicij. ceterum mihi quidem (& ſpero item ceteris) adeò lacrymas non excuſſit, vt nullum planè tumultum intus fecerit, & neque vllam penitus excierit commiſerationem. Videntur enim nulla poſſe ſupplicia inueniri tam crudelia, & perpeſſu aſpe-*

ra, quæ non huiuſmodi ſcelerum atrocitate vincantur. Ita eſt, ita eſt, inquit Philander, *impium detractorem in ipſos etiam Superos dicacem nulla par, tantùm abeſt, vt aliqua ſuperior pœna compeſcat. Hæc dicentem ſenior quidam è familiaribus, vir ille quidem ruſticanus atque illitteratus; ceterùm iudicio acri, & auctor fide digniſſimus, quem* Fortebracchius *ipſe nunc altorem, nunc Parentem vocabat ſuum: hic igitur dicentem* Philandrum *interpellans, Ego, inquit, Blaſphemum iſtum, quem dicitis, Miſotheum Calatinum de facie noueram, ſciebam impietatem, vidi ſupplicium. Puteus eſt, in quem cecidit haud amplius ſeptem paſſuum millia diſtans in nemore apud foſſam Bracchianam. Is nunc oſtentui eſt non ſolum peregrinis & viatoribus, verùm etiam iunioribus accolis ad blaſphemias vitandas. Lætata eſt honeſta* Societas Exemplo *tam inſigni additam ſinceri & ſimplicis Viri oculatam fidem. Mox* Philander *Nonnulla, inquit, in hanc ſententiam mihi quoque ſuccurrunt* Exempla: *ſed caſus per ſe atrox, atque horrorem incutiens temperandus videtur hilariore argumento, quod pariter grauiſſimi ſcriptoris auctoritate confirmatur.*

NArrat igitur in ſuo Exemplorum Speculo Henricus, fuiſſe Neapoli virum omnibus naturæ atque fortunæ bonis ornatum, qui ſimillimam ſui feminam in matrimonió habebat, tanta ſecum charitate ac mutuo cordis affectu iunctam, vt Penelopas Lucretiaſque anteire non im-

merito putaretur. Accidit autem ſub tertium coniugij annum, vt marito longiſſimum iter, voti cauſa ſuſcipiendum foret ad ſanctam vſque ciuitatẽ, & ſepulchrum Domini viſitandum. lectis igitur comitibus, paratoque inſtrumento viatorio, iam iam daturus ſe in viam, & mox nauim conſcenſurus, ita Coniugem ſolus ſolam alloquitur. ME, vt vides, ad longinquam peregrinationem religio cogit, comites hortantur, & tempeſtas inuitat. ceterùm corpore tãtùm à domeſticis laribus ſeiungar, animo ſemper tecum, & cum paruis liberis ſum futurus. Te obſecro & obteſtor per eum Dominum, qui nos coniunxit, ad cuius adoranda veſtigia me confero, primùm vt te mihi talem præſtes, qualem data fides, & generis claritas, & meus in te amor poſtulat; deinde vt communia pignora, & rem domeſticam, & familiam vniuerſam non aliter gubernes, me abſente, quàm conſueſti, dum præſens fui. poſtremò vt crebras ad Cœlum offeras preces pro noſtra ſimul adeundi, ſimul redeundi proſperitate, celeritate, ſalute. Femina ſingultibus & lacrymis ſermonem rumpentibus, polliceri facturam omni tempore, quod fides, quod honeſtas, quod amor & pietas cogeret: ſub hæc mone re amanter & anxiè virum, vt cautè iter fa ceret, cautiùs nauigaret, denique cum Domino iret, rediret feliciter.

Nec ſanè dixit conſtantius quàm fecit. ſiquidem

ſiquidem marito commodùm digreſſo, cum iuuenes clari & nobiles ſuæ pudicitiæ inſidias tenderent, & omnes ad expugnandum machinas adhiberent, ſingulos aut repulit, aut eluſit; vt quantum pulchritudo eius amorem cupidinemque excіuerat, tantam grauitas honeſtaſque induceret venerationem. ſed nimirùm illud veriſſimum eſt, quod ſanctiſſimi auctores tradiderunt, & multorum infelicia exempla confirmant: QVI malus Genius caſtitati bellum infert, eamque fortibus machinis expugnare contendit, hunc ſi mens generoſior, cœleſtibus munita præſidijs repellit atque in fugam conuertit, facile poſt capitur per inſidias, niſi cauet. hoſtis enim ſuis diffidens viribus, ad ſuperbiam ſcelerum reginam ſe confert, rogatum auxilium; vnde olim traxit exitium. illa filias mittit, Præſumptionem, Securitatem, Negligentiam. quibus pugnæ ſuccedentibus, & victorem mulieris animum inſtantibus: audite quantum in diſcrimen Caſtitas venerit, & quàm prope ſubuerſa fuerit. Matrona igitur hac ſollicitudine liberata, cum ſe in perpetuum eiuſmodi curis vacuam fore conſideret, ſecuriùs deinceps miniſtrare inſtituit rem domeſticam & ſuam: cum mariti procuratoribus, aut propinquis, aut amicis liberiùs agere, quàm ſoleret: frequentare ſacras Ædes, obire Virginum monaſteria, miſcere cum vicinis iucunda colloquia, nec adeò formidare

midare vti antea, proſpectus feneſtrarum, quæ foro vijſque publicis imminebant. ab hac licentia ortum eſt periculum, quod mox dicam, prodendæ fidei, & pudoris violandi. Cum enim de ſpecula curioſos deorſum oculos verteret, incurrit fortè in os iuuenis prætereuntis tam elegans, tam modeſtum, & tam flexanimum, vt dum incauta cupidiùs contemplatur, eius amore ac deſiderio ſe ſenſerit eſſe correptam. cœpit ergo ſagaciter odorari, & inueſtigare quiſnam eſſet. atque vbi comperit inſignem illum eſſe Iuriſconſultum, qui clariſſimas Italiæ vrbes Proprætor adminiſtrauerat, antea ſibi de fama, ſed hodie primum de facie cognitum; lenta ſecum deliberat, ecquam rationẽ hominis conueniendi fruendique inire poſſet. Denique ſuum conſilium nemini aperiens; mittit ad iuuenem, vt eo die ſub veſperam à foro rediens, non grauaretur diuertere ad ſe domum: marito abſente, litem aduerſum ſe ortam eſſe magnam & impeditam, de qua ſtatim communicare cum illo cupiat: ſperare ſe atque confidere, vt eius ope, conſilio, ſtudio facillimè decidatur. Iureconſultus, vt erat non ſolùm ſcientiæ, verùm etiam humanitatis & officij pleniſſimus, ad prædictam ſibi horam præſto fuit. mulier illum lætabunda excipiens, prope ſedentem conſedit. ac primò quidem inſolens amandi, & rudis talium deliciarum, perplexè, inconſtanter, & con-

cisè

ciſè narrabat fabulam. nec ſe ſatis expediebat infelix, quid vellet, & cuia gratia hominem curaſſet arceſſi. ceterùm quod lingua exequi non poterat, frons, oculi; totus denique oris habitus loquebatur. lingua etiam affectum cordis titubando confirmat, & magis explicat, dum inuoluit. Iuuenis modeſtè oculos in terram defixerat, & confeſſionem magis apertam velle exprimere videbatur: inſolens ille quoque, aut diſſimulans, amoris timidè prodeuntis, & cum ingenuo pudore certantis. ad extremum mulier, verecundia valere iuſſa, frenum laxat cupiditati, & nihil vſa circuitionibus: Amo, inquit, impatiens: & te rogo ſupplex auxilium: moritura, ſi negaueris.

Tunc Iuuenis vultu hilari, ac ridentibus oculis feminam intuens: Ago, inquit, tibi gratias immortales, & me ſupra ceteros fortunatum dicere audeo, quem nihil meritum pulcherrima, & ſplendidis orta natalibus mulier, vltrò ſibi amandum putauerit. quam ego benignitatem indulgentiamque erga me quàm optimè intelligo, & libentiſſimè accipio; tam peſſimè odi fortunam meam, quæ me nunc quidem non patitur tanta frui felicitate, ac ſtatim mutuis obſequi deſiderijs. Hoc enim ſcire habes Domina, quod cum ingēti ægritudine recordor & memoro. Superiore anno, cum Bononiæ cauſam viri primarij longè difficillimam; ſed æquè bonam,

atque honeſtam tuerer; aduerſarij clientis mei pariter nobiles & factioſi, tres quattuor diſtrictis gladijs, in me ſubito incurrerunt, peruesperi ad hoſpitium à foro redeuntem. Sine comite, ſinè telo, nihil ſuſpicans, aut metuens mali, facilè vincor, multiſque foſſus vulneribus, inter quæ duo lethalia fuere, domum ad clientem meum deferor ſemiuiuus. Medici me intra ſeptimũ diem haud dubiè moriturum denunciant. curatis igitur, quæ ad ſalutem animæ pertinebant; hoc Votum voui Deiparæ Virgini Annunciatæ, cui ſacer ille dies fuit; Si periculum imminens euaderem, & Neapolim incolumis redirem, vt me ſex menſium continua & caſta inedia macerarem, nec interim guſtarem aliud, quàm purum panem, & puram frigidam. Res Superum benignitate feliciter ſucceſſit: domum ad penates meos benè ſanus, & benè validus me recepi: nec vlla interpoſita mora, longum inchoaui ieiunium, cuius ad hunc diem quatuor elapſi ſunt menſes, à me fortiter tolerati. nunc duo tantùm ſuperſunt, qui vbi pariter exierint, ſcito me in tua futurum poteſtate.

Ingemuit cupida mulier ad tantam moram: eo magis, quòd ſuſpicabatur facilè fore, vt voluptatem longiùs dilatam mariti reditus præuorteret, & fortaſſis impediret: certè tardaret, redderetque adeptu perdifficilem. Sed non auſa tam pium, & tam

& tam honeſtum amantis propoſitum reprehendere, dolens querebatur fortunam ſuam: mox iterùm illi Iureconſultus: Habeo, inquit, ſi hoc longum nimis videtur, certum modum dimidiandi & breuiandi. Votum ita concepi, vt poſſem cum altero partiri, ſi quis mecum abſtinere vellet, & partem mei oneris in ſe recipere. Non tulit vlteriùs loquentem mulier, & interpellans: Ego, inquit, ſubibo libens: nec me labor iſte grauabit, qui ſimul minuet moleſtiam tuam diuidendo, ſimul augebit lætitiam meam, celerando. Rebus ita compoſitis, & bimeſtri ieiunio ad menſtruum redacto, mulier bona fide abſtinebat, nullo veſcens obſonio, vinum non guſtans, & ſemel eſitans quotidie. at non diu talem inediam pati potuit delicata & nobilis matrona, quantumuis roboris libido & ſpes darent. vix quatriduum durauerat, cum implicita difficili morbo, & ſibi ipſa diſplicens, mori exoptabat. quo in mœrore cum ſe ad Chriſtum Dominum conuertiſſet, ac Sanctiſſimæ Virginis patrocinium imploraſſet, pertæſa ingentis flagitij, quod intenderat, ita ſecum lamentabatur. O me atrocibus atque perpetuis dignam ſupplicijs! quæ omnibus bonorum copijs ſuperfluens, tam indignam & tam ingratam reddere gratiam moliebar. infelicem conatum, & contra omnem naturæ ordinem à me ſuſceptum! ſiquidem inediæ, macerationes & alia corporis afflictamenta

ctamenta, cur à mortalibus obeuntur, niſi vt temperantiam diſcant, & ſe Domino caſtos exhibeant? ego mortalium miſerrima: ideo me ſic excrucio, vt libidini ſeruiam, & pudicitiam contaminem. Infelix peregrina, ſi quæ ad virtutem via proponitur, ea ego præceps rapior ad flagitium. fœdus eſt traiectus, ſed tamen ordinarius per epulas ad luxuriam; meus eſt ad hanc diem inauditus per abſtinentiam. credo, parum erat ad caſtra incontinentiæ tranſitum facere, niſi comite ac duce vterer cõtinentia. nec decebat feminam illuſtrem peccare vulgariter: per ieiunium molita ſum adulterium, hoc eſt ad pudicitiam expugnandam ipſis pudicitiæ armis abuſa. ſcelus duplex, quia tentaui, quia ſic tentaui.

Quibus querelis cum fortè ſagax ille ac pudicus iuuenis ſuperueniſſet, mulier ſimul macie confecta, ſimul pudore confuſa, & acutis pœnitentiæ ſtimulis ſubacta, primùm ab illo veniam meditati facinoris ſupplex petit, deinde agit immenſas gratias, quòd admodum idoneo & ſalubri remedio ſuam cupidinem refrenaſſet, ſiue vera illa eſſent, ſiue non vera, quæ nunciauerat de votiuo ieiunio. Ille mitiſſimis verbis mulierem conſolatus: De meo, inquit, periculo, & de acceptis vulneribus nihil mentitus ſum: ac ne de voto quidem affinxi quippiam præter tẽpus. dixi enim quotidianum fuiſſe meũ ieiunium, quod

tantum fuit hebdomadarium: nec niſi ſingulis ſabbatis à vino & obſonijs ex voto abſtinebam. nunc Deo ſimul gratias agamus, quòd tum mihi tam ſalutarem ambobus dolum inſpirauerit. tu verò quod ſuſpicaris, adeſſe tibi ſupremum mortis diem; grauiter erras. quamquam enim per inediam tam inſolitam propè conſumpta & confecta tibi videris: tamen hoc ſcito, ſi te dapibus & vino paulatim refoueris, hoc biduo eſſe intellecturam, quemadmodum eadem medicina non ſolum animo ſalutem, ſed etiam corpori robur & vires tulerit. atque ita penitus eſt factum. quare mulier ad optimã & iam duplicem ſanitatem reuerſa, hunc deinceps morem inſtituit, & tota vita conſtanter retinuit; vt per ſingulas hebdomadas vnum diem ieiunio aſperiore trãſigeret id quod ſimul ſtomachum inſtaurabat poſt ſex dierum defatigationem, ſimul animæ proderat ob peccati recordationem.

DECADIS PRIMÆ
Exemplum Nonum

Argumentum.

Duo Cremonenſes ob latrocinia capite damnati, callido Patrui conſilio, & importunitate

tunitate veniam extorquent. ea tamen inopinato caſu obturbante frui non poſſunt.

Superioris Exẽpli *ſimillima ſunt, quæ de Sanctis Bernardino & Vincentio tradita ſunt, nobis alibi referenda. Nam* Malateſta, *quem ſors dicere iubebat poſt* Philandrum, *homo Imperatorijs artibus excellens, nec ſere alias euoluens hiſtorias, quàm militares iam dudum verſabat animo illuſtre factum, quod nec ille legerat apud quemquam, nec illi narrauerat quiſquam; ſed illo præſente contigerat inter Principes Gonzagas. puto illo tempore, cum iram fugiens Pontificum* Malateſta, *nunc Florentiæ, nunc Mantuæ ſecurum atque honeſtum tranſegit exilium. Ergo non aliam adhibens præfationem: tantummodo* Regem *reuerenter,* Sodales *amabiliter intuitus, hunc in modum exorditur.*

CAſtellum eſt in Gallia Ciſalpina opulentum & nobile, cui nomen Gotfredum, Caſtelgotfredum vulgò appellant populares. Huic Aloyſius Gonzaga, Vir clariſſimi nominis imperitabat, cum duo fratres Cremonenſes ob latrocinia ibi perpetrata in carcerem coniecti, & compedibus vincti tenebantur. Hi propter ingenij naturæque imbecillitatem, vt eſt hoc genus in primis vile, humile, imbelle; ſors etiam ſtimulante facinorum conſcientia, vix expeditis admotiſque tormentis, furta, flagitia, & ſcelera omnia

ſponte

ſponte confatentur innumera, capitalia. Propter quæ capitis damnati, laqueum miſeri de die in diem trepidantes expectabant. Ea res continuò Cremonam ad cognatos, & ad patruum ipſorum nomine Mitionem perfertur, ſane virum bonum, ac tunc ſenio grauem & valetudine per infirma. Qui quoniam fratre iam pridem defuncto, parùm diligens in curandis nepotibus fuerat, quos liberorum loco habere debebat: inde prima iunioribus occaſio luxuriandi, conuiuandi, ſcortandi, perdendi denique omnia, donec ipſi ſimul perirent. Ad quem nuncium ſero tandem Mitio experrectus, & ſi minimum idoneus ad itinerum hoſpitiorumque incommoda perpetienda: tamen ne infame ſupplicium generi ſuo perpetuam ignominiæ notam inureret, multo auro argentoque ſecum exportato, Caſtelgotfredum recta contendit: ſi quando rerum ablatarum pretio dominis perſoluto, vitam nepotum redimere poſſet.

Illo igitur cum perueniſſet, omnem ſuum conatum eò direxit, atque in hanc curam totus incubuit, vt quacumque ratione ab laqueo nepotes, ab infamia ſuam gentem, domi honeſtam liberaret. Sed incaſſum conſilia & incepta omnia mouebantur: Gonzagà tam ſeuero & conſtante ad ſcelera punienda, quàm liberali atque munifico ad virtutem præmio afficiendam. Non propterea ſenior vir ani-

mum deſpondebat, aut minimum deſiſtebat incepto: ſed nunc ſupplicibus verbis, nunc ſupplicibus libellis, nunc etiam lacrymis & plangoribus tam frequenter, tam inſtanter Principem obteſtabatur; vt ei venerit in mentem noctu cum paucis Oppido egredi, & Mantuam verſus contendere, ad eam moleſtiam quoquo modo euitandam. Sed in itinere cum Goitum veniſſet, quod agri Mantuani Oppidum eſt, vario circumfluens genere deliciarum, ibique Federicum Secundum Mantuæ Ducem eſſe cognouiſſet, nulla interpoſita mora ſeſe ad illum honoris atque officij gratia ſalutandum conuertit. Ab eoque non ſolùm liberaliter, ſed etiam valde familiariter exceptus, vt ſemper ſolebat, inuitatus ac retentus eſt, ad dies aliquot ſecum honeſtis animi relaxationibus traducendos. Non latuit ſagaciſſimum ſenem occulta Principis diſceſſio, & illa vel diuerſatio, vel commoratio Goitana. Igitur poſtridie, quanquam feruidior diei æſtus, furente Canicula, quemuis ætate ac robore vigentem exterrere potuiſſet: non exterruit tamen infirmum Senem, cui puto animos vireſque hinc charitas ſuorum, inde metus infamiæ ſufficiebant. Sed huiuſmodi ſtimulis deſtitutus, & tantùm calcaribus vtrinque fortiter impulſus, non ſuffecit cupiditati vehens equus. qui totum diem fatigatus, ſudore ac puluere ſordens, in ipſis noui

Oppidi

Oppidi portis procumbens expirauit. Nec mora, nec requies. Ducalem ingreſſus aulam Cremonenſis, obuio cuique ſuum narrans infortunium, ác ſubinde oſtentans argentum, facilè ſcilicet inuenit à quo introduceretur, qui pro ſe deprecaretur, qui felicem rei exitum ſponderet. Is erat inter aulicos proceres longè primus, cuius nomini parcitur. Sic autem inter ſe paciſcuntur, atque hoc ordiendæ rei conſilium inſtituunt: vt iſte deprecator Federico Duci Cremonenſis cauſam exponat, eumque inducere conetur ad agendum cum Aloyſio gentili ſuo vt miſeros fratres capite damnatos abſoluere velit, eorumque ſupplicia ſibi condonare. Senex interim Cremonenſis ducentos aureos numeret deprecanti ante negotium inchoatum, & alios totidem cum auctario poſt abſolutum ſpondet daturum.

Ergo Aulicus Ducem ſuum opportunè aggreſſus calamitatem Fratrum Cremonenſium, miſerabiliter proponit. nec eòs quidem aut raptores, aut latrones appellat, à quibus nominibus Dominum ſuum abhorrere in maiorem modum ſciebat; ſed ſtrenuos impigroſque bellatores, quibus idem natura & inſtituto ſingulariter fauebat. Illorum verò turpiſſima flagitia, quibus nec vna, nec ſimplex mors debebatur, ſummo artificio partim præterit, partim eleuat, modò in fortunam, modò in neceſſitatem conferens culpam.

Ex altera parte Iuſtitiam Principis Aloyſi ſummoperè commendans, haud illi quidem crudelitatis vel inclementiæ, ſed tamen auſteritatis ac ſeueritatis nimiæ tribuit nomen. Cum e contrario diceret Ducem ipſum propter miſericordiā clementiamque Chriſtiano Principe dignam ab omnibus in Cælum ferri. Quid multis moror? Hunc vulgo fidelem appellabant, puto per antiphraſim: nos aptiùs Fraudelem. Qui excellens fallaciarum Magiſter cum ſingula ſibi profutura in medium adduxiſſet, prætermiſſis quæcumque ſpeciem nocendi haberent; in tantum proſpera vſus fortuna eſt, vt Duci natura credulo, nimium amanti, nihil ſuſpicanti facillimè omnia perſuaſerit. Ergo non multo poſt capta opportunitate, cum Dux à prandio in ſimiles regendarum Vrbium, ſermones incidiſſet, virtutemque clementiæ ante ceteras in Principe commendaſſet; huc demum euaſit, vt fratres Cremonenſes ſupplicio deſtinatos in ſuam gratiam iuberet abſolui. Tunc Aloyſius cum ibi deprehenſum ſe animaduerteret, quò ad tuendam iuſtitiam & conſtantiam ſuam refugerat, quaſi hanc eſſe Numinis voluntatem conijceret, prompto ac libenti animo reſpondit, ſe tum in ea re, tum in ceteris omnibus fore ſemper in ipſius Ducis poteſtate. Nec admodum moratus ipſe ſua manu ſalutares exarat litteras, iudici reddendas. Dux affuit ſcribendo, affuit

obſignando,

obſignando,acceptaſque tulit ad Fidelem ſuum, qui ad ſenem Cremonenſem recta contendit. Nec ſe antea daturum ei litteras affirmat, quàm reliquos ducentos ſcutatos acceperit ex compacto. Id quod ſtatim Senex exequitur, pecunia etiam cum incremento numerata. Sed accidit perincommode, quod Senex primùm natura valetudinarius, deinde paſſus aliquot apud hoſpitem incommoda, vt viris delicatioribus, & ætate confectis contingere ſolet, extra patrios penates degentibus; poſtremo etiam præſentis negotij deſperatione perculſus, quod tam diu dilatum iri non putabat; & valde ſuſpicabatur, ne (quod aiunt) oleum & operam: has inquam propter cauſas, Mitio infelix magnoperè languens, iam triduum lectulo affixus decumbebat. Hoc autem accepto nuncio tunc cum minimè ſperabat amplius, de nepotum abſolutione adeo non eſt præſenti morbo releuatus, vt etiam grauius ægrotare cœperit, non coquente improuiſum & crudum gaudium natura, quam mœror & ægritudo fatigauerat. Ergo cum iam diei eſſet extremum, & poſtridie manè ad ſupplicium ducendi Nepotes eſſent; quas litteras ipſe afferre debuiſſet, & præſens iudicibus in manum dare, nouis etiam obortis impedimentis, per alium mittere coactus eſt. Primùm ipſe ita languebat, vt tantum iter ingredi non poſſet, præſertim noctu, præſertim

 pedes.

pedes. porrò Dux Mantuam rediturus, omnes illinc equos & iumenta ſecum abduxerat. Senex autem (vt eſt antea dictum) in itinere accelerando, fortiùs vrgens amiſerat ſuum. Miſit igitur per hominem agreſtem, quem illi hoſpes exhibuit ſanè ſtrenuum viatorem, & regionis benè gnarum. Nec ei quicquam de negotio, quod ageretur, aperuit: tantùm admonuit rogauitque, vt noctu itinere confecto, mane litteras ad Iudicem perferret, nec aliud diceret, quàm venire ab Oppidi Domino Gonzaga. Ille acceptis tanquam pro arrhabone aliquot nummulis, longè plures poſt reditum accepturus, dat ſe in viam nocte imminente: nec dum Cælo ſidera exceſſerant, cum ille ad Oppidum præſto fuit, laſſitudinis ac ſomni plenus. Ergo dum valuæ aperirentur, in propinquo ſuper herbam horas circiter duas procumbens quieuit. Mane autem iam i luſtri Oppidum ingreſſus, prætorium verſus tendere iter cœperat, vt ad Iudicem datas litteras deferret; cum ecce tibi procurrentem vndique in forum, ac ſe ſibi obuerſantem, inſtantemque multitudinem aſpicit. Qui quidem, vt ſtudium eſt omnium hominum noua & inſolita noſcendi, curioſum pedem vltrà fert, habetque in conſpectu iuuenes duos, qui manibus poſt tergum vinctis ad ſupplicium extra Vrbem ducebantur. Incidit homini cupiditas hoc fruendi ſpectaculo, prius

quam

quàm in prætorium ad Iudices veniret, nihil cogitans intereſſe paulò poſt, an paulo ante litteras afferret. Quippe cui negotium, quod per eas agebatur, erat penitus ignotum. Ergo cum reliqua turba Oppidum egreſſus ex tumulo editiore raptos ad ſupplicium miſeros cupidè ſpectabat.

O contumacem, ò miſerabilem fortunam! qui miſſus erat ob reos abſoluendos, is reorum ſupplicio frui laborat. Amborum vitam in ſinu geſtat, & ſilens proſequitur ad mortem euntes. cunctabundus interficit, ad quos liberandos noctu concurrerat: cum eſt opus celeritate, ſedet ocioſus: vbi non fuerat, ibi feſtinabat. Vnum Mitio infelix timebas, ne non tempori præſto eſſet ad Oppidum viator. tantùm vota faciebas, vt viuos offenderet nepotes, nec aliud quàm vt viuos. cetera expeditum iri charta ſpondebat. compos voti factus es: ecce ruſticus in tempore: ſtrenuus præcucurrit: viuentes aſpicit, comitatur, contemplatur. tu tamen miſer eſſe non deſines. tui ducuntur, & laqueo ſuffocantur, tabella ſalutis latente, tabellario ſpectante. Qui cum mox ad Iudicem acceſſiſſet, genu modicè curuato litteras porrigens, nec aliud quàm quod erat iuſſus adijciens, A Domino venire; ſilens expectabat reſponſum. Iudex iniquiſſimo ferens animo, quòd per huius cunctationem ſtetiſſet, quo minus domino ſuo ſatiſfaceret, reoſque deſtinato ſupplicio libe-

raret; ad ruſticum truci vultu conuerſus: O, inquit, bipedum ignauiſſime viator, quid tam lente hoc tantulum iter emenſus es, vt non ſtatim exorto ſole has litteras ad me perferres? tua cunctatione factum eſt homo impuriſſime, vt Principi dicto audiens eſſe amplius non poſſim. Horam vnam hic anteuerteret: fui tempori futurus infelix. Homo cetera ſtolidus, & inurbanus tantùm ambiens videri atque haberi ſtrenuus ambulator; cum ſe ignauiæ, tarditatiſque ab Iudice palàm culpari audiret, ægre ferens calumniam, Mi Domine, inquit, Ego nulli mortalinm de ambulando conceſſerim. Magis celerem quàm ego ſim, atque etiam hodie fuerim inuenies neminem. Heri veſperi hora noctis ſecunda ſtatim litteris acceptis, vix ientaculo ante facto, in viam me dedi, & hic die nondum illuſtri, rarioribus adhuc ſtellis in Cœlo micantibus, preſto fui. Tantulùm humi cubans obdormij dum fores aperirentur, & lux valentior abactis tenebris clarum redderet diem. Quamobrem autem, inquit Iudex, non tu ſtatim recta in prætorium cum litteris? Ego vero, inquit Villicus, alio vſpiam profectus non ſum: ſed horſum venientem retardauit occurrens turba opificum, ſatellitum, barronumque deducẽtium duos captiuos à prætorio ad Oppidi portas, & extra illas ad ſuſpendium. Hoc nunc ipſum ſpectaculo defunctus, ante omnes

ego

ego in forum, in prætorium, ad te cum litteris. Ad hæc ſubridens atrociter Iudex, Opportunè, inquit, & in ipſo temporis puncto ſceleſtiſſime. Tu illos miſeros cunctando necaſti. properares reddere litteras: viuerent adhuc infelices. At enim non eris impunè. Lues mihi tuo ſanguine ſupplicia duorum. Eia ſtatores hunc rapite, mox in carcerem, cras tortum rapturi ad laqueum. Hic, Heu heu miſero mihi, agreſtis curſor clamabat. Quid illa epiſtola cum illis infortunatis? vel in quo chartula ſubſidio eſſe poterat morituris? Ex qua dolentis conqueſtione ſapiens Iudex facilè intellexit, id quod res erat, non fuiſſe quicquam nomini dictum, vel aliter cognitum de argumento litterarum. Ergo benignius ruſtico appellato, rem planiſſimè compertam exploratamque illico ſcribit ad Gonzagam, adhuc Goiti cum Federico Duce commorantem, at non adeò ſtrenuum legit tabellarium, quin ei Domino anteuerterit vnam atque alteram horam. puto timor animo impetum, pedibus alas duplicauerat. Fama interim vtroque velocior (an coniectura & ſpes quorundam?) inter aulicos vulgauerat, Cremonenſes reos morte liberatos, carcere ſtatim emiſſos, tantum facili exilio multatos. Venit ergo feſtinus ad Mitionem hoſpitali adhuc lectulo decumbentem Aulicus Fidelis, primò (vt aiebat) gratulatum de ſalute ac libertate Nepotum: deinde au-

ctarium illud repetitum, quod ſe daturum Mitio ſpoponderat vltrà quadringentos. Verùm enimuerò Senior, nec accipere gratulationem, nec dare aliam pecuniam ante nuncium de re certum, & reditum Dromonis: potius frequenter ingemiſcere, conqueri aliquando, & lamentari fortunam ſuam. Suapte ſponte lacrymas oriri non nunquam & altius trahi ſuſpiria mirere, quaſi præſaga mali mens talia obitæ calamitatis indicia intus ploraret.

Inſtabat nihilominus Fidelis, & iam à precibus ad minas veniebatur; cum ecce improuiſus in cubiculum Dromo. Cuius interuentu Aulicus lætari, & fortunæ agere gratias, certus iam præmij auferendi. contrà Mitio inter ſpem metumque. propenſior tamen in malum, nec rogare cunctantem ruſticum audebat, & moræ impatiens audire voluiſſet. Vix hæc tandem tremebundus, Quid mei Nepotes? Viuunt ne? Tum Dromo, Quid tu, inquit, mandaſti mihi de tuis? Ego tantùm litteras ferre ac Iudici reddere iuſſus ſum. tuli, reddidi. Sta promiſſis, & pretium perſolue. At enim, ſubiunxit Aulicus, non audiſti quicquam de captiuis per Epiſtolam ſuſpendio liberatis? Quid ego iſtæc curauerim, inquit Dromo, tranſiens vidi iuuenes duos ad laqueum rapi, & ſpectaui moribundos, alter nigris, alter ſubrufis erat capillis: cetera gemelli Fratres videbantur. Verum hæc mea nihil interſunt. Expedito mihi

mihi pecuniam ex compacto. mox huc reuertar paſtus & potus. Hæc Dromo, qui ſtatim recta in culinam.

Non fefellit miſerum Senem facies atque habitus ſuorum, ſcientem maximè in illum diem fuiſſe morti deſtinatos. hoc vehementer mirari, quod Epiſtola (vt rebatur) in tempore reddita nihil profuiſſet. Itaque animo conſternatus poſt longam & miſerabilem querelam, nunc Nepotum crudele fatum, nunc inuſtam familiæ notam, nũc tot exhauſtos & labores & nummos incaſſum deteſtatus clamare cœpit ſeſe ab Aulico fuiſſe deceptum. à quo infelix non Nepotum liberationem, ſed pœnæ accelerationem mercatus eſſet aureis quadringentis. Ac ſenior quidem ſerò pœnitens, quòd fratris filios non ab ipſo ætatis primordio inſtituendos, boniſque artibus informandos curaſſet, implorata tum negligentiæ ac ſocordiæ ſuæ, tum ceterorum venia peccatorum, augeſcente morbo pauculis poſt diebus extinguitur. At enim rumor ille de quadringentis bono Seni per fraudẽ extortis cum iam magis magiſque percrebeſceret; inuidorum ac maleuolorum relatu, quibus Aulæ Principum abundant, res tota quemadmodum geſta eſſet, ad Sereniſſimi Ducis aures peruenit. Nec mora: truditur in carcerem Lucricupidus Fidelis, & fraudem omnem confeſſus, pecuniam regerere cogitur. ille inſuper quadruplò multatus cum expro-

 brationẽ

bratione atque dedecore in exilium exploditur. Conſenuit miſer in Picenis ad tantam rerum ægeſtatem redactus, vt precario victum emendicarit, funeri ſumptus defuerit. Agnouere Optimi Principes iudicium, & prouidentiam Diuinam, Cæloque actis gratijs, non ſemel poſtea Dromonem facti ſeriem ordinemque narrantem ſimul cum admiratione, ſimul cum riſu auſcultarunt.

DECADIS PRIMÆ

Exemplũ Decimum

Argumentum.

Pandulphus Nereus cum amica defuncta viuens ſepelitur, & iam certus morien-di, voto nuncupato, per admirabilem modum ſoſpes educitur, auro inſuper & gemmis locuples factus.

Æquè ſupplicium Cremonenſium & Infidelis Aulici multam Sodales *laudabant: cum ad* Malateſtam *conuerſus* Ergaitus, *Euge, inquit, fortiſſime iuuenum* Malateſta, *qui non minus eloquentia quàm robore animi atque corporis præſtans. Auguſtæ patriæ ſimul optimum ciuem, ſimul egregium Ducem repræſentas! quàm vellem cum Danio Tertio ſemel eſſes congreſſus & ipſe*

ipſe tuam cauſam, tuorumque peroraſſes: non eſt mihi dubium, quin homini Sapienti fuiſſes probaturus quod alij non probarunt minus eloquentes, minus audentes. Ad quæ honoris atque amoris magnifica verba cum humaniter agens gratias reſpondiſſet Malateſta: *continuò iuſſus obire viam ſuam, & nocturno illius diei colloquio finem imponere* Coppetta: *Quandoquidem, inquit, multum adhuc ſupereſt temporis ex noſtra conſuetudine cubitum diſceſſuris; me non pigebit hiſtoriam referre longiuſculam ſed identidem (niſi fallor) iucundam, & tam inceptu, quam exitu mirandam.*

FVit Arimini ſenex inter primos nobilitate, gratia, opibus valens, Metrodoro Acurſio erat nomen. hic filiam vnicam habuit Margaridem. quam cum eximie diligeret, ideoque non ire nuptum in alienam domum, ſed nubere in ſua, & generum vnà ſecum viuere mallet. Pandulpho Nereo rebus omnibus ornatiſſimo iuueni virginem in vxorem petenti, ſecumque abducere cupienti, ſenex nimium indulgens, & ſui nimium amans, præciſe negauit. contrà Tito Sempronio mediocris fortunæ viro, & iam in ſenium vergenti propterea facile conceſſit, quoniam ad ſe domum cum omni domeſtica ſupellectili promiſit ſe migraturum, atque vnà perpetuo futurum. Stulta & improuida deliberatio, vt poſt paulum infelix docuit euentus: dico dumtaxat in eam partem, quod filiæ

filiæ nondum vicenariæ virum quinquagenarium eoque ſeniorem, hoc eſt non ſocium maritum,ſed alterum patrem, imò auum ſuperinducere videbatur. Ex qua quidem diſparitate memorat Hiſtoria, & ipſi non ſemel vidimus, quanta perturbatio, quantum dedecus ad filias ipſas, & ad ipſarum parentes, & ad omnem familiam crebrò redundet. Fraudatus vbere alimento gliſcens appetitus, quod copia domeſtica malignè ſuppeditat, id conquirere aliunde, ac ſibi benigniùs facere laborat. Nudis igitur verborum delicijs non tam ſaturari, quàm irritari ſolita puella, non diu poſt fato functum Parentem, cuius ſagacitati minus facilè potuiſſet imponere (nam Coniux erat natura ſimplicior & ea re negligentior) per vetulam ruſinam ſollicitare cœpit amantẽ ſui Pandulphum, qui ſe olim in matrimonium petierat, eratque adhuc triſtior propter repulſam. Sed tamen iuuenis liberali præditus ingenio, vt Margaridem prius quàm alteri nuberet ardenter amabat, officioſè ſalutabat, frequenter deducebat reducebatque vti tunc moris erat Ariminenſibus: ita poſt quàm in Viri manum conuenerat, nec iam ſui erat amplius iuris, nunquam niſi prudenter ac reuerenter aſpexit: quoties inquam fortè obuiam habuit. Nam neque affectari per Vrbem, nec frequens eſſe in Vicinia, nec ſe aſtu in conſpectum dare conſueuerat, aliò ſcilicet mente & cogi-

cogitatione intentus. Poſtea verò quàm à Margaride nuncij, litteræ, munera venerunt, quæ iam refrixiſſe videbatur amoris flamma, ſubitò iterum exarſit, & poſt non longam contentionem, pudore poſt tergum reiecto, ad fruēdam quoquo modo facultatem ſponte oblatam, omnes ingenij neruos intendit. nec id quidem vllius aut laboris, aut periculi fuit. Per ſolertem fidamque ambobus ancillam, quoties Sempronius aberat, ſæpiùs noctu, aliquando & interdiu ſecuris animis vnà eſſe conſueuerant. Iam biennium exierat, cum mulier amore Pandulphi ſic incaluerat, vt tam diu frui anima dum præſens ille foret ſibi videretur. illo autem abſente, tanquam ſi mens ab illa quoque fieret abſens, extra ſe poſita, ſtupens, nihil prope agnoſcens, aut intelligens torpebat. Contra ex altera parte Pandulphus conſcientiæ ſtimulis frequenter agitatus, reſipiſcere cœperat, & de die in diem lentum reditum ad caſtitatem, atque ad meliorem frugem differebat. Stimulos homini ad pœnitentiam quotidie acriores crebrioreſque aliud ex alio incidens admouebat. vſque adeò donec ad Margaridem infrequentius itare, ſæpè acceritus non accedere, cum accedebat cauſas nectere celerius abeundi, breuiùs manendi. tandem iterùm atque iterū de peccato relinquendo, de venia poſcenda, de vita in melius mutanda mentionem mulieri fecit. quæ

quidem

quidem velut iaculo transfixa, vel fulmine percuſſa diu verbum effari non potuit. Sed interim mutis vocibus, & loquacibus lacrymis orabat, vt ſi ſe ſaluam vellet, ne ſaltem in illum annum deſereret, haud dubie morituram. Vt quantùm in altero remitti, tantùm in altera intendi fœdus amor videretur.

Cum res ita ſeſe haberent, vt nec femina finem amandi atque inſaniendi faceret, nec iuuenis conſtanter propoſitum vrgeret flagitij deteſtandi, & ad meliorem frugem redeundi: fortè accidit, vt Margaridem facto abortu grauiſſimus inuaderet morbus. quo cum alterum iam menſem laboraret, nec ad eam Nereus vnquam veniret, tantùm aliquando per ſolemnem internunciam, aut ſcriptas litteras ſalutaret: ad morbum ex mulieris inconſtantia grauiorem factum proxime acceſſit inſolitum, & nunquam ante hac auditum zelotypiæ genus. Miſera cum ſe haud ita poſt morituram pro certo exiſtimaret: ita febrim inualeſcere, ac ſenſim vires deficere ſentiebat, in hanc incidit moleſtiſſimam, eamque perpetuam cogitationem, cui ſe totam rebus omnibus poſthabitis, furens permiſit. Apud animum ipſa ſibi repræſentabat, id quod poſt ſuam mortem accidere neceſſe erat, & illa etiam atque etiam ne accideret timebat, Pandulphum ſuum, quia iuuenis, quia locuples, quia elegans eſſet, alteri puellæ amandum, colendum, fouendum,

ſouendum,fruendum fore. Nimirum præuidens amores ſuos aliò eſſe träſferendos, & alteri donandos, miſerum in modum dies noctesque diſcruciabatur, nec vllum momentum ab ea cogitatione liber animus laxabat afflictam.hæc ſemper ſpecies in oculis erat, hanc ſemper animo voluebat, lingua murmurabat, mens ſomniabat; hæc denique non minus quàm febris angebat totamque occupabat Margarida. Vt iam tunc odiſſe videretur, & perēptam cuperet eam puellam, quæ tamen qualis, aut cuius eſſet neſciebat, ſibi ſuceſſuram, ſuo potituram. O vtinam, inquit, ſimul moreremur,ſimul ſepeliremur,Pandulphe. aliud meo malo remedium aut nullum, aut ſerum eſt. Sub hæc verba neſcio quid ſecum aliud murmurans, euocatam ad ſe ancillam iubet continuo ad Pandulphum: Refer, inquit, de morbo incrudeſcente, cui reſiſtere amplius non queo. Proinde hac noctu ſtata hora me conueniat, poſtremùm viſurus. Ad quem nuncium, ad quæ verba iam mitior ſolito Pandulphus, & in priſtinos amoris laqueos relapſus circiter ſecundam vigiliam præſto fuit Femina interim mentita iam ſibi meliuſculè eſſe factum: reliquæ mulieres in illam noctem diſcederent, ac ſeſe cubitum referrent: ſola ſibi eſſe opus ancilla cubicularia. Si quid interim ſecus quàm ſperabat accidiſſet, extemplò reuocaturam. Ita diſceſſum ab reliquis fuerat, cum ecce

inſtar

inſtar omnium & plus quàm omnes vnus futurus, præſens adeſt Pandulphus. Ancilla hominem, quà conſueuerat introductum ad Dominam, in cubiculo, antè lectum ſtatuit ſedentem.

Quid ego hic amantium ſalutationes, complexus, lacrymas, colloquia rememorem? Æſtimatu facillima & breuiſſima ſunt, quæ mihi longa, impedita, fors etiam minus grata Lectoribus forent, rei exitum expectantibus. Ergo tantùm neceſſaria perſequar. Vbi tandem ſuſpirijs, & ſolemnibus verborum officijs finem fecere, prior Margaris ad Pandulphum: MIHI vero, inquit, non aliam ob cauſam moleſta mors eſt, quàm quòd has animas alteram ab altera ſeparat. facit enim eximia beneuolentia, vel potius pietas erga te mea, vt tecum cupiam eſſe in perpetuum, & me à me ipſa diuelli ſentiam, quoties cogito abeundum mihi ſinè te, remanendum tibi ſinè me. Nunc cognoſcere velim, & ex te audire anime mi, an ſis tu etiam erga nos eodem modo affectus, vt vitam tibi non optabilem cenſeas, me defuncta. Tun' obſecro, reſpondit Pandulphus, mea ſpes, meũ ſuauium iſta reuocas in dubium, quæ tot antè annos habes, atque habere debes exploratiſſima? Ego meum caput in omne mortis diſcrimen millies exponerem, vt minimum quidque voluptatis, & commodi tui redimerem, cogita ſi ſum paratus, pro vita tua vitam

meam

meam, imò verius pro mea meam. Ad hæc continuò Margaris interpellans, Pandulphe, Pandulphe, inquit, ſi mentitus non es, mihique in omnibus gratum facere ſic exoptas: accipe primùm ægritudinem animi mei, non ſolùm hoc morbo, ſed etiam hac morte grauiorem. deinde quam ſolus potes, quam amor ſuadebit, adhibe medicinam. Me (vt vides) moribundam ſupra omnem modum diſcruciat hæc ſiue inuidia, ſiue zelotypia, quòd iam videam, me fato functa, te cuiuſpiam alterius feminæ futurum aut amantem, aut maritum. Da hoc mihi, ne habeam formidare: plus dederis, quàm ſi vitam. Sed primùm quis hoc mihi pro te ſpondeat? Deinde fac aliquem ſpondere. quis meum ius perſequetur, ſiue tu ſponſori, ſiue ſponſor mihi fidem fefellerit? Nam quòd facias te fortem virum, nec vadibus egentem vllis ad vitam cœlibem degendam, continentiamque retinendam: fabulæ. Si hanc mihi ſuſpicionem ex animo auulſam voles, illa ſemel eſt ſubeunda, quam te millies ſubiturum es pollicitus ego ſi iubeam. Sed non iubeo: precor potius & ſupplico, in ſummi beneficij loco habitura, qui tot annos vnà viximus, ſi nunc vnà moriamur, & idem condamur in ſepulchrum. Sic mors tua non vitam mihi: quam nec facerem tanti: ſed aliud in præſens longè carius, longè optatius donabit.

Quæ nondum extrema verba mulier

protu-

protulerat, cũ ecce vox auditur ab ædium parte inferiore, ſeruos inclamantis,lumen poſcentis. Vir Sempronius, ex quo vxor inciderat in morbum, aliud ſibi cubiculum optauerat prope ianuam, in porticum reſpondens. Inde quamquam ad curationem optimos medicorum adhibuerat,nec vlli aut incommodo, aut ſumptui parcebatur,ad Dominæ valetudinem omni ope ſubleuandam; tamen pietate atque amore impulſus interdiu crebrò,de nocte aliquãdo ad vxorem ventitabat, prope aſſidens, vnà miniſtrans, verbis animans atque conſolans. Tunc ea ſcilicet gratia ſurrexerat, & iam famulo lumen præferente ſcalas aſcendebat. Ancilla,vt Pandulpho ſpatium atque commoditas abeundi daretur, oſtioſo, quà hominem intro acceperat,ſemiaperto relicto, nihil admonens, neque cogitans aliud, Hero venienti obuiam prodit, remoratura (ſi opus foret) dum Amãtes Vale dicto ſibi proſpicerent. Voluit Pandulphus eadem, qua venerat via reuerti. Sed Margaris mentita illac exitum non patere: oſtiolum ab ancilla clauſum relictum: ſuaſit amanti & perſuaſit, vt ſolemni perfugio vſus in arcam ea gratia paratam ſe reconderet, ac tantiſper moraretur, donec ipſa Virum ablegaret, commodũm de ſua valetudine tria verba, non aliud, nec pluribus locuta. In eam arcam mulier cariſſima quæque abſconderat, non mole illa quidem, ſed pretio,
miranda,

miranda, gemmas, aurum, purpuram. Inter hæc lectulus erat conſtratus, humani corporis capax, non ſanè anguſtus, nec incommodus nimis: Rimulæ præterea hinc atque hinc anguſtiſſimæ patebant, animæ ſpiramenta, & via oculis ſecura recreandis. Ad hæc operculum ſic erat vncinatum, vt continuo adductum, correpta ſera, tenaciter hæreret ſua ſponte. Commodùm clauſus latebat & quieſcebat Pandulphus promiſſum Margaridis expectans, vt Virum mox admiſſum pauculis affata dimitteret, ſecumque inchoatum repeteret ſermonem, quo maiorem in modum recreari, & affici videbatur: cum ecce in cubiculum Sempronius: antea certior factus ab Ancilla quieuiſſe paulò liberaliùs ad illam noctis horam Margarida. Quamobrem ſolito hilarior manum coniugis amplexus cœpit eã ſimul amanter, ſimul officioſè conſolari. Ancilla interim pro certo exiſtimans exiſſe Pandulphum, cautè oſtio reducto, & intra peſſulato in cubiculum ad Dominam reuertitur, ſi quam ad rem in præſens opera ſua vti vellet. Domina nihil imperare nominatim: iubere tantummodo generatim curare rem familiarem: Se cum viro remotis arbitris diutulè futuram. Igitur oſtio clauſo, maritum lectulo aſſidentem hunc in modum alloqui cœpit.

Non eſt dubium, mi Vir, tametſi deſperare Medici vetant, meam vitam, in

extremum

extremum eſſe adductam diſcrimen. Sentio ego paulatim deficere vires, & hanc ſeſe animam ad diſceſſum comparare. Iam mihi breues non dies dicam, ſed horæ ad viuendum ſuperſunt. Igitur quæ ad expiandam animam pertinent ritè antea procuratis; nunc reliquum habeo rogare te pro ea beneuolentia & charitate, quæ ſemper maxima, ſemper mutua inter nos fuit, beneficium non ſanè arduum, neque ſumptuoſum, ſed tamen mihi vehementer optatum non neges morituræ. Atque hìc tanquam ſpiritu intercluſo loqui amplius non poſſet, ſubito tacentem, Maritus primo exhortari, vt illam abijceret inanem opinionẽ mortis appropinquantis: deinde polliceri, ac iure iurando interpoſito confirmare, omnia ſe quæcumque illa peteret, quæcumque ille poſſet, facturum ſine mora. Tum mulier reſumpto ſermone; Vides, inquit, illam arcam, ponè lectum in cubiculi angulo latẽtem? Crepundia mea complectitur, quæ iam inde ab infante mihi complacita ſemper adamaui, habuique in pretioſiſſimis: tametſi vix arbitror quindecim, aut viginti florenorum ſunt. Hæc nimirum poſt hac neque manibus contrectanda, neque oculis aſpicienda cuiuſquam, vt nunc condita in arcam à me clauſam fuere, ſic cupio mecum in funus exportari, & eandem mecum in ſepulturam recondi. Confirmare hic iterùm iterũque Sempronius, & fidem

& fidem coniugi dare quicquid ea rogaſſet, quemadmodum rogaſſet, factum iri omnino. capſam nulli aperiendam, in funus producendam, vnà ſepeliendam.. Ac ſe tamen meliora ſperare, ſi ſollicitudinem illam deponeret, ſi ſolitam hilaritatem reſumeret, ſi Medicis dicto audiens foret. Illa voti compos, vt iam ſibi videbatur, effecta, nihil ſuſpicans amplius futurum, vt ſuo Pandulpho aliæ feminę poſt ſe mortuam fruerentur: adeò recreata eſt, adeò in vultum color, vigor, hilaritas redijt, vt maritus gaudio exiliens clamauerit, coniugem diuina benignitate à morbo capitali ad certiſſimam vitæ ſpem eſſe reuocatam. Sed illa paulò poſt quacumque id ex cauſa prouenerit (nam aliã alij commenti ſunt) ſenſim relanguens, fere ſinè ſenſu animam expirauit.

At enim quid credimus animi fuiſſe Pandulpho, qui hæc à principio ſingula ſuis auribus perceperat? Ille vero quid ageret, aut quid conſilij caperet, prorſus ignorare. Taceret? Viuum ſe ſepultum iri videbat: nullam opem, nullam ſpem ſibi eſſe relictam. Clamaret? Ab hoc verò abhorrebat magis ob duplicem cauſam. primùm illum contrariæ factionis hoſtem ob veteres inimicitias & recentem contumeliam Titus Sempronius, & propinqui omnes impunè trucidarent. deinde tanto ſub pudore capitalis iniuriæ non oppreſſa, nondum extincta charitate in amicam

ſuam

ſuam timebat infelix honeſtæ mulieri hâc inurere tam fœdam adulterij notam. Hæc multùm diuque cogitanti, nec dum ſatis expedienti vtrum eſſet miſerum minus, cum vtrumque appareret miſerrimum: forte in mentem redijt, quod præpotenti Deo cælitus inſpiranti, & ad ſe reuocanti ſæpius promiſerat, nunquam præſtiterat incogitans, perfidus, ingratus. Igitur ex animo pœnitens incepti, atque hoc crebrò repetens, huiuſmodi calamitatem merito ſibi accidere: primùm qui alienam compreſſerat, quam tangere fas non erat: deinde quia à clementiſſimo Domino veniam ſponte oblatam ex die in diem differens contempſiſſet: prope in vltimam lapſus deſperationem, ita ſecum tacitus querebatur. O me omnium quos vſpiam terra ſuſtinet infeliciſſimum? rogatus vltro, & ſollicitatus à pulcherrima femina, id tandem admiſi flagitium, quod ne admoniti quidem alij petunt prece, pretio, vi extorquentes. Nec illam hoc nomine accuſo, ſi nupta inualido ſeni, iuuenem ſibi adoptauit, ætate integra, genere parem, nulla in re marito ſecundum. Pater ipſius, & nonnullam maritus fœdi criminis culpam ſuſtinent. Vtrique tam diſpar coniugium erat fugiendum: alter non ſponderet, alter non duceret ſenex puellam. Ac tu quidem mea Margari iaces quàm leni & facili, tam etiam felici & optata morte conſumpta. Me forſitan venia digniorem,

certè non turpioris, quàm tu eſſes flagitij reum prò quàm crudele ac miſerabile fatum expectat! In florenti ætate, in militari robore morior ſegnis & inglorius: non quemadmodum me decebat, fortiter dimicans, ab hoſte circumuentus. Et moriar miſer non in acie aut campo: ſed intra huius carceris anguſtias, fame tormento omnium maximo necandus. A quo autem necandus? Non à ſpoliario, non à latrone, non ſaltem ab inimico. minùs grauarer, ſi me clades opprimeret vſitata, & ſaltem fando audita. Sed meus eſt, vt in dolore acerbior, ſic in doloris cauſa crudelior interitus. Delicta mihi antè hoc tempus, & ſub hoc tempore magis dilecta, ipſa pariter diligens, Amica me propter nimium amorem iubet interire. vt quando illa mecum viuere amplius non poterat, ego ſecum morerer, ſecum eſſem in perpetuum. Ergo viuens, & latens, & tacens rapiar miſer ad ſepulchrum, ſecutus mortuam amicam meam, interfectricem meam, feretro impoſitam viatricem, ſicut in curru de me captiuo, de me mortuo triumphantem. Atque vt omni ſpoliatum ſolatio ſupplicium luam, ne conqueri quidem apertiùs licet calamitatem meam. Si forte vox, aut genitus, aut ſcreatus mihi exciderit inter ferendum: maius adhuc & atrocius imminet periculum morituro. ignes, gladij, ſecures in expedito ſunt. anteueniet crudelitas lentam naturam.

& maculabitur per meum ſanguinem vnà moriens honeſtas duorum. Vt præoptandum nobis videatur, has vrgeri exequias viuentis: & quod adhuc mortuum non eſt, ſepeliri celeriùs, ne plus quàm ſemel mori cogatur. Hinc meam infelicitatem agnoſcere licet expreſſiùs. beneficium eſt, ſi viuens ſepelior: maius beneficium, ſi quamprimum.

Hæc aliaque conſimilia non tacuit, ſecum murmurans Pandulphus, ac non multum quidem faciebat ille verborum, ſed multum inter ea fundebat lacrymarum: impunè iſtis, ac fors non impunè illis exitum videns futurum. Ergo dolebat, quàm ſuſpirabat intentiùs: & erat fletus, quàm queſtus liberalior: cũ propinquum mortis terrorem alius terror longè immanior, longè horribilior excepit. Recordatus eſt, quæ aliquando legerat dicentem monentemque Saluatorem, *Eos videlicet non nimiùm timendos, qui corpus occidere poſſent: ſed eum ex toto animo formidandum, eique cum tremore ſupplicandum, qui occiſo corpore, poteſtatem haberet damnandi animam cruciatibus æternis*. Igitur ægritudinem luctumque omnem à corpore ad animam cõuertens, & ſi multa, eaque turpia facinora feciſſe ſe fatebatur: in quibus hoc mentem acriùs mordebat, quòd Spiritui ſancto reſtiterat, & clementiſſimo Domino morem non geſſerat ad ſe vocanti, & veniam pollicenti: tamen ſubinde hoc etiam menti ſuc-

currebat Oraculum,quod Deus reſponderat, & dubium eſſe non poterat. *Quoties peccator ingemiſceret, ſeſe omnes illius iniurias perpetua obliuione deleturum.* Quamobrem iuuenis Euangelici primum luxuriantis, deinde ad frugem redeũtis ſecutus exemplum: Non peto, inquit, clementiſſime ac liberaliſſime IESV iam vt me à deſtinato & parato ſupplicio liberes. Nimium multa,& grauia facinora mea ſunt, quibus prouocaui aduerſum me iram cæleſtem. Eat verò, & quam merita eſt pœnam contumax atque rebellãs caro patiatur. Vnum oro circa illam: ſi fuit meo vitio fragilis ad peccandum, da eſſe ad ſuſtinendum beneficio tuo fortem atque conſtantem. Anima, Domine, Anima opus manuum tuarum, & ad ſimilitudinem tui factum, ad te redeat, Creatorẽ atque liberatorem ſuum. Peccaui Pater multò grauiſſimè, nominatim aduerſus interdictum tuum, thalamo inſidians & incubans alieno. Sed eſt tamen ſcelere meo, & ſcelere omnium infinitis partibus maior,amplior,excelſior miſericordia tua. Superat longo interuallo (non inficior) crimen perpetratum mens perfida, mens ingrata. Sed hanc etiam facillimè obruit immenſus tuarum Oceanus miſerationum. Neque hanc ipſam ſi mihi condonaueris ò hominum, ò cælitum Imperator, quicquam ideo diſſimile vel à natura,vel à conſuetudine tua facies. Proprium tibi atque perpetuum eſſe miſe-

veri ac parcere. tu mandaſti, vt frequenter orantes cantaremus, iucundam tuis auribus, quanquam millies repetitam cantilenam. Memini præterea quàm multi per ingratitudinem à te deſciuerunt, quibus eſt pœnitentibus abs te pariter ignotum. Sed vnus mihi ſemper animos fecit, & nunc pluſculum iubet ſperare à diuina miſericordia. illum dico eundem Regem, eundem Prophetam inter Hebræos. Cuius ſi factum cum meo comparo (da huic etiam libertati veniam Pater) longe grauiùs ab illo quàm a me ſuſpicor eſſe peccatum, & illius fuiſſe ingratitudinem minùs ignoſcendam. Porro ille puer pecuarius, & ruſticanus ab agro in Regiam, à panno ad purpuram, ab aratro ad ſceptrum peculiari dignatione fuerat translatus. Ego à priuatis, ſed honeſtis oriundus eandem retinui beneficio tuo, & fortunam, & rem. Ille in virili Æuo, cinctus vndique pellicum & vxorum blanditijs, potuit tamen concupiſcere alienam. Ego cœlibem exigens iuuentam impudicam (vt ſcis Domine) hoc nunc primùm, nec alio vnquam incontinentiæ cœno maculaui. Ad hæc ſua ſponte tantus Rex amiciſſimi hominis pro ſuo capite dimicantis pudicum intrauit cubile. tum verò etiam (res infanda) flagitium flagitio cumulat, & adulteram rapit in vxorem, mariti ſanguine dotatam. Ego confiteor Domine quicquid ſceleris non admiſerim à tua eſſe

miſe-

miſericordia, quicquid admiſerim a perfidia & malitia mea. Sed vides tamen quantò intra Regiam turpitudinem ſtet error meus. Ego iſtam in matrimonium popoſci. negata eſt, & alteri data. nunquam deinceps curioſis, tantùm abeſt, vt impuris aſpexerim oculis. Quinquennium & eo ampliùs mihi ſic exactum. Propoſiti mei tenax nonmutabam: nec ſpero quicquam vnquam mouiſſem, iſta ſi quieſſet. Verùm enimuerò nunc per blandam internunciam, nunc per flexanimas litteras, nunc per ineſcantia munuſcula inſidias tendens, hoc tandem cor intercepit, ac ſuum fecit. Nec eſt clam te, o Scrutator, atque inſpector cordium Deus, quam ſæpe cogitauerim de muliere relinquenda, & me vindicando in libertatem: tantum ſemper abfuit, vt Viro illius inſidiarer, infandas nuptias moliturus. Nec ego iſtæc tamen, benigniſſime Pater, volo quicquam mihi valere ad peccati excuſationem: turpiora etiam & magis nefaria facturus niſi libidinem meam tua miſeratio, tua charitas temperaſſet. hoc tantùm in eam partem diſſerui Pater, vt me mihi propter mea ſcelera diffidentem hoc pacto ad ſpem concipiendam, & ad veniam poſcendam excitarem comparando.

Quæ quidem aliaque non pauca ſecum animo voluens & crebris ea ſingultibus interpellans, corpori celerem, nec nimis acerbam mortem, animæ tranquillam

atque perpetuam vitam enixè precabatur. Nec ita multò poſt in tantam Diuinæ clèmentię fiduciam adductus ſibi videbatur; vt in beneficij loco habendum putaret, quòd à femina digrediens, non extra ianuam ſe ſubitò eiecerat, ſed huic ligneo carceri ſe crediderat, præoptans nocituræ libertati captiuitatem non dubiè profuturam. In qua cogitatione affixum tantus illum repentè ſopor inuaſit, vt à crepuſculo matutino (iam enim dies albeſcebat) in poſt meridiem vſque dormierit continenter. Tota vndique nō ſolùm Titi Sempronij domus, ſed etiam latè vicinia planctibus & lamentis perſonabant. Ille tamen non antea fuit experrectus, quàm duo gangabæ portandam in funere arcam inuicem tollentes, pondus explorabant. felix ſomnus, infelix vigilia Pandulphe. quippe inter funeris apparatum, quod Sempronius pro ſua nobilitate magnificum, ac ſplendidum fieri ſtudebat; propinqui omnes inſtare homini cœperunt, vt arcam antea iuberet aperiri, quàm in publicum prodiret. non videri vllo modo ſic ferendam, improſpectam, inexploratam. Quæ cum Pandulphus conſilia exaudiret, ab altera in alteram formidinem relapſus ex-animo Cœlites obſecrabat, nê quid atrocius de ſalute, vel turpius de honeſtate ſua pariter & mulieris conſultum vellent. Optime factum, valdèque opportune quod tenax propoſiti Sempronius fidem

fidem coniugi datam adeò non fefellit, vt arcam ipſam (inſciens profuturus) curauerit molliùs ac ſine vlla vexatione geſtari. Funere demum peracto, quod reliquum diem plane totum occupauit, in templo Fratrum Dominicanorum, cui ab S. Cataldo inditum erat nomen: in ſepulturam ampliter capacem, in quam per gradus deſcendebatur, primò arca ponderoſior, dein mulieris cadauer condita ſunt. Lapis deinde ad oſtium ſepulturæ ſimpliciter admotus: firmari tenaciter calce, ac ruderibus inſertis, nox prohibuit. ea cura per veſpillones in craſtinum dilata.

Iam Pandulphus ægrè admodum ſe habere. longior decubitus, loci humiditas, aer craſſior, fœditas odoris; ad hæc ingruens corporis inſtaurandi neceſſitas, ſitis ante omnia vehementer angebant. Quibus ille ſingulis fortiter atque conſtanter reſiſtens intentiùs Deum, & Matrem Virginem, & Eccleſiæ Præſidem rogabat pro animæ ſalute, peccata plangens, miſericordiam clamans, & Cœlo gratias agens. Inter hæc ancilla Semproniana, quæ amãtium erat conſcia, non erat alterius ſepulti viuentis cum altera defuncta: ſciens in arcam cum Hera ſua pretioſiſſimum quidque conditum ſeruari conſueſſe, cum Tiburtio Sempronij nepote rem communicat mercedem indicij pacta decimam partem prædæ faciundæ. Homo adoleſcens nihil cogitans aliud ab eadem claui-

culis acceptis, & arcanam aperiendi rationem perdoctus, extemplo rem aggredi conſtituit: puto veritus ne quis forſitan id ipſum aut neſciens, aut diuinans cunctanti anteuerteret. Ergo ſtrenuos fidoſque ſibi comites nactus, eadem nocte ſub ſecundam vigiliam aditu ceteris incognito, primum in cortem pullariam, inde in porticum, inde in Eccleſiam facilè tranſcendit. Hinc recta ad ſepulchrum. cuius lapide non difficulter euoluto, per ſcalas in tumulum duo deſcendunt, foris tertio ad cuſtodiam relicto. Senſit Pandulphus introeuntes, & de cauſa ſtatim rectè coniecit: miratus quòd ſibi antea in mentem non venerit, ſpei fouendæ. Igitur meliora, quàm putarat, ſperare incipiens, tota mente ad Cœlum conuerſus, O, inquit, liberaliſſime idemque amabiliſſime Pater, ſolemne obſecro retine is tuum, & beneficium beneficio cumula. Si das hinc euadere ſoſpitem & honeſtum, quicquid vitæ reſiquum eſt in præſens tibi deuoueo: degendum (ſi me admittunt) hic inter Fratres Dominicanos: ſi non admittunt in perpetuo tamen & caſto cœlibatu. Quibus verbis leuiſſimè murmuratis, cetera quietus, mutus, vix reſpirans expectabat, dum furunculi ſeras & peſſulos, aut ſilentes remouerent molliter impulſos, aut ferro frangerent ſtridentes, reſiſtentes. Ecce autem nullo negocio Tiburtius reſolutum operculū manu ſuſtollens, intrò inferebat
laternam

laternam : cum Pandulphus horribilem mugiens fremitum ſubito exurgit, formidandus, minabundus. Quo tam inſperato caſu perculſi & attoniti adoleſcentes, cum ingenti trepidatione, clauis etiam armiſque relictis; ſeſe foras eijcere feſtinant: clamantes in illo ſepulchro, in illa capſa Diabolum ab ſe repertum luridis alis, cornuta fronte, igneis oculis, rictu horrendo & patulo ſtridentem. Nec mora: egreſſi Monaſterio qua intrarant, vbi poſtera dies illuxit, Ancillam ex compacto partem prædæ poſcentem, continuo pugnis, calcibus, fuſte ad necem vſque mulctarunt, mendacem, perfidam, veneficam vocantes. Ex qua pulſatione poſt triduum miſera extinguitur: cum interea ſpiritu intercluſo, ne vnum quidem verbum effari potuerit, neque indicare aut Iudici percuſſores, aut Confeſſario ſuas culpas.

At Pandulphus per eum modum furibus abactis, fugatiſque ſeruatoribus ſuis, ſepulchro egrediens primùm omnium ante Aram maximam in genua procumbit, Cœlo gratias referens, & quod vouerat votum confirmans de Religione, de continentia. Poſt hæc facem accēſam manu præferens, denuo ingreditur ſepulchrum, & ex arca quicquid erat pretioſiſſimum aufert, omne in Chriſti pauperes, & pia opera diſtributurus, vt poſtea ſtatim executus eſt. Venit deinde ad pulcherrimā defunctam, eamque diu contemplatus, fragilitatem

 intuens

intuens mortalium, ſe quàm cum maximè incendi ſenſit ad ſalutem animæ procurandam,humanaſque omnes delicias, pro nihilo pútandas. Poſtremò illinc abiturus, non dum planè affectibus liber, Mea Margari, dixit, quale facinus, vel potius prodigium tibi venerat in mentem, quia me nimium amares, velle tecum vt morerer! Hæc intimi & vltimi odij ſigna ſunt, non amoris. Addita odio crudelitas. quia enim non moriebar, nec me poteras ipſa interficere; curaſti tecum, vt viuens ſepelirer, paulò poſt haud dubiè moriturus. Raros puto inuenias barbaros, qui faciant hoſti ex nimio odio, quod tu facere anāti conata es propter amorem. Sciri operæpretium eſt quo nam modo inimicum, quæ ſic amicos. At enim quia non impietas te ad facinus impellebat: minime minime gentium: ſed amoris filia formido, nè me ſcilicet altera potiretur, te fato functa: gaude dupliciter, quòd & ego incolumis ſum, & tu nihilominus id conſequère, quod optaſti. Adſpiret voto Clementiſſimus Deus. Tu felix eſto in perpetuum. His dictis capſa iterum clauſa, monumento egreſſus, lapide repoſito, Monaſterij gnarus ex clauſtro in hortum, inde domum recta contendit: non auſus in publicum prodire aliquot dies. Adeò nondum vitæ ad plenum redditus ſibi videbatur, ſed adhuc ſemimortuus, adhuc ſemiſepultus. Ad extremum rebus ſuis prudenter

diſpoſitis,

diſpoſitis, & a parentibus venia impetrata in familiam Dominicanam, tunc eximiè florentem nomen dedit; vixitque ad vltimam ſenectam virtutis & ſapientiæ ceteris exemplar.

Complacita eſt in maiorem modum Regi *atque* Sodalibus *hiſtoria Pandolfina*, *quàm* Franciſcus Coppetta *non ſolùm Poetica, ſed etiam Oratoria facultatis peritus belliſſimè recitauit. Ea verò nulli audientium tam longa eſt viſa, quàm nunc nobis videtur deſcribentibus, & foras trudere feſtinantibus. Colligo ex eo quod adhuc pauſculum apud ignem commorati ſuper ea varijs ſermonibus diſſeruère, increpantes alij Metrodorum, quòd ſeni collocaſſet; alij Sempronium, quòd ſenex duxiſſet Virginem puellam: excuſantes autem multimodis Pandulphum, cuius non ſolùm honeſtati, ſed etiam vita conſultum eſſe gaudebant. Ad hæc ſingulis in non amplo conclaui apud ſplendidum ignem excalfactis, quanquam paulò poſt cubitum diſceſſuris, hoc eſt tempore ad potandum minus opportuno:* Rex *non cœcubum, aut falernum, ſed his melius trebianum ex Aërijs circa collibus genitum* Archelao *propinat. Ille poculum dumtaxat labris admotum, Cape, inquit, elegantiſſime* Coppetta, *meque per Liberum in gratiam redi, ſi ſum tecum iocatus liberiùs. Libenter, inquit* Coppetta, *quia ſum narrando fatigatus, & ſicca ora, ſiccum guttur ardet irrigari. Nam apage iſtam quam offers cauſam humaniſſime* Archelae. *Iocus licet ſubmordicus non deſiderat reconciliationem inter ingenuos: ac ſi maximè deſideret,*

non aptè tu illam per Liberum cum cultore Apollinis & Muſarum. Imò verò, Caporalis *interpeliat, Aptiſſimè. nam quod aliud poetis numen magis propitium, magis etiam expetatum, quàm Bacchus? Iactant illi quidem Aſcrea flumina, Dirceos fontes, & Caſtalidum laticem aut Caballinum. Sed tantùm iactant, & verbo poſcunt: ipſi ſe generoſis Albano aut Faliſco largiùs ingurgitant. Nec Vates (mihi credite) aut plures, aut meliores olim rigabat in Parnaſſo Aganippe, quàm Mæcenatis cella vinaria in Vaticano. Sub hac poculis non Heluetico more certatum, ſed ciuiliter ac modeſtè inuitatum inter iuniores. Porro* Ergaſtus & Archelaus *vt magis grandes, ita magis abſtinentes, libatis terſiuiter poculis arridebant, ſeſeque in conuictu pariter hilares atque amabiles præbebant. Quærit interim* Rex *de hora: nunciatur ſextam pridem auditam: ſed videri tardiùs ferri horologium: noctem eſſe haud dubiè magis adultam. Ergo, inquit, ad optatiſſimam quietem, & ad artus vino conſperſos largiore ſomno irrigandos properemus. Craſtinum diem, vt cuique cordi erit venando, inambulando, colludendo inſumamus licet: hunc poſtea in locum ſub veſperam ſtata hora conuenturi, ſuperis beneuolentibus ad incœpta munia obeunda, vt illud ſit corporis, hoc animi & ingenij negotium. Vtrumque honeſtū laudabile, nobis & noſtro generi conueniens. Ita cœtus dimittitur, & ab ſingulis cubitum itur. Poſtridie ad veſperam vſque alij alijs negotijs intenti, pro arbitrio carpebant diem ad præſcriptam horam præſto futuri, vt iubebantur.*

Decadis Primæ Finis.

THRA-

THRASYMENVS
ſiue
ANTOLOGIAE
Illuſtrium Exemplorum.
DECAS SECVNDA.

Exemplum Primum

Argumentum.

Sutor Calcearius in re anguſta tres nubiles filias vnde collocaret non habebat. Precatur quotidie S. Nicolaum, vt ſibi præſto adſit. Dolon Argentarius pietatem pauperis irridet. meliorem ait ſibi Patronum contigiſſe Daniſtam Hebræum. Lætatur Hebræus ſe Sanctis Chriſtianorum anteferri. Demum ita cadit res. Argentario & Daniſta illuſis, eorum ſumptu Calcearius filias maritat.

Commodum Nox morantem, & ſolito magis nitentem inuida occiderat diem; & pertæſa parricidij, fontem lucis Apollinem rogabat, vt ſplendidiore

didiore flamma Cæleſtes accenderet faces, quibus ſaltem defuncto fratri honeſtiùs parentaret: cùm ad idem conclaue, diurnis negotijs cùm die finitis, ad mentem recreandam nobilis turba conuenerat. Quibus aliud ex alio fabulantibus, quaſi laſciuiens dextera fides exploraret cantumque pertentaret, ad iuſtam armoniam mox edendam: Regis *amabilem nutum pro imperio habens, hoc narrandi exordium reſumpſit Ergaſtus. TAMETSI ex legibus ante conſtitutis libera cuique noſtrum facultas permittitur de quocumque argumento diſſerendi; tamen pleroſque animaduerti colloquio ſuperiore libentes noſtra veſtigia ſecutos. & quia ego de condonandis iniurijs dixeram, multa eodem ſpectantia cùm voluptate (ſpero etiam cũ fructu) diſputata ſunt. Quo magis mihi cauendum eſſe arbitror, ne parùm iucundam, aut parùm vtilem materiam prior in medio proponam, à qua non dixerim imitanda & perſequenda, ſed ſaltem comprobanda veſter animus abhorreat* Rex ſapientiſſime, optimi Sodales. *Ergo agè ſanctiſſimam* Pacem *pia* Liberalitas *conſequatur, & fœdam opum cupiditatem illuſtre factum ab homine non illuſtri, longiſſimè gentium doceat amandare.*

SVmmus Pontifex Leo X. Eccleſiam gubernabat Catholicam Romanam, cùm hoc factum miraculo proximum Ferrarię fertur contigiſſe, quod Mithologi ſeculares à ſcripto-

ſcriptoribus rerum Eccleſiaſticarum mutuati ſunt. Opifex fuit calcearius nihil poſſidens aut terrarum, aut pecuniarum, præter id quod in diem ſuendis calceis lucrabatur. ceterùm Vir erat religioſus, & modeſtus, & ſimplex. Mulierem ſui ſimilem, ſed aliquanto magis ſolertem atque prudentem in matrimonio habebat nomine Paulinam, ipſe Calliſtus vocabatur. liberos genuerant, alebantque communibus omnium laboribus, marem quidem nullum, feminas autem tres. quarum duæ iam adultæ multos amatores propter pulchritudinem, ſed nullum maritum propter paupertatem inueniebant. Calliſtus iam ætate in ſenium vergente, cum aliud à quoquam præſidij non expectaret; totum ſe ad diuinam miſericordiam benignitatemque conuertit. In primis S. NICOLAVM quaſi Præſidem Patronumque ſibi adoptauerat. ad cuius in templo aram & imaginem quotidie ante lucem, & ante opera diurna genuflexus hanc fermè precationem recitabat, O Præſul Sanctiſſime ac liberaliſſime, qui olim in terris degens domeſticas copias ad opera pietatis conferre ſolitus eras; qui tres Virgines ſorores æquè pauperes à turpitudinis periculo redemptas, & auro tuo dotatas honeſtè collocaſti: reſpice de Cælo ægeſtatem meam, & periculum impendens mearum, niſi maturis beneficio tuo nuptijs iungantur. Nihil ambigo Pater nec ambigere fas eſt,

maiorem

maiorem nunc tibi eſſe,quam olim fuerit, benemerendi facultatem. Tu grandes Domino pecunias viuens fœneratus es. nec eſt clam me, quid ille tibi repromiſerit, & qua tecum ratione ſtipulatus fuerit. centum pro vno ſpopondit redditurum. Agè Præſul humaniſſime, tuas reputa, vt illas olim reputaſti, filias meas: earumque tantiſper defende virginitatem & puritatem, donec commodum vtrique inuenias maritum. Ego quamdiu viuam,& illæ pariter mecum, quem Sancta Eccleſia diem tibi conſecrauit, aſperiore inedia excipiemus, & præcipua veneratione proſequemur.

Hæc aliaque conſimilia Calliſtus in ſingulos dies repetebat, nec antea vnquam manè in tabernā, quin priùs in templum, & ante aram Sancto dicatam. Feſtis autem diebus precatio longior crebrior, efficacior adhibebatur. In eadem habitabat vicinia, & eodem in templo frequens erat Dolon argentarius. Qui cum ſæpè ad aram S. Nicolai genuflexum adſpiceret ſutorem intentè ſupplicantem, omnique geſtu ambientem, forte cum illo ſimul templo egrediens; Quid tu, inquit, ò vicine cum illo Sancto negotij habes? fortaſſe cum ſis pauperrimus, rogas, vt te diuitem efficiat? Non reprehendo: quippe qui grauiſſimum ſcio eſſe paupertatis iugum: ſed habeo ego, ſi velis, excutiendi viam meliorem. cui ore libero Calliſtus,

Apage,

Apage, inquit, cum iſta interrogatione homo nummorum. Ego quamquam rudis ſum atque imperitus, hoc tamen didici & ſcio, non eſſe à Deo, neque à Sanctis petendam opum affluentiam. ſit vnde viuas, vnde veſtias, & quo te in tectum recipias: hoc ſatis eſſe nobis debet peregrinantibus,& aliam quęrentibus domum perpetuò manſuram. Me (Superis gratia) non pœnitet quantulum in dies lucri facio, & ſum honeſtate paupertate contentus. Filias habeo duas iam adultas, & coniugio maturas. his dotem à Superis precor: & ſpero per Sanctum Præſidem Nicolaum largituros. Riſit ad hæc verba non ſordidus tantum atque auarus, ſed etiam impius Dolon, non aliud Numen, quàm argentum aut adorans, aut agnoſcens. & O, inquit, ſtolidiſſime mortalium, qui à mutis imaginibus pecuniam expectas. tuæ vero filiæ ſi aliam dotem non habent,quam quæ à Sancto tibi conficitur; credo nubent proximis Calendis ante Lupercal. At tu ſi ſaperes mi homo longe aliam inſiſteres viam augendi fortunas tuas, & iſtarum locandi puellarum. Mihi crede non ſupplicationibus & votis, ſed induſtria, ſagacitate, ſolertia dos paratur filiabus; ab his maximè, quorum eſt domi res anguſta, ſpes foris planè nulla, & viuere coguntur in diem. Quanto ego melius? qui non ſtatuas & marmora ſollicito, ſed Iſmaelem daniſtam mihi curatorem

rem & patronum delegi. præſtat hic mihi, quod nunquam Nicolaus tibi, quotannis aureos minimum trecentos. Ego illi fœneror condicione bona: ille alijs refœneratur meliore. ſic lucramur vterque haud magno cum labore, periculo plane nullo. Tu ſi velles (nam amo te) huic adijcere negotiationi cenſus tui partem, & præterea quantum tibi pecuniarum labor aſſiduus parit ſuper tua tuorumque alimenta neceſſaria: ego ſpondeo tantum ad te vſurarum eſſe rediturum, vt prope ſingulis annis ſingulas nuptias filiarum tuarum aſpiçere poſſis.

Ad quæ quidem Dolonis in ſpeciem vtilia, ſed reapſe inhoneſta, & homine Chriſtiano indigna conſilia breuiter Calliſtus reſpondit, Malle ſe inopiam & ægeſtatem omnium rerum pati continenter, quàm omnibus bonis abundare per inconceſſas, & lege vetitas vſuras. Dotem filiarum non eſſe ſibi vllum dubium (modò precantem fiducia, innocentia, pietas non deſererent) quin à Superis humaniſſimus Præſes impetraret. eum vero non ſtolidè ſolùm, ſed prorſus impiè facere, qui Vir Chriſtianus perfidum Hebræum, malis artibus infamem Sanctiſſimo Præſidi anteferre non dubitaret: ſperare ſe tantum ſcelus haud inultum Cælites laturos, cùm minimè putarent, fors ei ſupplicium, ſibi auxilium à cælo venturum. Ob quæ verba conuicijs proxima, nihil incanduit,

 nec

nec acerbè reſpondit Argentarius:moreni ſcilicet ſecutus auarorum. quibus nihil ſactu graue, nihil perpeſſu durum videtur, niſi ſi quid vel auferat compendium, vel afferat diſpendium. iurgia, maledicta, & contumelias ita prætereunt, vt ſentire non credas. Dolon igitur ſubridens hoc tantùm reſpondit: Breui es viſurus, Calliſte, ac palàm confeſſurus, quàm multum Iſmael mihi, quàm nihil Nicolaus tibi largientur. Quod nimirum idcirco dixit Argentarius, quia tempus appetebat, quo tempore Daniſta ſupputatis rationibus lucrum totius anni ad ſe domum afferre ſolebat. id erant cuiuſque anni primordia poſt Chriſti Saluatoris diem Natalem. contentio autem hæc inter illos inito Decembri fuerat inchoata. Per quod ſpatium quoties alter alteri occurrebant, extemplò ridens Argentarius: Hem Calliſte, cudit necnè, an nondum etiam tibi argentum ad nuptias Nicolaus? Puto iam cudit, inquit Calliſtus, & in ſacculum recondit. nūc tempus expectat numerandi. Ecquando autem iſtud explebitur tempus? Neſcio, inquit: ſed ſuſpicor cùm tua etiam maturuerit, & menſuram impleuerit adulta malitia. Sumus enim eodem tempore vterque (iam prædixi) tu caſtigandus, ego conſolandus. Atque hoc pacto cum ſæpe inuicem luderent, & laceſſerent cauillis; forte aliquando litigantibus, & ſpeciem altercandi præ ſe ferentibus

Iſmael ipſe ſuperuenit. cui cauſam clamoſæ contentionis requirenti narrat ordinē Argentarius, quam quæſtionem cum Calliſto agitaret, & qua cauſa ſuſceptam. Mox Hebræum ſolito blãdiùs demulcens, & dextra humerum supernè contingens: Hic hic, inquit, colendus tibi Calliſte: contraque paupertatē huius potius, quam Nicolai imploranda ſubſidia. Quippe huic antè ceteros (incredibile dictu) facultas prodigiorum, & vis pecuniæ in immenſum permiſſa eſt, ſinè cura, ſinè opera fœnerantis. Non neceſſe habebis, ſi me audias, fatigare inanibus precibus Cæleſtes, & iſtum ſemper diluculo excitare, Sanctum Procuratorem, vt ſupero Monarchæ tuos porrigat ſupplice libellos. Hunc ſi habueris amicum Iſmaelem, ſat eſt. atque vtinam antè habuiſſes: non nunc adſpiceres ſedere domi otioſas, & tecum feneſcere grandes puellas. Ad quæ ſtultiſſima verba vir innocens, & Cælitum reuerens Calliſtus, quamquam exarſerat iracundia, & ſic negligi Sanctos Dei ægerrimè ferebat: tamen non aliud in præſens reſpondit, quàm confidere ſe, vt propediem cauſam ſuam & ſuarum miſericors Dominus reſpiciat, & impiam dicacitatem, ſordidamque auaritiam (vt ſe dignum eſt) vlciſcatur.

Iſmael cum ſe ſuamque ſapientiam in tantum extolli animaduerteret, vt ab homine Chriſtiano, inter Chriſtianos ipſis etiam

etiam Chriſti Sanctis anteferretur; non eſt credibile relatu, quanto intus gaudio, quanta foris ſuperbia & arrogantia intumeſceret. Cumque ob honorem ſibi publicè habitum immenſas Doloni gratias egiſſet, pollicitus ſe tanti beneficij gratum ac memorem ſemper futurum; ab eo tunc quidem alijs intentus negotijs propere digreditur. Vbi autem veſpere reuerſus eſt domum inſtitit ſeriò cogitare, num quam fors fortuna rationem ſibi offerret gratiæ referendæ. iam præterierant Domini Saluatoris feriæ Natales. quo nimirum tempore ſolitus erat Hebræus Daniſta ſupputare rationes, & quantum Doloni ex annua fœneratione deberet, id ipſe met ad eum deferre, ac noua inſtituere nomina in annum conſequentem. Supputauit: & Doloni ter centum aureos vnius anni compendium fore animaduertit. Hos non ipſe ad hominem portare vt conſueuerat, ſed cum ſplendido munere per alium mittere decreuit, ioco inſuper addito, vnde muneri gratiæ pluſculum accederet. Nota eſt per Autumnum conſuetudo hebræorum, vt hieme lautiùs veſcantur; quia enim carnem ſuillam ex vetere interdicto tangere ac libare nefas putant; in eius locum domeſticis paſcuntur anſeribus. hos propter eam cauſam adeò liberaliter impinguant ſaginantque, vt nonnulli quadraginta, ſexaginta, etiam aliqui octoginta pondo æſtimentur. Ex his vnum gran-

diorem Iſmael delegit, quem Argentario donaret. In eum tamen prius exenteratum, detractis inteſtinis, trecentos aureos tenuiſſima tela, tanquam marſupio inuolutos coniecit, atque abdidit inſutos. nempe pro certo exiſtimans, non eos ad aliorum, quàm ad ipſius Dolonis manus poſſe peruenire. ſiquidem Dolon tametſi erat valde locuples, & gente haud ignobili creatus; tamen neque vllas ancillas, neque vllos pueros domi alebat, vna coniuge contentus. hanc Hebræus longè optimam & honeſtiſſimam, & religioſiſſimam eſſe potiſſimùm ex eo intelligebat, quòd maritum à turpi quæſtu, & ab re vſuraria, id eſt ab amicitia ſua diuellere fruſtrà tentabat. Igitur non dubitare, ſi anſerem aperuiſſet, quin repertum argentum continuò ad maritum deferret. quem poſtero die ad ſe venturum ſperabat gratulabundum, & de aue prægnante, mox aurum enixa futurum inter eos longum iucundumque ſermonem. Ea res quemadmodum hominem fefellerit, & longè aliter ceciderit, quàm ſpes fuerat amborum; deinceps paucis exequi conabor.

Acceptum Dolon anſerē, neſcius quàm pretioſum ſibi vterum geſtantem, poſtquam iterum iterumque verſauit mirabundus, coniuge arceſſita: Delibero, inquit, de hac beſtia facturus quid ſim. Nobis viceſima illius pars in totam hebdomadam ſufficiens eſt. Reliquum per-

dere, non ſolùm dementia, ſed & piaculum eſt. Cenſeo igitur vt venalem ſalſamentarijs, aut cauponibus, aut palàm in macello exhibeamus. Non eſt dubium, ſubridens bona coniux reſpondit; quin monſtrum anſeris domo extrudendum ſit, & aliquò abijciendum. Nam (vt ſis ſciens mi vir) id tibi vni exedendum foret. Ego talia & à talibus nõ comedo neque tango. Vendatur ergo, dixit Argentarius: vendatur. feram ego ad auiarios propolas. & quamquam valet omnino ducatos duos: vendam tamen paulò minoris, & mox referam in numerato argentum. Cui ſtatim vxor indignabunda; Sanus nè es, inquit, qui hoc palàm in forum, munus iudaicum, ſubitò noſcendum? Mihi crede, non tu tam facilè anſeris emptorem, quàm tui deriſorem populum offendes: nec tu hodie pecuniam domum, ſed ſcommata & ludibria relaturus es. præſtat, ſi vendendi libido eſt, priuatim vendere cuipiam è numero vicinorum. nihil iſtis per iſtuc ſuſpicionis, vel nouæ admirationis accedat. iamdudum te, tua compendia, tuas ſordes nouerunt. Placuit prudens feminæ conſilium marito, cuius menti tales auaritia tenebras offuderat, vt decens indecenſue non internoſſet. Poſtquam igitur caligine abacta, redijt animi ſerenum: Vocemus, inquit, calceariuni iſtum vicinum noſtrum, ſanè ſimplicem & bonum virum, cui familia numeroſior facilè ſua-

debit

debit emptionem, & nos dabimus pretio commodiore, quam alijs eſſemus daturi. vno aureo coronato mercê redimat haud dubiè duorũ. nil poſco ampliùs amicum, pauperem, vicinum. Tu verò, inquit, pia femina, ſapientiùs faceres, ſi totum donares mi vir in eorum criminum expiationem, quibus irritaſti cæleſtem iram, cum iſto contrahens atque communicans Hebræo trapezita. Tum Apage, inquit Argentarius, prodiga mulier cum iſta tam profuſa liberalitate: duos teruncios in ſtipem mendicanti ſi demus, ſat eſt.

Ne longum faciam, euocato calceario, & quid ſe vellent rogitanti: Quid tu, inquit Argentarius, dono accepiſti à Sancto tuo Nicolao, per Dominicos Natales? Nihil ego quidem in præſens ait calcearius: ſed aliquid expecto propediem; præſagit mihi mens appetere tempus cum meas filias nuptui dem. Viri duo mei loci atque ordinis ſanè ſtrenui & honeſti poſcunt inſtantiſſimè. dos tantummodo moratur euentum, quæ in præſens mihi nulla. ducentos aureos ſicunde conficere poſſem, hodie ipſo vtramque collocarem ex ſententia. Iuſſi ergo generos mihi deſignatos expectare pauliſper, nec aliam interim quærere condicionem: confidere me pluſculum etiam quàm peterent daturum paulò poſt. Laudare calcearium bona vxor argentarij, quòd omnem ſpem in ſupremo illo Monarcha, & in Sãcto Nicolao

quaſi

quaſi purpurato ac ſatrapa repoſitam haberet: contra Dolon illudere ac inſultare pariter vtrique gloriabũdus: Iſmael Iſmael mihi præſto adſit, argentum pariat, lucrum ſuppeditet, beatus ſum. Vide interim quale quantumque honorarium miſerit mihi benè ominans ineuntis anni proximas Calendas. Inter hæc anſere prolato ſtupentem magnitudine, ac pinguitudine calcearium Dolon iterum alloquitur. Vides, inquit, noſtræ familiæ paucitatem. Mihi & vxori tam grande animal nè inuadere quidem animus eſt. puto integrum menſem aſſidue pugnantes vix profligare ac vincere poſſemus. In tuis caſtris milites ſunt, Calliſte, plures & robuſtiores. dabo hunc hoſtem vobis ad contrucidandum, & contruncandum. Spero breuiùs, faciliùs, iucundiùs debellabitis. pretium erit pro re minimum ac leuiſſimum, ſeſtertij quadraginta. Cui calcearius; Rem, inquit, video eſſe tanti. ſed quod alijs vile, id carum mihi neceſſitas mea facit: dimidio minus à me accipias rogo. id facilius tua copia, quàm inopia mea fert. Quid multis moror? ſex denarijs tranſacta res eſt. Operæpretium videtur cernere quorũdam aut malum genium, aut aduerſam fortunam. pœnituit non ſemel calcearium quòd tanti emiſſet: & reuẽdere tantidem, aut etiam minoris exoptauit. neſcius inſipiens prægnantem volucrem in ſuis ædibus, in ſuo nido pullum aureum eſſe parituram.

Denique numerato argento digreſſus, & domum regreſſus, coniugem liberoſque tot dierum obſonio parato exhilarauit. ſtatim igitur prudens matrona Lucretiam filiam natu maiorem cognométo Flauam ad ſe arceſſit: & Hanc, inquit, pennatam pecudem vbi deglabraueris cultro aperi, exentera, purga diligenter. mox ego diuidam tibi quas partes in hanc hebdomadam recentes coquere habeas, & quas in alteram tertiamque ſeruare oporteat duratas & ſale armatas aduerſus humidos tepores. Puella conſciſſo anſeris vtero, dum interiora manu ſcrutatur, pro inteſtinis marſupium auro grauidum offendit, extractumque lætitia exultans, cùm ad Matrem deferret, fortè obuium habuit Patrem. qui re primùm audita, deinde oculis vſurpata, totus in admirationem ſtuporemque adductus, mox in varias cogitationes animo diſtractus; nihil vnquam minus exiſtimaſſet, quàm venire vnde venerat tantam pecuniam, & fuiſſe huius miſſionis Auctorem Iudæum. Ergo coniuge accerſita, Valde vereor, inquit, mea vxor, quid hic ſibi Argentarius voluerit hoc intra volucrem auro occultato, & ad nos miſſo pauperculos, ſibi odioſos, certè non amicos: cum è contrario ipſe ſit auri cupidiſſimus, & leuiſſimam quamque iacturam grauiſſimè ferat. Vidi ego cùm fortè inter numerandum teruncius excidiſſet, continuò capſas, armaria, ſellas,

& totam

& totam ſubuertere domum, quouſque reperit tandem, & gauiſus eſt. Hunc tu talem ſincero & candido animo ſuſpicaris venire muneratum, & diſperdere vltrò coactum Theſaurum? non poteſt. aliquis omnino ſub hac ſpecie dolus occultatur. Timeo vſurarios, & dona ferentes. Venit igitur in mentem referre ad Argentarium ſuam crumenam, & priùs illi reddere, quàm nos aliqua fraude circumueniat. Hæc Vir ſimplex Calliſtus. cui Sofronia vxor, haud dubiè maioris animi, & acrioris ingenij mulier: Ego, inquit, pauló aliter iſta intelligo, & accipio, quàm tu facis optime Vir. Quid enim obſecro verearis? & quam fingas tibi fallaciam per iſthæc moliri Argentarium? Vtrum tu callidum hominem in contrahendo decepiſti, an illi quidpiam furatus aufugiſti; vt tecum iniuriarum vel damni dati agere poſſit. Nihil huiuſmodi factum, aut inceptum. Ille te rogauit, vt auem emeres. emiſti: pretium ſoluiſti: datam exportaſti. Quis hic fraudibus, aut inſidijs locus? An dicat quiſquam fuiſſe officij tui, ferro ſcindere ventrem, & exta contemplari? non ſacrificabas: & illò emptor veneras, non haruſpex. Quanto ſatiùs eſt, nobiſque conuenientiùs primùm Clementiſſimo, & bonorum omnium largitori Deo; dein noſtro apud illum deprecatori ac Præſidi Sancto Nicolao gratias agere, quòd patuerint noſtris precibus diuinæ aures, nec

in irritum ceciderint vota pauperum Parentum! Sic enim mihi perſuadeo, mi Vir, & hoc habeo (ſi quid vnquam aliud) exploratiſſimum, vnde vnde hoc aurum erutum ſit, quod nec diſpicio ſatis, nec exquirere libet; venire in noſtram domum Cælo annuente, Sancto mittente ad has Virgines iamdudum nubiles honeſtè collocandas. Id nos ipſi noſtrum Patronum inſtanter popoſcimus tamdiu, & nunc demum opportuniſſimo tempore indulgentem, & vltrò ingerentem poſtulata, vel non agnoſcamus immemores, vel diſſimulemus ingrati? Nam quid illud eſt quæſo, quod ſubiungebas te ad Dolonem eſſe relaturum? Scilicet ideò tecum, atque cùm liberis tuis munificus eſt Sanctus, vt tu ſuam liberalitatem aliò transferas reijciaſque in hominem (pròh pudor) nominis ſui hoſtem capitalem. Vade potius, quantum adhuc diei ſupereſt: generos appella, dotem pollicere, ſtatim contrahite: nuptias hodie faciamus. Vos filiæ pinguem anſerem in cenam varijs condiendam modis parate vniuersā multis hodie veſperi in conuiuio futuris apud nos.

Mutauit facile conſilium, ſimplex ille quidem, at non pertinax Calliſtus; & vxoris prudentia collaudata, id quàm primùm exequi ſtatuit, quod illa ſuadebat. Ergo ſtatim domo egreſſus, Templū maximum ingreditur, præpotenti Cælitum Monarchæ, ac Patrono ſuo Nicolao gratulatum,

Huc

Huc in tempore paulo poſt (ô ſemper fauens innocentibus, & pijs mortalibus cæleſte Numen) ſua ſponte illi duo conuenerunt , quos Calliſtus petebat , generos ſibi adſciſcere paratus. Docet igitur breuitèr vtrumque , iam ſibi eſſe in expedito pecuniam,dotis nomine filiabus aſſignandam . ſi condicio illis placeret , ac niſi fortè aliud mallent; poſſe illo die negotium transſigi & abſolui : dotem fore pro ſua & illorum fortuna non pœnitendam : ambabus filijs ſingulos centum quinquaginta Philippæos. Exultare gaudio ad hanc vocem , ad hoc promiſſum vterque ſponſi deſignati : & iam tunc gratulatione ante capta , propinquos inter ſe appellare, Calliſtum ambo ſocerum , ambo parentem vocantes complecti, rogare,inſtare vt negotium maturent. Sic primum actis Domino communiter gratijs ; dein quæ ad coniugium , quæ ad dotem ſpectabant , contractis omnibus & expeditis; domum omnes ad Calcearium veniunt, ſponſam vterque agnoſcit ſuam , ritè nuptias celebrant, feſti & hilares diſcumbunt. Sofronia vxorem Argentarij , & Calliſtus ipſum Argentàrium ad ſponſalia vocauerant, iuſſerantque honeſtiſſimum locum tenere inter diſcumbentes,qualem diuites ac nobiles vulgò ad populum tenebant. Quin etiam pronuba nouarum nuptiarum vxor fuerat Argentarij , ſponſaſque non tantùm auſpicijs , verùm etiã ſe dignis muneribus

honeſtauit. Steterat inter epulas, interque adſtãtium communem lætitiam mirabundus Argentarius, Vnde nam pauper opifex tantam ſubitò pecuniam eſſet nactus, quanta duabus eodem die filiabus collocandis ſuppeditarat. Itaque domum reuerſus, poſt beneuolam gratulationem: Si fas, inquit, hoc me interrogare, dic amabo Calliſte, vnde tantum, atque tam repens ad te aurum defluxit? A Cælo, reſpondit Calliſtus. Prædixin ego tibi iam iſtuc mihi cudere Nicolaum, cum prima occaſione tranſmiſſurum? Hoc profectò aliud eſt, quàm beſtias mittere ſaginatas. Deſine poſt hac Iudæum tuum cum Sancto Epiſcopo velle conferre. Hoc poſtea videro, inquit Argentarius; exequere nunc modum rationemque tranſmittendi, vtrum per nubem, per Angelos, per aliquem Beatorum: an te ille potiùs docuerit, quo in hortulo aut campo defoderes theſaurum. De hoc aliàs, inquit Calliſtus, otium in præſens narrandi non eſt. me ſponſi & ſponſalia vindicant totum, curare aliud aliquid non permittunt. Ita vtrinque diſceſſum eſt.

Iſmael fœnerator hebræus, quia rem argutam & lepidam feciſſe ſibi videbatur, anſerem auro infarciens, nouus opifex culinarius; totum diem fruſtra expectauerat Dolonem, vt ad ſe iret, duplices gratias redditurus, pro anſere, pro pecunia. Tum verò etiam ſubducere cum eo rationes,

nes, & accepti expenſique tabulas confer-
re cupiebat quamprimùm. Poſtero igitur
die vbi ſtatim diluxit, vltrò ille ad Argen-
tarium ſe confert: & primis verbis; Qua-
le, inquit, viſum tibi noſtrum munus An-
ſerinum? Sanè magnum atque magnifi-
cum, reſpondit Argentarius. multam tibi
de hac humanitate, ac liberalitate gratiam
debemus. Nil fermè aliud. Expectare
Iudæus, vt de reperta inter ſcindendum
aurea crumena mentionem faceret. non
facientem ſuſpicatus eſt velle mentiri, ac
ſecum dolo malo agere paratũ Dolonem.
Ergo iterum, An tu, inquit, exenteraſti
auem prægnantem? & qualem in vtero
fœtum offendiſti? Fortaſſe obſtetrix te fe-
fellit, & auara pretioſum partum celauit.
Expedi quæſo, quid acciderit. Ibi cum
aliquo rubore Argentarius, & ſi eſt inue-
recundiæ Cupiditas Mater: Mea, inquit,
vxorcula ſtomacho eſt imbecillo, & nimis
delicato. ad ſic optimam & ventrioſam, &
adipatam nauſeabat. Itaque prorſus in-
tactam Calceario huic vicino vendidi-
mus. Pretium ſex denarij fuere. Tunc
animo conſternatus, Hem quid audio?
exclamat Hebræus. Vendidiſtis? & qui-
dem tantulo? nos infelices, Calcearium
beatum! Tumentem auro ventrem abie-
ciſtis, dum eum venditis donum. trecen-
tos ad te aureos legatus Anſer in vtero ge-
ſtabat, tuum ſcilicet vertentis anni ſub-
ducta ratione compendium. Vides quan-

tam feceris iacturam imprudens & incogitans. Ad quæ verba non minorem in modum commotus Argentarius, periculo ſuo didicit mirandam eſſe Dei prouidentiam, & infinitis partibus anteſtare conſilijs humanis conſilia diuina. S. Nicolaum lepidè vltum dicaces iniurias, & Numinis ſui contemptum. Merito ſibi accidere, quicquid accidit, in vindictam. habere Calcearium pietatis ſuæ fructum: habere in quo Superis æternùm gratuletur. habere in quo ſuis obtrectatoribus inſultans triumphet. In ſumma nihil propius eſt factum, quàm vt per eam verberationem reſipiſceret, ac frugi eſſe inciperet Argentarius.

Verùm enimuerò paulò poſt cupiditate rurſus excitata, & ſpem nacta recuperandi, quod amiſſum eſſe videbatur; facilè antiquum vitæ habitum reſumpſit, deſiderio adhuc infante damnato, & ſuffocato tanquam in cunis. Ergo ad Iudæum conuerſus, Quicquid huius factum eſt, id apparet tua culpa factum. Ergo tuam conuenit eſſe iacturam, nec omnino alterius quàm tuam. Quid enim? mittuntur iſto modo pecuniæ ad creditores? vt neque cernantur occultatæ, nec aut ſcripto, aut dicto retegantur? Ego ſcilicet diuinarem metallo conſtare Anſeres veſtros, & tam pretioſis tumeſcere inteſtinis. Quid ſi pauperior vicina, vt interdum ſolet, aut quiſpiam agreſtium colonorum, qui frequen-

ter apud me diuerſantur heſternum prandium mihi præparaſſent? illi nimirum potiri auro, rem inficiari, alio fugere ſecuri potuerunt, nobis eluſis. Nec eſt dubium, ſi quid huiuſmodi euenißet, quin tuo vitio eueniſſe dicendum foret. culpam hic meam nemo agnoſceret: iure tibi, ac ſtultitiæ tuæ Iudex imputaret. Fac vero etiam miſiſſe me ad iſtas Calcearij puellas, vt ventrem auis exhaurirent, lotum purgarent, pulchrè iterum farcirent, coctumque reportarent. an non perierant, vt planè perierunt eodem modo, id eſt pariter tua culpa pecuniæ fugientes? Voluiſti lepidus & vrbanus videri. viſus fueris per me quidem: ſed periculo, ſed diſpendio tuo; non meo, Frater. Ad has ſiue rationes, ſiue irriſiones non deeſſe impoſtori Iudæo quid reſponderet: ſed anxius pecuniæ recuperandæ, cùm breuiter oſtendiſſet omnem ab ſe cautelam fuiſſe adhibitam, nè anſer in aliorum manus deueniret. ipſum facere imprudenter Dolonem, qui mentiretur, eam ſibi eſſe agreſtem familiam, cum de domus ſolitudine conſtaret: non ſeruos, non ancillas, non catulos, non feles, non quicquid edere poſſit cum illo habitare præter muſculos, teredines, araneas: & gloriari auderet ſeruitijs vicinorũ, homo propter ſordes quanto notior, tanto infenſior ciuitati. eſſe inter cetera ruſticanæ immũditiæ argumenta, quod lautiores epulas venderent, nec

à donatis abſtinerent , ſpecie ſtomachi nauſcantis, ipſi ad panem cum rapa & naſturtio redituri. per hæc, inquam, purgatus incogitantiæ callidus Daniſta hæc ad extremum ſubiunxit: Ego tuum tibi remiſi: tuas in manus peruenit: ſponte ipſe confeſſus es atque adeò confiteris. quid nunc mea obſecro, ſi tu vendere atque proijcere maluiſti? Nempe arbitror poteras tuum. nec te quiſquam non impudens reprehendat, quod de tuo ex tua, non ex cuiuſquam alterius volũtate conſtitueris. Ego me iniquiſſimum omnium cenſuerim, ſi te in tuo iure venirem interpellatum. ſed non venio, non interpello. Eſto ratum quodcumque de rebus tuis feciſti poſſeſſor & dominus. Tuus erat Anſer, quem ego donaueram; tua pecunia, quam reddideram. libitum eſt tibi, quod erat donatum, vendere; quod erat redditum, donare. Vendideris, donaueris: mea iſtuc quid refert.

Sic viciſſim altercati, nunc irridentes, nunc ſeriò agentes; veritus ad extremum Iudæus, ne tota clades in ſuum recideret caput (veterator!) nouum oris habitum confingens, & ſermone vtens mitiore: Cur nos, inquit, non iſtum continuò arceſſimus Calcearium? qui ſi Vir innocens, & pius eſt, non pũtabit vnquam ad ſe pertinere, quod ſuum non ſit. Credo illum Iudex, & ſupra Iudicem conſcientia reddere coget; ſeui dumtaxat honorario, ſiue

(vt vos dicitis) eleemoſyna contentum. Quæſo aduocemus. Fiat, inquit Argentarius: nunc mitto arceſſitum. ſed tu hoc interim ſcias volo, nec iſtum eſſe vnquam redditurum, & nunc ſi maximè velit, non poſſe. duas heri filias matrimonio collocauit, quibus iſtos trecentos dimidiauit in dotem, & illæ iam in Virorum manus conuenere. aliud àliunde non habet Calcearius. ſe ſuamque familiam tenui opificio ſuſtinet. non extorqueas anno quadrantem. Id verò lucricupidum Iſmaelem quaſi iaculo transfodit, & animum in nouam ſpem reſurgentem, ſeſeque attollentem ſubitò afflixit. Ac nihilominus placuit audire Calcearium. cui commodùm aduenienti, Bone Vir, inquit Argentarius, quam tu pecuniam in aluo Anſeris latentem offendiſti; hanc ſcito eſſe huius quem vides Iſmaelem Daniſtam Hebræum. Nec te arbitror fugit honeſtum ac pium hominem quid æquitas poſtulet, quid Relligio, quid lex: Suum cuique reddendum, nihil de alieno poſſidendum. quicquid cuiuſquam vndecumque ad nos venerit, aut in nos inciderit, domino eſſe reſtituendum, licet non repetenti, aut ſe amiſiſſe neſcienti: quantò magis roganti, & inſtanti? Pluribus cum homine Chriſtiano, & tali Chriſtiano agere ſuper hoc non oportet. forſitan hæc ipſa ſuperuacua fuere. Potuit breuiùs: Redde aurum, hic dominus eſt. Enimuerò Calcearius interprete ac Magi-

ſtra vxore longe aliter iſta diſſerebat. Ego, inquit, non inficior: quod tamen ſi vellem inficiari, coarguere me non poſſitis: ſed ego in ſchola Chriſti verum dicere doctus ſum. A meis filiabus inter Anſerem purgandum trecenti aurei reperti ſunt. Qui commodùm ad me allati & ad ipſas relati, ambabus in dotem ceſſere. Hos ego cenſui, & nunc cenſeo meos. Quid mihi autem cum iſto negotij eſt? à te auem mercatus ſum, tibi pro illa pretium perſolui, tu illam ſinè vlla exceptione tradidiſti. Num ego ſcrutari debui, qualia ferret anſer inteſtina? Iſtuc purgantis, & coquere parantis officium fuit: non ementis. Aut ſi hoc intererat tua, tu feciſſes optimè Dolon: nec priùs venderes, quàm deuentrares. Contra hæc Argentarius multa, Iudæus plura diſſeruere; cùm dicerent æquum non eſſe, vt Calcearius aurum illud faceret ſuum, quod nec emere ille, nec vendere Argẽtarius in animo habuit. mercatum ſuper Anſere factum, pro Anſere pretium fuiſſe perſolutum: de auro nihil contractum inter eos, nec adeò contrahi potuiſſe neſcientes. hoc igitur ſinè dubio ad Iudæum pertinere: hunc legitimum pecuniæ dominum eſſe conſtare, poſt præſertim ementis confeſſionem. nec aliter in iudicio ſtatutum iri, ſi ad Iudicem veniatur. proinde vterque Calceario ſuadere cœperunt, vt aureis decem aut duodecim honorarij nomine acceptis, quos ſinè reli-

gione

gione obtinere poſſet, trecentis illis renunciaret, chirographo rem confirmaret, & homo egens litigando abſtineret. Hos duodecim cum voles, Iudæus tibi numerabit, inquit Argentarius. Imo tu ab Argentario, cum voles, capito inquit Iudęus. mea minoris refert, qui iam dedi, & iam miſi cui debebam. Imo iſtuc tua refert plurimum, inquit Argentarius: qui nec dederis, nec miſeris vt debebas. At vos, inquit Calcearius, propter iſtud ne altercaminor. Ego ab nemine veſtrum nec accepi, nec àccipio teruncium. S. Nicolaus, quem vterque deridebatis, ille dotem filiabus meis donauit, ille defendet donatam: nec patietur perire beneficium ſuum. cum hoc dicto diſceſſit.

Eſt Ferrariæ Magiſtratus cum primis honeſtus, quem Iudicem duodecim ſapientum vulgò appellant. Ad hunc inter cetera ſpectat cauſas cognoſcere atque decidere Iudæorum vel inter ſe, vel cum alijs litigantium. Præpoſitus huic muneri fuit illa tempeſtate Vir æquiſſimus, & homo humaniſſimus ex primaria nobilitate Antonius Conſtabilis. Ante hunc poſtridie citato Calceario Daniſta hebræus, & Dolon malè Chriſtianus conuenere. Cauſam Iudex cognoſcit, & vtrorumque rationibus diligenter expenſis; non procul ab eo abfuit, vt ſecundum Daniſtam iudicaret. non enim videri ad Calcearium poſſe pertinere, quod ille neſciens emerat à vendi-

tore

tore pariter neſciente. tantum emptori nec teruncio amplius deberi, quàm quod pretium impleret ſex denariorum, id eſt non aliud quam Anſerem. trecentos aureos in ius ac poteſtatem prioris Domini redire oportere. Antea tamen quàm conſilij & ſententiæ ſuæ vllam daret ſignificationem, Vir ſingulari prudentia præditus exquirendum ſibi putauit, Vnde originem illa traxiſſet controuerſia, cur hebræus Chriſtiano ſimile donum, Volucrem auro maritatam. Ceteris muſſantibus, Ego, inquit Calcearius, rem expedio paucis. Illudebat mihi Argentarius, quod Sancto Nicolao preces offerrem, rogaremque Virginibus meis dotem ad nuptias. me ſi ſaperem (sceleſtiſſime) non iſti Sancto, qui parum, aut nihil poſſet; ſed amico ſuo benè nummato ſupplicaturum. huic ſcilicet pecuniam crederem vſurariam quadragies tanto redituram quotannis ampliorem. Neque hoc priuatim mihi ſuadere: tuliſſem paulò faciliùs, & ſi non erat ferendum: ſed palàm in coronis, in conuentibus, in ipſis etiam templis ædibuſque Sanctorum non dubitabat anteponere Sancto Præſidi Nicolao, Quem putatis? Socratem credo aliquem, aut Platonem: vel vnum quempiam è noſtratibus, qui nunc viuunt, ſaltem Chriſtianum: minimè ille tales, ſed iſtum ipſum, Dei perduellem, Diaboli mancipium (horreſco proferens) Iſmaelem Daniſtam Iudæum.

Iudæum. Hinc ſcilicet effectum eſt, vt pro tanto beneficio, quantum erat ab homine Chriſtiano pluris æſtimari, quam Sanctos ipſos Chriſtianorum, relaturus amplam gratiam Iudæus, illam Argentario Volucrem miſerit auro dotatam: ſic arbitror Domino indulgente, Nicolao deprecante, vt hinc filias dotaret meas. Nunc vna ſupereſt filia. ſpem habeo eandem indulgentiam, eandem deprecationem mihi præſto futuram.

Non tulit humaniſſimus Iudex, vt alias rationibus preces adiungeret Calcearius. conuerſuſque ad Conquerentes, interrogabat, num ſic haberet negotium, vt Reus expoſuerat. Illi iamdudum ſtupentibus ſimiles, nihil reſpondere. OS nimirum clauſerat flagitij conſcientia; & linguam impiè dicacem compreſſerat vltor Nicolaus. Itaque Iudex non dubitare quin vera forent, quæ admodum ſimilia vero audierat; atque vt ſacrilegis iraſci vehementiùs, ita laudare pium Patremfamilias, eique gratulari, quòd pietas ex voto ſucceſſerat. Cùm igitur ex Argentario & Daniſta totius facti confeſſionem bonis dictis elicuiſſet; Vir ad clementiam quàm ad ſeueritatem propenſior, primùm conſtituit trecentos aureos iure à Calceario filiabus in dotem fuiſſe aſſignatos. ſic antea ſupremos Cælites ipſumque Sanctum Nicolaum videri decreuiſſe. a Cæleſti iudicio nefas appellare iudices terrenos, &

hominum

hominum tribunal . habere pergerent, qui iam habebãt aureos cælitùs donatos: nec vlla vnquam eſſet Argentario, aut Daniſtæ facultas repetendi. Ceterùm vos, inquit, pecuniarum hoc eſt idolorum cultores, & Numinum contemptores pro atroci facinore, quod in Sanctum Dei perpetraſtis, non tantùm argento, ſed capite multandi habete in hoc gratiam ingenio & naturæ meæ, qui pœnam expeto leuiſſimam, & vtrique facillimam ad perſoluendum, locupletibus, bene nummatis. Ite: pio Calceario numerate in præſens alios centum quinquaginta philippæos, dotem pro tertia filia futuram.

DECADIS SECVNDÆ

Exemplũ Secundum

Argumentum.

Fœdus Mercator crumenã aureis confertam amittit. publico edicto quærit repertorem, & amplo inuitat honorario ad reddendum. reperta & reddita; ſtudet fallere promiſſum: & dum partem perdere non vult, toto ſpoliatur.

Incertum habeo ex vtra re maiorem ceperit honeſta ſocietas voluptatem. certè vtrumque

perin-

periucundum ſingulis fuit audire, tùm quod Vir ſimplex Calcearius in iudiciū vocatus pro damnatione tertiam dotem domum retuliſſet, tum quod fœdi vſurarij pro pecunia, quam repetebant aliam inſuper feciſſent iacturam. Sed aliud magis incertum & magis dubium in medio ponit Vbaldus. *Ego crediderim, inquit, ſi ex iure manu conſertum veniretur, & ſine alijs (quas vocant) circumſtantijs cauſa ipſa penderetur; trecentos aureos in Anſerem incluſos non ad Calliſtum Calcearium, ſed ad Daniſtam hebræum pertinere. cum dico Daniſtam, dico pariter Argentarium, ad quem ille mittebat. Ratio mihi perſpicua videtur, quia Calliſtus venit emere auem, nec aliud quam auem ad veſcendum vt ſi quid præter auem fuerit adiunctum; ille hoc adiunctum emiſſe videri non debet, qui a hoc ignorabat, hoc non intendebat. Ex altera parte, qui vendidit Auem, non aliud vendere voluit, nec aliud vendere potuit, quam Auem, cetera ignorans. Ergo nec illa emptio, nec iſta venditio ex iure cenſenda eſt. Relinquitur, vt ad Calliſtum ſolus Anſer, ad Hebræum trecenti aurei pertineant. Hæc* Vbaldus. *aduerſus quem* Philander: *Ego, inquit, à contrario ſtarem, & tàm Anſerem, quàm pecuniam addicerem Calceario. qui cum Anſerem emit, omnia etiam emiſſe dicendus eſt, quæ intra Anſerem forent. niſi ſi æquum eſt, qui porcum vendiderit, vt interna poſcat emptorem. Nam illa,* Vbalde, *infirma ratio eſt: Emptum venio volucrem, nec aliud quàm Volucrem. Reperio intus latens aurum, quod pariter neſciebamus ego qui emebam, ille*

ille qui vendebat : Ergo hæc vera emptio, vera venditio dici non debent. Non conſequitur. exempla conferamus. Ego piſcem magnitudine inſignem emo, qui anulos & gemmas deuorauit, ſeruatque in aluum recondita. Quis hanc dixerit non eſſe veram emptionem, & illos anulos, illas gemmas ad venditorem redire oportere? Ob id tantùm, quia vterque neſciremus, ego quòd emerem, ille quòd venderet? Adiungo amplius. Recordamini emptorem à Chriſto laudatum, qui cùm comperiſſet in quodam agro theſaurum eſſe defoſſum, omne vendidit Patrimonium, vt eum ſibi emeret haberetque ditiſſimum agrum. Qui ſi theſaurum ſibi vindicauit, & ex iure ſuum dicere potuit, quamquam emerat ſciens: obſecro vos quantò iuſtiùs emiſſe ac poſſediſſe dicendus eſt Calliſtus, qui omnia ignorabat? & illud nactus eſt non aſtutia, non ſolertia ſua, ſed tantum fortuna, hoc eſt Dei beneficium? Parabat ad iſta reſpondere Vbaldus, *& ab eo* Pamphilus, Ergaſtus, *alij ſtabant : cum* Rex *imperato ſilentio; Mementote, inquit, vos non in ſcholam aliquam ad diſputandum, ſed in hunc elegantem ac liberalem congreſſum fuiſſe inuitatos, ad animum moralibus Hiſtorijs, & lepidis Narrationibus, tum inſtruendum, tum inſtaurandum. Mox igitur* Neſtor; *Nolo, inquit mentiaris* Ergaſte, *qui prædixeris me hodie tecum in eodem quaſi ſtadio curſurum, & aliquid eiuſdem argumenti allaturum.*

SVperioris *Exempli* clauſula huius ſimile alterum mihi ad memoriam reducit. nec

nec admodum longe recedo à perſonis, à loco, à re. Aduerſus duos Vſurarios vnus mihi mercator æque ſordidus, æque fallax adducēdus eſt. Ferraria Mantuam *Lectores* deduco, & idem planè ſpectandum propono: non ſic longum opinor, at fortaſſe argutum ac lepidum magis. Hoc quoque ab Hiſtoria ſumptum, nomine tantum mercatoris mutato, ferme ad verbum Fabulatores renarrant. Is Alchmæon Epidaurius dicebatur: Scriptor elegans recentior appellat Philargyrium. placet cognomentum moribus reſpondens aptiſſimè. Patriam quoque non Epidaurum in Illyrio, ſed Corcyram in Græcia dant. Hic igitur vndecumque oriundus, & quacumque de cauſa tranſnominatus Alchmæon Philargyrius, ampla ſpatia terrarum & marium negotiando feliciter emenſus, Mantuam denium ſe contulit, ibique domiciliū ſibi ſuiſque collocauit, ſub æquiſſimo gentis Gonzagæ Marchionatu deinceps victurus. Erat ille ſuper ceteros mercatores valdè opulentus, & pecunioſus: tamen parcendi, lucrandi, coaceruandi finem nullum faciebat. more ſcilicet hominum huiuſmodi ſitientium, & vndecumque haurientium noua compendia. quibus affluenter ingeſtæ pecuniæ non ſatietatem inducūt, ſed acuunt deſiderium, plura vndique corradendi, & deuorandi. Accidit aliquando cùm in ſuburbijs frequens, amplum, ac diues ferueret empo-

rium

rium, vt Philargyrius redacta ex diuendiتis mercibus ingenti pecunia ſcutatos aureos quadringentos in marſupium reconderet: Veſpere domum relaturus, & hanc ad alia duo millia facturus acceſſionem. Enimuerò inter alias merces loco mouendas, & ſuis quaſque arculis credendas, vt perendie repeteret (continens enim Dominicus dies ceſſationem imperabat) cum alia quæpiam ſecum exportaret: Vbi tandem ad penates ventum, depoſita ſarcina marſupium abeſſe animaduertit: fors in taberna relictum, fors in itinere lapſum. Vtrumque ſtatim animo incidit: & ſpes ſubiens recuperandi tenuit dolorem, mox in queſtus & lacrymas erumpere parantem. Vadit ergo anxius atque ſuſpenſus eamdem relegere viam, nè vno quidem prætерito commeantium, aut in proximo ſtantium, ex quo de crumena non quæreret. Nuſquam quicquam. venit ad tabernam: ſcrutatur, ſubuertit, conuoluit omnia. tantundem. Itaque miſerum ſe ac infortunatum ſuper omnes mortales vocãs, poſtridie illius diei ad Marchionem Gonzagam ſe confert, ſuam narrat infelicitatem, & à Principe humaniſſimo impetrat Edictum; *SI QVIS repertam crumenam cum aureis quadringentis ad Mercatorem detuliſſet, præmium ei fore aureos quadraginta, ſingulas decadas in ſingulos Hecatones.*

Fortè anus paupercula, ſed admodum religioſa ſub veſperam laboribus eius diei

finitis,

finitis, cùm ad templum Deiparæ Virginis in propinquo ſitum ſe contuliſſet; rogaſſetque ſuper cetera indulgentiſſimam Parentem, vt nuptijs filiæ ſuæ, quam vnicam habebat, proſpicere dignaretur: ecce in reditu properans domum, pedes impingit ad crumenam: nihil tamen ſuſpicans minus, quàm vt ad crumenam, tot præſertim nummis refertam. Scrutorum aliquid temere obiectum putauit ambulanti, qualia in magnis nundinis occurrere ſolent. itaque nihil cogitans ac nè reſpiciens quidem, vltra erat progreſſura, niſi pes vinculis implicitus ægrè paſſum moliretur. Nempe ipſa crumena ſeſe offerre, ac mutis vocibus rogare viſa eſt, vt ſe mulier humo ſuſtolleret, ſecumque domum aſportaret. non cogitanti obuiam erat facta: non complectenti pedes ipſa erat complexa: tandem deſerere ſe, ac fugere feſtinanti frænum iniecit, tenuitque donec in ſinum recepta, & ad pauperem caſam ſupportata eſt. At enim pia femina talem hoſpitam haud libenter domi erat retentura, niſi quantiſper optimum eundemque peritiſſimum Sacerdotem conueniret, qui iam multos annos à confeſſionibus ei fuerat: cum illo ſcilicet deliberatura, Ecquam viam ſimul inirent ſciſcitandi, ac perquirendi legitimum pecuniæ dominum. A quo ſi paulum eleemoſynæ, tanquam in mercedis ac præmij loco acciperet; eo ſe affatim fore contentam,

quod

quod habere licitum eſſet ſinè vlla ſuſpicione peccati. Quamobrem vbi publicum Principis edictum cognouit, lætata incredibiliter, quòd tantum ſponderetur pecuniarum reſtituenti, quantum ipſa nec ſperare, nec optare auſa fuiſſet; ad Principem rectà contendit, marſupium porrigit, promiſſum exigit. Miratur Gonzaga in magnum modum & mercatoris felicitatem, & mulieris generoſitatem. interea igitur dum ille aduenit, per nuncium properè vocatus, hanc ex habitu valdè pauperem eſſe coniectans, inſtitit rogare num quæ illi proles, familia, facultas. Cui femina, Paruam ego quidem, ſed ſatis commodam atque aptam mihi poſſideo domum, à Viro nuper defuncto relictam. præterea penitus nihil. Ibi ſcilicet concordes & ſatis hilares viuimus ego & filia, quam nuptijs maturam, prope vicenariam honeſtè alere laboro: vitam vtræque lana ac tela tolerantes, in Deo & Deipara Virgine confidentes. Auxit hoc magnopere admirationem Gonzagæ, quod nec inopia rei familiaris, nec ſaltem neceſſitas filiæ collocandæ mulierem induxerint, vt pecuniam fortè repertam ſibi haberet, ac ſilentio tueretur ſuam: nemine cogente, aut in ius rapiente ignoratam. Id quod haud facilè quemquam ſuſpicabatur fuiſſe facturum, licet non ſic incommodè viuentem, nec ſic egentem præſenti argento. Ex hoc igitur collegit feminam eſſe in

primis religioſam, & valde dignam, cui dos præberetur ad filiam honeſtè collocandam: paratus de ſuo facere, niſi fors aliud oſtenderet. Mox iterum ad illam: Si tua, inquit, filia nubere volet; quod te velle par eſt, illa etiam nolente, aut recuſante: dic vnde in dotem tibi pecunia? Spero, inquit vetula, hos mihi aureos quadraginta, quos mercator donabit, abundè ſuffecturos. partem dumtaxat ſi adiungo ædium mearum, & attribuo illis ad incolendum; gener præſtò adeſt frugi, modeſtus, honeſtus. Atqui ſubiunxit ſtatim Gonzaga, ſi tecum paulò poſt nec gener, nec filia conuenient (vt vulgò accidere videmus) quid te fiet ſola, vetula, ſpoliata? Dominum, inquit, & Matrem Virginem, & S. Franciſcum ſpero mihi ſubſidio futurum. & præſto eſt conſtructum ornatumque à tua munificentia honeſtæ paupertati publicum hoſpitium.

Ecce inter hæc ſuſpenſo animo Mercator. Cui Princeps, O quam tibi omnes Cælites fauent Philargyri! Adhuc quatriduum non eſt: & reperis quadringentos. Hæc quam vides honeſta & pia fœmina crumenam ſibi obiectam ex-inſperato, dum forte à Templo reuertitur domum, vltro ad te defert. cape, numera, ſta promiſſis. Exultare gaudio Philargyrius, pecunia tam feliciter, quàm celeriter reperta. ſed idem conturbari paulo poſt, ac triſtis eſſe propter promiſſum ex-tempore

ſoluendum.

ſoluendum. Ergo ſecum agitare animo, quemadmodum ne illos quidem perderet quadraginta, & callido commento fraudaret exigentem. Mox ſuper abacum in ipſo Marchionis cubiculo expoſitam pecuniam, ſollicitè numerans, omnino illam ipſam, hoc eſt non numero tantum, ſed genere offendit penitus eandem quam perdiderat,& per Edictum vulgauerat paſàni, quadringentos Philippæos. Ac nihilominus vultu paulùm conturbato, ac tumentibus oculis intuitus mulierem: Bona femina, inquit, vbi ſunt præter iſtos in loculum conditi quattuor & triginta Veneti ducatones? Nimirum eos furtim ſubducere maluiſti, vt hac via duplex tibi conficeres honorarium. Sed falſa animi es: illos quoque antea mihi reſtituas oportet, quàm do vnũ mercedis quadrantem. Ibi vetula dolore iraque concitata; O mi Domine, inquit, quale verbum ex te audio infelix! totos quadringentos potui (ſi vellem) facere meos. ſola in ſolo loco ſub crepuſculum humi iacentes, in me occurrentes, ac propemodum mihi blandientes non tam reperi, quàm excepi, domum aſportaui, mecum habui ante hunc diem, nemine arbitrante aut ſciente. quis me hoc nomine in iudicium raperet, aut furti accuſaret, aut omnino appellaret, niſi fortè Haruſpex & Diuinator? Commodùm tamen audito Principis Edicto, arreptam crumenam cum tot centenarijs cucurri

mea

mea ſponte reſtitutum; & me vis iſtius exigui cupidine tam fœda, quàm fatua eſſe deceptam? Equidem magnifice vir, nec tam irreligioſa ſum vt quod meum non ſit, id mihi vindicare velim: nec rurſus tam ſtolida, vt ſi modò vellem, non totum potiùs; quàm particulam mihi vindicarem. Te miror iſtuc inſimulari, quod ſi feciſſem, nec Dei præceptum, nec Diaboli placitum rite impleſſem. Deus vult omnia reſtitui, Diabolus omnia teneri. ego neutri obſequens fuiſſem. Hic nihilominus inſtante, ac per Deum affirmante Philargyrio, illos Venetos triginta quattuor marſupio fuiſſe ſubtractos, nec antea ſe promiſſum exoluere velle, aut debere, quàm illi reponantur: pia femina in lacrymas verſa, & ad Principem conuerſa; Teſtor, inquit, Excellentiſſime Domine, IESVM Chriſtum, & omnes Cælites, tantum abeſſe, vt quicquam ego defraudauerim, mihique reſeruauerim, vt nè manum quidem coniecerim in crumenam, tantum viderim, clauſerim, abſconderim: ſic Domino redditura, vt inueneram planè, penitus intactam.

Intellexit facilè Marchio ſordidi Mercatoris aſtutum dolum, ſecumque ita reputabat, quanto eſſet illa mulier innocẽtior, & Numinis reuerentior; tanto hunc hominem magis improbum, & magis impium ſe oſtendere. Varia igitur cum animo reuoluens, parũ abfuit, quin continuò

in carcerem trudi iuberet, mox laqueo ſtrangulandum, duplicis perfidiæ damnatum. Nec enim tantummodo aduerſus mulierem, ſed aduerſus Marchionem ipſum ſceleſtus ac perfidus fuiſſe arguebatur. quippequi promiſſam Ptincipis nomine pecuniam cui ſors indulſiſſet reperire, ac mēs poſtea ſuaſiſſet reſtituere crumenam; negabat ſe ſoluturum, obtentu pariter doloſo, & facile ad refellendum, vt ſtatim Marchio refellit. Animo namque ad mitiorem partem tranſducto, & capitali ſupplicio in multam planè iocularem, at non propterea minus acerbam Mercatori futuram, lepidè conuerſo: Dic, inquit, ò vir elegans & ſapiens Philargyri, quam tu ob cauſam nudius tertius & antea mecum colloquens dixiſti, & poſtea per Edictum meo ſub nomine confirmaſti, tantùm aureos quadringentos in tuum illud marſupium abs te conditos fuiſſe, de iſtis autem triginta quatuor mentionem penitus nullam feciſti? Reſpondit quàm cum maximè impudenter Philargyrius: Tunc, inquit, illi tātummodo ad memoriam redierunt, proximè conditi: de iſtis recordatus non ſum, longè antea locatis. Credo, inquit ſubridens Gonzaga: qui ſingulos teruncios in ſuo quemque locatum loco anxiè ſeruas: hos tam multos oblitus es marſupio creditos ducatos. Enimuero dicam ego tibi, & aperiam quemadmodum hæc ſe res habet. Hæc crumena (& accepit,

cum

cum hæc diceret, manu crumenam auro conferta̗m) non eſt illa tua Philargyri: non eſt: quam te amiſiſſe quarto ab hinc die conqueſtus es. porro in tua (ſicut hodie affirmas) fuere non ſoli quater centum Philippæi, ſed præterea Veneti ducatones triginta quattuor. in hac autem, quam mulier inuenit, ſoli erant aurei quater centum, nulli præterea ducatones. Venio exinde in magnam ſuſpicionem, ne id tibi attribuere ſtudeas, quod ad te nihil pertinet, & cuiuſcumque potius eſt, quam tuum. Scias igitur Quæſtorem publicorum vectigalium, qui eſt idem noſter Eleemoſynarius, perdidiſſe ſub hos dies (furto ſubductam, vt putabat) huic valde ſimilem crumenam, in quam conditos de meo habebat ſcutatos ipſos quadringentos, non vno plures, vel pauciores. Mea igitur crumena, meum eſt aurum Philargyri: non tuum, nec alterius cuiuſquam. Cum his autem dictis ad mulierem conuerſus: Quandoquidem vides, inquit, crumenam abs te repertam non eſſe illam, quæ putabatur, & quam iſte perdiderat Mercator; ſed eſſe quam Quæſtor perdidit meus: meam: gratulare Superis pia, innocens, religioſa, nec amplius paupera mulier, Ego iſtam tibi donatam volo: I fortunata, filiam nuptui da, perge (vt facis) viuere innocenter: nihil a Superis, nihil à nobis deſideratura. Hoc tantùm prius auſculta, & ad cor intimum altiùs reconde:

Si quando aliam inueneris crumenam, in qua præter quadringentos aureos, illi lateant triginta quatuor ducatones; memento ſtatim deferre ad hunc inclytum, ingenuum, liberalem Mercatorem. nam ſua erit ſine dubio: & (quæ illius benignitas eſt) non fraudabit te honorario: illis ſaltem donabit te ducatonibus. Læta mulier inſperata felicitate, ac Principis eximia beneficentia; lacrymis gaudio manantibus, ſe tanto munere prædicans indignam, actis iterum iterumque ſupplicitér gratijs: Faciam, inquit, Illuſtriſſime Domine, quod imperaſti. Fruar cum filia marſupio tuo, reddam Mercatori ſuum, cum inuenero.

Agnouit Philargyrius, ſuam fraudem à ſapienti Principe detectam, & ſerò pœnitens incepti, mulierem cubiculo exeuntem, ac domum regredi properantem; Mane mane optima fémina, rogabat. Meũ eſt aurum: Princeps non negat: redde crumenam, cape honorarium, & te ſolue religionibus. Ad hunc autem conuerſus Princeps minacibus oculis, vultu præferens iracundiam, & furorem ſubitò coortum; Sceleſtiſſime, inquit, & impudentiſſime mortalium! non te pudet id quaſi tuum velle vſurpare, quod tuum non eſſe confeſſus es me audiente? ſic (infandum) placet furari, & rapere alienum? Expecta ſi libet, dum crumenam reperiat mulier tuam, & nè dubita, quin continuò illos

ad te afferat cum quadringentis ducatones. aut vade quò dignus es, in maximam malam crucem, niſi mauis edicto nunc meo trahi per lictores ad carnificinam. Qua territus minaci obiurgatione Mercator, nihil contra hiſcere auſus, tremens diſceſſit, ſuas tecnas, & ſuos dolos in præſentia deteſtans. At ille nequaquam deliberat tamen, quemadmodum ab his in poſterum abſtineat; ſed quemadmodum cautius atque ſagacius intendat, quouſque farciat alicunde hanc tam imprudenter, & ſtolidè factam iacturam. Eum vero aliquot poſt annis grauiter ægrotantem cum amici hortarentur, vt Confeſſarium arceſſeret, & Chriſtiano ritu animam expiaret. Ægre illi quidem, ſed tamen induxerunt, atque in hoc habuerũt dicto audientem. Venit Animæ Curator, mentem repurgat per Confeſſionem, dein cibo inſtaurat cæleſti; poſtremò vnctum Superis commendat, & ſolatur moribundum. Quid nunc quæritis amplius? Paulò poſt quietiſſimè defunctum, credere omnes ad ſplendentia ſidera, æternoſque Beatorum cœtus euolaſſe; cum de-repente horribili tonitru concuti cælum, & domus tota contremiſcens à fundamentis viſa eſt ruere in profundum. domeſtici, propinqui, & alij circum-ſtantes formidare, trepidare, clementem Deum, benignam Matrem, Sanctos omnes implorare: ſiue fugerent, ſiue ſtarent in incerto habere: adeo ſurſum

deorſum trahi omnia, & ſimul miſceri putabant. Manſit hæc perturbatio tumultuſque haud minore ſpatio, quàm dum Clericus, Parochi miniſter, lenta & flebili voce ſupplicans præiuit ad Dominum, ad Dominam, Choroſque Sanctorum. Demum vbi quieſſe omnia viſa ſunt, in cubiculum regreſſis familiaribus, vnde ſingulos expulerat metus: (rem dictu mirandam!) cadauer in lecto repertum non eſt. quærere ſub lecto, poſt armaria, in arculis ipſis: nullum veſtigium. tantummodo peſtilens in cubiculo fœtor, quaſi mortuarum ac putrium beſtiarum. Ex hoc autem quid ſuſpicari promptum ſit, & quam in partem accipere ſingula conueniat: alij aliter diſputabant, prout quiſque diuitibus auaris vel fauebant, vel inuidebant. Mihi quoniam neutrius partis hoc tempore ſtudium eſt, rem in medio cenſui eſſe relinquendam.

DECADIS SECVNDÆ

Exemplum Tertium

Argumentum.

Quattuor virorum furta inſignia, inſperatum indicium, atrox ſupplicium.

Iuuat

Iuuat me quoque, inquit Fernandus *, à propoſito argumento non nimium diſcedere: quantulum videlicet ſpatij medium eſt inter auaros & fures.*

ANno ſeculari milleſimo quingenteſimo, tametſi ſtrepebant armis Italia, Gallia, Hiſpania; multi tamen ex tota Europa, imò & ex India Romam confluxere ad ſolemnem criminum expiationem, quod vulgò Iubilæum appellamus. In illo anno ſacroſancto (quàm verum eſt vulgare verbum! *NON fabricari Eccleſiam vllam Deo, ſub qua ſuum non conſtruat Dæmon ſacellum)* per illos dies animis expiandis, & excolendæ pietati deſtinatos, hæc in Vrbe acciderunt, quæ narrare ingredior furta in primis callida & miranda. Quattuor fuere calidiſſimi mortalium. Cuiates? roget aliquis; Ego propemodum neſcio. credunt aliqui Neapolitanos. at nihil tamen explorati habemus. Nomina, quibus quidem inter ſe appellabant (nam conficta eſſe conſtat) hæc tradita ſunt à profeſſione non abhorrentia, *Furius, Clepa, Tingus, & Mingus*. Horum innumera flagitia circumferri non ignoro. Mihi de his quattuor compertum eſt. Primum ponere libet, quod aduerſus perfidum pannarium, eundem ſordidum ac diuitem commenti ſunt, nomine Gabriam hebræum. Manè ad illum omnes venerunt, habitu nequaquam indecoro, &

tabernam ingreſſos, nunc hoc, nunc illud ſpectantes blandè compellat tabernarius; Amabo Domini, quid me vultis? Cui Furius, Noſter, inquit, Epiſcopus ex Gallia vſque Romam aduectus, & hic complures dies futurus, idoneam tunicam, & latè fluens pallium ſibi emi mandauit. quin etiam in animo habet totam nouis veſtibus exornare Aulicam cohortem. Hæc tu ſi forte habes venalia omnia, & pretio nequaquam inſano tradere nobis voles; maiorem vno die quæſtum feceris, quàm ſoleas per menſem. A me verò, inquit Hebræus, iſta ſingula ſumatis licet. pretium ipſi ſtatuitote ſcio hic quemquam non daturum condicione æquiore. Nec mora: omnis generis veſtem explicans, commendans, porrigens oſtentat. Furius, & focij legere meliora: & partim ſuis aptare humeris, partim ex abaco tollere, ſecum laturi ſub axilla, inter manus & bracchia. Quidam interim expedire pecuniam ſonantem, ſimulatque de pretio conueniſſet, numeraturus, vt quidem videbatur. Mox iterum Furius ad Hebræum. Hæc, inquit, veſtimenta ſunt nobis, noſtræque familiæ apta vniuerſa. nunc iſta conſideremus, quæ maioris momenti ſunt, corpus Epiſcopi exornatura. Vereorq́, inquit Mingus, vt iſta tunica ſatis deceat Antiſtitem noſtrum. videtur mihi paulo breuior paulo etiam anguſtior, quam ipſius latis humeris, & ſtaturæ conueniat. Hic Hebræus

bræus ; Quanta ; inquit, Pontificis veſtri magnitudo, & pinguitudo eſt? Puto non ſuperat meas, qui ſum omnibus vobis & grandior & ventroſior. Certè, reſpondit Furius, non ſuperat. Mihi par Epiſcopo noſtro videris Gabrias ire per omnia. quicquid corpori tuo decens atque conueniens eſt, id non dubitem adamuſſim fore illius. Age igitur periculum faciamus. indue tu Gabria tunicam, & ſerico cingulo ſtringe. Mox pallam ſuper indues latè caudatam & vndantem. nos à fronte, nos à tergo te contemplabimur. Facit illico lucricupidus, nihil aliud ſuſpicans mercator. & qui nec erat quidem Chriſtianus, extemplo comparuit Epiſcopus. Callidi aduentores contemplari & circumſpicere curioſiùs. Tum; Optime, inquiunt, antrorſum omnia. Ipſus hercule, quem ſimulas, effectus videris. Agè nunc explica gradum, & da tergum aſpicere ambulantis. Erat longior, quàm latior officina. dum ergo illam Gabrias auerſus metitur, & magnificè gradum ſuſpendit; illi commodùm palliati, ſuffarcinati ſeſe proripiunt, paſſibus in tantum moderatis, vt fugere illos non diceres. Hebræus cum ſe illuſum eſſe animaduertit; iactura, dolore, iracundia concitatus in publicum prodit vociferans, Fures inclamans, opem omnium implorans. Concurſus vndique artificum inſtitorum, aliorumque: quid ea res eſſet rogitātium, & quid iſte ſibi vellet

in ſacro ſchematę perfidus Hebræus. credere primùm dolo malo feciſſe, vt ſic illuderet Prælatis Chriſtianorum. Mox vt furentem minātemque conſpexerunt aliud aliquid ſuſpicari: nec res tamen vt facta erat, venire cuiquam in mentem. Fures ad illum tumultum, atque ad illos clamores tametſi apparebat illorum cauſa fieri, non admodum tamen commoueri, neque celerius intendere iter. tantum dicere palàm, quod ſimillimum vero erat, Hebręum vino madidum ſic incedere, ſic inſanire. Interim illi pedetentim è conſpectu abire, alius alia gnari viarum & regionum. Gabriæ ad infamiam ebrietatis, & mercium iacturam hoc inſuper acceſſit, quod pecunia multatur ob ſacrum habitum (ſicut putabant) contemptui & ludibrio vſurpatum.

Dixi de primo furto prolixiùs: tria reliqua breuiter expediam. Ijdem aliquo interuallo alter ab altero diſtantes per Vrbem incedebant. Videt Furius Mercatōrem non adeo nobilem, in ipſis tabernæ foribus ſuper abaco numerantem pecuniam. Erat in conſpectu aceruus denariorum. fors aurei triginta. Intus ſocij penitus nulli: magna circa oſtium ſolitudo: mercator argento fixis oculis inhærens. Fur capta occaſiòne chartas expedit luſorias: dein ſe mercatori exaduerſum locat, ſpeciem præbens quaſi alea colluderent ſuper expoſitam tabellam. Hinc terna

ſolia

folia mercatori, terna ſibi aſſignat. vtraque aperta ſuam faciem, ſuaque puncta oſtendebant. illorum duo vnius generis & familiæ fuere, tertium diuerſi: Quam imaginem veteres Primariam, noſtrates Primeriam vocant. & hæc quidem fuit attributa mercatori. Contra folijs ab ſe ſtantibus, aliam fur effigiem concinnauit, & vires dedit victuras aduerſarium; nempe omnia vnius erant cognationis, & in eadem cohorte feliciùs pugnabant. Hoc ſignum antiqui Superfluens nominabant: noſtri Fluxum maluerunt. Ergo Furius ad mercatorem, antea manibus correpto argento: Victus es, inquit; chartas inſpice tuas, meaſque. tu tantùm duos generis eiuſdem, ego ſingulas eiuſdem. & vincit Fluxus Primeriam, binos Baculos, terni Enſes. Mercator à principio reuera ludere hominem exiſtimabat. quis enim crederet ſic impudenter facere quemquam in media Vrbe, de medio die? Vt autem ſenſit ſeriò agere vrbanum latronem, ſe non ſolùm illudi, verùm etiam pecunia ſpoliari: elata voce; Non ludo, inquit, non ludo. redde furcifer argentum. Quo nam modo ſubiungit Furius audes dicere, Non ludo? Vos dicite circa-ſtantes, qui veſtris oculis diu ſpectaſtis conludentes. Iam illò ceteri latrones conuenerant. horum teſtimonio fides facta opificibus, alijſque Mercatori amicis, qui concurrerant, eique adeſſe cupiebant. Omnes enim

credere, ac pro certo habere illum luſiſſe, pecuniam perdidiſſe: nunc autem iraſci, clamare, inſanire propter factam iacturam.

Sequitur tertium. Dies illuxerat ſacroſanctus, in quo Redemptoris Natalia celebrantur. Galli Sacerdotes Templum S. Aloyſio dicatum ſolito magnificentius exornarant. Ara Maxima, & quædam præterea minores multo auro, multo argento, aliquot etiam gemmis radiabant. In his duo eminebāt ſigilla cubitalia Sanctorum duorum, Galliæ Præſidum, Ludouici, & Remigij. Quæ quidem affabrè cælata, & vmbilico-tenus extantia, vtrumque Altaris cornu mirificè honeſtabant. Ea Rex Carolus Octauus donarat, cum in Italia parùm feliciter rē gereret, VOTVM maturæ reuerſionis in patriam. Æſtimata ſunt ſingula duum millium aureorum. Sed quid tandem hic callidi latrones? Furtum facere auſi ſupra fortunā, & captum ſuum. Mane ante prandium ſolemni Liturgia perpetrata; cùm adhuc tamen duo Sacerdotes in duobus ſacellis priuatum ſacrum feſtinarent; ecce in Templum ſubito Mingus, Presbyteri habitum gerens, intra tunicatus, extra linteatus, candido ſcilicet ac rugoſo amictu, quem neſcio vtri minus decenter appellent, docti nè, qui Superpelliceum, an vulgus, qui Cottam. Ego alterius etymon fateor me ignorare, cum hic nullas videam pelles: altera fortaſſe

inde

inde dicta, quod cum linea ſit, & ſemper mundam eſſe oporteat, identidem lauando excoquitur, vt candeſcat. Mingus igitur ſic exornatus, & candidatus ſe palàm fert, in vultu actuoſus, ac ſeuerus apparens. Pone, ſequitur Tingus, toto habitu Baiulum repræſentans, tātùm pro ſacco ciſtam ferebat. Accedit ſecuro pede Mingus ad Altaria, & populo ſpectante, manu prenſas imagines, catinos, aſperſoria, nauiculas, ceterumque ſiue aurum, ſiue argentum componit in ciſta, quam Tingus numero ſublatam foras exportat, nemine prorſus aut quicquam dicente, aut quicquam mirante. Forte paulo poſt illuc veniunt, & illac tranſeunt veri Sacerdotes, eiuſdem Templi cultores. vident Altaria ſuis viduata ornamentis. ac primùm quidem exiſtimare Superiorum iuſſu fuiſſe ſublata, & in Sacrarium haud temere recondita. hoc magis: quod percunctati circa-ſtantes, ex his audiuerunt veniſſe dudum Sacerdotem Æditųum & Sacrarij Præfectum cum baiulo & ciſta; illum ſcilicet euexiſſe. Dum hæc dicuntur alij ſuperueniunt, in his Cuſtos non cuſtos Eccleſiaſticæ ſupellectilis Monsù de la Gĕnè. Cui quidem re poſtmodum comperta magnum conuicium, maius ſupplicium Superiores imponunt. Furtum & fures latebant.

Venio ad vltimum, quod compendio referam. Feminæ pauperculæ fullonicam

artem

artem factitantes, prope Tyberim loco infrequenti pannos extenderant ſiccandos lintea, induſia, mantilia, mappas, alia huiuſcemodi. Quodam die per hiemem paulò tardiùs negotio perſunctæ, ſub ipſum noctis crepuſculum veſtes adhuc ſemiudas colligere feſtinabant, properè ad caſas licet propinquas rediture: cùm ecce inſanis eorũdem latronum quadriumuiratus hinc & hinc ſe oſtendit. furuas veſtes induerant, furuas alas humeris aptauerant. ex capite bina ſingulis cornua eminebãt, vnde horribilem fumum flammis emicantibus vibrabant. ad hæc faciem, barbam, capillos ſic efferauerant, vt ſolo aſpectu fortibus etiam viris horrori eſſe poſſent: quid feminis cenſeas, addito fremitu, clangore, vlulatu? Manus præterea vngulatas & ſerpẽtibus armatas prætendebant. Vt verè dixeris ex Acheronte quattuor Satrapas Plutoni aſſiſtere ſolitos illuc erumpere, non gregarios aut vulgares dæmoſtellos. Fruſtra fuit tantus apparatus, quaſi tigrium & leonum ad gregem terrendum fugandumque imbellium feminarum. Illæ vero ſtatim animo conſternatæ plangentes, eiulantes, Deum implorantes, quàm celerrimè poſſunt fuga domum contendunt, hinc caniſtris multa veſte oneratis, illinc fuſis & colo trepidè relictis abiectiſque. Poſtridie palàm vbique facinus prædicare, multa etiam non viſa pro viſis referre, cum ipſis veſtium

dominis

dominis excuſare quod Dæmones veniſſent, ſe abegiſſent, pannos rapuiſſent. Teſtes præter ipſas viri aliquot fuere, ſic vulgo habitum & creditum eſt.

Iam latrones non ſolum ampliſſimas verum etiam pretioſiſſimas cōgeſſerant omnis generis prædas; cum Furius natu grandior, atque vſu peritior; Sodales, inquit, & Commilitones mei paucis diebus optimè rem geſſimus. tempus eſt aliò eundi & ad hanc prædam pecunia mutandam, & ad nouas ex nouo agro cautiùs petēdas. Ego Bononiam cogito. Peruſini pauperiores ſunt quàm vt debeant; Florentini ſagaciores, quàm vt poſſint fallacijs & fraudibus circumueniri. Bulgæ, arcæ, iumenta in expedito ſunt. Cenſeo poſt triduum ad iter accingamur. Probant ſodales conſilium, & cupidè omnes dictam expectant diem. Enimuerò nè id tantulum ceſſarent, ac pigre torpeſcerent manus; velle interim (ſi occaſio ſit) aliquid alicunde lucelli conradere, prius quàm conuaſarent, migrarentque non redituri. Fortè fortuna poſtridie illius diei apud Borgias Alexandri VI. Pontificis cognatos Regale conuiuium celebrari audiere. in quo viri ex primaria nobilitate, cum ſua quiſque coniuge Principis vocatu diſcumbebant. Ibi fermè noctem perpetuam circa ignem fabulari, conludere, tripudiare, compotare. Cytharedi, cantores, pantomimi, ſcurræ omnis generis diſtinguebant, & variabant

volup-

voluptatem. Dies ibant Lupercales: Aula erat ampliſſima: nemo acceſſu, nemo aditu prohibitus: valuæ patefactæ, incuſtoditæ multos quoque admiſerant inſigniter perſonatos. Horum in numero Tingus & Clepa fuere, hic Satyrum, ille Nympham ſimulantes. Ibi ad Principes oblectandos ac demerendos, quippe qui bonas hercule ſtrenas donabant artificibus ludendo peritioribus, alij aliud inuenire commentum, & oſtentare nouimodis ingenium atque artem ſuam. Clepa occaſionem ſponte oblatam lucri duplicandi, gloriæ inquam & pecuniæ, non putauit eſſe omittendam. Sumpta igitur Dæmonis perſona, quem ille agebat egregiè; prodit ſubitò in medium, & ſe ſimulans Veneris amore incenſum; tam appoſitè dixit, tam ridiculè planxit, tam denique horribil ter concrepuit, caliginem, flammas, fremitum confundens, vt omnibus admirationi fuerit, præmiumque reportarit quale optabat, glorioſum, quæſtuoſum. Et ſi autem noſſe hominem omnes cupiebant, nemo tamen rogare auſus eſt, vt ſe aperiret, latere ſtudentem. Vna fuit ancilla inter pediſequas feminæ nobilioris, ex numero earum, quæ in ripa Tyberis metu fugatæ amiſerant pannos. Hæc ſtrepentem, vlulantem, & flammas vomentem conſpicata; eundem viſa eſt Dæmonem videre, quem prior viderat, & eamdem prope intus formidinem pati. Surgit extemplò,

extemplò, & heræ ad aurem ſuſurrat coniecturam ſuam. Hera credere hoc procliuiùs, quòd ex pannario tumultu illa fecerat grãdem iacturam: & ſpes animo blandiebatur, inde forſitan eſſe farciundum. Ergo ſtatim hæc ad maritũ. maritus Principem docet. qui per lictores adductum ſibi hominem truci vultu interrogat, Quis, cuias, cum quibus, quam artem. Homo ſubita formidine correptus (qualem dicunt eſſe omnium iſtiuſmodi naturam) vix expeditis nec dum adhibitis tormentis tremebundus fateri omnia de ſe, de ſocijs, de præda, de loco, de migratione. His indicijs capti omnes illa nocte ante Solis exortum. Et quid morer in ſuperuacuis, nihil amplius non commune habentibus? Imo aliquid fuit in ſupplicio minus commune. Furtis recluſis, conuicti, damnati, Dæmonum habitu producti, viuentes in foro concremantur. Atque (vt piè credere fas eſt) ad eos mortui deſcẽderũt, quos in vita nõ ſolo habitu repręſẽtarunt.

DECADIS SECVNDÆ

Exemplum Quartum

Argumentum.

Tres admodum mirandi euentus inſidias Dæmonum

Dæmonum patefaciunt tunc maxime lædentium, cum prodeſſe videntur incautis.

Sic Fernandus *erat locutus, & ſinguli* Sodales *in magnam admirationem, ac prope ſtuporem adducti videbantur, meditantes ipſi ſecum aſtutias fraudeſque mortalium: cùm* Pamphilus *Vidiſtis, inquit, quantum virium hominibus aduerſus homines fuerit, habitum & formam Dæmonum gerentibus. nunc videte quantum Dæmones ipſi potuerint, quantumque auſi fuerint aduerſus pios mortales, piorum ipſorum faciem atque habitum mentiti. Spero nec minus iucundam, nec minùs fructuoſam fore* Narrationem *trium dæmonum, quam fuerit quattuor latronum.*

IN Vrbe noſtra per illud tempus, in quo Raſpantùm furore compreſſo, Nobilium factio & opes valebāt; hoc pro comperto habetur incidiſſe, quod recens Collector Exemplorum ad Senenſes trahit. Quanquam hic quidem paulò aliter recenſet: & poteſt fieri vt idem vtrobique contigerit, qualia non pauca in Hiſtorijs & veterum, & recentium leguntur. Me non ſinit dubitare quin noſtrum ſit perſonæ auctoritas, qui referebat Hieronymus Saunarola. Fuit igitur per ea tempora Peruſiæ nobilis adoleſcens, Leander nomine, Ferruccij ſtrenui Ducis Filius. nomen familiæ proaui & abaui, apud nos quidem raro vſurpabant, ideo in Contra-

ctibus,

ctibus, teſtamentis, alijſque ſcriptis temporum illorum viros etiam honeſtiſſimos non ferè aliter appellatos videmus quàm hoc modo. Fabricius Cunſtantij Ferramontis: Bernardus Michelotti Herculani: nos noſtrum ſiue Leandrum, ſiue Ferruccium nominemus licet. Hic annum duodeuigeſimum vix expleuerat, cum à ſtudijs eloquentiæ, in quibus longulè proceſſerat, gradum referens totum ſe ad Muſicen contulit: dico pariter ad eam, quæ vocibus; & ad eam, quæ fidibus conſtat, & vtramque inſigniter callebat, colebatque. Ob hanc cauſam Religioſis tàm forenſibus, quàm clauſtralibus plurimum vtebatur; eratque in illuſtribus templis frequentior, nunc voce, nunc lyra, nunc organis canens. ceteroqui non ſolùm elegans, honeſtus, liberalis; verum etiam religionis ac pietatis eximius cultor. Dies aderat S. Laurentio ſacer, in cuius honorem primas Veſperas (vt mos eſt) ſolemniùs canere parabant. Vnà cum Cantoribus atque Canonicis Leander in porticu lentè ambulans, & familiariter colloquens officij moras fallebat: Cum ecce puerum vix annos pubertatis ingreſſum, vultu ſupra illam ætatem modeſto, ingenuo, liberali. Ad quem prior Leander. Quis tu, inquit, & cuias venuſte adoleſcens? Ille ſe Piſtoria oriundum, & quidem non ignobilibus, ſed pauperculis parentibus reſpondit. Veniſſe Aſſiſium expiandæ animæ gratia,

Calendis

Calendis Sextilibus, in templo Virginis Angelorum. quo ſunctum munere Peruſiam acceſſiſſe, ſi fors aliqua ſeſe offerret apud quempiam non iniqua condicio ſeruiendi. Sc in litteris & Latinis, & Græcis aliquouſque; in Muſicis longè vlteriùs eſſe progreſſum. ſi vellent, è veſtigio periculum facerent: inuenturos non rudem totius diſciplinæ humanioris: ac proinde non indignum, cui conſultum venirent, aut ipſi excipientes, aut alteri commendantes. Ille verò etiam tacens ob pudorem frontis, aliaſque indices animi dotes Leandro complacitus erat: additis bonis artibus, & ſua præ ceteras Muſica, nihil admodum cunctatus, credo metuens, nè quis ante-caperet; Eſto, inquit, in meam admiſſus familiam: ſi frugi eſſe perſeueraueris, non in famuli, ſed in fratris & filij loco habendus. Ille plurimis actis gratijs profiteri ſe hoc beneficio perpetuum illi deuinctum fore: de ſe autem polliceri, & quæ dixerit omnia, & ſuper cetera obſequium & fidem.

His commodùm peractis, ecce Antiſtites, ecce Magiſtratus: ſinguli properè in templum, in Chorum. Hic Epiſcopum præeuntem, atque opem Numinis implorantem, cantus ſequitur & ſymphonia reliquorum. in qua puer Piſtorienſis (Nearco erat nomen) ſuauiſſimam vocem nunc intendens, nunc remittens, nunc circumflectens ita omnium aures mulcebat, vt

non homine genitum, ſed Cælo delapſum alij cantores putarent. Capiebat igitur conſilij ſui fructum quotidie vberiorem ac lætiorem talis famuli Herus Leander. hoc magis, quòd non ſolum ſeruire liberaliter, ſed etiam conſulere prudenter, & facere fortiter (vbi opus foret) æqualem in modum Puer nouerat. Quod admirabilius eſt quanquam à Domino cunctis præferretur honore verborum, elegantia veſtium, dignitate munerum; quæ illius fidei, non alterius credere ſolebat: nihilominus tanta erat in puero modeſtia, & tam prudens moderatio, vt non Dominis ipſis, quam conſeruis gratior atque amabilior videretur. Res biennium ita proceſſere, cum Leandri tam intimo gaudio, tam effuſa lætitia, vt ſe feliciſſimum mortalium prædicare auderet propter vnum Nearcum, quem non iam dicam vt fratrem, ſed vt ſe alterum, aut ſe ipſum diligebat carumque habebat. In vno voluiſſet paulò diuerſum, & dicto magis audientem, vel hoc vnum in puero, nihil aliud reprehendebat, quòd per quàm raro, id eſt nunquam niſi cum neceſſitas cogebat, ſacras ædes ingrediebatur, diuiniſque ceremonijs præſens intererat. Quoties enim cum alio quopiam, vt ferè fit, Leander Templis appropinquabat, intro-iturus ad Numen ſalutandum, vel ad ſacra obeunda; commodùm Nearcus cauſari atque confingere ſemper aliquid, nè cũ Domino

Eccleſiam

Eccleſiam intraret, ſacriſue intereſſet. Erant ſemper in expedito impedimenta, & varij generis negotiola, quæ interim ſibi curanda eſſe affirmabat, quæ longiorem moram non ferrent, quæ tunc ipſum præſentiam exigerent ſuam. id vero tam probabiliter, tam efficaciter, tam opportune repræſentabat; vt quanquam crebriùs eueniret; tamen Domino ſic amanti, & fruſtra interdum monenti, nulla vnquam mali ſuſpicio venerit in mentem.

Agebatur Chriſtiano ritu (vt nunc quoque mos eſt) vernum ieiunium quadragenariũ, nec procul aberant ſanctioris Hebdomadæ triſtes dies, in quibus IESV Chriſto Dei Filio noſtra cauſa defuncto parentatur. Callidus Nearcus quia fortaſſe alias fallacias & cauſationes conſumpſerat, nè iam frequentia excuſandi ſuſpectior foret, pridie ipſo Palmarum mentitus ſubitam febrim decubuit: certus ægrotandi, nec ante ad ſanitatem redeundi, quàm Chriſtum rediuiuum ſua Sponſa recoluiſſet. Leander (vt eum ſiue amor occœcabat, ſiue dolus impellebat) non ſolùm credere, ſed miſerari, Medicum accerſere, frequenter inuiſere, amanter conſolari, denique vnà curare cum reliquis familiaribus. Ex vna re non nihil ſuſpicionis ad animum irrepere, ac paulatim confirmare cœpit, quod inſtantibus domeſticis, vt obiret in lectulo Confeſſionem, & ſacram ſumeret Euchariſtiam, more ſcilicet fidelium

Chri-

Chriſtianorum; primo reſpondit confidere ſe, vt præſens in Eccleſia iacere poſſet, poſt quatriduum ſanus & valens futurus. deinde cùm eum Leander ad Sodales Seruitas (ea tunc Familia Ferruccios curabat) ſecum ire vellet ad ſacra Myſteria obeunda, nũquam inducere potuit modò aliud, modo aliud cauſantem. non placere illum ſibi Confeſſarium indoctum, luſcioſum, qui pecuniam poſceret pœnitentes. pariter ſibi odio eſſe Carmelitas, Auguſtinianos, Dominicanos, & quicumque paupertatem profeſſi, opes tamen vel poſſiderent, vel affectarent. Ego, inquit, medicum animæ habeo inter Franciſcanos, qui non dum à vetere diſciplina receſſerunt. Cras meditor cum illo eſſe, ac meo fungi officio ſub Auroram. Hæc Nearcus. Quæ quidem Leander vero nè, an falſo dicta reputauerit, incertum eſt. hoc certum: ſedulo quæſiuit, ſagaciter inueſtigauit, nunquam reperit factum. Ergo in dies gliſcentem ſuſpicionem non ferens quodam die manu prenſum, ſecumque abductum fruſtra obluctantem, in Templum S. Laurentij, ſic eſt affatus ſolus ſolum. SCIS Nearche quàm mihi quotidie carior ac iucundior fueris, ex quo in meam familiam es cooptatus, receptuſque in conſuetudinem intimam. Merito meo, dices. non eo inficias. quin ego ſemper affirmaui, & vltro confiteor palàm. Verũ enimuero feci è ſeruo vt in fratris loco

eſſes mihi : dicerem in filij, ſi hoc ætas pateretur amborſi. certè meus in te affectus aut æquat, aut vincit paternum. Propterea tergiuerſari mecum ampliùs non debes, ſed apertè ac liberè indicare, quod iam vides expetere me ſuper curas & negotia omnia. Dic amàbo chariſſime frater per neceſſitudinem noſtram : dic adeò (ſi ſic rogare fas eſt) per Cæleſte Numen, in cuius domicilio ſumus; Quod nam iſtud, & quale impedimentum ita efficax, ita importunum eſt, quod te non ſolum à Liturgia ſacriſque officijs mecum fungendis, ſed etiam ab ingreſſu Eccleſiarum tantopere deterret tenetque? Non eſt, quod ſolemnes atque vulgares excuſationes mihi recantes, Quemdam in præſens habeo conuenire, Is mihi ad macellum præſtolatur, Oblitus ſum libellum precationum, Vado petere Roſariam coronam, Dictum factum reuertar, Hic ero, cum illic cenſebis eſſe me. Tum me poſtea rogante quare aut non redieris, aut ſerò redieris, aliam ſuper aliam fabricari fallaciam, & crebris dolis circumuenire credulitatem meam. Hæc inquam omitte omnia, & iſtud refera mihi arcanum, quod ingens eſſe oportet; & ego diuinare non poſſum. Satis hoc tibi eſſe debebit, quicquid ex te audiero, gratum mihi futurum; nec ex me quemquam auditurum, niſi tu voles, niſi tu iubebis. Addico in id tibi, Diuis præſentibus, iuſiurandum & fidem meam.

Hac tanta impulſus contentione, imò crediderim magis diuina obteſtatione commotus, facere non potuit, quin ſe aperiret, ſuumque verius nomen reuelaret mentitus Nearcus. Itaque ambagibus remotis, hoc tantummodo præfatus, CAVE quiquam commoueare fortiſſimus, & Cælo dilectus Leander, Ego Diabolus ſum. Quo dicto velut iaculo transfoſſus adoleſcens, parum abfuit, quin mente alienata procumberet penitus exanguis. Vt ego ſuſpicor, ſubſidio illi, ac ſolatio fuit, quod in Templo peracta res eſt. Vbi quantum Diabolus terrebat, tantùm præſentia Numinis recreabat. Nec mora: veniam pacemque Cæleſtium implorans, & ſe iterum iterumque Crucis ſigno communiens: Vade, inquit, cum tua calliditate, tuiſque mendacijs in Abyſſum Sathanæ miniſter. Cui nihil commotus veterator, imò placidiorem quàm antea exhibens vultum; Mi Leander, inquit, quàm tua te opinio fallit, ſi me iudicas de numero eſſe illorum, quos Deus per Michaelem atque Angelos ſuos ad Inferna detruſit. Credo non ignoras homo litteratus, quod etiam mulierculæ iactant, quod olim peccatum Angeli peccauere id non eiuſdem grauitatis ac ponderis fuiſſe in ſingulis. Alij namque velut capita Coniurationis, & principes rebellandi fuere, qui ſecum infinitam turbam traxere ſectatorum, idem poſcentium, idem molientium. & hi quidem in

baratrum vniuerſi præcipites ruerunt, grauiſſimis addicti cruciatibus : non ſinè diſcrimine tamen, quia horum quoque alij grauiùs, alij minùs grauiter peccarunt, & reſpondet peccato pœna ſingulorum. Aliqui contra tantùm aſſenſu, & leui quadam inclinatione voluntatis ad ceteros ſe aggregarunt, quos dicere potuiſſes, Non nolle, potius quam ſeriò & ex-animo Velle. Horum & numerus paucior, & pœna leuior fuit. Ego ſcilicet inter iſtos : quorum ſtatio nec Tartarus, nec Inferi ſunt. Vobiſcum colimus communem Terram, & cum quibuſdam (vt ego tecum) familiariter verſamur, aliàs muti, occulti, ſinè corpore; aliàs conſpicui, corporati, & res hominum agentes. Nec velim exiſtimes, eam nobis quoque ingenitam eſſe malitiam, quæ ſe in illis oſtendit cultoribus Inferorum aduerſus mortales. Minimè nos iſtiuſmodi perfidia & ingenio ſumus : vel ſi quis eſt aduerſus quemquam, ego certè aduerſus Leandrum non ſum, cuius pariter diligo corpus, animam, felicitatem. Nec me alias inquirere probationes oportet. quamdiu apud te ſum, tu es optimus teſtis, quam nunquam te in officio religionis & pietatis interpellauerim. Oraſti, vigilaſti, ſilentium coluiſti; tergum flagellaſti, miſericors fuiſti, corpus cibo fraudaſti, mentem culpis exhauſiſti, ſacro ferculo ſatiaſti, me non tantùm lubente, ſed interdum hortante aliquando adiuuante,

ſemper laudante.

Ad hæc tales vaferrimus Dæmonum blanditias adiecit, vt incautum adoleſcentis animum haud magno negotio in fraudem adduxerit, ſecumque impulerit redire ad amorem, & conſuetudinem priſtinam. Et ſi autem pergebat, vt antea, Leander in omni officio religionis & pietatis excolendo, quemadmodum ab infantia fuerat inſtitutus: tamen paulatim tepeſcere ardor ille Cæleſtium meditationum, & ſenſim animo tædium irrepere, quod poſtea in frigus, in glaciē, in odium vertit præcandi, pſallendi, miſerandi, largiendi.. Vix iam communia quædam, & vulgaria pietatis opera obire conſueuerat, ea quoque ſubfrigidè, feſtinanter, & prope aliud agens: cum hoc illi ſucceſſit, quod audietis. Per tempora Baccho dicata, quæ Viris etiam modeſtis verecundiam non nihil relaxant, cum Leander ſolito liberiùs conuiuia, compotationes, ſaltationes, excubiaſque lupercales frequentaret, quibus potiſſimum Ars Muſica, & ille Prothomuſicus occaſionem dabant: Calendis ipſis Februarij, hoc eſt pridie feſtum diem, in quo puriſſimæ Puerperæ ſolemnem Purificationem Eccleſia celebrat: vulgo ab accenſis facibus Candelariam vocant: Ecce ad Leandrum poſt meridiem Pſeudonearcus; Mi Domine, inquit, hodie veſperi mecum ſis volo ad feſtiuiſſimā Vigiliam, qua negabis vllam tibi

gratiorem, aut illuſtriorem in terris viſam. Quærere Leander, Vbi nam iſta? & apud quem amabò? Dic ſodes, Nearcule.. Non dico, inquit: non dico: vt augeam expectatione voluptatem. mox præſens intuebere, ac me plurimum amabis indicem, ducem. Noſtras cenſeo vt cum maximè adornemus, & concordes canere doceamus, tu Cytharam, ego Lyram & Plectrum. ſpem magnam feci: rem inuenies maiorem. Sic veterator. Iterùm tamen atque iterum Leander inſtare, vt conuiuij Regem, aut ſaltem conuiuij locum aperiret, non ſe alia ratione profecturum. Cui rurſus Dæmon; Si dixero, inquit, remꝰ, domum, conuiuas; haud dubiè recuſabis Vir Patricius obire ignobiles nuptias. licet hic puellarum honeſtior forma, epulandi feſtiuitas & copia par, ludendi autem & iocandi liberior voluptas. Tu verò, ſubiunxit adoleſcens; toto erras cælo, ſi exiſtimas me hominum locupletium, quàm huiuſmodi tenuuium cenis intereſſe libẽtiùs; modo illa non deſint, quæ dudum nominaſti. Quid tam multis opus eſt verbis? Paùlo pluribus perſuaſum homini fuit, vt cum Diabolo iret ad nuptias. Operæpretium eſt animaduertere quemadmodum nos Dæmon fallat cautus incautos. Eo die ſtatuerat Leander adire Confeſſarium, vt manè in Virginis honorem Myſteria purior mundiorque obiret iuxta veterem conſuetudinem. Dum ſe autemꝰ foren-

forenſibus ornat indumentis, & ſuperiorum dierum maculas recognoſcit, in Chriſti ſanguine deleturus, ecce Tentator, qui longè aliam ſubinferens animo cogitationem, ſenſui magis iucundam, facile alteram excuſſit natura odioſam & amaram. Sic omiſit, quod erat faciendum; & quod non erat, admiſit. Si conſtans in propoſito ſtetiſſet, ſi rem optimè cogitatam, imò Cælitus inſpiratam fortiter exequi ſtuduiſſet; hoc eſt ſi ex-animo Chriſtum Redemptorem, Matrem Virginem, Cæleſtes Aduocatos inuocaſſet, vt ſibi ſubſidio forent, potuit repellere inimicam cogitationem, & ſe integrum intactumque conſeruare. Hoc certè tantulum extorſiſſet, vt confiteretur: & pendebat ab hoc tantulo, ſiue fieret, ſiue non fieret ingens bonum, ingens malum, Vita, Mors.

Diem nox occiderat plus ſolito morantem; & denſiſſimas circumquaque tenebras offuderat. puto verebatur ne ſe quiſpiam accuſaret, & interciperet Parricidij ream: adeò non tantùm Lunæ, ſed omnium remouerat arbitria ſtellarum. Fuit rurſus in incerto quid ageret Leander: formidare illum noctis horrorem: nec audere cæcum pedem ſemitis credere accliuibus, decliuibus, ſemper inæqualibus. Enimuerò iam ingreſſus, Dæmone animos faciente, manu etiam prenſante, ac fors iter expediente, ſatis bellè ambulans perrexit. Non longè aberat hora noctis ſe-

cunda, vti tunc etiam grandior campana faciebat indicium. ex cuius ſonitu ſenſim deficiēte, ac languidiùs verberante aures, conijcere ſibi Leander videbatur, ſe paulùm extra vrbem eſſe progreſſum. quibus autem foribus exiſſent,& in quam partem ferrentur, haud facile diuinabat. ita Dæmon inter eundum crebris ambagibus mentem confuderat, & poteſtatem non reliquerat certi aliquid cum animo ſtatuendi. Hoc tamen ſuſpicabatur ſe per portam & viam Romanam trahi Aſſiſium verſus. nec illum admodum opinio fefellit. tantummodo ſiniſtrorſum itinere deflexo (vt poſtea compertum eſt) prope antiquiſſimum Monaſterium conſedere, cuius nunc ruinæ cernuntur, & Fauaronem vulgò appellant. Mirari Leander ad quas nuptias, ad quas vigilias tam longè ab Vrbis mænibus duceretur:& iam labra diduxerat ad exquirendum, ad conquærendum, cum ecce ante pedes in conſpectu magnificum ac regale palatium. cuius valuas intrantibus, & ſcalas aſcendentibus venere obuiam cum accenſis facibus hinc ſcitiſſimi pueri, illinc venuſtiſſimæ puellæ. quibus præeuntibus in Aulam omni rerum elegantia refertam venerunt, inde ad alteram trāſmiſſi ſunt ampliorem, ditioremque. pendebant quoquo verſus ex pariete periſtromata, multo auro argentoque intertexto fulgentia,ſellę,abaci, armaria, & omnis aulica ſupellex eodem

cultu

cultu nitebat, cuiuis apta Principum potentiorum. pauimenta,& ſolum ipſum diceres certare cum laquearibus, cataſtromatum belluas oſtentans,aduerſus Satyros Nymphaſque in ſummo radiãtes. Omnia denique regaliter conſtructa, exornata, diſpoſita magnificentiſſimas ædes honeſtabant. Vt ſibi Leander non in terrenam domum, ſed in ipſa Cæleſtium domicilia translatus videretur: Poteras, inquit, mecum Nearche vnum te facere Cæleſtium, ſi velles. huic argumento ſui crediturus; & ſi cetera vetabant. Hinc ad interius conclaue penetrarunt, forma quidem & ſpecie par; in eo autem pretioſius, quod menſas oſtentabat, iam non dixerim ad regium cultum, ſed magis ad barbaricam luxuriem paratas.quibus præter argentum operosè cælatum, oſtro etiam & gemma exornandis lecti adoleſcentes inſudabant. dum alij cãdidiſſimam Cererem, alij Bacchum quaſi maritum illi congreſſurum expediebant mollem,ſuauem,generoſum. Conſederat inter hæc ad luculentum caminum feſtiua turba hominũ adoleſcentium, & virginum puellarum, à quibus Leander ſingulis cum multo verborum honore fuit exceptus, & loco inter coronam honeſtiſſimo in aurea ſede collocatus. Ibi variè fabulantes, atque hilariter iocantes cenæ non dum appetentis moras fallebant.

Poteram credo paucioribus verbis complecti,

plecti, quæ hactenus expoſita ſunt. Indulſi nimium animo per hæc cupidè vaganti. reducam nunc domum hoc libentius, quod me alia duo planè generis eiuſdem (ſi meminiſtis) at longe breuiùs narranda expectant *Exempla*. Vbi ſimul concurrerunt finis ludendi, principium edendi, dantur manibus lymphæ, honeſtior Leandro locus aſſignatur, ceteri confuſi atque indiſcriminatim diſcumbunt. Fercula numero multa, genere diuerſa, condimento varia, ſapore plùs quàm quiſquam credere poſſet, iucunda, ſuauia, exquiſita. Vinum, imò vina proportione cibis reſponderunt. quibus diu Germanico & Heluetico more certatum. Saturi tandem & ebrij planè omnes conſurgere: apud ignem procaciùs colludere: inuicem dicteria & ſcommata iacere: donec ecce ad parietem ex-aduerſum camino ſitum ingens atque conſpicuum tribunal extruitur. ad quod ebore candicans, & ſmaragdo irradians, & auro vndique refulgens per argenteos gradus aſcendebatur. In eburnea ſella, tanquam in ſolio femina Reginæ habitum præferens conſederat, in cuius fronte, oculis, ore toto cum verecundia ſeueritas, cum pulchritudine maieſtas non dicam certare, ſed concordes regnare videbantur. Habebat circum ſe ad nutum & obſequium promptos Apparitores, Lictoreſque, quorum erat Princeps, & quaſi Archibarrus adoleſcens

Nearcus.

Nearcus. Per hos ſinguli conuiuæ nominatim appellati, & ordine citati homines pariter mulieresque ad Reginam accedebant, eamque ſicut Deam genuflexi adorabant. Mirari primùm vehementer, deinde miſerari Leander illorum fortunam, qui ab imperatore Chriſto deſciuerant, & in Dæmonum caſtris militabant: cùm ecce ad illum ſolito hilarior ac ſecurior Nearcus. Mi Domine, inquit, per te intelligis officij tui eſſe tot conuiuarum, tot illuſtrium Virorum mulierumque veſtigia ſequi, ac mecum venire ad Proſerpinam Deam adorandam, eique gratias agendas, quòd apud eam hodie veſperi tam liberaliter atque magnificè fuimus excepti. mox læti ad tuos penates reuertemur, & cras in templum (vt ſolitus es) die iam illuſtri, ſacra obiturus. Atque hæc dicens porrigebat Leandro manum adducturus ſequentem, tracturus reſiſtentem. Cui Leander, parùm memor in quorum poteſtatem ſponte veniſſet, vultu ſubirato (vt interdum Nearco minari ſolebat) Apage, inquit, quò dignus es cum tua Proſerpina, tuiſque fallidicis promiſſis. Hæccine ſponſalia & nuptiæ liberales, ad quas dudum me inuitaras? Mendaciſſime. Non talia olim mihi ſpopondiſti, cùm te domo extrudere volenti ſupplicabas: vſque adeò donec extorſiſti. Bona memoria es. noſti pactionem noſtram. In ſumma ego acceſſurus vnquam nõ ſum, nec aliud quam

Deum adoraturus: dicatis, faciatis quòd iubet. Tum Nearcus repente corniger apparens, caperata fronte, minacibus oculis, ore truculento. At enim clamat, accedundum tibi eſt, atque adorandum velis nolis. nec mora: vngulatis correptum manibus trahebat cum exprobatione: Putabas, inquit ſubridens, tale conuiuium gratis impertiri, & benè paſtus, bene potus fraudare cauponem? Ille autem ſerò agnoſcens, & ſerio pœnitens exclamat, Clementiſſime IESV. Quo commodùm nomine audito Dæmones, homines, & palatium ipſum cum omni domeſtico inſtrumento diſparuit. Leander ab ſuo Nearco in fœdiſſimam cloacam præceps datus, vmbilico-tenus adeò tenaciter adhæſit, vt inde ampliùs moueri, aut extrahi non potuerit. Nox erat intempeſta, ſimul corpori frigoris horrorem incutiens, ſimul menti formidabiles laruas repræſentans. Clamare miſer quam intentiſſima poterat voce, nunc ad Cælites, vt ignoſcerent; nunc ad homines, vt ſuccurrerent laboranti. Tandem Cælo miſerante, villicus haud procul habitans exaudijt, feſtinans accurrit, vicinos aduocauit, conati ſurſum trahere, ac letho eripere gementem, inſtantem, morientem. Fruſtra: tam pertinaciter luto corpus hærebat, quàm ſolo quercus vetuſta, iactis in altum radicibus. Ergo ſupplex rogare, vt ad ſe adducerent Confeſſarium. Agreſtis Curio vocatur. ei

con-

conſitetur, ab eo abſoluitur: factum præſentibus, & circa-ſtantibus (iam namque plurimi conuenerant) ſe accuſans, atque vberim lacrymans recenſet. Nec ita poſt ibidem mortuus, ibidem ſepultus documēto fuit quàm periculoſa res ſit, & Chriſtiano indigna, vllum cum Dæmonibus habere commercium.

Nunc reliqua duo, vt ſum pollicitus, compendio referam. Si quis ea verboſiùs, & expreſſiùs cognoſcere amat, dabo Autores, & quidem locupletes, vnde ſimul narrationi voluptas, & *Exemplis* fides accedat. Primum duo recenſent in Chronicis Franciſcanis, Marcus Ol ſiponenſis, & Didacus Nauarrus libro X. Secundum refert Collector Exemplorum nuper caſtigatus, & Pontificum iuſſu recuſus. Quod S. Franciſcus in Monte Aluernia Monaſterium inſtituit, in eo quàm frugaliter & parcè, tam ſimul honeſte ac piè viuebatur, at non ſine perſecutionibus tamen, alijſque incommoditatibus, quas illi grauiores perpeti ſolent, quorum eſt, Domino ſpondente, Regnum Cælorum. Erant in primis odioſi Regulo illius regionis, cuius miror non tradere nomen Scriptores dudum laudatos. De tempore quoque certius aliquid inueniſſe mallem. Illi hoc tantummodo: *NON diù poſt obitum Sanctiſſimi Patris Franciſci*. Regulus ergo tantum aberat, vt pijs Sodalibus impertiret quandoque aliquid ad vitam ſuſtentandam, vt eos

palàm conuicijs proſcinderet, cum iurgio ſemper exploderet, aliosque dehortaretur ab his demum excipiendis, aut vlla ope adiuuandis. Monachi ferre toleranter, pro ipſo Regulo Deum precari; nec ipſis vnquam deeſſe, quales optabant, frugales cenas. Interiecto tempore cum Regulus Florentiæ diuerſaretur famulum conduxit, iuuenem ſtrenuum, æquè agendo bonum, & loquendo ſuauem, nomine Vulpium Senis oriundum. Hunc propter negotiandi peritiam & fidem, mox Aluerniam reuerſus familiæ gubernandæ Regulus præpoſuit, & Oeconomum, ſiue Magiſtrum domus creauit. Erat illi apud Regulum quotidie maior auctoritas, poteſtas, fides omnium rerum. Itaque iterum iterumque opportunè in hunc ſermonem ingreſſus, tanta vi & efficacitate Monachos Franciſcanos laudauit, illorum præcipuè caſtitatem, pietatem, patientiam extollens; vt ſuum illis Dominum ex capitali hoſte pauculis diebus amiciſſimum effecerit. Proinde ad Monaſterium ex Reguli domo eleemoſynæ frequentes ac liberales mittebantur omnis generis alimentorum: carnes, piſces, legumina, panis ſupercetera candens, & ſuaue mordicans ſalernum. Ex eo Fratres non ſolum affluenter, ſed etiam laute, ac molliter viuere cœperunt. Hinc perturbatio diſciplinæ, ac viuendi licentia in aliquod magnum malum erat eruptura; niſi ſeniores ſanctioreſque Dæ-
monum

monum fraudes agnouiſſent, & illis obuiam ire feſtinaſſent. Cœnobiarcha ex communi conſilio venit ad Regulum. Agit gratias de liberalitate, qua ſecum atque cum ſuis ad illam diem fuerat vſus. deinde rogat vt abſtineat in poſterum, nec alias mittat ad Monaſterium eleemoſynas, quàm quas ipſi Monachi petitum venirent. vnde frugaliter viuant, abundè ſibi ſuppetere. lautitiam & copiam non eſſe illorum, qui ſponte ſeculo eiuſque delicijs renunciarint. cuſtodem Monaſticæ diſciplinæ, ac omnium virtutum eſſe Parſimoniam. Poſtremo ſubiungit, ſe ſuoſque in maiorem modum miratos, Vnde nam repentina illa, & profuſa in Monachos liberalitas ab eo Principe, cui menſibus antegreſſis omne nomen Franciſcanum odio eſſe videbatur. Ego, inquit Regulus, efficiam quod vultis: Iubebo deinceps petentes expectari, & his ipſis in manum tradi eleemoſynas. per meos aut per alios mittam penitus nihil. Ceterum me vobis tam beneuolum atque munificum fecit adoleſcens, meorum Curator negotiorum, homo ſtrenuus & pius, qui veſtram Familiam, & veſtra inſtituta mihi prædicauit prædicatque in ſingulos dies: hoc ſemper adijciens, Illas Deo eleemoſynas fore gratiſſimas, quæ in veſtrum Monaſterium veſtramque familiam conferrentur. At ego, inquit Cœnobiarcha, iſtum libens viderem laudatorem & Procura-

curatorem noſtrum, acturus pro beneficio meritas gratias. Euocatur iuſſu Reguli Vulpius Oeconomus. qui primùm non inueniri: mox inuentus tergiuerſari: alia fingere negotia, quæ deſerere, aut minimum intermittere non queat: aliàs auditurum, & præſto futurum, ſi quid eum Monachi iuberent. Ad extremum Domino imperante, ac moras increpante ſubtriſtis comparuit. Nec ille quicquam fefellit ſanctum Cœnobiarcham. qui Dæmonem illico agnitum obteſtatus eſt, vt palàm fateretur, Quo conſilio Principem fuerit hortatus ad Monachos illo ſtudio illaque munificentia complectendos. Reſpondit quod verum erat, execratione coactus, aliàs fraudis & mendacij pater: Malignitas mea, inquit, inuidiæ ſtimulis agitata mihi perſuaſit, Si Caſtitatem atque Conſtantiam veſtram expugnare vellem, atque adeò funditus euertere Pietatem, non alias admouerem machinas, quàm Luxuriam in cibo & potu largiorem, lautiorem. Id mihi belle ſuccedebat, niſi tu potiſſimùm, & ſimiles tui (ah nimium maturè) deprehendiſſetis. Inter hæc dicta horrendùm ſtrepens in auras receſſit, ſingulorum animos relinquens admiratione ac ſtupore defixos.

Tertium ſequitur *Exemplum*, breuius dicendum, at non minoris æſtimandum, ſicut ego mihi perſuadeo. Eſt Patauij (quod ſcitis) Templum religioſiſſimum,

idem-

idemque pulcherrimum S. Antonio (qui ex hoc de Padua dicitur) conſecratum. In eo per Quadrageſimam pias habebat Conciones Franciſcanæ Familiæ Theologus valde inſignis, at non valde inſignis Orator. vt hæc duo in vnum rarò coeunt, idem optimè vt dicat, qui optimè ſciat. Habebat tamen per illa tempora ſingulis diebus audientiam admodum frequentem: illo autem die frequentiſſimam, in quo erat diſputaturus de pœnis Inferorũ. ſed accidit perincommodè, quod iam iam conſcenſurus in ſuggeſtum, ſubito cordis deliquio correptus, inter bracchia comitum lapſus eſt ſemianimis. Fertur in cellam, lectulo creditur, fomentis leuatur Medicus arceſſitur. qui curationem aggreſſus, morbum nec periculoſum, nec diuturnum fore pronunciat. illum tantummodo quieſceret diem, omnis exortem laboris, molliter & calidè recumbens: poſtridie ſanum lecto ſurrecturum, & ad Conciones rediturum, ſi modò vellet. Ea res vt Sodalibus non mediocre ſolatium, ita homini ſolicitudinem curamque importauit: recordanti quantam pridie expectationem illius Concionis commouiſſet, & nunc audienti quantus ad Eccleſiam populus confluxiſſet. Vtinam, inquit, meam vicem in præſens aliquis veſtrum obire vellet: poteſtis enim ſinè dubio doctiſſimi & optimi Sodales. Me nimium excruciat fruſtra fore promiſſum meum,

meum,& populi ſpem. Ad quæ alijs nihil reſpondentibus, alijs alia cauſantibus, & planè omnibus feſtinationẽ improuiſam. Sodalis eiuſdem ordinis ac familiæ ſuperuenit, peregrini habitum gerens. qui quidem à Gallia vſque deſcẽderat in Italiam, religionis cauſa petiturus Sacram Ædem Lauretanam, viſuruſque per eam occaſionem Italiæ Vrbes magis inſignes. Vir erat habitu corporis grandi & erecto, frontem ſubrigidam, oculos vibrantes, & ceterum os eximiè candens, barba nigrior, eademque prolixior honeſtabat. Si animi bona reſponderent, doctrina, integritas, copia dicendi; videbatur egregiè factus ad concionandum. Cœperat ergo non nihil ſpei affulgere Magiſtro Barnabæ (ſic vocabatur) decumbenti, vt ſuas partes ſuſcipere poſſet, & propter pietatem non recuſaret nouus Peregrinus. ADEO cuique perſuadet amor ſui, facilia fore ad impetrandum, quæ ſibi expediant. nec aliquid penſi habent quid illos deceat, qui rogantur. Audacter igitur ientaculo prius oblato, iam calfactum refectumque obſecrabat, & ceteri pariter inſtabant, vt illam populi frequentiã, quę iam accubuerat, diuini verbi epulas expectans, oris ſui diuitijs ſatiaret, nec pateretur ieiunos domum redire, quibus mora famem duplicauerat. Excuſare ſe Peregrinus, quod itineri, non Concioni apta ſecum exportarit. plus biennium eſſe cùm tacuerit, nec ad populum verba

fecerit

fecerit longo ac difficili morbo detentus. Alia his ſuper-addere multa in ſpeciem honeſta, quæ nemo non iniquiſſimus reprobare auſus foret: verum enimuero tam eleganter, & tam efficaciter exponere ſuam excuſationem, vt hæc ipſa hominem accuſaret, pulchre detegens illius & eruditionem & eloquentiam.

Quid multis moror, & Sponſionis oblitus perdo in ſuperfluis ſermonem? Inducitur, pulpitum conſcendit, audientiam contemplatur, nec ſolùm ex arte cunctando, ſed etiam ſe oſtentando expectationem ſui facit. Cum magno igitur Auditorum ſtudio, ſilentio, attentione ingreſſus ad dicendum, prope horis duabus horrendum illud, ac flebile argumentum inſigniter perorauit. Vidiſſes inter concionandum quibuſque vbertim fluere lacrymas, & altè tracta ſuſpiria os perrumpere, Cælum ferire cum ſingultibus, & fremitu querelarum. nec huiuſmodi pectoris motus tantummodo plebs, & opifices, & mulieres patiebantur: ſed quanto quiſque doctrina inſtructior, dignitate honeſtior, grauitate conſtantior eminebat, tanto minus temperare ſibi poſſe videbatur, & reſiſtere dolori. cuius crebra indicia cor ſaucium foras trudebat per animi feneſtras. Puto non iniuria, cruciatibus damnatorum audiendis illos altiùs ingemiſcere, quibus vel expreſſiùs innoteſcunt propter rerum ſcientiam; vel horribiliùs ſe præſentant

tant propter huius vitæ commoditates. Peracta concione omnes diſcedere lacrymabundi, & tanquam ſaucij ferentes lateri hærentem ſagittam. nouus Concionator ab omnibus ſodalibus, & à Barnaba ſuper ceteros admiratione affici, multoque in honore, ac pretio haberi. Eum verò paulò poſt abire properātem, ac iam ſeſe itineri credentem in ipſo Monaſterij veſtibulo Vir confrater è numero laicorum fortè occurrens diligenter & curiosè cœpit intueri. Nec fefellit ſanctum hominem facies ſimulata, & corporis habitus ad Religionem deuotionemque compoſitus. tamen ſic intra ſe. Hic profectò Diabolus eſt.non mentitur aut fallitur Dominus, qui eum mihi aperit reuelatque. tum video ego met frontis cornua, barbam petulcam, manus vngulatas. Eſt igitur ſinè dubio Dæmon, ideſt generis humani hoſtis ſempiternus. At enim obſecro, quæ illum noua inſania, quæue intemperiæ agitant, vt hodie venerit ſua ſponte ad pietatem, & cultum Dei nobis perſuadendum? Quos vtique ille ſaluos non vult, nec aliud vel ardentiùs expetit, vel ſagaciùs inquirit,quàm perniciem noſtram. Ego omnia credere malo, quàm ipſum benè cupere mortalibus, præſertim Chriſtianis, præſertim Religioſis. Non poteſt. Audebo Chriſte IESV, in tuo nomine ad tuam gloriam.

HEVS Peregrine, Per illum Dominum,

qui te creauit ingratum, perfidum, rebellem; perque illum Sanctum, cuius & habitum, & Religionem mentiris obteſtor te, vt palàm fateare, Si tu es Diabolus, & qua fraude huc acceſſeris prædicatum nobis pietatem, à qua tu longiſſimè abes; & nos velles abeſſe nihilominus. Iam ſodales plane omnes, & multi præterea Ciues exterique confluxerant; cum Frater Peregrinus ad primum quæſitum non verbo, ſed facto reſpondit hominem exuens; ac ſe in Diabolum refingens, qualē vulgo faciem Dæmonibus affingunt alatam, caudatam, manibus pedibuſque vncinatis, cetera Phaunis & Satyris perſimilem. Cuius aſpectum alij ſubita formidine correpti ſtupentes diffugerunt; alij magis conſtantes intueri, & contemplari curioſiùs cœperunt. Ad hos ille (ſic Numen cogebat) Vos, inquit, appello ſapientes & artium Magiſtros, qui rem minimè mirandam, ſed vulgarem, communem, vſitatam non intelligere aut capere videmini. Concio mea ingentem ſub animo tumultum vobis alijſque ſuſcitauit. Fidem fecere ſuſpiria & lacrymæ, quas identidem cor æſtuans liquabat, & largam pluuiam vento agendam permittebat. Ex eo factum, vt prope ſinguli domū redierint, nouos mores, nouam vitæ rationem, nouum denique hominem meditantes. Quis me ſtultum non dixerit, cum Vineta cæciderim egomet mea? & his venerim latum

ſup-

ſuppetias, quos n eum eſt inuadere, perſequi, extinctos velle? Hoc videlicet fatuis videtur: ſed illi aliter æſtimant, qui habent ſalem. Quid enim? quid inquam ſuſpicamini vel vobis profuiſſe, vel Inferis obfuiſſe concionem meam? Scilicet: eſt periculum nè multi à nobis deficiant, & frugi eſſe incipiant, quibus vix templo egreſſis pectus refrixit, ſiccatæ lacrymæ, & tota illa tempeſtas quàm facilè turbauerat, tam repente in malaciam vertit. Non igitur quicquam ex eo aut acquiritur vobis, aut adimitur nobis. Quid ſi oſtendero: Sed reprimam me.hoc euulgari non oportet. E re hominum eſt, ſi ſciatur: contra illos, ſi taceatur. Et cupio ego quidem tacere, ſed Numen imperioſiùs eloqui cogit, compendio dicam. ANTE horrendum ſupremi Iudicis tribunal, ſingulis in priuato, vniuerſis in publico non ſolùm acer accuſator, ſed etiam locuples teſtis accedam rebellibus obſtinatis, quos à via Inferorum nè à me quidem prędicata ſupplicia reuocarunt. Vides Domine (ſic exclamabo) quàm ſinè omni excuſatione pertinaces in ſcelere vixerunt, quibus corrigendis, atque ad bonam frugem reducendis hoſtes quoque operam contulerunt. Ego ego (nè diſſimulent) quid illos agere, quid cauere oporteret, nè ad Inſera præcipites ruerent, efficaciter oſtendi: quod maius eſt, etiam perſuaſi. teſtor cuiuſque conſcientiam. Qui tamen in-
con-

conſtanter ad priſtina reuoluti, vt improbiùs peccarunt,ſic atrociùs puniri meruerunt. Cum his dictis è conſpectu ſublatum, fruſtra oculis requirebant, attoniti ſtupenteſque prodigio,quod omnibus admirationi, nonnullis & ſaluti fuiſſe creditum eſt.

DECADIS SECVNDÆ
Exemplum Quintum

Argumentum.

S. Menas hominem claudum, & mulierem mutam eodem temporis momento ſanat in admirabilem modum.

Clauſulam ſuperioris Exempli *mentitus Concionator, à vero Concionatore mutuatus videtur S. Ioanne Chryſoſtomo. Qui cum forte Homiliam eiuſmodi grauem atque flexanimam apud quoſdam habuiſſet, quorum ille ingenia & mores pulchrè callebat:commodùm hortatione perorata, totus in lacrymas effundi, ac pectus plangere cœpit. Rogatus cauſam; Pœnitet me, inquit Sanctus, quòd hodie fuerim concionatus, & vos ad virtutem impellere ſtuduerim ſic efficaciter,ſic inſtanter. Præuideo enim (atque vtinam falſus præuiſor ſim) fore aliquàndo,cum ante ſupremum tribunal veſtra erit per meam Concionem cauſa*

dete-

deterior , egoque cogar aduerſum vos ingratum mihi , ſed iuſtum tamen ac debitum dicere teſtimonium. Qui ſi ſaltem intrinſecus & ex-animo compuncti veſtras culpas ante obitum eidem Iudici ſponte fateremini, & veniam pacemque comprecaremini : duo illa magis tremenda iudicia, dico alterum ſingulare poſt mortem ; alterum generale poſt reſurrectionem, longè aliter ſe haberent. Accuſet Diabolus factum : Sacerdos teſtetur confeſſum: Angelus inſtet remiſſum erit tibi pro ſupplicio præmium ò non admittens, vel ò admiſſi pœnitens peccator. Alia huiuſmodi, quale Oris Aurei flumen eſt , ad mortales in viam reducendos fundebat idem ſanctiſſimus, idem doctiſſimus Archipræſul. Ecce autem ab latere Caporalis, *quem quintus narrandi , hoc eſt vltimus ante cenam locus manebat. & O, inquit, belliſſimi* Sodales, *quis noſtrum excuſari ſatis poterit à via non calcata virtutum, quam etiam hoſtes docent ? Me iſta ſanè pluſculum afficiunt, quæ coacti Dæmones minantur, quàm quæ vltro admonent & rogant ſapientes. Verùm enimuerò nimium diu verſamur inter Dæmonas, aut Dæmonum ſimillimos latrones. Iam faxo ab iſtis ad Sanctos Viros, hoc eſt ab Inferis ad Cælos reuertamur.*

Diocletiano & Maximiano imperantibus , non ſolum immaniſſimæ cædes Credentium in Chriſto , ſed etiam impia ſtrages Templorum , ſacrarumque imaginum facta eſt per omnem Orbem Chriſtianum . Alexandria potiſſimum , & finitimæ vrbes in Ægypto , cum pagis villiſque

liſque adiacentibus fidelium ſanguine redundarunt. Inter hos valde præcipuus memoratur S.Menas Ægyptius, cuius inſigne Martyrium refert Simeon Metaphraſtes apud Viographos Sanctorũ, qui diem Martyrij ab Eccleſia dicatum nominant Poſtridie Cal. Nouembris. Ei verò poſt mortem tyrannorum, ſuccedente ac ſuadente Conſtantino; Ægyptij Templum ingens ædificarunt, in eoque Martyris Reliquias colebant, Miraculis in dies pluribus & maioribus inſignes. Recenſet hæc pręter ceteros locuples auctor Timotheus Archiepiſcopus Alexandrinus. Inter quę vnum mihi hodie veſperi narrandum ſuſcepi, quod exiſtimo non propter factum ipſum commune huic Martyri cum multis, ſed propter inuſitatum, ac planè contrarium faciendi modum fore admirabile. Vſus fuit per ea tempora fidelibus infirmis non interdiu dumtaxat aras & ſepulchra viſitare Sanctorum, ſed etiam in Templis ipſis pernoctare ſanitatem implorantes. Horum longè plurimi apud S.Menam dies noctesque commorati quidam celeriùs, quidam tardiùs expulſo morbo incolumes domum reuertebant. Quodque in talibus frequenter accidit, fieri autem ſemper deberet; ſinguli per Sanctum curati, cum robore corporis bonam mentem, & ſtudium pietatis inſigniter auctum referre dicebantur. Erat propterea in Templo ægrorum cuiuſque generis ingens turba,

lectulis

lectulis vndecumque diſpoſitis diurnantes, & pernoctantes. vt iam non templum diuino cultui exercendo, ſed xenodochium ægris curandis factum videretur.

Hac tanta miraculorum fama longinquas etiam oras peruagata, vir quidam ab infantia manibus pedibuſque fœdiſſimũ in modum diſtortis, laceris, attractis, vt non ingredi, non in veſtigio ſtare, non manu quicquam efficere poſſet, cũ Templum aliquot paſſuum millia diſtaret: propinquos atque amicos rogare cœpit, vt ſe quàm primùm eò deportandum curarent. ſperare ſe, ſi vera eſſent, quæ de Sancto fama loquebatur, haud dubiè cum ceteris ſanatum iri: & inde paulo poſt ſuis pedibus domum eſſe reuerſurum, vt pariter alij (quanquam non ſic affecti) rediiſſe dicebantur. Irridere omnes, atque illudere Mancoclaudo, ſi crederet morbum adeò inueteratum, iam olim deſperatum tam facile poſſe curari. Quanquam enim non negabant aſcendere ſuper vires naturæ vim cęleſtem, ab eo ſcilicet manantem, qui & ipſam fecit naturam: tamen quia illum non nimis deuotum ac pium eſſe intelligebant, perſuadere ſibi non poterant, vt per Sanctum Virum eo tam inſigni, ac ſingulari beneficio donaretur. Ad extremum quotidie magis inſtanti morem geſſerunt, ad Templum deportarunt, in lectulo collocarunt. Cubabat ex-aduerſum femina pariter clauda: ſed ea etiam muta:

vtram-

vtramque à Matris vtero ſecum afferens labem. Eis verò fideles comites in Templo famulabantur, mulieri aliæ mulieres, homini homines. illa ſilens ex intimo animo, hic etiam ſupplicibus eiſque continentibus verbis ſanitatem à Sancto implorabant.

Hic Mancoclaudus, hæc Mutoclauda (ſic cogor appellare, neutrius proprio nomine cõperto) fuere in illo Templo complures dies penitus incaſſum. Neutri adeſſe Sanctus deprecator, neutri à Cælo ſubſidium: vt iam ſpes quoque deficeret fatigatos. Ac femina quidem quid ſecum animo volueret, & quam in partem acciperet ſperati beneficij fruſtrationem; omnino ignoramus. de Homine impatientiùs moram ferente, hoc inſuper traditum eſt. Poſt aliquot dierum inediam, & preces ſolito longiores intentioreſque, incidit viro agreſti ac rudi litterarum Cælo indigna ſuſpicio, nè ſe Sanctus Martyr curare non poſſet. ea plurimum inualuit ex eo quod videbat identidem curari alios leuioribus morbis affectos, quorum aliqui domum incolumes redibant, aliqui Sancto gratias agentes eidem Templo inſeruire perſeuerabant. ſe nimirum reijci à Sancto, & à Cæleſti liberalitate putabat excludi propter ſanandi, aut leuandi deſperationem. Igitur temperare ſibi non potuit, quin die quodam in hæc verba prorumperet. Falſa eſſe oportet Beate

Martyr, quæ de tua Sanctitate ac poteſtate fama vulgauit. Feciſti olim tu quidem ingentia miracula: non inficior. loquuntur ipſa per ſe. Verùm enimuerò ablata eſt tibi, vel iam conſumpta facultas faciendi ampliùs. Ego nimirum, & puto mecum mulier muta fuerimus tardiores. Iam exhauſtus eſt fons talium gratiarum, vnde alij felices quia priores non ſolùm ſatiati, ſed ebrij receſſerunt. Nos pigri ſitientes arenteſque dimittendi ſumus.

Talia cum infelix murmurans quereretur, & altè tracta ſuſpiria voculam interpellarent, vltra mediam noctem miſeratus hominem ſomnus, omnem illam ægritudinem ſopore inuolutam ſepeliuit. Ecce autem in ſomnis homini Sanctus Martyr vultu ſubirato, Quid me, inquit, incuſas homo inſolens, indoctus? Parce mihi, Pater Beatiſſime, reſpondit Infirmus. Impatiens morbus, & vel fruſtrata, vel dilata ſpes valetudinis in illam linguæ vanitatem emerſere. Ceterum confiteor, Pater, me poſſe abs te, ſi velis vſum omnium recipere membrorum. Poſſes etiam fato functum remittere ad fruendam vitam, vt ſcio alios fuiſſe remiſſos: adeò tibi tuæque deprecationi supernũ Numen indulget. Tu verò, ſubiunxit Martyr, nunquam ſanabere, niſi meis dictis audiens fueris. Euge, Parens humaniſſime, impera facturus quid ſim: continuò exequar. Huic iterum Sanctus, Vides, inquit, ſingulos

gulos in propinquo cubantes alto ſomno conſopitos. Enitere quantulum potes,atque age te contra lectulum Virginis mutæ, in eoque apud illam recumbe iacentem, dormientem. Quibus dictis illico Sanctus euanuit, homo ad ſe redijt. Qui ſecum recogitans Oraculi mandatum, pudore ac triſtitia confuſus, Hem, inquit, Sancti beneficentiam! quia me ſanum facere aut non poteſt, aut non vult; impellere conatur ad facinus. An mihi fortaſſe Diabolus illudit? Vt illum audio,perſonas induere Cæleſtium,& vltro factum fucum venire mortalibus. Certè imperium tale ab inferis potius, quam à ſuperis videtur. Ac ſi à fructibus vnumquemque cognoſcere par eſt, vt nos olim Saluator docebat: hos profecto in Plutonis & Proſerpinæ hortis inuenias, non in Paradiſo cunctarum deliciarum. At enim faciamus verum eſſe, quod vtique aliter mihi perſuaderi non poteſt; vt vere S. Menas Ægyptius Martyr; ille inquam Sanctus Menas, cui hæc domus conſecrata eſt, mihi toties inuocatus præſens præſenti affuerit. faciamus hoc etiam à quo nimiũ mens abhorret, vt illa ſit mei mali medicina, quam docet ſuadetque Sanctus. Hem quid ego hic efficiam miſer? Ibo ſcilicet ad Mutam, quæ me accuſare non poterit,nec aliò fugere pariter clauda. Vitium illi afferam, & referam mihi ſalutem. Felix mercatus, in quo res emitur optatiſſima: pretium

verò ſoluitur huiuſmodi, quod etiam gratis dare gratum ſit, ipſum ſibi & pretium, & merces. At enim quid cogito ſtultus, quid molior impius? Virginem ſtuprabo, quam me tangere fas non eſt, & peragam in Templo flagitium ante aras, ante ora Cæleſtium. Non faciam profectò. non ſi hæc etiam perdere habeam, quæ ſuperſunt, oculos, & linguam. Malo animæ, quam corporis ſalutem: Æger domum reportabor: ac non ſinè ſolatio tamen. dicar pudori, dicar pietati peperciſſe. Mulcebit animum memoria, quòd prætulerim valetudini honeſtatem, & iniurius aduerſus Sanctos eſſe noluerim, ab his etiam ipſis rogatus.

Hæc ſecum Mancoclaudus. Cuius nequeo ſatis intelligere rationem & varium ingenium. Nunc rudis videtur leuium atque vulgarium rerum: nunc vero etiam peritus obſcurarum. Sanctos Dei, & Sanctorum iuſtitiam, liberalitatem, charitatem confitetur: & eoſdem putat aliquid poſſe ſuadere aut imperare, quod æquum ac pium non ſit. Ergo tenax propoſiti ſui, certuſque prius ſemper iacendi, quàm cum ſcelere reſurgendi; ab Orationibus tamen diurnis nocturniſque non ceſſat. Sed proxima nocte ſub eadem hora idem videt oraculum, idem audit imperium. Minatur præterea Sanctus, niſi obſequens dicto fuerit, haud diu fore cum illi grauius aliquid contingat. Cum hac voce

ſtatim

ſtatim experrecto viſum homini à cælo venire, ac animo incidere nouum conſilium, noua ratione munitum. Sic enim ſecum cogitare cœpit: Qui hoc mihi ſuadet, imò iam imperat, vt faciam, minaturque niſi fecerim, ſinè dubio amicus eſt Dei, Sanctus Mena Martyr Ægyptius. Non poteſt Sanctus imperare peccatum. qui ſi iam imperet, peccatum illud non erit. Si mea ſponte irem ad puellam, & exponerem tanto periculo animam; vtique temeritatis atque libidinis iure accuſarer. nunc Cælo mittente, ac Sancto iubente; nihil mihi videtur eſſe metuēdum. Ibo ego quidem promptus atque alacer; non vt peccem: minimè iſtud in animo eſt mihi: ſed vt Sancto morem geram, ei de me meaque anima curam relinquens. Nec mora: cum iam nox properaret in diem. vbi quieſcere ſingulos vel ipſe animaduertit, vel certè ſperauit propter Sanctum; pedetentim lectulo egreſſus, & ſpatio intermedio (vt ſolebat) non cruribus, ſed clunibus emenſo; ecce tandem conſiſtit Mutus ante Mutam. Puto mulierem ſomnus iam laxior & languidior tenebat: qualis paulo ante lucem natu grandes afficere ſolet in vigiliam ſua ſponte feſtinans. Itaque ſtragulis dumtaxat paulùm commotis remotiſque ſtatim experrecta, quæ antea nunquam fuerat locuta tunc altum emiſit clamorem: O impudens flagitium! ferte opem pia turba: comprendite ſcele-

ſtum, & tenere inſidiatorem pudicitiæ. Ibi vir primùm monſtro conterritus, deinde verecundia ſuffuſus, poſtremò etiam metu ac formidine perculſus, opinari ſe mortuum fore planiſſimè. quandoquidem nec pedes ad fugam capeſsēdam, nec manus ad vim repellēdam ſibi eſſe cernebat. Verùm enimuerò mortem expectanti (res admiranda) monſtrum monſtro, vel potius monſtra monſtris cumulantur. nitens trudere corporis molem, vt in more habebat, viam verrens ad ſtationem ſuam; ecce ſubito ſoſpes & incolumis ſurgit in pedes. bracchia quoque robur induunt, & ſuos manus explicat digitos vt adſpectu concinnos, ita molliter flexibiles, atque ad vſum paratos. Mutæ ſimiliter eodem inſtanti, vt os ad ſermonem, ſic genu ad greſſum laxatur: ſurrexitque ſuis pedibus domum reditura, quam illuc ægrè deportarant iumento impoſitam. Res quemadmodum geſta erat ab vtriſque commemorata, in litteras mittitur. Illi quampluri-mis Deo præpotenti, & Sancto Menæ deprecatori actis gratijs, in patriam reuerſi ſunt.

Multa ſuper huiuſmodi miraculo dicta, reſponſa, diſſerta inter Sodales fuere: donec pueri rurſus ad cenam: imo & aliqua inter cenandum.

DECA-

DECADIS SECVNDÆ
Pars Secunda.

Exemplum Sextum

Argumentum.

Inclytus Concionator nobilem Matronam perditè amans, ab ea interficitur. Res ab Vrbis Gubernatore prudenter occultata.

Vbi cenatum, ad ignem reditum, & ex more conſeſſum eſt; aliquandiu ſua ſponte ſilentium manſit. Credo erant ſolito magis fatigati, & ante cenam, & ſuper cenam de Mancoclauda, & Mutoclauda differentes. Vnus tantùm quieuerat, & ſe quæſtioni non interpoſuerat Archelaus: *ruminans animo* Exemplum *quod valde illuſtre, atque mirandum referre conſtituerat, id ego multis poſt annis tranſcriptum audio fuiſſe, & fortibus teſtimonijs confirmatum inter Magicas diſquiſitiones ab Antonio Martino Delrio Ieſuita. Sic igitur* Archelaus.

PAtrum memoria fuit in Hiſpania nobilis Concionator, cuius nomen, cognomen, Religio, patria tacentur honoris

 ergò.

ergò. Hic cum per æſtatem ſingulis feſtis diebus in ampliſſima vrbe ad populum verba faceret, vt mos fert in Hiſpania, quem quidem non diu eſt, cum Galli etiam, & Itali vſurpant: in tantam ſimul eruditionis, ſimul ſanctitatis opinionem deuenerat, vt ea gratia Monaſterium illud, & huius conclauia in primis virorum doctrina & ſapientia illuſtrium pedibus tererentur. ſiue illum præſentes colere, ſiue aliquid ab eò ſciſcitari, ſiue tantum aſpicere vellent, facie, oculis, toto corporis habitu verendum. Super ceteros feminæ honeſtiores cum illo in Templis & ſacellis priuata colloquia miſcebant: circa pietatem, aut rem domeſticam, aut liberorum educationem, aut huiuſmodi ſuas curas conſilia petentes. Ille autem (qua non ſolùm ſapientia, ſed etiam humanitate præſtabat) modeſto vultu excipere ſingulas, libens auſcultare, documenta præbere, ad patientiam exhortari, omnéſque ab ſe dimittere voti compotes, aut ſaltem non mediocriter curis alleuatas. Neque verò (quod aliquis fortè ſuſpicetur) illa tam frequens, tam publica, tam intima cùm feminis familiaritas vllam infamiæ vmbram poſſe offundere videbatur, caſtiſſimis viri moribus, & vulgò creditæ ſanctitati. Verùm enimuerò ſtolidum atque inſanum vulgus eſt: vulgum dico non opifices tantum, & homines agreſtes; ſed hos etiam pullatos, ciuiles, honeſtos non
multùm

multùm tractatione litterarum, & parùm vſu rerum peritos, qui quemquam ſanctum aut pium, aut omnino virũ bonum credere poſſunt, ſi quis domeſtice verſatur, & priuatim colloqui amat cum feminis alienis, præſertim ſpecioſis & venuſtis: ſat erat dicere Iuuenibus. Nec illud minuit ſuſpicionem, quod in Templo, quod in Sacrario, quòd in loco ſanctiore. Auget potius in pleriſque apud cordatos malitia pietatis pallio tecta. Videntur enim ad hæc agenda Eccleſias legere, vt Religionis obtentu ſecuriùs peccent: nempe ſic opinantes, haud quemquam ſuſpicaturum aduerſus Deum in Dei domo, à Dei miniſtris conſilia iniri. parit enim peccati ſecuritatem illa peccandi (vt ſic dixerim) Improbabilitas. Præpòſteri homines! qui loco ad placandum Deum parato, abutuntur ad irritandum. digni medius fidius, quos duriore flagello Supremus Æditũus exturbet, quàm qui olim in Sacra Æde forum fecerant mercium venalium. quo eſt turpius Diabolo animas Chriſti ſanguine redemptas, quàm ſibi ſuiſque ad vitam neceſſaria, ſeu commoda mercari.

Sed ad noſtrum reuertamur Concionatorem, qui feminarum conſuetudine liberiùs vtens, ad inſignem matronam facie pariter, & corde honeſtiſſimam oculum adiecit. Lucretia erat nomen: priſcæ illi Romanæ pudicitia par, conatu par, euentu felicior. Huius flagranti amore cor-

reptus Concionator, cùm dies noctesque paulatim confici, & ad interitum labi videretur; non ad ea remedia confugit, quæ vulgò alijs ſuadebat, quibus facilè amor extinguitur, aut naſcens, aut in cunis, inediam, vigilias, flagella, & preces magis crebras, magis intentas: minimè ad iſtæc homo intemperans, & iam libidinis mancipium ſuæ: ſed potius ad blanditias, ad fraudes, ad inſidias, ad vim denique inferendam miſer conuertitur. Primùm cum femina ipſa hilariùs, liberaliùs, frequentiùs, quàm conſueuerat, ſabulari. Nec abnuere caſtiſſima mulier opera perfectæ charitatis exiſtimans, quæ ſubſtruendo ingenti flagitio doloſus faber admouebat atque ſternebat fundamenta. Deinde ad facinus minore negotio moliendum efficiēdumque, in mariti amicitiam intimamque conſuetudinem ſe inſinuat, callidè prius obſeruato, quibus ille artibus & ſtudijs deditus eſſet. Vir potiſſimùm rem antiquariam colebat, & Romanorum Græcorumque hiſtorijs mirificè capiebatur. Ad quam rem magno illi & oblectamento, & adiumento erat Concionator: huius etiam generis litterarum homo peritiſſimus, & multum iudicio, multum facundia, & gratia valens. Itaque nullus propemodum dies præteribat, quin aut Monachus domi apud illum, aut ille apud Monachum in Monaſterio diuerſarentur. Sæpe apud Collaltum (hoc viro erat no-

men

men) poſt longam iucundamque meridiationem vnà cenabant in aula, in porticu, prope fontem, ſub pergula, in hortis nunc vrbanis, nunc ſuburbanis: Lucretia ſimul accumbente, ſimul diſſerente, non rudi artium meliorum, & fandi copioſa. Quæ quidem congrediendi occaſio priuata, cùm ad publicum & id maximè liberum genus viuẽdi accederet, quod tota ciuitate omnes impunè vſurpabant ſeculares, eccleſiaſtici, matronæ, viduæ, omnis generis puellæ: ingens Monacho commoditas fuit cum Lucretia vbi vellet, & quamdiu vellet, colloquendi: tum Viro abſente, tum alijs etiam arbitris remotis.

Igitur die quodam liberaliùs atque dicaciùs cum Matrona in Templo fabulatus, diſcedentem rogauit, vt ſe poſtridie ad certam horam domi expectaret, graue negotium cum ea commodiùs acturum. Illa nihil ſuſpicans mali, ſedens in porticu expectabat; ſuis interim intenta domeſticis negotiolis: cum ecce ſolito hilarior atque alacrior Eccleſiaſtes. qui præmiſſa tanquam pro exordio aliqua iocandi libertate, ad extremum auſus eſt de amore in illam ſuo facere mentionem: inde ad preces, ad ſupplicationes, ad obteſtationes conuerti. opportunam incidere abſentiam mariti: & fortè aberat illo triduo aut quatriduo non rediturus. non deeſſe ſibi vnde referat gratiam, arcana in primis

miranda, nemini adhuc nota mortalium. Ad quæ verba ſtetit primùm velut extra ſe poſita mulier, diu impotens reſpondendi. Mox fugitiuum animum ira reuocante, ſic excanduit, vt feroci vultu ac minacibus oculis Monachum intuita, in hæc tandem conuicia eruperit; O, inquit, ſceleſtiſſime bipedum hypocrita! tu ne auſus tam nefariè, tam impudenter de ſtupro appellare honeſtam matronam? quæ neſcio equidem cur abſtineam manus, nec te fuſtibus multatum domo iubeam extrudi per forum ad tuos. At ſi poſthac huiuſmodi quicquam ex te audiero, nè ſpera inultum tibi futurum. Supplicij moram grauitas duplicata compenſabit. Quibus alijſque conſimilibus minis nequaquam territus, ipſe quoque in vacuum minari ſolitus Concionator: & ſi tunc quidem non nihil viſus commoueri, ſermonem aliò conuertit, ac de rerum genere diſſimillimo fabulari cœpit; tamen alterò & altero die, cum alijs conſequentibus id ipſum poſcere frequentiùs atque inſtantiùs non erubuit. vſque adeò donec infandæ procacitatis impatiens matrona, fors etiam verita nè cui familiarium res antea ſuboleret, indeque ad mariti aures manaret; cunctandum ſibi ampliùs non putauit, quin ipſa vltro proderet flagitiũ, & de toto negotio certiorem faceret Collaltum. Qui quidem re audita, & vxore collaudata, cuius caſtitatem & fidem pla-

niſſimè

niſſimè cognitam perſpectamque habebat: Volo, inquit, cum te iterum iterumque idem rogauerit, paulatim leniùs atque humaniùs reſpondeas, donec tandem inſtanti promittas te in illius poteſtate futuram. Veniat ad certam diem, imò ad certam noctem, ad certam horam, ſinè vllo comite, per ancillam introducendus. Cetera ego ſcilicet expediam. probare vxor conſilium: hoc non probare, ſi Monachum opprimere armis intendat: cum ſatis ſuperque videatur fore, ſi tantum fuſte contuſus foras explodatur. Eam verò iubet maritus præſtare diligenter, quod admonita eſt. vindicta vt honeſtatem cum ſalute defendat, id ſcilicet curæ ſibi futurum.

Nox facinori decreta, & per feminam Monacho promiſſa Septembrium Calendarum, poſt vigiliam ſecundam. locus lectus ædicula interior prima occurrens intranti. Cubiculum erat ad læuam interiùs, in quo Collaltus & duo ex fideliſſimis amicis cognatiſque ferro ſtipati latebant. Ecce ad condictam horam bonus Concionator, habitum geſtans militarem, pileo criſtas iactante, latus breui gladio ſuccinctus, & nullum Monaſticæ ſimplicitatis veſtigium præ ſe ferens. Qui commodùm intro admiſſus iubetur tantiſper ſedens præſtolari dum femina ex ædium cenaculo altiore ad illum deſcendat. mox ibi futuram. nec dictum mulier morata. iam

deſcen-

deſcendentem, & callide ſtrepentem, vt vindices in occulto ſtantes commonefaceret, Monachus ruſtica, vel potius belluina libidine concitus, abiecto pallio, tenere atque amplexari conatus eſt. Repulit honeſta femina procacem agreſtemque amatorem: & primùm excreans incõditis atque ambiguis vocibus; dein exclamans apertis queſtibus defenſorum in propinquo latentium ſubſidia implorat. Nullus tamen comparebat: ancilla perterrita refugerat, & ſe tenebris in altiore cubiculo crediderat: circa feminam & Monachum luctantes mirum ſilentium. Obſtupeſcere mulier, & cùm queſtibus obiurgationes, conuicia, imprecationeſque confundere. O Vir inclamat, ò fratres in abdito locati, diſtrictis gladijs ad me vindicandam, & adulterum de medio tollendum; quid cunctamini ſegnes, infidi, proditores? Eia obſecro beſtiam imbellem, & inermem, tantummodo crudelem, tantummodo beſtiam ſecuris ictibus inuadite, ac mediam transfodite. certum victoria ſpondet triumphum, perpetuò manſurum. heu heu me miſeram nemo prodit: ego prodita ſum. ades Virgo clementiſſima Cælitum Regina. cuius diem natalem voueo poſt hac eximium mihi futurum, & præcipuo cultu venerandum. Tuere Domina pudorem meum, & excuſa ſimplicitatem: ſi me ſcis non mea ſponte, ſed coniugis imperio in hoc eſſe adductam
diſcrimen

diſcrimen. Talia orantem nequiſſimus Eccleſiaſtes nunc blanditijs demulcēs, nunc promiſſa exigens, nunc mortem interminans, adigere feſtinabat, vt ſibi obſequens eſſet: futuram nihilominus vi coactam, & ingratijs.

Vim igitur parantem atque vltrò manus inferentem cum ab ſe reicere, ac diuellere iam laſſata non poſſet; fortè fortuna inter colluctādum dextera manubrium pugionis incurrit, quem recens miles læuo lateri hærentem geſtabat, eductumque partim iracundia & furore, partim periculo animos faciente, in pectus ab ſe pendentis, ac nihil tale metuentis impingit: Vltrix fortunata! quæ hoſtem ſuum magis capitalem, adulterij blandum ſuaſorem & impulſorem, Cor inquam medium tranſfixit, & inde ſtatim miſeram animam, quò erat digna, in tartarum ablegauit. Mox in terram delapſo cadauere, mulier Cælo agens gratias, in proximum conclaue furens erupit, factura coniugi, & alijs excubitoribus grande conuicium, quòd ſe contra fidem datam reliquiſſent ſolam, imbellem, imparem diſcrimini futuram. Sed ò rem dictu mirandam, ſingulos altiſſimo ſomno conſopitos offendit: vt ne tunc quidem commouendo, ſtringendo, fodicando excitari vnquam potuerint. Stupeſcere mulier, quod animos in rem tantam cogitatione defixos intentoſque ſomnus inuaſerit; magis obſtupeſcere, quòd

quòd tam arctus, tam inſolubilis. Ergo iterum iterumque corporibus fruſtra pertentatis, & villicatis; cùm penitus nihil ſentirent, hoc tantùm à cadauere iuxta poſito differentes, quòd illi ſpiritum naribus efflarent, hoc iam efflaſſet: reliqua cogitatio erat de mortuo vel abſcondendo, vel vſpiam ſepeliendo, vel aliquouſque in viam extrahendo, quantum ab ſe ſuiſque penatibus ſuſpicionem cædis amoueret. Hoc ſecum ipſa reputanti, & cum ancilla deliberāti, quam vnam adhuc trepidam facti conſciam habebat; hoc tertium magis expedire ac minus periculi præ ſe ferre viſum eſt. Nox erat intempeſta & iam properans in diem: fuſcum vndique & obſcurum cælum: fauens caſtitati Diana, ſuum occidua celabat argentum: nec aurum ſtellarum radiare nubes intermediæ ſinebant; niſi quantulum trahendi & certo loco exponendi ponderis viam doceret. Huc igitur partim ſubiectis bracchijs nitentes, partim per pedes altera trahens, per caput altera impellens, cadauere tandem exportato, fortes feminæ domum regreſſæ, atque intus clauſæ: quanquam valde ſollicito ac ſuſpenſo animo erant; tamen oculis vigilia ac membris omnibus labore fatigatis, cum lecto ſe credidiſſent, in multam diem experrectæ non ſunt: vt poſtridie vicinis admirationi fuerint, prope in prandij horam latentes, non oſtia, non feneſtras aperientes,

nihil

nihil vſpiam ſtrepentes molienteſque.

Sed iam ad Monachum alio ſopore oppreſſum, & in media iacentem via reuertamur. Cuius cadauer manè ante liquidam lucem repertum, atque (vti mos eſt) Magiſtratibus indicatum, cùm propter habitus inſolentiam nemo agnoſceret; ſagacior quidam de numero iudicum, qui Monacho erat vſus familiariter, cùm vel agnouiſſet, vel agnoſcere ſibi viſus fuiſſet; ad Gubernatorem Vrbis rectà contendit, atque illi omnibus arbitris remotis, Mi Domine, inquit, offenſum in via cadauer, ſi dumtaxat Monachi habitum præferret, iurarim eſſe inclytum noſtrum Concionatorem. Sed Viri ſanctitas, grauitas, auctoritas huiuſmodi aliquid credere de illo, aut etiam ſuſpicari non ſinit. Vix cogitare animus audet quantùm dedeceat ille ornatus illam perſonam. Ergo forſitan alter eſt illi ſimillimus ex eadem familia, mihi cognitus, homo parùm ingenio, parùm iudicio & litteris valens. Hunc ſuſpicor fore omnino, niſi eum alius aliquis è ſeculo repreſentat nobis incompertus. Tum Gubernator æquitati prudentiam, & doctrinæ pietatem charitatemque admiſtam gerens, ante quam dies fieret illuſtrior, vulgo adhuc incognitum, & pauculis viſum cadauer in arcam imperat recondi, ferendum quò ille poſtea mandaret. Hinc rectà cum paucis ad Monaſterium. Euocatoque Cœnobiarcha; Volo, inquit,

inquit, omnes veſtros Sodales vnam in aulam conuenire, facturus apud vos aliquid verborum. Mora nulla: in cenaculum amplum frequentes conuenerunt. Rogare Gubernator, num fortè quiſpiam abeſſet. Negare Monaſterio Præfectus, præter vnum Concionatorem. Iubet illum quoque ac illum maximè acciri, Gubernator. Ad cubiculum itur: fores altiùs pulſantur: nemo reſpondebat. Amoliri oſtium imperat Gubernator. Intranti cum eo Cœnobiarchæ, tum vni & alteri ex honeſtioribus miniſtris nemo prorſus obuiam eſt factus. Tantùm ſuper lectulo temere proiecta cingulum, tunicam, cucullum; ſuper abaco ephemeridas, aſtrolabia, & arcanis pictos characteribus libelios offendunt. Mirari Gubernator vnde Apoſtolum, & Prophetas, & antiquos Patres è ſuggeſto tam frequenter tonaret Concionator, quorum ſtrues voluminum ſub lecto, aut per arculas puluis operuerat, tinea rodebat: ille autem magis in expedito haberet Gauricos, Ticones, Maternos, Agrippas, horum ſimiles permultos. Laxabatur cubiculum à fronte in ædiculam anguſtioré, cuius pariter oſtiolo reſerato (mirandum adſpectu & inopinum) cereus ab angulo ſplendebat, ſi ſineretur, paulò poſt extinguendus ſua ſponte. adeò ſemet noctu ardens conſumpſerat, vt ille ſtridens fateri viſus eſt. Credere initio Sodales ad imaginē Saluatoris

aut

aut Virginis lucere pietatis ergò accenſam lampada : ſed accedentibus, & curioſe ſingula ſpectantibus longè alia facies ſe oſtendit . pauimentum illic totum in circuitu belluatum Gorgonas & Sphinges, & Centauros carbone ſimulatos oſtentabat. paries ad læuam maioribus & minoribus circulis diſtinctus , hinc deformes rubetas , illinc ſerpentibus implicitos glires ad ſpectandum exhibebat. etiam hominis ſimulacrum nudis oſſibus compactum aut refictum aperuit recluſus hemicyclus . Quæ quidem aliaque conſimilia ſatis indicabant , quibus ille artibus, & in quem finem deditus fuiſſet. Tunc nihil cunctatus Gubernator clauſam arcam, cui cadauer crediderat, illuc aſportatam iubet reddere Monachis, quem quærebant amiſſum Sodalem : hoc tantùm præfatus ; Vos vt lubet : ego ſilebo.

Dum hæc aguntur, vel his potiùs iam actis, Collaltus & ſocij ſimul experrecti, primùm admirari, vnde ſopor tam altus, tam longus, tam ſecurus arduum negotium aggredi paratis . deinde cum fugatam noctem Sol radijs quaſi ſpiculis perſequens longè gentium amandaſſet ; credere ſinguli à mago Monacho vim mulieri fuiſſe illatam, vel aliud aliquid accidiſſe funeſtius . hoc magis, quòd multo iam die præter conſuetudinem nullum ſtrepitum, aut murmur domeſticũ hauriebant. vbique ingens & inſolitum ſilentium.

Timere

Timere interdum Collaltus (vt eſt amor ſuſpicioſus) nè tunc ipſum cum coniuge adulter, aut alicubi furto gaudens lateret. Mox autem Lucretiæ ſuæ caſtitas cognita & fides explorata, velut Aquilo ingruens, omnem nubem ſuſpicionum longè propulſabat & reducebat animi ſerenum. Dubio igitur ac ſuſpenſo pede in aulam cædi deſtinatam egreſſus, cum pauimentum cruore ſordidum cerneret, in varias cogitationes mente diſtrahitur. dubitat vtrum ipſe met ſomnians etiam ac non intelligens facinus occupaſſet, an feminam adulter, quia vim pati non poſſet, ferro trucidaſſet. An ſe, inquit, caſtiſſima coniux, quòd ei non ſuccurrimus, interemit, vitæ præferens honeſtatem? Vbi autem ſi ſic res acta eſt, coniugis cadauer? Quid oſtio præſidens ancilla? Num eam quoque, an eam ſolam barbarus oppreſſit? Quæ ſecum animo voluens, & ſcalas interim aſcendens Collaltus, vbi thalamum intrauit cubantem in lecto Dominām, & iuxta ſtertētem ancillam offendit: vtramque ſenſibus tam alto ſomno conſopitis, quàm ille paulo antea cum comitibus fuiſſet. Non putauit eſſe ſuſcitandas, illud ſuſpicans in parte, quod noctu geſtum foret, à duobus feminis vnum Monachum fortiter extruſum; illatis etiam vulneribus arbitrabatur. occiſum illum, & à coniuge ſola, ſuis met armis nunquam ſperaſſet. Quod quidem vbi poſtea didicit rem

ſupra

ſupra votum, & ſupra meritum ſuum cecidiſſe lætatus, primùm veniam à Deo petit ſacrilegij cogitati, vt alterum tolleret ſacrilegium. deinde gratias eidem agit immortales, quòd ſine ſuo ſcelere adulterum de medio ſuſtuliſſet, ſua pariter & vxoris, tam conſcientia, quàm honeſtate ſalua. Vnum aliquot dies arcanum ignorarunt, vnde altiſſimus ille ſomnus Collalti & comitum in propinquo excubantium. Dicunt aliqui per intimum amicum Gubernatori à ſecretis, aliqui per ipſum Cœnobiarcham pariter intimum reſciſſe Collaltum de Monachi malis artibus, & de accenſa face, cuius ardens vita ſomnum metiebatur illorum: non ante deſiturum, quam fax viuere deſijſſet: hac extincta, illum continuo ſolutum.

DECADIS SECVNDÆ

Exemplũ Septimum

Argumentum.

Senex incontinens feminæ calumnijs præceps filium interimit, poſtea feminam, poſtea ſe.

Quantum fœdus Concionator reprehenſus; tantum mulieris fortiſſima caſtitas, & Gubernatoris

toris prudens piumque conſilium commendata fuere. Vnum in Archelao Malateſta *haud nimium probabat, quòd occaſione vnius quamlibet ſceleſti, tam acriter in Monachos atque Presbyteros fuerat inuectus, qui cum feminis honeſtis, in ſacris Ædibus, publica colloquia miſcerent. In quo idem pleriſque* Sodalibus *viſum: potuiſſe illud argumentum tractari moderatiùs: nè rudia ingenia ex pauculis inductis argumentationibus, imò veriùs axiòma conficerent. Contra* Rex *diſputabat; nulli neque Sacerdotum, neque ſecularium, niſi maximis de cauſis licere oportere, quamuis alioqui probatæ fidei, ac moribus emendatis. Hæc ad vltimum ſi non verior, certè cautior viſa ſententia. Inter hæc* Vbaldus *quem hora inſtantis officij monuerat; Habeo, inquit, nec ita longum, nec ita varium, ſed opinor æquè mirandum & magis miſerandum ſenis* Exemplum, *quem pariter incontinentia, & huius comes incogitantia peſſum dedere.*

CIuitas eſt Inſubribus duodecim millia paſſuum Mediolano diſtans, quæ in vetuſtis lapidibus nunc Modoetia, nunc Mogontia, nunc Maguntiacum nominatur. Eam Flauius Blondus, & Leander Albertus Monzam vocant: gentem Monzanam, ſiue Monzianam. Viuebat in ea ſplendidè atque magnificè Vir patricius Mediolanenſis: nomen Statilio fuit. Qui cum ciuilium diſcordiarum cauſa Mediolano diſceſſiſſet, vt multi ea tempeſtate faciebant pauculis potentioribus rem

com-

communem ſibi vindicantibus: quia in Monzano agro prædia & Villas, in Monzana Vrbe commodas ædes poſſidebat; reliquam eò fortunarum ſuarum partem tranſuexit, & perpetuum in ea ſibi ſtatuit domicilium, patria relicta. Erant Statilio filij duo, alter annos natos vndeuiginti, alter tantum ſeptuennis, vxore pridem defuncta: ille tertium & ſexageſimum implebat. Quo quidem æuo potius cogitationem propinquæ mortis, quàm reditum ad iuueniles delicias ſuadente; tamen in Virgine puella, coloni ſui filia non admodum excellenti fama, ſed ſupra modum lepida & venuſta totus exarſit. Nec mora: Patrem argento corrumpit, filiam quaſi famulam abducit in concubinatum. Non fefellit grandiorem natu filium Statilij Patris libido. atque vt erat non ſolùm egregiè pius, ſed etiam inſigniter modeſtus adoleſcens: tametſi hoc ægerrimè ferebat, metuens Parentis animæ, corpori, famæ; tamen nec verbo, nec vultu oſtendit vnquam huiuſmodi flagitium ab ſe fuiſſe deprenſum. Enimuerò pauculis poſt menſibus cum ſenem nouo amori tantopere deditum cerneret, vt omnibus virtutibus, cum his etiam ciuilitati & honeſtati nuncium remiſerit. hoc ſecum dies noctéſque conſultabat, ecquam rationem inire poſſet paternæ libidinis coercendæ. Venit primum in mentem Confeſſarij, cuius operam nec affectatam, nec importu-

nam

nam putabat fore in primis huic negotio accōmodatam. Sed comperit paulò poſt, Parentem ſolemni animarum Curione relicto * ad Religioſos idiotas primum, poſtremo his etiam damnatis, deſiſſe confiteri Genio turpiùs & ſolutiùs indulgentem. Propter hæc non deſpōdit animum, de paterna ſalute vt cum maximè ſollicitus adoleſcens, & alias aliaſque ſecum rationes meditatus, vbi ſingulas molienti, nulla ſuccedebat; ipſe demum auſus eſt Patrem alloqui, fortè in templo repertum his planè verbis.

Iam diu, Pater amantiſſime, officij mei fuit quædam non exigui momenti ad te deferre, quæ ad dignitatem atque honeſtatem maximè ſpectant. Sed me ruſticus quidam pudor deterruit, metuentem nè viderer conſilium dare rudis ſapienti, filius Patri. Nunc me non amo, & pœna dignum pronuncio, qui verecundiam inanem meam communi commodo & honori prætulerim. maximè cum haud ego meum conſilium afferrem, ſed aliorum dicta referrem tibi iudicanda. Fui ante paucos dies hoc eodem in templo, & hoc eodem in ſcamno ſedens, auditurus concionantem inclytum Carmelitam. qui dum cunctatur venire, Antiſtites operiens, viri nobiliſſimi Ciuitatis in hoc altiore ſcamno conſederāt, & ſermonum varietate (vt aſſolet) Concionis moram fallebant. Ego poſt tergum audiens fabulantes,

lantes, verba ſingula curioſis auribus aucupabar: ſi forte quippiam noui ex Gallia, Flandria, Germania: num quid Iulius Pontifex, num quid Veneti aduerſus Turcas, & alia huiuſcemodi. Sed illi paucula de publicis: multa & multùm de priuatis. Inter quæ hoc audiui, quod cenſeus noſtra intereſſe, cupidus tibi aure propius admota. Medius illorum ſenior, promiſſa & candida barba, tum vultu etiam auguſto venerandus: Miror, inquit, Statilium nec cœtus noſtros, nec ſacras conciones, nec iam Eccleſias frequentare, virum annis grauem, & noſtri æqualem, cetera robuſtum, & validum magis, quàm plerique noſtrum ſint. Cum vero ſubiunxit alius, raro per Vrbem offendas, rariùs in foro: deditum (ſic ut ego exiſtimo) totum agricolationi. rus euntem per hos dies iterum iterumque conſpexi equo vectum cum villico, ſine famulis vrbanis. Ad hæc alij quædam inſeruere minus honeſta, & noſtro genere indigna, quibus ſerio affirmantibus, & rem pro comperta referentibus viſi omnes aſſentiri, & caſum miſerari. De iſta dicebant Puella ruſticana, quam propinqui & amici omnes palàm querentur eſſe tibi in vxoris loco. Hic parum abfuit quin ego me interponerem, & illorum dicta refellerem iunior ſeniorum. Sed me partim ſolemnis verecundia, partim mirificus omnium conſenſus in id ipſum, à propoſito reuocarunt. Erat enim

difficile, vt aduerſus tam multos, auctoritate inſignes, & in ſententia obſtinatos vnus adoleſcens recte pugnaret. Hoc igitur potius faciendum mihi putaui, vt eorum ſuſpicionem rationemque tacens auſcultarem, & ad te quàm primùm referrem, vt ſeu vera eſſent, quæ vulgò iactarentur, feſtinares tollere. ſeu vera non eſſent, illud Cæſaris vſurpares, *NON facto tantùm, ſed etiam ſuſpicione vacuam eſſe oportere Statilianam domum.*

Qua quidem Adoleſcentis caſtigatione ſenex cetera iracundior, & natura ferocior, adeò offenſus non eſt, vt vltro ipſe caſtigauerit caſtigatorem ſuum, quod illucuſque diſtuliſſet referre virorum talium de ſua vita iudicium atque cenſuram: alijs in rebus modeſtiam ac verecundiam eſſe retinendam: in quibus autem fama & dignitas periclitari videatur, celerem audaciam eſſe adhibendam. Hæc Statilius. qui tametſi flagitium quidem neque affirmabat, neque negabat; ſpem tamen haud exiguam præbere viſus eſt reſipiſcendi, & propediem ad bonam frugem redeundi. Pius adoleſcens pro illo preces ad Dominum effundere non deſinebat: & alios præterea Religioſos atque optimos Viros, idem vt facerent frequenter petebat, liberaliter vrgebat. Nec admodum diù poſt (vt credebatur) precationum fructus apparuit. Opportuna Statilio incidit occaſio fœdam mulierem honeſtè dimittendi.
homo

homo ſtrenuus & non indiligens colonus poſcebat in Matrimonium. Is in agro Mediolanenſi fundum conduxerat. Inde ſibi & Parentibus alimenta capiebat. dotem pro re non magnam; nummos aureos triginta numerarent: nil petere aut velle amplius. Erat condicio feminæ quidem non contemnenda, Statilio autem votis omnibus expetenda, & poſtquam venerat inſperanti, toto pectore amplectenda. cælitus miſſa videbatur, vt eadem opera ſibi & Amicæ conſultum veniret. ita illum cognati & propinqui omnes docebant. Fruſtra. leniter ille ſingulos auſcultabat; rem vultus polliceri, verba non negare. cum ad facta ventum eſt, ibi ſimulatio, calliditas, nequitia ſenis deprehenſa. Feminam thalamo egredi prohibuit: villicum, qui petebat abſterruit, malum minatus, niſi deſiſteret, atque abiret. Exinde hominē in deſperatis habuere omnes: nec ea gratia quiſquam cum illo amplius expoſtulauit. Filius dumtaxat pro ſua in Parentem eximia charitate, aliud aliquid videndum atque conandum ſibi putauit, neque vt ceteri animum deſpondit. Senex interim famæ, dignitatis, & conſcientiæ ſecurus, planè officia omnia tam Chriſtiana, quam Ciuilia deſeruerat, totus ebrietati atque libidini mancipatus.

Verùm enimuerò quanquam ſenem fruendæ puellæ facultas deficeret, at ſatietas non caperet; puella tamen ſeniles com-

plexus, & ſteriles blanditias aſpernata, nihil cogitans ex quantula in quantam creuiſſet à Domino culta in vxoris loco; bonam gratiam rependere ſtatuit benemerenti. Ad filium ipſius natu maiorem, mirifica oris elegantia ſpectabilem, ſed conſtantia pectoris munitum nihilo minore, oculum quaſi iaculum adiecit. Viſa eſt ſibi pulcherrima femina ſauciaſſe animum adoleſcentis, ideoque ad ſpem erecta caſtitatis expugnandæ, in dies blandius cum illo agere, promptiùs morem gerere, vltro exequi & ante capere quicquid eum velle, aut putabat, aut diuinabat. Adoleſcens vtrum iſta ſimplici & candido, an parum pudico animo fieri exiſtimaret, incertum eſt. illud conſtat, nunquam ea gratia illius animum ad iracundiam, aut indignationem fuiſſe commotum. Quæ res mulieri animos addidit vlteriora experiundi. Erat hæc in Statiliana domo minimè tanquam pediſequa, vel famula honeſtior, quales antiqui Atrienſes vocabant, ſed quaſi mater-familias omnium domina, & in omnes domeſticos imperium exercens. Neu quicquam deeſſe ſibi videretur ad plen m, quam affectabat nobilitatem; ex Mingola pecuaria in Porciam Albingam ſe tranſnominauit; & nomen & patriam mentita. Inter ceteras familiæ miniſtras vnam habuit peculiarem, ſibi genere propinquam, cui longè multùm confidebat. qua cùm de nupero

etiam

etiam amore communicauerat, eamque fidelem ac fortem ſociam ſibi adſciuerat ad iuuenem corrumpendum. Igitur die quodam Statilio rus profecto, nec ita mox redituro, noua Porcia abſentiam Domini, occaſionem ſuam rata; cum Publio (id erat iuueni nomen) forte ſolo ſermonem aggreſſa, non dubitauit ei detegere amorem ſuum, rogans, obſecrans, obteſtans, vt ſe voti compotem faceret. Inſtare ab altera parte ſubueniens ancilla, vt puellam ſucci plenam, forma inſignem, ætate florentem, ſic amantem ne contemneret: ſed interea dum virens ætas blanditur, & vtriuſque Genius inuitat, mutua voluptate animos explerent: hunc eſſe florem ætatis Cupidini dicatum: ei libandum concedere oportere. Stolidi ac præpoſteri omnes, qui hæc in ſenectam: nec agendo idoneam, nec fruendo. His aliiſque nunc precibus fatigatus, nunc blanditiis illectus adoleſcens, ad tam fœdi facinoris nomen ſic obſtupuit, vt oculis in terram defixis, diu vocem emittere non potuerit. Mox reuerſo animo, gliſcente ira, tam grande conuicium fecit, vt partim pudore, partim formidine percullæ, humiliter ei ſupplicarint, ſi ſibi obſequi nollet, ne ſe ſaltem ſuumque flagitium Domino indicaret. Id nimirum Publius inter obiurgandum fuerat minatus. nec erat tamen facturus illæ ſi quieſſent, nec in poſterum eam ſibi moleſtiam exhiberent. Imo verò

non quieuerunt, ſæpiùs exhibuerunt, & inſtantiùs rogarunt. ille tacuit nihilominus, nè quam Seni grauiorem animi ægritudinem afferret. Hoc tantùm ſedulò cauebat, nè ſe vnquam offenderent mulieres ſolitarium.

Porcia ſæpenumero contempta, & ludibrio habita, quanquam erat obſcuriſſimis orta parentibus, tamen ſplendidarum mulierum morem ſecuta, flagrantem amorem in flagrantius odium conuertit; & iuuenem innocentem, ideo criminis reum facere ſtatuit, quia ille crimen admittere noluerat, pro innocente habitura, ſi peccaſſet. Iam quò flagitium probabilius, ac vero ſimilius redderet; negotio cùm ancilla communicato, ita rem ex compacto gerere inſtituunt. Porcia tempore antecapto cùm Statilius paulò poſt domum eſſet rediturus, mœrens in cubiculo ſedebat. creber anhelitus recentem laborem, vultus triſtior ſummam mentis ægritudinem arguebat. ex-aduerſum ſtabat ancilla pariter ingemiſcens, oculis vdo tumentibus. Ecce Statilius à foro domum. qui ſtatim rectà in cubiculum, ſic ſemper ſolebat ad Porciam, quæ illi carior, quàm anima erat. Ergo illam præter ſolitum triſtem, ægreque ſpiritum trahentem cum oſtendiſſet, ancilla pariter ſollicita, & tantùm non plorante; totus animo conturbatus, triſtitiæ cauſam requirere cœpit: Porcia nihil diu reſpondere: ancilla tantundem. Dominus

noc

hoc magis inſtare: verbera etiam & fuſtem minari, ſi tacerent. Ad extremum quaſi coacta, ſingultibus vocem rumpentibus, Porcia reſpondit, Negotium eſſe huiuſmodi, quod comprimere ſatius foret, ac pati occidere ſepultum, quàm educere in auras. & ſe tamen dicturam, quia Dominus imperat, cui reluctari fas non eſt. Publius, inquit, tuus non hodie ſemel, ſed hodie inſtantiùs ac vehementiùs auſus eſt me. obnitendo fatigata ſic elangui, vt ægre ſpiritum ducam. Si paulùm ceſſaſſet auxilium, mi Domine, in præſens aut mortuam cerneres, aut impudicam: ſed prius me mortuam. Interuentu ancillæ (Dijs fauentibus) libera ſum. Ei vitam, ei pudorem debes meum. Fidem mendacio fecere primùm lacrymæ vbertim cadentes, quarum periurio amor abutitur ad fraudem: deinde ſingula confirmans & exaggerans improbior ancilla. Itaque Pater ſuopte ingenio ferox & implacabilis ex Zelotypia in tantam rabiem excanduit, vt ſimilis inſanienti hac illac rueret vociferans; SCELESTISSIME mortalium, ego te hoc gladio transfodiam, cor manibus extraham, & pede conculcabo. Nec dictum res morata. Stricto ferro ibat in filium. Forte Publius paulò ante redierat domum, & in ſolariolo extra parietes proiecto (Menianum veteres vocabant) Roſaria ſua murmurans lentè ac ſecurè inambulabat: cum ecce in ſe Patrem verbis

ſurgantem, gladio minantem, ſubito reſpexit. Obſtupeſcere adoleſcens: & quid noui accidiſſet quærentem, ſenex Furijs agitatus, perfidum atque inceſtum vocans, altè ictu vibrato inuadebat. Adoleſcens fulgentem gladium, & furentem intuens dexteram, metu perculſus retro pedem tulit læthalem plagam declinaturus. nec eſt recordatus infelix (formido memoriam excuſſerat) quòd ſuper Podio eſſet præalto, & nullus ab ea parte obicibus cincto. Mendax podium, pergula infida, quæ non obſtitit ruituro. niſi credam ideo factum, nè innocens parricidio caderet. Igitur præceps lapſus retrorſum capite ad ſubiectum marmor illiſo, ſtatim expirauit, cerebro ac terra fœdata.

Pater immaniſſimus, vt illum adhuc Furiæ ſtimulabant, non in terram collapſum, ſed ſaltu elapſum ſuſpicans adoleſcentem, per ſcalas vt cum maxime vociferans, & conuicia ingerens perſequi feſtinabat. Ecce autem in filium incidit exanimem, capite diffracto, & cerebro adhuc palpitante reſupinum. Ad quod ſpectaculum diſcuſſis animo tenebris, vidit Senex in clara luce iuuenis innocentiam, mulieris calumniam, impudicitiam, periuria, dolos. fugit illico furor, qui hoſtem induxerat: & ſero ſubiens indulgentia reſtituit Patrem. Iudex præpoſterus, & laqueo dignus, ante irrogans multam, quàm reus cauſam dicat; & tum demum

abſoluens.

abſoluens, cùm caput amputauit. Ergo ſuam deteſtans primo ſtultam credulitatem, deinde celerem crudelitatem, rurſus duplici furore correptus, contra ſe, contra feminas: antea illas, poſtea ſe ipſum interimere ſtatuit, & innocentis filij Manibus trium nocentium ſanguine parentare. Hoc conſilio domum, atque in cubiculum regreſſus Porciam oſtendit gementem, lacrymantem, quaſi pœniteret indicij, quod fecerat; non cogitans malè cauta, rem in cædem & mortes eruptaram. Ea ſcilicet gratia dolere ſe ſimulabat, & verè forſitan dolebat; ceterùm mendacij ſecura, quod arguere mortuus non poſſet, armabat impudentia os, & linguam ad confirmandum: vt cuius paulò ante corpus Pater affixerat, huic illa perpetuam adureret infamiæ notam. Non tam audax atque confidens fuerat ancilla, quæ ſimul atque furentem Dominum conſpexit, furtiua molitur fugam, & ſe interim in ædium parte magis remota occultarat. Ergo ad Porciam Statilius, furore paulùm inhibito, & gladio in vaginam recondito: Publius, inquit, dignum vita & factis exitum inuenit. Mori aliter non decuit contumacem. Mihi gaudio eſt, quòd vltus illum ſum, nec me parricidio inquinaui. Specta hominis improbitatem, audaciam, ſcelus. Me coram arguere ſuſtinuit: ac tantùm non minari viſus eſt, niſi extruderem domo (ſic te appellabat) ſcortum,

N 5 ruſti-

ruſticanum. Ei verò cum ingens conuicium feciſſem, repreſſemque impudētiam; ingratus palàm me in foro & per compita diffamabat. Itaque illum non viuere, Dijs pœnas exigentibus, mihi iucundiſſimum eſt. Ceterum mea Porcia, non eſt clam me iſtuc ipſum de quo accuſaſtis, nũquam ab eo factum, nunquam tentatum. habuiſſet ceteras animi dotes, modeſtiam, obedientiam, amorem erga Parentem; vt certè habuit habebatque pudicos & candidos mores. fleremi hodie defunctum, cuius caſu delector, & obitu triumpho. Quid ergo hic cetera perſequar? Non venerat ad clauſulam ſermonis huiuſce Statilius, in qua minis ſibi opus fore cenſebat ad extorquendam facti confeſſionem: cùm femina (ſiue illam conſcientia, ſiue ſpes inducebat) paulatim annuere cœpit. vſque adeò donec frons, oculi, os totum, & corpus totum ſua ſponte rem eloqui viſa ſunt. Statilius etiam linguæ teſtimonium, & totius rei ordinem ſeriemque cognoſcere voluit. In qua quidem referenda cum Mulier de ſuo in Publium odio differeret, iuſſa odij cauſam atque originem aperire; friuola quædam ab ſe parum aptè conficta reſpondebat. Venit ergo Statilius ad minas, & ſtrictum admouens iugulo mucronem; id etiam expreſſit, vt fateretur, ex fœdo amore odium natum. Quo vir audito in priſtinam rabiem furoremque reuolutus, primùm feminam

adacto

adacto per pectus gladio tranſfodit, cor manibus extraxit, pede conculcauit: deinde inſanis vociferationibus aera rumpens ad cadauer filij reuerſus eodem gladio ſe ipſe transfixit, ceciditque ſuper mortuum moribundus. Ancillam ex fuga retractam, flagitij conſciam atque conuictam, ſua pœna ſecuta eſt.

DECADIS SECVNDÆ

Exemplum Octauum

Argumentum.

Blanca Maria per inconſtantem & variam libidinem amatoribus ſuis graue periculum, ſibi meritam mortem imprudens adſciſcit.

Libet exclamare, inquit Rex: *O mortalium, ac præcipuè ſenum intemperans libido! quæ hominem natu grandem antea ſtupratorem, deinde parricidam, poſtremo interfectorem ſui fecit, nec vno quidem, ſed triplici mortis genere multatum, Corporis, Animæ, Honeſtatis. Super quo caſu cum aliqua multa ſeniores diſſeruiſſent, conuerſus ad* Archelaum *iunior* Philander; *Tuum, inquit,* Exemplum *me mirabiliter afficit, eique iam dudum laboro vel apponere parallela, vel opponere contrarium. Agè hoc primum, quod*

dixi vltimum: & Hiſpanienſis Matronæ pulcherrimum facinus, idque rarum & inſigne, conſequatur Gallicanæ mulieris æque rara, ſed inſignior turpitudo. Fructuoſum vtrumque iuuenilibus annis; at hoc arbitror fructuoſius. Exemplum.

IN Gallia Narbonenſi, cuius pars Allobroges, Taurini, & Pedemontani plane omnes fuere, Ciuitas eſt lauta atque ampla, quam hodie Caſalem Monferrati appellant. Hinc nimirum oriundus fuit ex admodum ignobili, & obſcuro genere Iacobus Scappardonius, qui quantulum habuit copiarum ab auis hereditate relictum, præſenti argento vendidit: & pecuniam omnem fœnori commodabat, vſuris adeo largis & inſanis, vt multorum ſpatio annorum immenſas opes confecerit; & iam ſenior nobilem duxerit vxorem annis florentem, natione Græcam. Marchiones Gonzagæ maritarunt, ex Græcia nuper aduectam cum dote, ac mundo muliebri non pœnitendo. Vna illis filia fuit Blanca Maria, nil amplius liberorum, & ea in primis facie honeſta, viuido ingenio, moribus caſtigatis: tantùm pauló promptior, & audacior, quàm ingenuam Virginem decebat. Hæc non dum matura nubendo erat, cum Pater ſenio grauis deceſſit. Mater Græca impuberem honeſtè ac liberaliter educabat. Quoniam autem non ſolùm pulcherrima & venuſtiſſi-

ma,

ma, ſed etiam valde opulens erat puella, cenſu ſcilicet domeſtico ſupra centum & viginti aureorum millia: cum iam quintum decimum expleſſet annum, Vir admodũ illuſtris Hermes Vicecomes, quanquam tanto imparem natalibus, legitimo matrimonio ſibi adiunxit, nuptiaſque cum illa in Regalem modum celebrauit. Antea tamen, quàm ſponſa Mediolanum ingrederetur, Franciſcus Hermetis frater natu grandior, quadrigas illi obuiam miſit (nuptiale donum) operé cêlatas elegantiſſimo, & quoquo verſum fulgentibus gemmis exornatas: tegmen præterea, & ſtragulam veſtem oſtentabant auro argentoque intertextam, multo ſmaragdo alijſque magni põderis vnionibus diſtinctam. Iugales candore niuem, curſu Eurum putaſſes æquaturos. qui tamen ſuperbo inceſſu crura molliter explicantes, hanc velut Reginam ab ſella eburna conſpicuam vndique, lætantem ac triumphantem Mediolanum induxerunt. Dixiſſes Cleopatram venire ad Triumuirum (ſic ille voluit, ſic iſte imperauit) ad Capitolium Alexandrinum.

Sexennio poſt moritur Hermes, nulla in mortis ſolatium ſobole relicta. Hinc ſcilicet effectum, vt cum ſuis omnibus copijs, cumque illa propemodum regia ſupellectili Blanca Maria Caſalem in ſuam patriam redierit. Vbi poſt paulùm matre orbata, & illo tanquam freno laxata, in

omnem

omnem vitæ licentiam ruere feſtinabat, nunc hos, nunc illos animo deſtinãs amatores. Opportuna mentio inſignium nuptiarum, quæ illi ſtatim ſeſe obtulerunt, audax feminæ propoſitum interpellant. Poſcebatur inſtanter à compluribus. ſed hi tandem complures ad duos redacti ſunt nobiliores, quibus ceteri conceſſerunt Giſmundum Gonzagam Ioannis filium, & Comitem Cellantis, ſanè fortem virum, & inter Sabaudiæ Proceres inſignem. qui valde locuples in Monferrato, multis præterea Caſtellis imperitabat, ſitis in Valle Auguſtana, vnde quotannis aureorum plura millia capiebat. Marchio ipſa Monferrati, vt genero ſuo Mantuæ Domino gratum faceret, omni ope conata erat, vt Blanca Maria Giſmundo nubere mallet. Iam iamque negotium eò ſagaciter adduxerat, vt nihil obſtare videretur, quo minus res inter eos conueniret, ac nuptiæ fierent continenter. Verùm enimuero Comes Cellantius cum muliere ipſa collocutus, vir facundia pollens, & illam miſerè amans, blandiendo, adulando, pollicendo perpulit tandem, vt ſe Comite Marito diceret eſſe contentam. Neque hoc tantùm: ſed nulla interpoſita mora, conueniunt, deſponſantur, corpora miſcent clandeſtinò. Id poſtquam fuit auditum, indignari generoſa Marchio Monferratenſis, quòd ſibi tam diu data verba, & ſe quodammodo habitam ludibrio ſentiret. nec

eſt

eſt dubium, Blancæ ob eam rem aliquid euenturum mali à Marchione irata, niſi Comiti honos habitus fuiſſet. Nuptiæ demum palàm celebrantur, cum magnifico apparatu, & non exiguis ſumptibus: at peſſimis tamen auſpicijs, vt poſtmodum comperta res eſt. quam, quò tandem eſſet euaſura, ſatis dicebat vulgare verbum: *QVAS nuptias, cupido conciliat, euenire infeliciter. & PER rabiem ſolere deponi, quod ſumptum ſit per amorem.*

Paucis enim poſt menſibus noua Nupta, quæcumque capitalis diſſidij cauſa fuiſſet, ira & furore inflammata, poſt atrox cum Viro habitum certamen, furtim ab eo diſceſſit, nec vt antea Caſalem, ſed Ticinum rectà contendit: puto, extra patriam licentiùs atque impuniùs peccatura. Hic ergo ædibus longè magnificis & elegantibus conductis, vitam inſtituere cœpit, qualem ſemper optarat, ſcortatoriam nec adeò publicam, nec adeò pudendam (vt quidem illa ſibi videbatur) tantùm nobiliſſimis, eiſque admodum paucis aſſueſcens in conſuetudinem receptis. Degebant illa tempeſtate in Aula Imperatoris Ardizinus Valperga, & Carolus frater Maſini Comites. quorum cum ſortè Ardizinus Cæſaris negotia curans Ticini commoraretur; conſpectam mulierem forma eleganti, & parem formæ humanitatem lenitatemque præ ſe ferentem; continuò incenſus, perditè amare cœpit. Nec ipſe amori

amori defuit ſuo, ſed humiliter adeundo, colloquendo, largiendo tādem voti compos eſt factus. Prope annum integrum Comes nobili ſcorto, tanquam legitima coniuge potitus fruebatur, nec vlla vnquam mutuo amori ſuſpicio, aut leuior ſimultas interceſſerat: cum ecce tibi Robertus Sanſeuerinus Guaiazzi Comes ætate, opibus, robore præſtans Ticinium venit. cui Blanca furtiuos (vt ſolebat) adijciens oculos, nouo indulgens amori veterem paulatim animo expulit, totaque in eam curam incubuit, vt excluſo Ardizino ſuccederet Robertus. Nihil quicquam adhuc ſcire aut ſuſpicari Ardizinus, quod rectè intelligeret ab ſe nihil eſſe commiſſum, quare mulieris conſuetudine, aut amore priuaretur. Sed cum Blanca ſenſim refugeret congreſſus, nec iam hominem aut æquo animo, aut æquis oculis aſpiceret, demum & ad ſe introitum negaret: poſt tertiam, quartam, plures fruſtrationes, ad extremum furore ardens Ardizinus, facto impetu, domum irrumpit. & quanquam minacibus iurgijs agere decreuerat, pactam fidem illi exprobrando; tamen vbi notam, & coli ſolitam pulchritudinem in conſpectu habuit, quæ non homines tantum in feras, ſed ex feris leones in damas conuertit, tota penitus agendi ratio immutata eſt. Vidiſſes ad illum ſupercilij rigorem cadere impetum animi ferocientis, & extemplò manſueſcere iram,
donec

donec hoſtem fugauit, amantem reduxit.
Reuerens igitur (vt antea conſueuerat) muliere appellata, humaniter rogabat, Cuius ſe criminis reum faceret, quem tot iam dies conſuetudine priuabat ſua. paratum ſe ad multam ſubeundam, deque ſuo corpore ſatisfaciendum, ſi qua forſitan in re illius animum offendiſſet. propterea ſe non pœnam deprecatum, ſed gratiam redemptum accedere ſupplicem. Ain' verò Supplicem? inquit mulier amare ſubridens. Lepida ratio mecaſtor veniendi ad pœnam ſubeundam, ad gratiam redimendam: effringere alienas fores, irrumpere furibundum, propellere cuſtodes, ſi aut ſtent, aut reſiſtant, occidere paratum. Volui paucos dies experiri amorem atque conſtantiam tuam. Experta ſum. Habe tibi res tuas. Me poſthac non inuiſas, non obſerues, non affecteris, atque adeò, ſi gratum facere voles, nè aſpicias quidem. Ad hæc, vt erat linguæ intemperans, facta etiam ex Comitis humilitate ferocior, eo demum vecordiæ prouecta eſt, vt nè à conuicijs quidem atque ſcōmatibus abſtineret. Habebat Ardizinus elegantem corporis atque oris habitum cum iuuenili robore certantem, viriliter formoſus. tantùm ex pede nō nihil claudicabat. Atque id etiam naturæ peccatum iniqua mulier detorſit ad contumeliam. & nunc claudum pedetruncum, nunc monſtrum hominis eundo ſaltans, Cælo inuiſum appellabat.

labat. Comes Ardizinus quandiu feminæ leniundæ, ac ſibi reconciliandæ ſpes fuit; patienter ac modeſtè reſpondens, partim ſe purgare, partim veniam poſcere, atque omnibus verborum blanditijs mulcere furioſam. Vt vero animaduertit, quanto ille mitiùs ageret, tanto inclementiùs furere beſtiam; & eſſe ſcilicet iracundiæ pabulum molles preces: ipſe quoque tanto concitatior, quanto iram diutiùs collectam tenuerat, longè grandius reddens conuicium, ab ingenio procacem, à moribus impudicam, à profeſſione meretricem, à natalibus paganam & agreſtem nominabat. Ferunt hoc feminæ vltimum conuicium, & ſi erat leuius, verius, notius, perpeſſu grauiſſimum fuiſſe, *VT minus odimus mortales ſolida vitia, quæ vitio noſtro contracta ſunt, quàm quæ tantùm vitij ſpeciem habent, & vitia ſi ſint, noſtra non ſunt à maiorum fonte deriuata.*

Sic per mutuam altercationem à Blanca Maria diuulſus Comes Ardizinus, cum Ticini alia eum negotia non tenerent, Mediolanum reuertitur. Atque ibi quæcumque incideret occaſio de Blanca Maria cum quopiam loquendi, frenum linguæ laxabat, fanda infanda ſinè diſcrimine miſcens atque diffamans. Id verò quiſpiam iuuenili animo, recenti contumelia exagitato, facilè (ſicut ego arbitror) condonaret. at illud clariſſimo Comite, ac generoſo Equite parum dignum eſt viſum, quod

quod inter cetera mentiebatur, ſe à femina ſponte appellatum, nihil tale requirentem aut cogitantem. Faciamus tamen vera dicere Ardizinum (& fortaſſe dicebat) quanquam contra illius temporis Hiſtoria, & pariter hominum opinio fuit: dico habuerit Ardizinus à Blanca Maria ſponte donatum, quod alij ſeruitutis, & munerum pretio emerent: hoc magis feminæ deuinctus atque obligatus diſceſſerat, quòd nullo diſpendio bene fuerat acceptus. An non debuit in hoc ſaltem ſibi temperare; vt nec palàm vulgò infamaret, nec adeò in longum? ille verò in triuijs, in coronis, in omni congreſſu lacerare abſentem, quæ illi quoquo modo erat excuſanda, ſaltem ſilenda. Et iam tertius exierat menſis, cum feminæ adeundæ finem fecerat; nec dum faciebat inſectandæ. Venerunt igitur facilè pluribus ex locis ad Blancæ Mariæ aures Ardizini maledicti; pro quibus vt meritam inimico gratiam referre poſſet, Comitem Robertum Sanſeuerinum vltro in intimam cõſuetudinem admiſſum, & Cupidinis telo (vt apparebat) altè ſauciatum, delicijs vt cum maximè quadam noctu ebrium inſtitit, vt Ardizinum Maſini Comitem, ſibi multis nominibus infenſum de medio tolleret. ſe pro tam ſingulari, & iam dudum exoptato beneficio in perpetuum illi deuinctam, ac velut nexu mancipem fore. Mirari admodum Robertus, vnde Veneris imbelles

lusus

luſus ſero negotio corrumperet Mars intempeſtiuus: & quanquam prope mentem voluptas alienauerat, eo tamen poſtulato, tanquam iaculo perculſus ad ſe ſtatim reuertitur. & prolixè ille quidem pollicetur, non ſe hoc tantùm quod facile putaret, ſed quiduis longè difficillimum in ſuæ ſpem gratię prompto animo aggreſſurum. aliqua tantùm ſeſe præberet ſimul faciendi, ſimul latendi opportunitas: nequando mutuos amores aut longius exilium, aut durior caſus interpellaret. Id ſibi etiam atque etiam (nè dubitaret) cordi futurum. Hæc aliaque tempori ſeruiens, & ſuæ proſpiciens voluptati ſpondebat Robertus. Ceterum cognita mulieris improbitate, atque perfidia, ſecum ipſe conſtituit nè in minimis quidem oſficere, aut quicquam nocere Ardizino: tantùm abfuit vt meretriculæ cauſa mortem molir etur clariſſimo viro, ſibi familiariter amico, à quo quidem nunquam facto, nunquam dicto fuerat offenſus. Imò ipſe habet Ardizinus (ita ſecum Robertus loquebatur) ſatis honeſtam cauſam de me conquerendi, quòd ad ſuos amores, illo pridem expulſo fuerim admiſſus: Neque conqueritur tamen, aut mihi quicquam eo nominę ſuccenſet. nimirum arbitror quia hoc ſecum recta reputat via, id inconſtanti fęminæ, non conſtanti amico (præſertim inſcienti, præſertim inuitato) eſſe tribuendum.

Pergebat

Pergebat igitur in ſuis voluptatibus Comes Robertus feminæ ſecurus. Ardizinum verò adeó lædere non ſuſtinuit, vt iterum iterumque Ticinum venienti epulas præbuerit, & palàm cum eo familiariter fuerit verſatus. Id Blanca Maria iniquiſſimo ferens animo, cum ſe illa via deſperaret ad effectum ſui conſilij peruenturam, aliud aliquid videndum ſibi atque conandum eſſe decreuit, vt quoquo modo inimicum vlta rabiem ſuam ſatiaret. Interea Robertum per honeſtam cauſam domo expellere ſtatuit, animo pridem expulſum abiectumque. Nunc igitur morbum, nunc languorem, nunc alias occupationes cauſata, illi paulatim ſubtrahere ſeſe, nec vt antea ſpectandam aut fruẽdam exhibere. At metuens tamen viri nobiliſſimi odium incurrere, nuper experta, quid periculi foret huiuſmodi facere inimicos: hanc rei mitigandæ fabulam confingit. Venere dudum, inquit, à Comite Cellantis marito meo internuncij & litteræ, quibus inuitor ad gratiam cum illo recõciliandam. Quo mihi hoc tempore nihil contingere poteſt aut opportunius, aut exoptatius. Precor te, vt intermittas domum meam venire, ac mecum verſari familiariùs; ne quid minus honeſtum de me ad maritum referant commicantes, vnde illius à me animus fiat alienior. Crediderit, an non crediderit Robertus, incertum habeo: illud certum: præ ſe tulit quaſi crediáiſſet,

nec

nec ad mulierem acceſſit amplius, extemplo reuerſus Mediolanum. Hic Blancæ Mariæ inconſtantem, atque auidam libidinem agnoſcere licuit. Quæ dudum ſupra omnes mortales oderat Ardizinum, mox excluſo Roberto, ad priſtinum amorem reuoluta, ſecum ipſa reputare inſtituit, quanto ei fuiſſet cum vetere amante, quàm cum hoc proximo vita liberior. illius in ſe amorem, obſequium reuerẽtiam, in Cælum tollere: contra huius inſolentiam ſuperbiamque deteſtari, & ſe incuſare, quod eius dura imperia perpeti ſuſtinuerit. Ergo illi bona omnia cupere, hunc ſi quando poſſit, acriter vlciſci parata. Nunc cogitare dumtaxat quibus artibus veterem amatorem ſibi reconciliet. Ardebat nempe duplici libidine, alterius perdendi, alterius fruendi: ſed vincebat feram cupidinem mitior Cupido.

Qui cùm frequens & ſolito blandior in Blancæ Mariæ oculis, labris, ore toto verſaretur; inde quodam die notis flammis appetitus, & ante incogitãs afflatus, quàm ſe inuadi ſenſiſſet, totus iterum exarſit Ardizinus. Adeoque non opus habuit ſequeſtribus litteris, aut captantibus internuncijs; vt ſe vltro priſtinis laqueis irretitum, quaſi fugitiuum Dominæ redderet in antiquam ſeruitutem. Laudare femina conſilium ſuum, & hinc expreſſiùs videre comparando; quanto eſſet Ardizinus, quàm fuerat Robertus & modeſtior, & amabilior.

Omnium

Omnium igitur iniuriarum memoria deleta, ſinè vllis querelis, aut ſuſpicionibus genio indulgebant: cum hanc quoque tranquillitatem non diu poſt (vt ſolet) inuidens fortuna conturbauit. Poſtquam femina primam libidinem arbitrio ſuo ſatiarat ſatiabatque; Tempus eſt, inquit, iam aggredi ſecundam, & meis nunc mortuis ærumnis inimici ſanguine parentare. Non effugies infortunium, ſi viuo adhuc pluſculum, Roberte. imo viuere ipſa, & frui anima non poſſum, tu niſi prior extinguare. Iam faxo intelligas, quàm contempſeris; & ſeruire tibi volueris, dignam imperandi. Hoc igitur odio inflammata opportunum rei locum & tempus nacta, cum molliùs voluptate difflueret amator, ſic interſpergit aſtuta blãditijs venenum. Anime mi, Complures elapſi ſunt dies, cum te habebam primò aliquid monere, dein aliquid rogare quod plurimùm intereſt vtriuſque noſtrum. quare autem non fecerim, vera eſt cauſa, & vna cauſa: Non putaui eſſe opus, quod nunc video eſſe. Tantum ſcire antea velim, ſis nè alacriter ac ſtrenuè facturus, quod rogauero. Tunc Ardizinus amore ebrius, omnia promittens, nihil excipiens; Impera, inquit, effectum dabo. Hic rurſus femina; Robertus, inquit, Sanſeuerinus quomodo iam dic obſecro tecum? Mirari Ardizinus inſperatum exordium, & tanquam ſomno excitatus, Optimè, inquit, mea Domina.

fami-

familiaris inter nos amor à pueritia fuit. creuit cum ætate neceſſitas, quam vtrinque aluimus officijs. vt ego illum perinde ac fratrē diligam, & me ille nihilominus. At enim mea vita quamobrem iſtuc me rogas? Hic aliquandiu ſilens, & velut ambigua dicendi mulier, amatorem arctiùs complexa; O quam te, inquit, tua ſpes atque opinio fallit Ardizine! Superioribus menſibus, cum ille meam domum ventitaret, mecumque (vt noſti) familiariùs verſaretur, affirmauit non ſemel mihi te vnum eſſe inter mortales, aduerſus quem ille odio capitali eſſet incenſus; nec longo poſt tempore auditum iri, cum Ardizinum Robertus adacto in pectus pugione tranſfoderit. hoc tantulum in mora eſſe, quod neſcio quid antea litiū haberet expedire. id autem vertente anno fore confectum. Oraui, obſecraui per omnia Numina; vt quandoquidem mecum non petente odium ſuum communicarat, non celaret noſſe cupientem de odij origine & cauſa; hoc vero ille pertinax negare, tantùm dicere inſignem eſſe contumeliam, qua fuerit abs te affectus: eam tuo ſanguine, non aliter expiari oportere. mox erumpere in conuicia, imprecationes, execrationes aduerſus omne nomen Comitum Valpergarum.

Ego tametſi eram illo tempore tibi ſubirata, nec ille hoc ignorabat, imò me ob hanc cauſam dicebat ab ſe amari vehementiùs;

mentiùs; tamen egregiè tutata ſum partes tuas, ab eoque omni ſtudio contendi, vt ſaltem in meâ gratiam deſiſteret incepto. Subiunxi, hoc niſi faceret, mihique ſponderet iureiurando, haud illum deinceps tam carum mihi futurum, quàm hactenus fuiſſet. Quid multis verbis opus eſt? Interminata ei ſum, niſi parceret Ardizino, & mihi narraret odij cauſam; fore illi mecum inimicitias æternas. Et vin' confitear? fuit hæc inter præcipuas cauſas, quamobrem exploſi, & abieci hominem, deteſtata immanem crudelitatem. Nunc ſi Comes Ardizinus me audire voluerit fideliter (credo etiam prudenter) admonentem; non expectabit dum ſe inimicus aggrediatur, ſed maturo conſilio præueniens occupabit imparatum. Id nimirùm te Ardizine, tuis huc uſque fortiter actis, & clariſſima tua gente dignum eſt, anteuertere proditorem, & paratas inſidias in caput reijcere molientis. Nemo te non ſapienter feciſſe dixerit, qui ſio vltus latentem hoſtem, pepereris tibi, & vitæ tuæ ſecuritatem. Hoc (quemadmodum vides) tua cauſa facere debes, dignitate ſuadente, periculo cogente. ſed meam inſuper adiungas licet. quæ me abs te ſingulari & æterno beneficio affectam putabo, ſi hũc ſuperbum atque immanem non homines, non Deos metuentem de medio ſuſtuleris, & quò dignus eſt, in barathrum ad feros Manes detruſeris, conſocios ſe dignos.

Qui ſi forſitan dicas, te vitam tuam pro nihilo putare, vt vulgò facitis viri bellicoſi, fortiter (vt vobis videmini) ſed parùm prudenter philoſophantes: obſecro te, vt vitam reſpicias meam, quæ nec bellicoſa, nec philoſopha ſum. & me certum eſt morituram, ſi diutiùs viuat Robertus. Potuit hanc fabulam callida mulier viro admodum eleganti, at non admodum aſtuto, & tunc amore diffluenti facilè perſuadere: VT ſumus omnes nimiùm creduli mortales, cum aliquod narratur, à quocumque narretur, impendens capiti diſcrimen: ſed illa orationis clauſula ſatis aperte oſtēdit, feminam de ſe, ſuaque vltione, non de Ardizini ſalute eſſe ſollicitam. voluiſſe illam metu mortis iniecto, impellere Ardizinum ad facinus: ſed nimio affectu concitatam ita prodidiſſe rabiem ſuam, vt facile apparuerit reſpectum amici aut nullum eſſe, aut poſt venire longo interuallo. Itaque iam nihil dubitat ſecum Comes Ardizinus, quin mulier de ſe omnia fuerit mentita. Robertum de ſe opprimendo cogitaſſe vnquam; nec ſi forſitan cogitauit cum Blanca Maria rem huiuſmodi locutum. Tamen tempori ſeruiens, & Amicæ obſecundans, non minus prolixè pollicetur, quàm antea pollicitus eſſet Robertus, futurum ſibi curæ ſupra omnia Dominæ mandatum. Animus autem vtrique par, vtrique idem fuit, non nocendi amico propter meretriculam quotidie inſa-

mem

mem atque inuiſam magis. Venit paulò poſt Ardizinus Mediolanum, & cum Roberto in hunc ſermonem ingreſſus; Quæro, inquit, optime vir, expedieris necnè, an nondum etiam lites tuas, vt poſſim me comparare ad Chriſtianam & piam mortem. Satis enim ſcio; poſt quam cauſa ceciderit aduerſarius, mihi tuo gladio cadendum fore. Miranti ſupra modum Roberto, & quorſum illa oratio ſpectaret requirenti, Ardizinus ſingula ordine percenſuit, quæ illi dixerat, quæ cum illo egerat Blanca Maria. Tunc O perfidum, ò impudens, ò immane ſcortum exclamat Robertus. Niſi dedecori foret Equiti honeſto fortem dexteram feminæ imbellis, & feminæ infamis ſanguine maculare; quàm vellem ei per occiput eruere mendacem linguam. at non antea tamen, quàm confeſſa eſſet, quàm inſtanter, quàm frequenter obſecrauerit me, vt te inſidijs aggrederer, tolleremque aut gladio, aut veneno. Nec alia diſſidij cauſa interceſſit, quàm quòd id verbo affirmaueram, facto negabam: amicior tibi ac vitæ tuæ poſt promiſſam mortem.

Sic alter alteri dolos atque perfidiam communis Amaſiæ indicantes, quicquid dedecoris, aut probri de publico ſcorto illuſi amatores ſolent, id illi conferre in Blancam Mariam, & palàm omnibus in odium, in contemptum, in ludibrium adducere, Has illa voces atque conuicia

cum reſciſceret, multis deferentibus, tametſi admodum ægrè patiebatur, nec aliud dies noctéſque agitabat, quàm quo modo vlciſci poſſet dicaces: tamen callidè ſimulabat, quaſi contemneret, ac pro nihilo putaret. Interiectis autem diebus Ticinio tranſtulit ſe Mediolanum, cōductaque magnifica domo, vitam agitabat vt cum maximè ſplendidam, & femina principe dignam. Fuit illo tempore Mediolani Petrus de Cardona Præfectus cohorti militum relictus ab Artale fratre legitimo. nam ille ſpurius fuit Comitis Colliſani filius, eius qui ad Bicoccam in prælio fortiter dimicans occubuit. Non excedebat Petrus annum alterum & vigeſimum: color faciei nigricans: anguſta & prominula frons: ceterum magnitudine corporis, & robore animi præſtans: manu promptus, atque audax ſuper ætatem. Hic cum forte Blancam Mariam carpento vehentem aurato, & regaliter inſtructo aſpexiſſet; nobiliſſimam aliquam Mediolanenſium ratus, ſubitam flammam oculis hauriens tranſmiſit ad pectus. à qua tantùm requietis ac refrigerij dabatur, quamdiu illi aſſiſteret, vel ex propinquo ſpecularetur. Agnouit femina incautum, & adhuc rudem amandi adoleſcentem ruere vltro in eos laqueos, quibus ad illum diem grandes fecerat prædas: at nullam fore grandiorem, ſibique idoneam magis putabat, quàm hunc vernanti lanugine, quaſi plu-

nis

nis enaſcentibus perdiconem. Itaque ad neſcandum, illiciendumque non neceſſe habuit ſoleninibus artificijs, & ſcortatorio lenocinio. Vix conſpicatus pulchritudinem æſtimatione ſua raram, vnicam, Cælo dignam; ecce totus inardeſcit, præcordia feruent, cor exæſtuat periturum, niſi alter refrigeret ignis. Præſto fuit in tempore ſubſidium. amans redamatur, petens exauditur, veniens introducitur. tantumque in muliere fruenda ſenſuum voluptatis hauriebat, vt ſe feliciſſimum amantium putaret prædicaretque in latiſſimo Cupidinis regno. Rurſus tanta erga Venerem ſuam beneuolentia, & tam flagranti affectu erat inflammatus, vt dum ſe illi morigerum præberet, non laboris, non honoris, non capitis rationem eſſet habiturus.. *ADEO qui cum ingenijs conflictantur eiuſmodi, primùm ſe ipſos amittunt*: nam inde eſt, quòd reliqua tam facilè diſperdunt: retenturi, ſe ſi tenerent.

His circumfluentem delicijs, ac ſibi tanquam Numini deditum Cardonem, aſtutè in hunc ſermonem ingreſſa, velut incidiſſet, aliunde aliò tranſiens, huc demum euaſit Blanca Maria, vt oraret, atque obſecraret inſtantiſſimè pro nuper inſtituta, ſed æternum manſura inter eos neceſſitudine, vt in ſuam gratiam, & honoris ſui cauſa, duos ſibi vehementer infenſos de medio tolleret Ardizinum Valpergam, & Robertum Sanſeuerinum: vulgò

illum Comitem Maſini, hunc Comitem Caiazzi ſolitos nuncupari. Cardona nihil cupiens aliud, & nihil reſpiciens aliud, quàm quo modo Nympham ac Deam ſuam demereretur; ceteris poſt tergum proiectis: Vado, inquit, in præſens parare quæ ſunt opus. cras aut perendie res audies confectam. Fortè fortuna non erat Mediolani Sanſeuerinus, biduo ante Ferrariam; inde Mantuam petiturus, & pluſculos dies abfuturus: Vtinam cum eo Valperga, qui aliquot paſſuum millia comitatus exeuntem, ab eoque plurimùm rogatus, vt ſecum ire pergeret: vnà profecturus: cælum inuitare: negotia permittere: quid illud ſibi peregrinationis inuideret? homo contentiùs recuſauit, & flens tamen ab amico digreſſus, reuertit Mediolanum. Hæc fuerunt ad Cardonem per fidos exploratores omnia relata. Igitur ab Ardizino cædis initium facere feſtinat. Poſtero die malus genius (quid enim putem aliud?) & Ardizinum & Carolum fratrem ab intimo amico, cuius ædes longulè aberant, ad cenam inuitandos curauit. Via erat, qua Fratres ierant, & qua erant redituri circa medium ſer angusta, quàm non admodum alta, ſed admodum longa concameratio tegebat; illi arbitror ſimillima, quæ penes nos duo coniungit Palatia largiora & ampliora, in quorum altero Epiſcopus, in altero Decemuiri ius dicunt, ſub hac iter eſt foro abeuntibus
ad

ad Templum Virginis religioſiſſimum, quod vulgo Maieſtatem Volte appellant. Et eſt locus inter cetera Vrbis noſtræ, homicidijs & oppreſſionibus infamis. Huic non abſimile cenſeam fuiſſe opus arcuatum Mediolani, quod viam Valpergis fratribus remetiendam interſecabat. Inde namque aditus dabatur in regionem, quæ vulgo dicitur Maraueglorum, & in viam valde frequentem, cui ab S. Iacobo inditum erat nomen, quà ſcilicet Valpergas tranſire oportebat, domum redituros. Igitur Cardona ex militum cohorte, cuius Ducatum tenebat, viginti quinque fortiſſimos, ac ſibi fidiſſimos legit: eoſque loricatos partim gladijs, partim haſtis longioribus inſtructos, apud inſidum fornicem conducta caſula, in inſidijs locat. Fermè concubia nox erat (vt per hiemem cena producitur, & circa ignem teritur tempus) cum refert explorator venire Ardizinum, & Carolum fratres ſinè omni metu, ſex ſeptem ſequentibus pueris tantum gladio ſtipatis. Qui cum ſinguli caueam cædi deſtinatam ingreſſi eſſent, facilè pauci à pluribus oppreſſi, & circumuenti ſuperantur. Fratres alter ſuper alterum confixi haſtis occumbunt. Famulorum aliqui ſub ipſum tumultum capeſſunt fugam, reliqui ad vnum confoſſi iacuere. Mediolanum totamque Inſubriam illa tempeſtate Dux Borbonius pro Cæſare gubernabat. Huius imperio captus illico

Cardona, & in carcerem detruſus, vltro rem confitetur, & omnia indicat palàm, ſe cædis fuiſſe auctorem: imperaſſe ſuam Blancam Mariam; cui cum Ardizino graues inimicitiæ forent. Rea femina gnara omnium, quæ facta eſſent, fierentque: inimicum mortuum, amicum in vinculis teneri, palàm eſſe ſua flagitia, ſe iam omnium præiudicio damnatam: & ſi ſpatium fugiendi habebat (haud facilè dixerim cuia gratia) ſubſiſtere maluit, & cohortem prætoriam expectare. A qua cum in ius raperetur, vna ſecum aduehi curauit grande ſcrinium, in quod aureorum quindecim millia coniecerat: per hæc ſperans (vt ego arbitror) corruptis Iudicibus infami ſupplicio vindicari. Sed longè illam ſpes atque opinio fefellit. pecuniam perdidit, & vitam non retinuit. Nam facinus confeſſa, & facinoris cauſam, carnifici permiſſa, & palàm morte multata, dupliciter infelix amiſit cum anima honeſtatem. Cardona (vt Iudicum mos eſt aduerſus diuites gratioſos, potentes) facilè liber euaſit, iudicio partim redempto, partim obſcurato, Iuſtitia conniuente.

DECA-

DECADIS SECVNDÆ
Exemplum Nonum

Argumentum.

Scytharum Imperator Caſſanus admirando prodigio impulſus idolorum cultu eiurato, Chriſtianam Religionem ſponte amplectitur cum ſuis.

Non eſt nobis conſilium Lector candide prodigia ſeu miracula tranſcribere, quorum plena volumina paſſim leguntur: & quanquam inſignia ſunt, tamen præ aſſuetudine mentem nec ita commouent, nec ita delectant. Quæcumque autem vulgò incognita, & euentu miranda nobis occurrent; ea ſi ab optimis, & fide dignis Auctoribus memorata fuere, non verebimur in Decadas *referre. Huiuſmodi per omnes partes præſens* Exemplum *videtur, de quo vera & incorrupta ſui temporis Hiſtoria mentionem facit. Vnde ſcilicet* Malateſta *mutuatum ſe profitetur. hoc antea præfatus, nè ab ſe nimium longas hiſtorias vel admodum exquiſitè tractatas expectarent, homine tantùm ab hoc genere nunquam alieno: ceterum ad ſtudia longè diſſimillima varijs caſibus identidem diſtracto. Quam hominis excuſationem, vt minimè neceſſariam, non probare* Fernandus, *licet fateretur eam ſibi cum illo eſſe*

communem. Satis enim, inquit, compertum Regi *ac* Sodalibus *eſt, Martem nobis ab ipſo ætatis primordio magis placuiſſe, quàm aut Mercurium, aut Muſas. Quicquid autem facundiæ in nobis eſſe videatur, natura potiùs, quàm diſciplina ac ſtudio eſſe tribuendum. Parabat refellere* Pamphilus, *quod ab his diceret excuſari artificioſam naturam & eloquentem infantiam: cum* Regis *admonitu* Malateſta *in hunc modum exorſus eſt.*

ANnis non adeò multis ante milleſimum trecenteſimum Rex erat Scytharum Caſſanus Argonis filius,quem vulgò Canem, & Magnum Canem Tartarorum Hiſtoria vocat. Is cùm præter conſuetudinem Regum ſuperiorum æquitate, liberalitate, magnificentia, & clementia inſignior videretur, maiore quàm antea quiſquam à ſuis populis charitate ac pietate colebatur, vt vltro illi Satrapæ regni, & clariores amici auctores fuerint,vt coniugem ſe dignam, & eiſdem præditam moribus ſibi adiungere ſtuderet, vnde Scythia perſimiles Liberos Nepoteſque in maiorem & dignitatem, & amplitudinem propagaret. Fortè fortuna ſub idem tempus ad aures Regis fama pertulerat, eſſe in Armenia puellam, Regis ipſius filiam nomine Catharinam, quæ pulchritudine, honeſtate, prudentia omnes coæuas per Orbem terrarum longo interuallo ſuperaret. Hanc ſi ſibi coniugem amici conci-

liarent,

liarent, perficerentque vt illa maritum non abnueret Chriſtiana Idololatram. Rex promittebat ſe in amicorum poteſtate futurum, primo quoque tempore ducturum, & gratiam inſuper non exiguam habiturum. Ergo cum in Regiam purpurati & Senatores conueniſſent, re primum inter eos ipſos, deinde ante Regem diligentiùs maturiùſque diſcuſſa; conſtitutum eſt omnibus ad vnum probantibus, vt ad Regem Armeniorum Legati mitterentur petitum filiam in Regale matrimonium, quo illa grauari non deberet, vltro expetendum, niſi offerretur. Stata die iter ingreſſi, & ſtrenuè progreſſi, ad Regem adeunt, Imperatoris ſui mandata exponunt, eo triduo poſcunt reſponſum.

Rex Armenius lætari ex vna parte, quod tantus Imperator non modo amicitiam, ſed & neceſſitudinem ſibi ſuam offerret. Ex altera triſtis eſſe, quod ſuſpicabatur nimium abhorrere à talibus nuptijs, & marito Cane infideli Virginem filiam Chriſtianis ſacris imbutam, ſuper ceteras piam, & Cælitum reuerentem. Quæ ſi recuſaret, haud dubiè barbarum ægriùs laturum: & grande ſibi, ac regno ſuo periculum imminere à ſtrenuiſſimo Imperatore, à ferociſſima gente. Prius igitur quam Legatis reſponſum daret, rem cum Filia communicat, & impendens periculum exponit ſi fortè barbaro non obſequantur. Catharina illo tanquam telo perculſa improuiſo,

nihil aliquandiu locuta, ſic demum reſpondit. Auertant Cælites, Pater mi admodum obſeruande atque colende ſecundùm Deum, vt tu mea cauſa quicquam vnquam detrimenti aut incommodi patiare. Mori me malim, quàm ex me quicquam tibi euenire, quod nolis. Fugiam igitur triſtem repulſam, nec iſtas detrectabo, cetera diſpares & mihi nón optabiles nuptias. Vnum oro, detur mihi facultas in illa Regia Chriſtiano ritu viuendi cum familiaribus, & pediſequis meis, hinc illò tranſducendis. Erò in ceteris, vt ſponſam decet, Viro meo, Domino meo obſequentiſſima. Placuit Parenti ſapiens illud, & modeſtum & amabile Virginis reſpóſum: iuſſitque ad eam Legatos introduci, vt ex ipſa cognoſcerent, quid eos ad Regem ſuum referre oporteret. Venerunt, expoſuerunt, audierunt, comprobarunt, & ſe ſtatim ad Regem ſuum ſcripturos affirmarunt: nihil ambigentes, quæcumque illa peteret, Regem libenter eſſe conceſſurum. Atque ita prorſus eſt factum. Rex Virginis eximiam pulchritudinem venuſtatemque ab his etiam edoctus teſtibus oculatis, antiqua flamma nouis auctibus cumulata, duo ſtatim diplomata dat, ſuo chirographo, & ſigno Regio munita. In horum altero Catharinæ Regis Armeniorum filię, iuſto ſecum ac legitimo matrimonio coniungendæ ampliſſima conceditur facultas retinendæ, ac palàm colendæ auitæ religionis

gionis cum quotquot vellet ex numero ſuorum ſuarumque. In altero mandatur Regio ſecretario, qui caput erat legationis, vt Catharinam in vxorem ſibi deſtinatam, ſponſalibus celebratis, quàm primùm ad ſe in Scythiam ex Armenia curet deducendam. Omnia rite pauculis diebus cum magnificentiſſimo apparatu, & cum omnium incredibili plauſu confecta ſunt.

Catharina ſecum in Scythiam, præter familiam obſequio ſuo dicatam famulos, famulaſque à cubiculis, à ſecretis; duxerat etiam Sacerdotes Armenios, qui ſibi ſuiſque ſacra miniſtrarent, obirentque omnia, quæ ad cultum Dei; & ad expiationem animæ ſpectabant. Ea verò cum ſuis omnibus incredibile memoratu eſt quanta cum lætitia, & magnificentia, & apparatu ab ipſo Rege atque Imperatore coniuge ſuo fuerit excepta, renunciata, & palàm coronata Imperatrix. Vbi autem non forma tantummodo, qua pulcherrimas quaſque lõgè ſuperabat, verùm etiam formæ conſimiles mores, regaleſque ingenij dotes experiũdo patuere, feliciſſimum ſe omnium Regum & Principum Caſſanus exiſtimare: diem, horam, momentum pro ſancto habere, in quo ſibi de Virgine poſcenda & ducenda venerat in mentem. hoc magis: quod mirificus quidam cernebatur non ſolùm erga ſe Regem, ſed etiam erga talem Reginam omnium cultus, & fauor populorum. Ecce autem non

din

diu poſt prægnans mulier inuenta, & mariti, & cognatorum, & penitus omnium gaudia cumulauit. Certare cum Scythis Armeni gratulando, & gratias agendo; hi quidem præpotenti omnium bonorum largitori Deo, illi verò ad inania ſimulacra ſterilium Deorum. Vocem paſſim exaudiebantur comprecantium, ac renouantium vota, vt ſimilis parentibus heres imperij puer naſceretur. O vere imperſcrutabilem humanis ingenijs Diuinam mentem! O nec Angelis quidem in propinquo ſtantibus nota Domini arcana conſilia! Menſibus exactis parit Catharina maſculum infantem, ſed adſpectu adeò deformem, adeò per omnes partes monſtroſum, vt vix formam agnoſceres humanam. Eſt facilè cuique cum animo reputare, quantum ea res primùm Matri Reginæ, tum Armenijs cum illa omnibus attulerit animi ægritudinem. Murmur illico percrebuit ingens, triſte, varium per Aulam, per Vrbem, per prouincias: alijs culpantibus, alijs extra noxiam putantibus Reginam. Vulgò autem ſua leuitas & inſtabilitas conſtabat. qui paulò ante Regem ſuum ſummæ prudentiæ commendarant, quòd talem ſibi adiunxiſſet vxorem; nunc eundem omnes incuſare ac ſiniſtris differre ſermonibus, quòd peregrinam, & ab ſua Religione alienam; non ciuem, non popularem, non ſaltem in Scythia natam, & priſcis imbutam ſacris ducere voluerit,
merito

merito illi Iunonem, Lucinam, & præſidem Scythiæ Martem ſuccenſere, quod corruperit Regalem atque auitum ſanguinem Chriſtiana ignobilitas. Cenſere igitur plerique amicorum & procerum, vt mulier repudiata cum infauſto, quod pepererat, monſtro in Armeniam ad Patrem remitteretur: Caſſanus alterã ſibi deſponderet; fortè filiam Regis Ægyptiorum, ſi minus pulchritudine, ſaltem prudentia æqualem; nobilitate, religione, fide ſuperiorem.

Tales erant nobilium Scytharum opiniones, rationes, coniecturæ. At Imperator non temerè ſuſpicans fractam ab vxore matrimonij fidem, huiuſmodi fœtum ſtupratori cuipiam non Marito eſſe tribuendum: ardẽtiſſimo amore in odium ter tanto atrocius conuerſo, caſtiſſimam Reginam, velut adulterij conuictam, in medio foro viuam cremari cum ſuo pignore imperauit. Catharina poſt quam incaſſum defenſiones, & rationes omnes ſuas recidere vidit; vnũ in primis à Chriſto Domino precata, vt abeſſe ſupplicio iuberet ignominiam, neuè idem perderet ignis & corpus, & famam: intrepido animo, vt Regina, vt innocente, vt Chriſtiana dignum erat, ſeſe ad crudam mortem comparabat. Et quia interim anguſtijs ædium clauſa tanquam in carcere cuſtodiebatur, nec vlli ad eam ingreſſus patebat præter familiares ancillas; harum vna

vtitur

vtitur ad Regem internuncia, petitum ſuppliciter hæc duo. primùm vt ſibi animam repurgare per Confeſſionem, & cæleſti Ferculo recreare liceat morituræ. ad hæc vt natus infans cum Matre arſurus innocens cum innocente, luſtrali vnda perfundatur, Chriſtianis ſacris initiandus. Vtramque rem facilè conceſſit Imperator. Arceſſitus Sacerdos Reginam Chriſtiano ritu expiatam mox ad Cælum iter ingreſſuram viatico munit ad fortitudinem & conſtantiam hortatus. Deinde ad infantem ſolemnibus ceremonijs eluendum deſcendebant in Templum Beatæ Virgini dicatum, quod ſtatim illò aduehiens Catharina conceſſu Regis extruxerat. Verùm enimuerò Rex natura curioſior ſuis ipſe oculis aſpicere cupiens Chriſtianam hanc conſuetudinem, at non propterea in illorum Templa pedem ſuſtinens inferre; ſubito edicto mandauit, vt ſolemnitas illa ſe ſpectante in medio foro celebraretur. Nempe viſus eſt velle, vt in eodem infans loco reperiret & per flammam corpori mortem, & per vndam animæ ſalutem. Felix puer, cui fœdum ac fœtidum naſci bono fuit: cum ceteris idololatris in Orcum rapiendus, ſi natura indulgens pepercisset, ſi Deus annuiſſet votis Parentum. Optanda crudelitas, licet ignibus expianda! Te iterum ac tertiò felicem, à quo temporarius ignis arcet æternum. Verè temporarius; cum hoc quoque Tyrannus

indul-

induſiſſet, vt breui compendio anima raperetur, ne ſegnes in longum diem teneret lictores. præpoſterus punitor! à quo recens genitus puer ab vtero efferri iubetur, non cadauer ad ſepulchrum, ſed viuens ad rogum.

Iam omnia erant in forum collata, & vtendo expedita, quæ ad piam Luſtrationem requirebantur: forum ipſum valde amplum ſua ſponte, ligneis pegmatis laxabatur, velut in caueam magis capacem: multitudo è ſingulis Vrbis partibus ad ſpectaculum confluxerat, cateruatim hac illac circumfuſa: Rex ipſe amicorum & Principum agmine ſtipatus, prope Fontem conſederat expectabundus. Nec mora procedit in medium Rahac Armenius (vt ego ſuſpicor) nō ſimplex Sacerdos, ſed Antiſtes Sacrorum, tyara inſignis candente bifurcata. huic præter cetera ornamenta grandes humeros late fluens aurea palla honeſtabat. cuius luxuriam complexus Smaragdum, Berillus, initaque ſocietate, coniunctis viribus coercebant. Nec digitis atque bracchijs honos deerat: torques, armillæ, anuli, aurearum inſignia virtutum. pes quoque ſpecioſior gemmata oſtentabat ſandalia, & aureum ſolum ſuperbus calcabat. Par erat, & Antiſtiti proportione reſpondens circa-ſtantium ornatus & decor miniſtrorum. Ergo ſolemnibus ceremonijs, quæ Baptiſmum antecedunt, cum eximia pietate, ordine,

decoro

decoro finitis: ad quæ Rex nihil vnquam locutus, tantùm pallens aliquando, & ſæpe ſuſpirans, intentis oculis adſpexit. vbi tandem Sacerdos ſublatum in vlnas infantem, liquido ſpargens argento, cæleſtem formulam elata voce pronunciauit, *EGO te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*: rem viſu mirandam, relatu incredibilem, niſi primùm res ipſa palàm oſtenderet, niſi tot hominum fideles oculi probarent, niſi Rex ipſe conteſtatus fuiſſet clariſſimo incepto: puer antea turpiſſimus adſpectu, & in omnem partem deſpicabilis extemplò in belliſſimum ac venuſtiſſimum rediјt infantem. lapſus in terram è Cælo Angelus nō ex humanis parentibus natus videbatur. Inter cetera plurimus in vultu Pater, non adeo multa Mater eminebat. Attoniti miraculo tam inſigni, tam euidenti, clamare omnes intentis vocibus, extra omnem culpam eſſe Reginam: habere illam ſuæ caſtitatis, & innocentiæ teſtem præſentem Deum: videri æquiſſimum, atque adeò neceſſarium, vt à Rege in priſtinum, eoque (ſi fieri poſſit) honeſtiorem gratiæ locum recipiatur. Sed non indiguit adhortationibus, vel admonitionibus cuiuſquam: ſua ſponte reſipiſcens, Imperator. ſatis ſuperque ad cor ſeriò pœnitens, & ſuam deteſtans crudelitatem, diuina vox inclamabat. Ergo palàm cum caſtiſſima coniuge reconciliatus, meliore ſpiritu afflante, IAM nunc do nomen ex-

clamabat

clamabat in veſtram Religionem.me quoque ò Armeniæ Sacerdos, purga ex Fonte Sacroſancto, & meæ maculas infidelitatis elue luſtralibus vndis. Nec mora: cum Satrapis, & Dynaſtis, cumque amicorum cohorte vniuerſa, libentiſſimis omnes animis Regium infantem ſecuti, eodem ex Fonte, ab eodem Antiſtite lauantur. Et puer quidem corporeas etiam ſordes lauans abiecit: illi tantùm ad interiora fluente Flumine internam animæ pulchritudinem nacti, grates Cælo reddebant ingentes immortales. Ibi lepidè conuerſus ad Regem Armenius Sacerdos: Non temerè, inquit, ſed ex Diuina prouidentia factum puto, vt vnius infantis Baptiſmus non vulgariter in Templo, ſed regaliter in foro quàm magnificentiſſimè celebraretur. ecce Regem ipſum, Regiamque familiam illuſtrior expectabat apparatus. Cùm tantùm puero ſcientes faceremus, etiam Imperatori faciebamus neſcientes. Haud longo poſt tempore interiecto per omnes populos, Imperatori ſubiectos primùm miraculi fama, dein Chriſtiana Religio ſe ſe diffudit, virebatque inter illas gentes Vinea Domini poſt etiam Caſſanum & Caſſani filium non ſinè fructu. ſteriluit tamen paulatim, ac fermè penitus exaruit penuria colonorum.

Hic ille eſt Scytharum Imperator Caſſanus, qui ſtudio ductus perdendi Maumetiſmum, & Chriſtianæ Fidei propagandæ,

cum

cum ſocero ſuo Armeniorum Rege inita ſocietate, potentiſſimum exercitum comparauit. ducenta equitum millia ſecum in Iudæam adduxiſſe memoratur. Itaque facilè hoſtibus partim trucidatis, partim fugere coactis ſanctam ciuitatem Hieruſalem & loca regioneſque adiacẽtes ab impia Turcarum tyrannide vindicauit. Inde ad Bonifacium Octauum Pont.Max. & ad Regem Galliæ Philippum cognomento Bellum, honeſtiſſima Procerum ſuorum Legatione dimiſſa vtrumque vehementer hortatus eſt, vt propere copias in Syriam traijcerent ad eam prouinciam, quam ille totam armis ſubegerat, retinendam & cuſtodiendam. ſibi mox in Scythiam eſſe remigrandum, ad ſedandos tumultus, ſe abſente, ab aliquot perduellibus concitatos. tamen ſeſe magnam partem copiarum ſuarum ſubſidio illic relicturum. Sed Bonifacius * non putauit alio eſſe conuertenda quæcumque illi ſuppeterent ex Pontificatu, haud tunc nimis abundante, vectigalia. Philippus verò Galliarum Rex meliore quidem animo, ſed exitu pariter infructuoſo Legationem excepit. * Manſit tamen adhuc pluſculum, quam eius regno expediret nouellus Chriſti miles Caſſanus. nec interim ab armis ceſſauit pro tuenda Religione. Nam obuiam ſibi prodeuntem, cum immẽſo exercitu Meleſaimum Ægypti Regem (vulgò Soldanum vocant) fortiter excepit, fudit, profligauit, caſtris

etiam

etiam, atque impedimentis potitus. Fuere in his aliquot talentorum millia cum ſpolijs longè pretioſiſſimis. Caſſanus tantummodo enſem falcatum ex tanta præda ſibi vindicauit, reliqua omnia viritim in milites diſtributa. Horum ibi poſtea in ſubſidium non exiguo numero relicto in Scythiam iter moliens Chriſtianos Principes iterata Legatione fatigauit. ſed illorum ceſſantibus auxilijs deſtituta Scytharum præſidia, paulò poſt dilapſa ſunt, Maumettanis, & Sarracenis duplicato exercitu Hieroſolymam omnemque Prouinciam repetentibus cum magno detrimento, maiore infamia Chriſtianorum.

DECADIS SECVNDÆ

Exemplũ Decimum

Argumentum.

Fortis vxor ignauum maritum duriùs caſtigat. Hic deſperans & properans mori, lepidè vlciſcitur crudelem, & demulcet iratam.

Malateſtæ *Narratione finita, continere ſe optimi* Sodales *non potuere, ab illius etiam clauſula prouocati, quò minus rem Chriſtianam deplorarent ſero Barbaro ſacroſanctis Chriſti cuna-*

bulis

*bulis potito, & Principibus noſtris alia omnia cu-rantibus inſultante. Grauiter igitur in turpem deſidiam * inuecti, ab* Rege *caſtigari meruere, quòd* OS in Cælum, *vt dicitur. Ergo ſub iſtac* Franciſcus Coppetta *nihil cunctatus.*

HAud facile dixerim, cui nam vſui futurum nobis ſit, quod in præſens narrare aggredior *Exemplum* de Viro fatuo, de femina prudente. Niſi quod mirificus interueniens caſus docere nos poterit, falli quandoque nimis cautos, nimis ſagaces; nec eſſe rerum euenta omnium (vt quidam perſuaſum habent) in arbitrio Sapientis. Res eſt (quod magis miremini) coniugum adhuc viuentium in Pago Sabinate haud hinc longule ſito, tametſi horum habitatio ceterarum frequentiam fugiens prope ſolitaria ſtat in confini ſiluarum atque camporum. eam mihi prætereunti ſenex cordatus, harum incola regionum digito monſtrabat, & hanc mecum lentis ambulans paſſibus memorabat Hiſtoriam, non tantùm ſibi (vt aiebat) ſed planè omnibus vicinis, compertam. Mihi eſt viſum agreſte facinus non indignum, quod inter vrbana, & heroica veſtra referretur: Vt dicebas heri veſperi *Coppetta* ſapidiores tibi viſos poſt rapam leporinos lumbos, & ſelleros poſt anguillam. Nomina coniugum ſunt, mariti Blaſius, vxoris Florentia. ſed vulgus deflorans capite truncato, reformat in Renzam.

Res

Res illi domeſtica pro ſtatu & condicione non anguſta, ſoboles penitus nulla, nec hęredes arctè propinqui. tantùm domi alere pecuariam, eamdemque aſinariam puellam. mulier nihilo minus ad rem attenta, non ſolùm lanificio, ſed etiam agricolationi operam nauare. Vir natura ſimplex idemque ignauus, ac prope fatuus vxori obſequens eſſe, non ſponte ille quidem; ſed metu virgarum, quibus ſæpe tangebatur. Erant hæc hominis officia ſiue munera, quæ ferox mulier iniunxerat, ædes verrere, aquam haurire, ligna conuehere. Ad hæc hortum repurgare, noxias herbas euellere, vtiles aquis rigare, in primis autem cuſtodire gallinarium, quod illi vltimum ſuper cetera moleſtum atque odioſum fuit. Vxor contra in id potiſſimùm incumbebat, & hoc præcipuè curari volebat, quòd pullariam artem factitabat in primis quæſtuoſam propter publicas nundinas, illinc non admodum diſtantes. Manſionem proprio vocabulo nominant Villam, haud procul ab Arce Balionia, quò ſemel in hebdomada, die inquam Iouis, non ſolùm ab agreſtibus in propinquo habitantibus; verùm etiam à longinquis, & ab Vrbe ipſa confluitur ad celebrem mercatum. Huic fermè ſemper intererat Renza venum afferens oua, pullaſtros, capones, pipiones, agnos etiam hædoſque interdum; & præter hæc vertente anno genera omnia herbarum, fructuum,

legu-

leguminum. Blaſius domi ad cuſtodiam rerum omnium relinquebatur, præcipuè pullorum, & ille præcipuè in pullis peccabat. Nunquam ferè à mercato, aut longiùs aliunde ſub noctem mulier redibat, quin domi aliquid offenderet improbè factum, ignauiter curatum, negligenter cuſtoditum. Ac cetera quidem non valde iniquo animo ferebat, pullos verò identidem rapi, & decreſcere pullarium pati non poterat: dum alium Miluius ſubito deuolans, alium aſtu vulpes inſidians, alium furunculus callidè ſubiens auertunt, captantes videlicet mulieris abſentiam, & ſuam rati occaſionem ſtolidi hominis inertem cuſtodiam. Ergo potiſſimùm de pullis interceptis apud ſeuerum coniugis tribunal cauſam dicere infelix Blaſius cogebatur: & vnus aliquis non compareret, ſua tantùm confeſſione reus, ſine vllis teſtibus, ſinè vlla iudicij ampliatione, ſtatim acriter vapulabat.

Sub æſtatem ineuntem ſuperioris anni credita illi cura recentium pullorum, ſanè complurium ſub matre pipilantium, circa quos in propinquo frequenter volans accipiter, nunc ampliores, nunc anguſtiores orbes rotabat. Vidit hoc prouida mulier, & ſuo ab illis vnguibus pullario metuens, imperat Blaſio, vt ſe in proximam villam abeunte, poſt paulùm reditura, non diſcedat à pullario longiùs, arceatque rapaciſſimam volucrem ab infãtibus pullis, ingens

ingens atque atrox ſupplicium minata, ſi quem illi numero (& numerauit) rediens abeſſe ſentiret. Pollicetur prompto animo Blaſius, ſe ibi ſemper futurum, nec alias res acturum: iret, rediret ſine cura. Verùm enimuero poſt quàm è conſpectu mulier abijt, oblitus minarum, oblitus verberum, alio ſtatim ſe confert, ſi quid in arca, ſi quid in armario, ſi quid alibi latens inueniat eſui paratum, guſtu ſuaue: tum ſe ad luſus ineptiaſque cõuertit planè pueriles: illud habens in poſtremis, quod ei ante omnia curandum fuit. Tam ſupinam negligentiam puto accipiter ipſe mirabatur: puto & ipſa crocitans querebatur, fidemque hominis plorabat pullaria mater-familias. cum interim Blaſius omnium ſecurus cantillabat, ſecum ludebat, huc illuc diſcurſabat, nihil animo cogitans, nihil penſi habens omnino. Igitur accipiter ſolitudinẽ ex alto conſpicatus, in pullum de grandiuſculis, forte à ceteris longule diſtantem ferox inuehitur, & momento arreptum, fruſtra fraternum maternumque ſubſidium clamantem extulit, viuumque deuorauit. Ad gemitum communem pignorum reliquorum, ſtridoréque lamentantis, & incaſſum minantis matronæ, tandem Blaſius quaſi ſomno experrectus clamare cœpit. Heu Ohe, Miluium, Miluium vicini. Poſt quàm verò vnum de creditis cuſtodiæ ſuæ pullis abeſſe intellexit, eumque ceteris grãdiorem, ideoque inſtantiùs

commendatum; miſer in lacrymas effuſus, tanquam timida puella circumſpicere latebras, huc atque illuc fugere trepidans, & nunc poſt armaria ſe abſcondere, nunc ſub lecto conquieſcens latere, omnes angulos ſibi capiundo idoneos tētare, locos tamen identidem mutare, nullis tenebris, nulli latibulo confidere: coniux in animo, in auribus, in oculis ſemper eſt, iurgio terrens, fuſte caſtigans. Fecit hæc abſentia nouam Miluio prædandi occaſionem. Itaque tribus pauciores quàm reliquerat inuenit, domum ante noctem regrediens Renza.

Quæ quidem tota errans & vociferans domo cum Blaſium nō inueniret, primùm ſuſpicata eſt metu fuſtiū aufugiſſe, ac fors vſpiam in proxima ſilua deliteſcere. mox recogitans hominem ſuper lepores, & animalcula omnia meticuloſum non potuiſſe huiuſmodi conſilium capere, vel longiùs ab domo fugiendi, vel noctu inter beſtias latendi: Potius hæc, inquit, pecus in ſtabulo latet, vel ponè domum in tugurio ſtramentario. Venit igitur hæc cogitans in ſtabulum, venit in tugurium: & neque hic, neque illic Blaſius inuentus. Tum, Expectabo tantiſper, inquit, dum redeat domū ancilla pecuaria capellas reducens. nam certè Blaſius ad illam ſe contulerit, non auſus ſe mihi corā offerre ſoli ſolum; & hoc quicquid erit auxilij captans ad me leniendam, minuendumque numerum plagarum

plagarum. Sed hoc illi contra ſpem ſaxo eueniat. vberiùs vapulabit ob duplicem noxam, primùm quia pullariam, deinde quia domum reliquit incuſtoditam. Quæ ſecum murmurans mulier irata, dum perambulat domũ, vtenſilia diſponens, ignem accendens, cenam feſtinãs; ecce animaduertit ſtridentem per ædes quaſi ſua gemeret funera, tribus vno die orbatam infantibus gallinam: ſequuntur parui liberi triſtem parentem, pariter ipſi conquerentes, edenteſque ſimilem gemitui pipilatum. quod magis mirandum erat, quacumque Domina iret, vbicumque conſiſteret, ſemper ponè illam, ſemper ante illam. imò mater gallina propiùs accedens inſinuare ſe, veſtem oſculari, oggannire præter ſolitum, & roſtro apprehenſam, velle quopiam abducere videri. Stupeſcere mulier in incredibilem modum, & conſurgenti, nec vſpiam eunti præire gallina, & viſa iter oſtendere in angulum domus, vbi ædicula perangusta, & depreſſa foris oſtiolo claudebatur. mox roſtro & vnguibus conari oſtium reducere, locum pateſacere: quia id non poſſet, cruciari; crebro dominam reſpicere: vtcumque poterat, innuere, rogare, inſtare, vt ædem recluderet. Recluſit: & (ò rem inſperatam) offendit in latrina latentem Blaſium. Ex eo apparuit quid mater gallina, quid fratres gallinacei vellent peterentque, vltionem dico trium interemptorum vnius vitio cuſtodis. Ad

quam protinus exequendam non egebat cuiuſquam adulatione, aut blanditijs mulier · indicio tantum egebat . quod vt eſt factum, poſthabitis omnibus, qua dudum facilitatè ac celeritate accipiter pullos, hac Renza deſertorem pullorum manu raptum in medio ſtatuit, exutumque ad intimam tunicam nodoſo fune tam diu, atque tam acriter flagellauit, donec corium quoquouerſus exaratum conſpexit, ſæpe ictibus, tanquam ſulcis repetitis atque inuicem confuſis. Clamare Blaſius inter vapulandum miſerabiliter, ſeſeque polliceri poſt hac frugi futurum. & fuit ad dies pauculos, deinde ad ingenium redijt, Vt appareat verum eſſe vulgare verbum, *Ex correctione probum in meliùs, prauum in deteriùs mutare vitam.*

Ac iam nè faciam longiùs, ea perſequendo, quæ me tacente facilia, & perſpicua ſunt ad opinandum; Blaſiana ſtoliditas eò redijt tandem, vt pullorum numerus aliorum alio caſu pereuntium, ex duodeuiginti ad duos fuerit redactus. Nec interim deſtitit inſanus cuſtos nunc flagello, nunc carcere, nunc inedia caſtigari: quouſque tantulum promoſſe in ea cura, & diligentia videbatur. Duos igitur cum ferè ſemper haberet in cõſpectu, nec temere quopiam aliò iret, metu ſeſſionem, atque ſolitudinem docente; pauculis diebus ab inſidijs, & volucrum, & quadrupedum ſatis feliciter defendit. Enimuero pertæſus

aliquando

aliquando ignauam illam, & ſedentariam tutelam, cupidus hac illac more ſuo vagandi; lepidum excogitauit commentum, per quod pulli nō diſcederent alter ab altero longiùs, & ipſe interdum aliquoúſque tranſcurrere poſſet Miluij ſecurus. Alligat alterum alteri per pedes funiculo longiore, vt circiter decem cubitos diſtare inuicem poſſent nil ferè ampliùs. deinde conatus eſt idem inijcere vinculum gallinæ grandiori, ſi quando alterutrum Miluius raperet, vtrumque filium Matris ope retenturus. ſed illa pedicas renuit, & roſtro pariter atque vnguibus armata, longè arcuit hoſtem. Ergo fraterculi, quos à colore Blancellum, & Nigellum Blaſius vocabat, alter prope alterum triſtes iacere, cibum non capere, tantùm flebiliter conqueri, & quaſi ſuum ipſi funus anteuertere plangendo. Blaſius ea moleſtia liber (vt ſibi videbatur) ſolutiore animo ad ſuas ineptias reditum fecit, ſeſeque nunc lapillis iaciundis, nunc ſaltibus metiendis, nunc cicadis, aut muſcis captandis oblectabat. Iam paſſuum inde aberat circiter ſexaginta, cum audit à tergo ſtrepentes atque ſtridentes, quàm cum maximè gallinas. Vertitur trepidè in eam partem, & (ò ſpectaculum pullis funeſtum, ſibi formidandum) videt accipitrem altero pullorū ſubrepto, in altum ſeſe attollere conantem, & prædam infra pendulam funi annexam ægrè molientem. Tum Blaſius animo conſter-

nato, multa Miluio imprecans mala, ſic hortatur pendentem pedibus à funiculo pullum. Mi Blancelle; mi Blancelle fac ſtrenuè reſiſtas, funem fortiùs trahe, captum libera Nigellum. Tu quid ſtas ignauiſſima? filios vides alterum rapi, alterum trahi; nec opem fers libericida? Et ille quidem quãtùm potuit cucurrit, minans, vlulans, vociferans. Sed iam Miluius cum duplici præda, illam vnguibus, hanc funibus raptam trahens in ſolemni arborum vertice conſederat, vtramque deuoraturus.

Quid tu obſecro in præſens, miſerrime Blaſi? certum habes inſtare tibi à Renza irata grande infortunium. Qua ratione, quo perfugio, cuius interuentu, aut deprecatione imminens malum vitabis? Iam remedia omnia, conſumpta ſunt. iam nè ad Cloacinam quidem ſecurus tibi relinquitur acceſſus. vltrix gallina hunc quoque locum, ceteroqui communem tibi nunc clauſit, quæ olim aperuit, corrupitque in poſterum non ampliùs profuturum. Conſimili lamentatione ſecum Blaſius loquebatur, conſilij penitus expers. Omnia autem potiora putabat, quàm ſuperbum coniugis vultum, & fuſte armatas manus experiri. hoc magis: quod pridem erat minata deuincturam ad trabem per manus in tergum retractas, & ſic nudum per diem noctemque habituram cum aſperrima, & certis horis repetenda verberatione: cum interim guſtare nihil ei licitum

foret

ſoret aut eſculentum, aut poculentum. Hoc igitur formidans horribile ſuppliciũ, priùs quàm mulier à ſolemnibus nundinis rediret, mori deſtinauit. Mortis autem genus quale nõ nimis aſperum & crudum eligeret, aliquãdiu ſecum ipſe deliberauit. Hoc, inquit, cultello ventrem, aut pectus transfodiam. (& forte cultellum in manu habebat, quo diuideret, enuclearetque iuglandes recentes) At enim, inquit, puſillum vulnus immaniter dolet. Quid ſi altiùs inflixerim tota tranſadigẽs inteſtina? Non placet. Ibo potiùs in Turrim Columbariam, meque de illa ſpecula præcipitem dabo. Sed afferet iſte caſus non mediocrem dolorem, ſi forte contingat (& continget facilè) ad grande ſaxum infra ſtans allidere caput. Ad hæc horret in proximo ſpinis acutiſſimis obſita ſepes, cui ſuperincidens fœdè cruciarer antequam morerer. Nè hoc quidem ſatis placet. Scio quid faciam. collum laqueo innectam, meque de robuſto propinquę ilicis ramo ſuſpendam. Recte. Sed forſitan ille Accipiter, cui dudum atrox conuicium feci, ad me ſtatim deuolabit, mihique oculos effodiet in vindictam. Vt qui pranſus eſt pullos meos, de me ſibi conficiat cenam. Hoc minimè omnium probatur. Quid igitur faciam? quid obſecro? quid? Ah nunc redit ad memoriã miſero mihi lenis & placida mors. hauriam ſcilicet venenum, quod in vaſe abſconditum ſuper armario mulier con-

ſeruat.

ſeruat. O Renza,o Renza! quò adigis cruda Blaſiolum tuum, vt tuam fugiat inimanitatem. Cum hoc dicto ſuperius cenaculum aſcendit,& ad venenum recta contendit, certus hauriundi,certus moriendi. Quale autem hoc fuerit venenum, & cur palàm expoſitum, antea breuiter memorandum eſt.

Renza, vt rem omnem familiarem diligenter curabat, domumque omnibus rebus abundè inſtructam habebat; inter cetera quotannis cētum, eoque plures āqua macerabat, & melle condiebat recentes nuces, alijs quoque pomulis intermiſtis. & quoniam Blaſius cerebro inſipiens, palato ſapiens,cum cetera huiuſcemodi,tum has maximè condituras appetebat, & furtim raptas quotidie vorabat. Ideò conſulens vaſculo ſuo femina perſuaſit marito intra vas illud latere atrox venenum, ac ſi quis vnam modo nuculam tangeret,paulò poſt haud dubiè moriturum. Facile ſtolidum hominem ſagax mulier fefellerat. Itaque non ad vas tantùm, ſed ad armarium ipſum vadere, ac propiùs accedere Blaſius formidabat. Id hodie recordans, & mori cupiens, intrepido animo ad arcam penuariam ſe contulit, vas manicatum foras extraxit, & totum hauſit imaginarium venenum, nuces, amygdalas, cucurbitas, mala medica, id genus alia, hoc ſolo imitatus Virum. Porrò tantum mente atque conſilio valebat, vt facilè intelligeret,

geret, quantò plùs veneni hauſiſſet, tantò celeriùs & expeditiùs venturam mortem. ideo vas vxorium exhauriens vita priuauit, & ſuum ipſe inferciens multa morte compleuit. Non adeo mendax fuerat Renza, cum dixit latere intra teſtam venenum. Ecce Blaſius quaſi venenatus ventre ampliter diſtento languet planè moribũdus. pro veneno crapula eſt: ea parùm abſuit, quin extingueret Virum. Qui tamen ſpatijs aliquot factis, & ſedato parumper inteſtino tumultu, ſedens mortem expectabat, ſatur vtrique moriturus. Redit interim Renza, & obuiam habens triſtem volucrem, omnibus liberis orbatam, crebro ſingultu poſcentem vindicari; re ad plenum comperta, non ampliùs lorarijs flagellis, ſed nodoſo fuſte armata, & rabie incitata fertur in Blaſium, quem ſicut antea plorantem, eiulantemque dum planè immiſericorditer pulſat repulſatque antrorſum retrorſum, quocumque cæca ira furentem dextram impelleret: clamare miſer inter vapulandum: O mea vxor, mea dulciſſima vxor parce. infelici marito animam agenti, parce. nunc ante tuos pedes, ante tuos oculos expiraturo. Dicam namque, dicam optima coniux. abſtine interim pauliſper, & da ſpatium Morti adeunti. quærit acceſſum, & non inuenit per flagella. Hem iam morior miſer: præcordia inuaſit venenum, cor trepidat moribundum. Voca Voca Presbyterum.

terum Renza, qui cantet Marauałde, Quieſcatte'n pace. Nam ego, ſi neſcis mea vxor, propter deſperationem mori cupiens, venenatas nuces armario deprompſi, & ad vnam omnes confeci. vide quantulum vitæ ſuperſit. Ad quod verbum tam inſperatum, tam inopinum, & tam iudicio ſuo lepidum Renza, licet adhuc iracundia & furore prægnans, de repente in tam grande cachinnum erupit, & tam poſtea hilares effuſoſque riſus continuauit, vt maiorem ridendo, quàm dudum ambulando, & nunc pulſando contraxerit fatigationem. Poſt eum diem neč verberibus, nec verbis aſperè vnquam accepit, nec appellauit mulier Virum. puto edocta pluribus experimentis, huiuſmodi fatua ingenia tanquã pueros, aut bis pueros ſenes, blandiendo potiùs & adulando mulceri, quàm minando & caſtigando terreri, hoc eſt irritari oportere. Nunc in ſumma tranquillitate ac pace ſimul viuere dicuntur.

Finem fecerat dicendi Coppetta, *at nondum faciebant ridendi elegans & lepida* Societas: *cum* Philander; *Vt ridicula, inquit,* Narratio *non ſit penitus ridicula, ſed aliquid nobis conferat ad ciuilem vitam; libenter ex vobis audierim ſeniores, quo nam modo cum his natura ſimplicibus, aut ſeruis, aut liberis agendum ſit, vtrum leniter cum ſingulis indifferenter, an cum aliquo ſimplicium genere duriùs, aſperiùs. Ego, inquit* Archelaus, (*nam hunc maximè* Philander *intuebatur*) *ita rem definierim, licet per* Exem-

plum

plum *paulò aliter videatur poſſe ſentiri. Homines ſimplices, ideſt qui humanas aſtutias ignorant, & fallere quempiam nec volunt, nec ſi velint, ſciunt; ſi ſunt fideles, laborioſi, obſequentes, diligentes, qualis nimirum eſt (noſtis hominem) Menicus ille altor liberorum meorum; hi mihi non ſolùm leniter tractandi, ſed etiam magis diligendi, & cariores habendi videntur, quàm magna pars aſtutorum, magis ſagacium, meliùs curantium. ſin autem ſimplicitati adiuncta eſt improbitas, facile noſcenda ex eo, quòd ſimplices huiuſcemodi libenter pigrantur, otiantur, helluantur; nec ferè quicquam penſi habent, dum ſuas expleant cupiditates & ſibi iucundè faciant, vbicumque copia eſt: hos ego quidem, ſi liberi ſunt arctè habendos, & vſque fatigandos cenſeo, vt libidinem labor domet, & expellat ignauiam. de ſeruis autem ſiue ſpurijs, non auſim in genere idem conſilium dare. Nam vtrique, ſi natura nequam ſunt, hi perquam raro, illi plane nunquam frugi euadunt per diſciplinam, ſiue intentam, ſiue remiſſam. Probato documento & pluſculis confirmato exemplis* Rex *conuiuij* Fortebracchius; *Lætor, inquit, beneuertere principia recreationum noſtrarum. Cælitibus ex more actis gratijs, cubitum ſinguli diſcedamus.*

FINIS.

Pag.	lin.	*Errata*	*Corrigo*
20	5	teſtimonia	teſtimonio
29	27	vim debitum	iam debitum
47	17	flagrantium	fragrantiam
ibid.	30	Vtramque	Vtrarumque
70	4	aſſirmabat	offirmabat
133	32	fortunam	fortuna
151	14	concurrerat	cucurrerat
158	31	affectari	affectari
161	13	cuius	cuias
169	15	delicta	dilecta
185	11	honeſtate	honeſta
199	22	optimam	opimam
229	12	numero	humero
233	5	ſarciundum	ſarciendam
287	7	natos	natus
ibid.	14	fama	forma
318	7	res	rem
326	7	vocem	voces
330	1	decoro	decore

Reliqua errata leuiora prudens ac fa-uens Lector facile agnoſcet & ignoſcet.